

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΣΤΑΠΗΝΟΥΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ κέντημα εἶναι γλέντισμα καὶ ἡ ὄψις τὸ σεργιάνι.
καὶ αὐτοὺς ὁ δόλιος ἀργαλεὺς σκλαβιά τῶν κοριτσῶν.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

1927

Δραχ. 21.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ. ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΣ ΕΙΣ ΟΜΟΙΟΜΟΡΦΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΤΕΥΧΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ἐκ τῶν κ.κ. **Ι. Π ΔΟΝΙΔΟΥ** προέδρου, **Κ ΑΜΑΝΤΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΩΚΡΑΤ. ΚΟΥΓΕΑ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, **ΣΤΙΑΠ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ** καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μελῶν, καὶ **ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ** γραμματέως.

ΔΗΜ. ΛΟΓΟΠΟΤΛΟΥ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ
ΟΙ ΑΙΤΩΛΟΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 42

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ κ. Δ. Λουκόπουλος ἀκολουθῶν τὴν παρακίνησιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ τοῦ αἰτωλικοῦ λαοῦ, ἀφ' οὗ μᾶς ἔδωκε πρό τινας τὰς οἰκήσεις, τὰ σκεύη καὶ τὰς τροφάς του¹, μᾶς δίδει τώρα καὶ τὰ ἐνδύματα. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου δὲν εἶναι σημερινόν. Εἶχεν ἀπὸ ἐτῶν συνταχθῆ τῇ παρακινήσει τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ ὑποβληθῇ εἰς αὐτὸ πρὸς δημοσίευσιν. Δυστυχῶς ὅμως τὰ ἀνεπαρκῆ οἰκονομικὰ μέσα τοῦ Ἀρχείου, καθὼς καὶ ἡ ἀταξία, εἰς ἣν περιέπεσεν ἡ λειτουργία αὐτοῦ ἕνεκα τῆς καταργήσεως τῆς ἐπιτροπῆς του, τῶν ἐπανειλημμένων οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀνωμαλιῶν, τὰς ὁποίας ἐξαπέλυσε κατὰ τῶν ἐλληνικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ μάλιστα τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων ἡ πολιτικὴ ἀκαταστασία τῶν τελευταίων ἐτῶν δὲν ἐπέτρεψαν τὴν δημοσίευσιν ταύτην. Εἶναι δὲ εὐτύχημα ἡ παρὰ τῇ Συλλογῇ πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων βιβλίων ἰδρυσὶς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης τῇ δωρεᾷ φιλογενοῦς δωρητοῦ, διότι ὅχι μόνον τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Λουκοπούλου καθιστᾷ δυνατὴν τώρα τὴν δημοσίευσιν, ἀλλ' ἐξασφαλίζει καὶ διὰ τὸ μέλλον τὴν ἀπρόσκοπτον συνέχισιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ κ. Λουκόπουλος δὲν εἶναι βέβαια ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐμελέτησε τὸ ἐνδυμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἐνδυμασία ἀποτελεῖ σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν παρουσιάζει χαρακτηριστικὰς διαφορὰς καὶ ἰδιορρυθμίας, εἶναι τὸ πρῶτον σχεδόν, τὸ ὁποῖον προσελκύει τὴν προσοχὴν τοῦ ξένου εἴτε περιηγητῆς εἶναι εἴτε ἀπλοῦς ταξειδιώτης. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰς ἀφηγήσεις ταξειδιῶν τῶν περιηγητῶν, τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον θὰ εὕρωμεν σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι ἡ σύντομος ἢ διεξοδικὴ περιγραφή τοῦ ἐνδύματος, τὴν ὁποίαν ὅχι σπανίως συνοδεύει καὶ εἰκὼν. Οὕτω διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἠδύτχησε κατὰ

¹ Δημ. Λουκοπούλου, Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Ἐν Ἀθήναις 1925. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 5.

τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας νὰ ἔχῃ πολλοὺς ἐπισκέπτας, ἔχομεν διὰ τοὺς χρόνους τούτους πολυαρίθμους πληροφορίας καὶ εἰκόνας καὶ διεξοδικὰς πολλάκις περιγραφὰς εἰς τοὺς λεγομένους περιηγητάς, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν ὀλίγας δεκάδας ἐτῶν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ περιηγηταὶ οὗτοι ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἀνατολὴν εἴτε ὡς ἀκόλουθοι πρεσβειῶν εἴτε ὡς ἄπλοὶ ταξιδιωτὰς εἴτε καὶ ὡς φυσιοδίφαι ἐρευνῶνται ἀκολουθοῦντες τὸ ἐξερευνητικὸν πνεῦμα τῶν χρόνων τῶν φιλοτιμοῦνται νὰ δώσουν καὶ δίδουν πράγματι ποικίλας καὶ σπουδαιοτάτας περὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πληροφορίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς τὴν πρώτην θέσιν εὐρίσκονται αἱ περιγραφαὶ τῶν ἐνδυμάτων του. Εἶναι δὲ πολλάκις αἱ περιγραφαὶ αὗται πολύτιμοι, διότι συνοδεύονται καὶ ἀπὸ εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰς αἰσθητοποιῶν καὶ τὰς σαφηνίζουν. Ἦδη εἰς τὰ ταξείδια τοῦ Belon, τοῦ Nicolai, τοῦ du Fresne-Canaye, περιηγητῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἐνέσκημεν περιγραφὰς ἐνδυμάτων καὶ εἰκόνας. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ τὸ πλεῖστον καταρτίζει τὸ περιγραφικὸν τῶν ἔργων ὁ Dapper χωρὶς νὰ παραλείψῃ καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸν Tournefort, τοῦ ὁποῦ αἱ περιγραφαὶ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν, τὰς λεπτομερεῖς πληροφορίας καὶ τὰς εἰκόνας, ἀποτελοῦσι πράγματι πολύτιμον μνημεῖον διὰ τὸ ἐνδυμα τῶν νήσων κατὰ τὸν ἀνωτέρω αἰῶνα. Ἀκολουθοῦν οἱ περιηγηταὶ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, οἱ ὅποιοι ἐπίσης δὲν εἶναι φειδωλοὶ εἰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνδύματος, εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' ἔχομεν τὸ ταξείδιον τοῦ Dodwell καὶ ἰδίᾳ τὴν ὥραίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐργασίαν τοῦ Stackelberg (Costumes et usages des peuples de la Grèce moderne. Rome 1825) ¹.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἔπαυσαν νὰ δημοσιεύωνται εἰς ταξείδια καὶ βιβλία εἰκόνας καὶ περιγραφαὶ ἐνδυμάτων, εἰς δὲ τὰ ξένα ταῦτα ἔργα ἤρχισαν βαθμὴδὸν νὰ προστίθενται καὶ ἑλληνικά. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλονότι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν Τούρκων οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπιθυμοῦντες νὰ καταρρίψουν τὰς θεωρίας τοῦ Fallmerayer παρέχοντες ἀποδείξεις περὶ τῆς συνεχείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ σημερινοῦ λαοῦ ἤρχισαν νὰ συλλέγουν καὶ νὰ δημοσιεύουν ποικίλα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ μνημεῖα. Εἰς

¹ Τὸ αὐτὸ γερμανιστὶ ὑπὸ τὸν τίτλον Trachten und Gebräuche der Neugriechen. Berlin 1831.

τὰς συλλογὰς ταύτας, τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται εἶναι γλωσσικαί, παρέχονται πληροφορίαι καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐνδυμάτων, ἔτι δὲ καὶ περιγραφαί, ὅχι βεβαίως ὑποδειγματικαί, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀρκετὰ χρήσιμοι. Ἐπίσης ἀρκετὰς πληροφορίας καὶ κάπου κάπου καὶ εἰκόνας εὐρίσκομεν εἰς διαφόρους τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἱστοριογεωγραφικὰς πραγματείας, αἱ ὁποῖαι πολυάριθμοι ἐδημοσιεύθησαν διὰ διαφόρους νήσους καὶ πόλεις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ὑποδούλου ἐλληνισμοῦ.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἥτις συνετελέσθη κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἔχομεν πᾶν ὅ,τι χρειάζεται διὰ τὸ ἐνδυμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ αἱ εἰκόνες καὶ αἱ πληροφορίες καὶ αἱ περιγραφαί, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν, εἶναι ὅλαι ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἀτελεῖς. Σχεδὸν ὅλαι περιορίζονται εἰς τὸ ἔτοιμον καὶ ἀπηρτισμένον ἤδη ἐνδυμα, μερικαὶ δὲ καὶ εἰς μόνον τὸ ὀνοματολόγιον αὐτοῦ, πολὺ δὲ σπανίως δίδονται πληροφορίες καὶ περὶ τῶν προκαταρκτικῶν σταδίων, τῆς προπαρασκευῆς δηλονότι τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν ἐνδυμασίαν ὑφάσματος, ὀλίγαι δὲ καὶ διὰ τὴν διακόσμησιν καὶ αὐταὶ ἀτελεῖς. Ἐδημοσιεύθησαν βέβαια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μερικά ἔργα καὶ μελέται καὶ διὰ τὰ ὑφαντικὰ ἐργαλεῖα, τὸν ὅσον αὐτὰ κυρίως, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ περιορισμέναι καὶ ἀνεπαρκεῖς. Μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισαν τὰ πράγματα ταῦτα νὰ σπουδάζωνται μετὰ τῆς δεοῦσης προσοχῆς καὶ μεθόδου. Οὕτως εἰς τὸν κ. Η. Φουρίκην ὀφείλομεν πολυτίμους καὶ συστηματικὰς πληροφορίες διὰ τὴν ταλασιουργίαν καὶ ἱστουργίαν ἐν Μεγάροις¹, εἰς δὲ τὴν Κ^{αν} Χατζημιχάλη διὰ τὸ ἐνδυμα τῆς Σκύρου.² Καὶ ἡ Κ^α Χατζημιχάλη δὲν παρεγνώρισε βέβαια τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ γνῶσιν τῆς ὑφαντουργίας, καὶ ἀφιέρωσεν ἴδιον κεφάλαιον διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῆς Σκύρου, τὸ κεφάλαιον ὅμως αὐτὸ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκές, διότι καὶ αἱ περιγραφαί του εἶναι σύντομοι καὶ ἀνεπαρκεῖς, στερεῖται δ' ἐντελῶς εἰκόνων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὰ τοιαῦτα εἶναι πλέον ἢ ἀπαραίτητοι. Ὁ κ. Δουκόπουλος εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην συνδυάζει καὶ τὰ δύο· ἀφ' ἐνός

¹ Η. Φουρίκη, Μεγαρικά μελετήματα ἐν Λεξικογραφικῇ ἀρχεῖῳ τ. Β' σ. 210 κέ. 5' σ. 388 κέ. Ἐκ τῶν τελευταίων ἔργων ξένων διὰ ἐνδύματα πρέπει νὰ μνημονευθῇ τὸ ἔργον τῆς κ. Magda H. Ohnefalsch-Richter, Griechische Sitten und Gebräuche auf Cypern. Berlin 1913 διὰ τὴν Κύπρον καὶ τῶν Wace-Thompson, The Nomades of the Balkans. London 1914 διὰ τοὺς Βλάχους. Ἀμφότερα τὰ ἔργα εἶναι ἀξιολογώτατα, κοσμοῦνται δὲ καὶ ὑπὸ ὡραίων εἰκόνων. Εἰκόνας ὡραιστάτας εὐρίσκει κανεὶς καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιϑουκῆς Salvator.

² Ἀγγ. Χατζημιχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκύρος. Ἀθήνα 1925.

μὲν μᾶς δίδει πλήρη καὶ συστηματικὴν περιγραφὴν ὅλων τῶν προκαταρκτικῶν σταδίων ἀπ' αὐτῆς τῆς προπαρασκευῆς τῆς πρώτης ὕλης, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐξετάζει λεπτομερῶς ὅλα τὰ ἐνδύματα, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικά, ὡς καὶ τὰ παραρτήματα αὐτῶν, μὴ περιοριζόμενος εἰς ἓνα μόνον τρόπον, ἀλλ' ἐπεκτεινόμενος συγκριτικῶς καὶ εἰς γειτονικὰς περιοχάς. Εἶναι δ' ἄξιοι προσοχῆς αἱ συγκριτικαὶ παρατηρήσεις τοῦ διὰ τὴν ἱστορίαν ἐν γένει καὶ τὴν γενικὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος. Δὲν παραλείπει ἔπειτα νὰ δώσῃ λίαν ἐνδιαφερούσας πληροφορίες καὶ περὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων, καθὼς καὶ περὶ τῶν ἐνδυμάτων κατὰ τάξεις, περιστάσεις καὶ ἡλικίας, μολονότι αἱ τελευταῖαι αὗται θὰ ἔπρεπε νὰ ἦσαν διεξοδικώτεραι, λεπτομερέστεραι καὶ σαφέστεραι. Ἡ ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι ὅσα λέγονται καὶ διὰ τοὺς ἐπαγγελματίας, τῶν ὁποίων τὸ ἐπάγγελμα ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐνδυμα καὶ ἰδίως τοὺς ραφτιάδες. Οὕτω τὸ ἔργον τοῦ κ. Λουκοπούλου, ἐφωδιασμένον καὶ μὲ τὰς ἀναγκαίας, ἀρκετὰ πολυπληθεῖς εἰδήσεις, ὀφειλομένης εἰς τὴν γραφίδα τῆς εἰδικωτάτης περὶ τὰ τοιαῦτα καλλιτέχνως Κας Χατζημιχάλη, ἀποτελεῖ ἂν ὅχι τὴν ὡραιότεραν πάντως ὅμως τὴν πληρεστέραν μελέτην ἀπὸ ὅσας ἔχομεν ἕως σήμερον διὰ τὰ ἐνδυμα ἑνὸς ἐλληνικοῦ τόπου. Εἰάν τις ἐργασία τοῦ κ. Λουκοπούλου εὖρη μιμητὰς καὶ ἰδωμένη καὶ ἄλλας παρομοίας μελέτας δημοσιευομένης, μὲ τὰς ἐργασίας αὐτὰς καὶ μὲ τὸ ὕλικόν, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ παρελθόντες αἰῶνες, δὲν θὰ ἦτο πλέον ἀδύνατος ἡ γενικὴ μελέτη τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἐντεῦθεν.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ

Τὰ ὑλικά.

Ἡ Αἰτωλία ἔχει κτηνοτροφία, μεγάλη μάλιστα. Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ τάξη ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε ἀποκλειστικά ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ τσοπάνηδες, ἢ ὅπως εἶναι γνωστοί, οἱ βλάχοι. Αὐτοὶ ἔχουν κύριο καὶ μόνο ἔργο τὴν περιποίηση τῶν ζώων. Ἀλλὰ τὴ μεγαλύτερη κτηνοτροφία τὴν ἔχουν οἱ γεωργοί, ἐπικουρική τῆς γεωργίας γιὰ τὴ λίπανση τῶν χωραφιών τους.

Τὸ πρῶτο εἶδος τῆς κτηνοτροφίας ἀκμάζει στὰ ὄρεινά, τὰ καὶ ἄγονα γιὰ γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις, ὅπως τέτοια τόπια εἶναι αἱ πλαγιὲς τῶν Βαρδουσιῶν καὶ τῶν διακλαδώσεων αὐτῶν, οἱ ὁμάλιες καὶ χωματοπλαγιὲς τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Ὁξυᾶς, τὸ Βελούχι τοῦ Καρπενησιοῦ, τὰ ψηλὰ Ἀγραφα, τὰ πλάγια καὶ τὰ ὀμαλὰ τῆς Καλλιακούδας καὶ τῆς Χελιδόνας. Ὅλα τὰ παραπάνω ὀροσφοῦνια ἔχουν ὥραϊα «λιθάδια» καλοκαιρινά, ἔπου πολλὲς χιλιάδες πρόβατα βόσκουν σκορπίζοντας τὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐτυχίαν στοὺς ὄρεινους πληθυσμούς.

Οἱ τσοπαναραῖοι ἢ βλάχοι γνωρίζουν δύο πατρίδες, τὴν καλοκαιρινὴν καὶ τὴ χειμωνιάτικη· ἢ ὅπως αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στὴ γλώσσα τους λένε, τὰ β(ου)νά καὶ τὰ χ(ει)μαδιά. Ἀπὸ τὸ μῆνα Ἀπρίλη — (τὸ Αἰ. Γιωργιοῦ συνήθως, καὶ μάλιστα τοῦ παλιοῦ) — ὡς τέλος τοῦ Ὀχτώβρη ἢ καὶ μέσα τοῦ Νοέμβρη — (τς Ἀπουκρὲς τοῦ Σαρανταήμερου) — μένουν στὰ ὄρεινά χωριά τους, τὴν καθ' αὐτὸ πατρίδα «στὸ χωριό τους», ὅπως λένε. Τὰ ὄρεινά αὐτὰ χωριά εἶναι χτισμένα στὰ ὁμορφα καὶ συνήθως δασωμένα πλάγια τῶν βουνῶν, ὅπου, ἐνῶ «ἡ λαύρα τσοῦζει στοὺς κάμπους», σκορπίζεται ἄφθονη ἡ δροσιὰ ἀπὸ τὰ παγωμένα νερά!¹ τῶν ἀμέτρητων βελουχιῶν (=πηγῶν) καὶ τῶν ὀπωροφόρων δέντρων. Αὐτὰ τὰ «κρύα νερά» καὶ «τὸ καθαρό ἀ(γ)έρι» εἶναι τὰ ἰδανικά ποὺ κρατᾶνε πάντα αἰχμάλωτη τὴν ψυχὴ τοῦ ὄρεινοῦ Αἰτωλοῦ στὸ ἀπόκεντρο καὶ μέσ' στὶς κακοτοπιὲς κρυμμένο χωριουδάκι του. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ «χωριό» του, στὴ ράχη, ποὺ χρονικῆς πρασινίζουν οἱ ὁμάλιες ἀπὸ τὸ πολὺ χορτάρι, ἔχει τὸ λιθάδι του, ἀποκλειστικὰ σχεδὸν δικό του, ξεχωριστὸ ἀπὸ τ' ἄλλα λιθάδια μὲ «σύνορα» καὶ μὲ ὄνομα χαρκτηριστικό: — «ὁ Λάκκος», «ὁ Κέδρος», «οἱ Σοῦφλες», οἱ Πόρτες», «τ' Ἀλῆ ὁ κάμπος», «τὰ Νεράκια», «ἡ Λιθαρόστρουγκα» καὶ ἓνα σωρὸ

¹ Ματαφήμενη, βρύση τῆς Ὁξυᾶς μὲ νερὸ 7⁰ C. Κουφόλακα Βαρδουσιῶν 6⁰ C. καὶ ἄλλα νερά ἀπὸ 8⁰ — 12⁰ C.

ἄλλα ὀνόματα ζωντανὰ ποὺμποροῦσαν νὰ πιάσουν δλόκληρο βιβλίον, ἂν ἐπιχειροῦσε κανένας νὰ μάθῃ αὐτὰ τὰ ὀνόματα τῶν λιθαδιῶν τῶν βουνῶν. Ἐδῶ στήνει τὴ στρούγκα του γιὰ τὰ πρόβατα καὶ κοντά, στὴ ρίζα κανενὸς βράχου ἢ ἀπὸ κάτω ἀπὸ γεροέλατο «τὸ κονάκι» του. «Βγῆκαν οἱ στάνες στὰ βουνά». Ὁ βίος τοῦ καλοκαιριοῦ εἶναι τὸ βόσκημα τῶν προβάτων: «ὁ σκάρος», τὸ ἄρμεγμα, ἡ τυροκομία. Σπάνια νὰ κατεβῇ στὸ χωριὸ τοῦ ὁ τσοπάνης. «Φέρνουν ψωμὶ στὰ πράματα» οἱ γυναῖκες ἀπὸ τὰ χωριὰ ἓνα ἢ δύο «πλαστάρια» καλαμποκίσιας κολουῦρες καὶ κάποτε πίττες, ποὺ τόσο ἀγαποῦν οἱ τσοπάνηδες. Αὐτὸ γίνεται κάθε μέρα.

Τὶς Κυριακάδες, κάποτε, κατεβαίνει ἀπ' τὸ βουνὸ ὁ καταλερωμένος ἀπὸ τὰ χώματα τσοπάνης ν' ἀλλάξῃ καὶ πάλι στὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωριοῦ του. Καὶ μάλιστα «στὸ παγγύρι»¹ καὶ τότε μένουν τὰ πράματα ἀφύλαχτα. Ὅλοι οἱ ποιμένες θὰ κλησιαστοῦνε στὸ ξωκλήσι ποὺ συνήθως «λειτουργάει ὁ παπὰς» τὴ μέρα τοῦ παγγυριοῦ. Θὰ χορέψουν, ἅμα τελειώσῃ ἡ λειτουργία καὶ θὰ γυρίσουν στὸ χωριὸ νὰ πιάσουν χορὸ στὸ χοροστάσι καὶ ψῆσουν σφαχτὸ νὰ περιποιηθοῦν τὴν «ξενούρα», τοὺς ξένους, ποὺ ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ ἔρχονται νὰ «παγγυριστοῦνε». Τί σκηνὲς ἀληθινῆς εὐτυχίας!

Ὅταν ὅμως κοντοζυγώσῃ ὁ χειμὼν καὶ τὸ κρύο ἀρχίζει νὰ τσοῦζῃ, ἅμα ἀσπρίσουν οἱ κορυφὰς τῶν βουνῶν ἀπὸ τὸ κρῖνο χιονάκι, σὲ διώχνουν τὰ βουνά. Εἶναι ὁ γρήγορος τῆς ἐξέτασας, καὶ νὰ γυρίσῃ οἱ τσοπάνηδες γιὰ τὰ χειμάδια. Ὅλα τὰ ριζοδούλια τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδας, ὁ κάμπος τῆς Λεπενού, τὰ χαμηλὰ ματα τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Μεσολογγίου, καὶ τῆς Κατοχῆς ὁ κάμπος, ἐκεῖ κάτω ὅπου μεγαλωμένος φτάνει ὁ Ἀσπροπύλαμος, ἔχουν τὰ λιθάδια, ὅπου ξεχειμάζουν τὰ «πράματα» οἱ ὄρεινοὶ Αἰτωλοί. Ἐδῶ φκειάνουν καλύδες ἀρχέγονες, συνήθως στοργυλές καὶ μὲ καλάμια πλεμένες, ὅπου ζοῦνε μιὰ ζωὴ σκληρὴ βέβαια καὶ δύσκολη· ἀλλὰ μὲ τὴ γλυκιά ἐλπίδα πὼς πάντα ζυγώνει ἡ μέρα ποὺ θὰ ξαναπᾶνε στὰ βουνά, μετριάζουν τὴν πίκρια τῆς.

Βελούχι μου, παράμορφο κι Ὁξυὰ Ζωγραφισμένη,
Καὶ σεῖς Βαρδούσια μου ψηλὰ καὶ παλιο—Καταβόθρες,
Λειῶστε τὰ χιόνια γρήγορα, νὰ χορταριάσῃ ὁ τόπος,
Νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν κι οἱ βλαχοπούλες,
Νάβγῃ τ' Ἀλέκου ἡ ἀδερφή καὶ τοῦ Νταβέλη ἡ μάννα.
Πέτρα τὴν πέτρα περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι.

— Πέτρα μ', τὰ ποῦν τὰ πρόβατα τὰ ποῦναι καὶ τὰ γίδια;
— Λύκος ἔφάε τὰ πρόβατα καὶ τσάκαλος τὰ γίδια.

Τέτοια ζωὴ ζοῦνε οἱ ὄρεινοὶ τσοπάνηδες τῆς Αἰτωλίας. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κτηνοτροφία, ὅπως εἴπαμε, βρίσκεται στὰ χέρια τῶν μικροῖδιοκτητῶν γεωργῶν ποὺ ζοῦνε

¹ Ὅλα τὰ παγγύρια τῶν ὄρεινῶν χωριῶν γίνονται ἀπὸ τῆς Ἀγ. Μαρίας, 17 Ἰουλίου, ὥς τοῦ Ἀϊ — Γιαννιοῦ 29 Αὐγούστου.

μέ τὰ χωραφάκια, πόχουν στὰ χωριά τους. Για νὰ κάμουν πιό καρπερό τὸ μικρὸ καὶ πλαγερὸ χωράφι τους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν κοπριά τῶν ζώων. Δέκα καὶ δεκαπέντε πρόβατα ἢ γίδες εὐκολα διατηροῦνται καὶ τὸ χειμῶνα ἀκόμα σὲ ὀρεινὰ χωριά. Ἡ πλούσια βλάστηση τοῦ ἔλατου εἶναι ἀρκετὴ νὰ θρέψῃ ἰδίως γίδια καὶ στίς πιό δύσκολες ἡμέρες, πού τὸ χιόνι τᾶχει ὅλα σκεπασμένα. Στὴν ἄκρῃ τοῦ χωράφι του φκειάνει τὸ μαντρί ὁ προνοητικὸς χωρικός γιὰ νὰ ἔχῃ ἀπὸ τὸνα μέρος τὰ ἔλατα κοντὰ κι' ἀπὸ τᾶλλο τὴν κοπριά ἐκεῖ στὸν τόπο καὶ μὴν ἀναγκάζεται νὰ τὴν κουβαλᾷ ἀπ' τὸ σπίτι του, πού καμιά φορὰ εἶναι καὶ πολὺ μακρὰ ἀπ' τὸ χωράφι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξασφαλίζει «τὸ καλαμποκάκι τοῦ», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ λέει.

Ἀπὸ τὴ μικρὴ αὐτὴ κτηνοτροφία παίρνει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ εἶδη τῆς τυροκομικῆς τυρὶ, βούτυρο, καὶ τὰ μαλλιά, τὴν ὕλη δηλ. πού φκειάνει τὰ ὑφάσματά του ὁ Αἰτωλός. Δυστυχεῖς θεωροῦνται ὅσοι δὲν ἔχουν δικὰ τους γίδαπρόβατα κι' ἀναγκάζονται ν' ἀγοράσουν μαλλιά ἀπὸ τοὺς βλάχους τὸ καλοκαίρι. Ὁ κοῦρος γίνεται τμηματικά. Στὸ τέλος τοῦ Μαρτιοῦ ἢ ἀρχῆς τ' Ἀπρίλη κουρεῖται ὁ τσοπάνος τὰ κοντόμαλλα πού σκεπάζουν τοὺς μηρούς καὶ τὴν κοιλιά τῶν προβάτων «κουλουκρίζει», ὅπως λέει, κι ἔχει τὴν πρώτη εἰσοδεία, «τὰ κουλόκρα».

Τέλος τοῦ Μαΐου κι ὡς τὰ μέσα τοῦ Ιουνίου γίνεται ὁ ταχτικὸς κοῦρος «κουρεῖνι» τὰ πρόβατα. Μαλλιά εἶναι διαφορῶν εἰδῶν. Τὰ μαλλιά, πόχουν μακρὲς τρίχες, τὰ πιό ἐλλειπτά, λέγονται μάτρα τὰ κοντὰ ροῦντα. Ὅσα μαλλιά εἶναι σκοῦρα, μαυροφέρνουν, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ κολλήσῃ ἄλλη βαφή ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαύρη λέγονται σίβα καὶ τὰ φυσικά μαύρα λέγονται λάϊα μαλλιά, γιατί κουρεῖνται ἀπὸ τὰ λάϊα πρόβατα. Νησίτσα εἶναι τὰ μαλλιά πού ψαλλιδίζονται ἀπὸ τὸ τομάρι κανενὸς «σφαμένου» ἢ κανενὸς ψώφου προβάτου, δηλ. τὰ κοντομαλλάκια, πού δύσκολα γνέθονται καὶ γι' αὐτὸ ἀνακατεῦνται με ἄλλα μακρὰ μαλλιά γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ γνεστοῦν τὰ ὑφάδια. Ἀρνουπόκια¹ ἢ ἀρνουκόκια ἢ ἀρνόκρα λέγονται τὰ μαλλιά τῶν ἀρνιῶν. Κι αὐτὰ μπαίνουν μέσα στὰ ὑφάδια με τὰ ὅποια φκειάνουν βελέντζες.

Τὰ μαλλιά πού βγαίνουν ἀπὸ τὰ γίδια λέγονται με τὸ γενικὸ ὄνομα τραόμαλλα, καὶ εἶναι τὰ λάϊα τὰ τραόμαλλα καὶ τ' ἄσπρα². Τὰ πρῶτα ἔχουν μεγαλύτερη πάντοτε ἀξία ἀπὸ τὰ δευτέρα, γιατί μ' αὐτὰ γίνονται οἱ πιό συνηθισμένες λάϊες κάππες.

Τὰ μαλλιά τῶν προβάτων τὰ μαζώνουν σὲ σφαῖρες ἀπὸ μία τρακοσιαριὰ δραμ. ἴσιαμε δυὸ ὀκτάδες τὴ μία καὶ τὰ λένε ποκάρια· κι' ἔτσι τὰ πωλοῦν οἱ τσοπάνηδες. Τὰ τραόμαλλα σὰν κοντὰ καὶ ἀριά πού εἶναι, δὲ γίνονται ποκάρια καὶ γι' αὐτὸ ἔτσι χῦμα στουπώνονται στὰ σακκιά. Ὅσα προβατίσια μαλλιά βγαίνουν ἀπὸ καραμάνικα πρόβατα κι' εἶναι «ψιλούλια», δηλ. λεπτὰ καὶ μαλακά, λέγονται καραμάνικα, τ' ἄλλα ἄδρια.

¹ Ἔτσι στὴν Ἀμπρακιά τῆς Τριχωνίας.

² Τὰ λένε καὶ γρίβα.

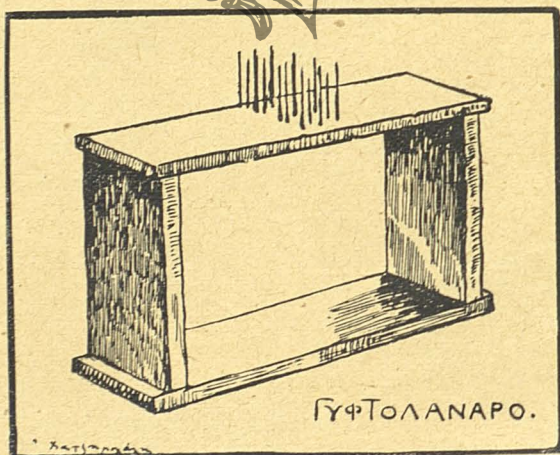
Κατεργασία τῶν μαλλιῶν

Προβάτων.

Ἀπὸ τὴν κατεργασία: τὸ φκειάσιμο, τῶν μαλλιῶν ἀρχίζει ἡ αἰτωλικὴ ὑφαντικὴ· ὃ αὕτῃ εἶναι εἰδική ἢ νοικοκυρὰ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἢ γυναῖκά του. Λύνει τὸ ποκάρι, τὸ τινάζει νὰ πέσουν τυχὸν χώματα ἢ λιθάρια καὶ τὸ βουτᾶ σὲ καζάνι, λεθέτι, πὺ βράζει καθαρὸ νερὸ μέσα· τὰ βάνει στὸ θερμό. Σὲ λίγο μὲ ξύλο τὰ βγάνει ἀπὸ μέσα, τὰ βάνει ἀπάνω σὲ πέτρα καὶ τὰ κοπανίζει μὲ τὸν κόπανο. Τὸ θολὸ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῶν μαλλιῶν νερὸ πὺ μένει στὸ καζάνι, λέγεται πῖνος. Τὸν φυλάει ἡ νοικοκυρὰ τὸν πῖνο, γιατί εἶναι χρήσιμος στὴ βαφικὴ. Ἄμα ἀναλύση ἀνάλογο λουλάκι καὶ βουτήξει κι ἀφήση κάμποση ὥρα μέσα σ' αὐτὸν γνέματα ἄσπρα, παίρνουν τὸ γαλάζιο χρῶμα, γίνονται παλιογάλαζα. Αὐτὸς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος, γιατί δὲν ξεθάφουν πιά. Στὰ παλιότερα χρόνια μέσα στὸν πῖνο πλύνανε καὶ τὲς μάλλινες ἀντρίκειες κορμοφάνελλες, ὅπως καὶ τῖς σιάλτσες γιὰ νὰ ἀσπρίζουνε.

Ἄς ἔρθουμε καὶ πάλι στὰ μαλλιά. Ὑστερα ἀπ' τὸ κοπάνισμα τὰ μαλλιά ξεβγάνονται. Τὰ φέρνουν σὲ ποταμὶ, σὲ ρεμα ἢ σὲ βρύση, πὺ εἶναι μπόλικο τρεχούμενο νερὸ καὶ τὰ ρίχνουν μέσα. Ἐδῶ τ' ἀναίγουν μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ ξεπλύνουν γιὰ τελευταία φορὰ· ἔπειτα τὰ βγάνουν καὶ τὰ ξεπλύνουν σὲ χαλκίστρα (ἀπὸν στὰ χαλκίσια) πάντοτε ἑδᾶφος γιὰ νὰ στεγνώσουν στὸν ἥλιο.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ στεγνώμα ἐρχεται τὸ λαναρίσμα. Λαναρίζουν τὰ μαλλιά, λένε.

Σχ. 1.

Λανάρι ἢ χοντρολάναρο ἢ καὶ γύφτολάναρο, ἐπειδὴ τὸ φκειάνουν οἱ γύφτοι¹, εἶναι τέσσαρα σανίδια συνήθως ἀπὸ δέντρινο ξύλο (δρυός),

¹ Γύφτους ἐννοοῦν τοὺς αἰδηρουγούς.

δυο μακρύτερα και δυο κοντότερα καρφωμένα έτσι πού νά φκειάνουν πλαίσιο μικρού παραθυριού. Στη μέση του άπάνω σανιδιού είναι μπηγμένα σέ τέσσερες σειρές τὰ σιδερένια δόντια του λαναριού. Αυτό τὸ ὄργανο τὸ φκειάνουν ειδικοί τεχνίτες στὰ χωριά, ὄχι ὅποιος κι ὅποιος. Τὸ λανάρισμα γίνεται έτσι: Κάθεται κάτω στὸ πάτωμα ἡ γυναῖκα πού θὰ λαναρίση, περνάει τὰ πόδια της ανάμεσα ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῶν σανιδιῶν, τὰ κάμπει ὥστε οἱ κνήμες νά γυρίζουν πρὸς τὰ πίσω καὶ τὰ γόνατα νά κρατοῦν ἀκίνητο τὸ λανάρι, καὶ βάνει μὲ τὸ δεξιὸ χέρι κομμάτι μαλλιὰ στὰ δόντια. Μὲ τὰ δυὸ της χέρια κρατώντας τὰ ἀπὸ ὧ κι' ἀπὸ κει τὰ πιέζει τότε νά μπλεχτοῦν καλὰ ἀνάμεσα στὰ λαναρόδοντα καὶ ἀπὸ τὴ δεξιὰ ἄκρη τραβάει ἴσια πέρα τὸ μαλλί. Ἄμα ἀποκοπῇ, τὸ ξαναμπλέκει στὰ δόντια, τὸ ξανατραβάει κι' αὐτὸ τὸ κάνει πολλές φορές, ὥσπου νά ξαστοῦν τὰ μαλλιὰ. Ἀφήνει τὴν πρώτη ἀπάλα¹ κάτω, κι' ἐξακολουθεῖ νά ξαίνῃ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τᾶλλα μαλλιὰ ὥσπου νά τελειώσῃ. Τὸ ξασμένο αὐτὸ μαλλί λέγεται μακρύδι, μακρυμαλλίδι ἢ σκληδά καὶ στοιδάζεται κάτω στὸ πάτωμα. Ὑστερα ἀπὸ δυὸ τρεῖς ξασιὲς ἀπομένει ἀνάμεσα στὰ δόντια ἓνα στουπωμένο πρᾶμα ἀπὸ κοντὰ μαλλιὰ, καὶ πρέπει νά βγῇ ἀπὸ κει γιὰ νά ἐξακολουθήσῃ τὸ ξάσιμο ἢ ξάστισμα. Αὐτὸ πρέπει νά μπαίνει χωριστὰ ἀπὸ τὸ μακρύδι καὶ λέγεται κοντόδι ἢ ξεστούπι ἢ καὶ ἀποστούπι².

Ἀπὸ τίς ἀπάλες, χεριὲς μακρύδι, καθώς εἶπαμε πού βάνει σιγὰ σιγὰ ξαίνοντας κάτω γίνεται στοιδὰ ξασμένων μαλλίων. Χαίρουν λοιπὸν τὴν πρώτην στοιδὰ, τὴ σφίγγει στὰ χέρια, τὴ μαζεύει σὲ κύλινδρο καὶ φκειάνει τὴν πρώτην τουλούπα· φκειάνει τὴ δεύτερη, τὴν τρίτη καὶ τέλος ὅλες τίς τουλούπες πού χρειάζονται γιὰ τὸ στημόνι.

Τὰ κοντόμαλλα, ὁ ἄλλος σωρὸς τ' ἀποστούπια, θὰ ξαστοῦν, δεύτερη τώρα φορά. ἀλλὰ μὲ τὰ λαναράκια ἢ τὰ ψιλὰ λανάρια.

Αὐτὰ εἶναι δυὸ σανίδια σχεδὸν τετράγωνα (0,20 X 0,30)· στὴ μιά τους ἐπιφάνεια ἔχουν στρωμένο καὶ καλὰ καρφωμένο δέρμα, στὸ ὁποῖο εἶναι ἐφαρμοσμένα κοντὰ δοντάκια ἀπὸ λεπτὸ σύρμα φκειασμένα. Δάσος ὁλόκληρο ἀπὸ τέτοια δοντάκια σκεπάζουν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ δέρμα. Ἄμα ἀκουμπήσῃ κανεὶς τὴ δοντωτὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἐνὸς λαναριού ἀπάνω στὴν ἄλλη τοῦ ἄλλου, τὰ δόντια τους μπλέγονται. Τὸ κάτω λαναράκι εἶναι καρφωμένο σὲ μακρὰ σανίδα· σ' αὐτὴ ἀπάνω κάθεται ἡ γυναῖκα, ἅμα θὰ λαναρίση, γιὰ νά μὴ κουνιέται. Στὸ ἀπάνω εἶναι καρφωμένη μιὰ ξύλινη λαθὴ, πού τὴ λένε χερούλι ἢ χερολάθη.

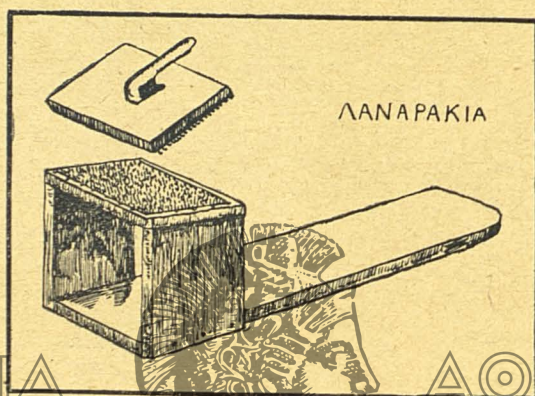
¹ Ἔτσι λέγεται κάθε χεριά μαλλιὰ.

² Ἄμα γίνεται παγγύρι, γάμος ἢ καμιὰ χαρὰ στὴν Ἀμπρακιά καὶ ὕστερα κατὰ τὸ συνήθειο δημόσιος χορὸς, ὅποιος δὲν παραξέρει νά χορέψῃ, μπαίνει τελευταῖος κι' ἀπὸ τίς γυναῖκες καὶ σύρει τὸ χορὸ τὴ στιγμὴ πού ἀπ' τὸ κούρασμα πολλοὶ λίγοι προσέχουν. Αὐτὸν τὸν εἰρωνεύονται οἱ χωρατατζήδες: πῆγες καημένε νά μαζέψῃς τὸ ἀποστούπι, τοῦ λένε. Κι' ἐννοοῦν τίς τρίχες πού πέσανε τάχα ἀπὸ τὸ ἀπόκρυφο μέρος τῶν γυναικῶν.

Τὰ λαναράκια τὰ φκειάνουν ντόπιοι τεχνίτες, πού λέγονται λαναράδες. Αὐτοὶ βγαίνουν συνήθως ἀπὸ τὴ Δομνίστα καὶ τὰ Σέλιτσα, δυὸ ὄρεινὰ χωριά τῆς Εὐρυτανίας στὸ πλάι τῆς Καλλιακούδας. Γυρίζουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τῆς Αἰτωλίας καλοκαιριοῦ μέρες, στήνουν τὸ τσαρδί τους κοντὰ στὴν ἐκκλησιά ἢ τὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ, φκειάνουν τὸ ἐμπορευμὰ τους καὶ ὕστερα τὸ περιφέρουν καὶ τὸ διαλαλοῦν στὰ στενοσόκακα, ἔπαι τοὺς ἀλυχοῦν τὰ σκυλιά.

Τὸ λανάρισμα γίνεται ἔτσι: Βάνει κάμποσα ἀποστούπια ἀνάμεσα στὰ δόντια ἀπὸ τὸ κάτω λαναράκι ἢ γυνάικα. Πιάνει ἔπειτα μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια ἀπὸ τὰ

Σχ. 2.

χέρια τὸ ἀπάνω λαναράκι καὶ ἀκουμπᾷ τὰ δόντια του στὰ δόντια τοῦ κάτω. Τὸ σέρνει κατόπι κρατώντας το ἀπὸ τὴ χειρολαβὴ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ της. Τὰ ἀποστούπια πού βρίσκονται μπλεγμένα ἀνάμεσα στὰ δόντια, ξαίνονται ὕστερα ἀπὸ κάμποσες τραβηξιές καὶ ἔτσι γίνεται ἓνα λεπτὸ στρώμα ἀπὸ μαλλιά, μιὰ ἀπάλα. Τὴν πιάνει μὲ τὰ δυὸ χέρια ἀπὸ ὀῦ καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ τὴν ἀπιθώνει στὸ πάτωμα. Τὸ ἴδιο κάνει ὥσπου νὰ ἀποξάνῃ ὅλα τὰ ἀποστούπια. Ἄμα ὅμως λίγο λίγο συμμαζευτοῦν ἀρκετὰ ξασμένα μαλλιά φκειάνει τίς τουλοῦπες. Ἀπὸ τοῦτες γνέθεται ἔπειτα τὸ ὑφάδι.

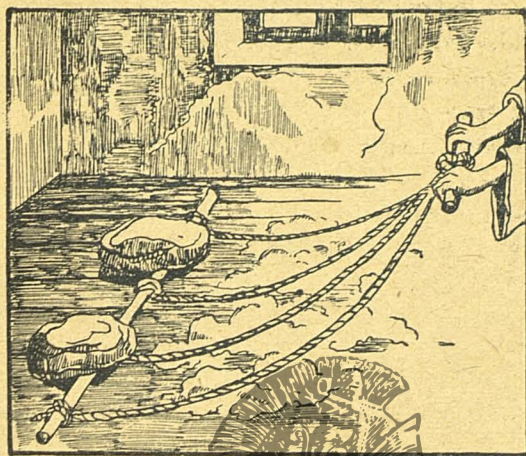
Γιδιών.

Τὰ γίδια τὰ κουρεύουν οἱ γιδαραῖοι τὸν Ἰούνιο καὶ Ἰούλιο. Γιὰ νὰ γνεστοῦν τὰ τραόμαλλα, ἀνάγκη νὰ πάρουν κάποια κατεργασία. Αὐτὴ λέγεται βέργισμα¹ καὶ γίνεται ὅπως παρακάτω γράφω. Τέσσερα σκοινιά καννάβινα δένονται ἀπὸ κοντὰρι ξυλένιο πού εἶναι μακρὺ περισσότερο ἀπὸ $1\frac{1}{2}$ μέτρο καὶ σὲ ἴσες ἀποστάσεις. Τὰ σκοινιά πρέπει νὰ εἶναι μακρὰ ἐνάμισυ σχεδὸν μ. καὶ ὄχι πολὺ χοντρά γιὰ νάχουν τὴν ἀπαιτουμένη εὐκαμψία. Οἱ λεύτερες ἄκρες τους δένονται σὲ ξύλο μακρὺ ὄχι πε-

¹ Βεργίζονται τὰ τραόμαλλα.

ρισσότερο από 0,30 του μέτρου όλες μαζί. Τα σκοινιά αυτά λέγονται *θεργόσκοινα*. Για να *θεργίση* ή γυναίκα, πλακώνει το κοντάρι που κρατεί τα *θεργόσκοινα* με δύο βαρυές πέτρες ώστε να στέκη ακίνητο απάνω στο πάτωμα. Πιάνει με τα δύο της χέρια το άλλο κοντό ξύλο που κρατεί δεμένα τα τέσσερα σκοινιά και στεκάμενη

Σχ. Β. Βεργόσκοινα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ὀρθή, αφού σκορπίση κάτω κάμποσα τραύμαλλα, τα δέρνει με δύναμη τέτοια, ώστε νομίζει κανείς πως ακούει μπατσιόσματα. Τα μαλλιά σκορπίζονται, ξεπετιούνται ἐδῶ ἐκεῖ, ἀνοίγουν τέλος. Τότε ἀφίνει κάτω τα σκοινιά συμμαζεύει τα μαλλιά και φκειάνει τουλούπες, ὅσες εἶναι δυνατόν. Ξαναρχίζει ἔπειτα τὸ θέργισμα κι ἐξακολουθεῖ ὥσπου νὰ τελειώσῃ.

Οἱ λέξεις *θεργίω* και *θέργισμα* ἐπεκράτησαν θεδαίως ἀπὸ τὸν ἀρχαιότερο τρόπο τῆς κατεργασίας, πὺν γινότανε ὄχι με σκοινιά, ἀλλὰ με θέργες μακρυές· μ' αὐτὲς φαίνεται χτυποῦσαν παλιότερα τὸ σωρὸ τὰ τραύμαλλα γιὰ νὰ ξαστοῦν.

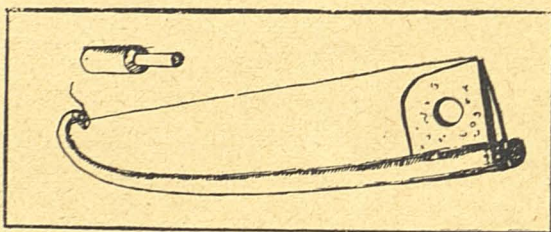
Προμήθεια καὶ κατεργασία βαμπακιού.

Σπανιώτατα γίνεται ἢ τὸ σωστότερο εἶναι πὺς ἐντελῶς δὲ γίνεται σήμερα κατεργασία βαμπακιού στὴν Αἰτωλία. Θὰ ἦταν παράλειψη ὅμως ἀπὸ μέρους μου νὰ μὴ κάμω λόγο ἐδῶ γι' αὐτή, γιατί σὲ παλιότερη ἐποχή, ὄχι μάλιστα μακρινή, στὴν παιδική μου ἡλικία, ἦταν πολὺ συνηθισμένη και ἀκόμα πρωτότερα πάγκοινη, καθὼς διηγοῦνται. Τὸ πὺς στὴν παλιὰ ἐκείνη ἐποχή σπέρνανε βαμπάκια οἱ Αἰτωλοὶ γιὰ νὰ ἔχουν πρώτη ὕλη γιὰ ὕφασμα πανιών, και ἡ παράδοση τὸ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ και τὸ πληθος τῶν τοπωνυμίων. Σ' ὅλα σχεδὸν τὰ αἰτωλικά χωρία ἀκούονται θέσεις «Βαμπακιά», «Βαμπακούλα», Βαμπακήστρες», «Βαμπακάλωνο». Τὰ τοπωνύμια ἐπίσης μᾶς προδίδουν πὺς και λιναριοῦ σπορὰ γινόταν τότε. «Στὰ λι-

νάρια», «Λιναροχώραφο» και άλλα τέτοια τοπωνύμια που ακούει κανείς γυρίζοντας τα χωριά, τί άλλο μαρτυρούν παρά το πώς κάποτε εκεί γινόταν φυτεία λιναρίου; Ένω σήμερα μόλις κατ' όνομα είναι γνωστό το λινάρι σε τούτα τα μέρη.

Αλλά το βαμπάκι που έδγανε τότε ό τόπος δεν έπαρκοϋσε για τις ανάγκες των Αιτωλών, και γινόταν ανάγκη να προμηθεύωνται μεγάλες ποσότητες από τα συνεχώς και μέχρι σήμερα ακόμα βαμπακοφόρα μέρη της Λιβαδιάς. Κι οι πιο άγράμματοι στην Αιτωλία έχουν άκουσμένα το όνομα «Λιβαδιά» από τους παλιότερους, που είχαν έμπορικές σχέσεις μ' αυτή. Και στις δικές μου μέρες ακόμη θυμούνται ζωηρά πώς πολλοί Αιτωλοί χωριάτες πήγαιναν με τα φορτιάρικά τους ζώα κι' άγρόραζαν βαμπάκι στη Λιβαδιά: «θα πάω για βαμπάκι στη Λιβαδιά!». Ήταν ή έποχή όπου το έμπόριο δεν είχε άκόμα φέρει από το νέον κόσμο το «άμερικανικό πανι» και το χασέ, που σήμερα ή χρήση τους είναι ή μόνη και άποκλειστική για όλες τις κοινωνικές τάξεις. Όπως όποτε λοιπόν κάθε αιτωλικό σπίτι κοντά στα μαλλιά και τα τραύμαλλα που χρειαζότανε, έπρεπε να κάνει και προμήθεια βαμπακιού για το ύφασμα των αναγκαίων πανικών. Και κοντά στο νοϋ είναι πώς και ιδιαίτερη για το είδος αυτό βιοτεχνία ήταν η άναγκαία. Για την προεργασία του ήταν ειδικοί τεχνίτες, γνωστοί με το όνομα «χαλάτζηδες», σαν αυτούς που βλέπεις σήμερα με το δοξάρι στον ώμο να γυρίζουν τους δρόμους της Αθήνας και να τρανάζουν πώς έέρουν να ξανοίξουν βαμπάκι να γεμίσουν παπλώματα και στρώματα. Οι χαλάτζηδες¹ έδγαν και σχέδον όλοι από το χωριό της Ναυπακτίας Νεχωρί. Από πατέρα σε παιδι οι κάτοικοι του χωριού αυτού για επάγγελμα είχαν αυτή την τέχνη, που είχε τότε μεγάλη τέρεση και τους έδινε πόρο ζωής. Άμα έρχόταν ό καιρός του ταξιδιού, από χινοπόρου μέρες, έπαιρναν το δοξάρι στον ώμο οι Νεχωρίτες και γύριζαν τα χωριά της Αιτωλίας για να στοιβάσουν τα σοδιασμένα βαμπάκια, δηλ. να τα ξεκαθαρίσουν από τους σπόρους και τα ξάνουν.

Σχ. 4. Δοξάρι.

Το δοξάρι είναι πράγματι σαν άρχαιο τόξο με μόνη τη διαφορά πώς στη μια άκρη του έχει πλατυά όπωσούν σανίδα. Στη σανίδα αυτή άπάνω σκαλίζανε διάφορα γλυπτά κοσμήματα. Άνάμεσα στις δυό άκρες του είναι τεντωμένη ή κόρδα, μια

¹ ή στοιβαχτήδες.

χορδή ὅπως οὖν χοντρή ὥστε ν' ἀντέχη σὰ χτυπήματα. Γιὰ νὰ φκειάσῃ τὸ βαμπάκι ὁ χαλάτζης κἀθεται σταυροπόδι στὴ μέση ἀπὸ τὸ πάτωμα τῆς κάμαρης τοῦ σπιτιοῦ. Στὸ πλευρό του ἔχει στοιδασμένο τὸ βαμπάκι ποὺ θὰ στοιδάσῃ. Τὸ δοξάρι τὸ κρατεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι ἔτσι ὥστε ἡ κόρδα νὰ βρίσκεται ὀριζόντια πρὸς τὰ ἐπάνω. Μὲ τὸ στοιδανόχερο:¹ ἓνα ξύλο ποὺ μοιάζει πολὺ σὰν τὸ γουδοχέρι χτυπάει ρυθμικὰ τὴν κόρδα τοῦ δοξαριοῦ κρατώντας το στὸ δεξιό.² Ἀπὸ τὰ ἀδιάκοπα χτυπήματα ποὺ κάνει ὁ στοιβαχτὴς ἀπάνω στὴν κόρδα γίνεται τρέμουλο καὶ παράγεται ἡχος: τάνκ τάνκ τάνκ... Τὴν τρεμουλιασμένη κόρδα τὴ ζυγώνει στὴ στοιδα τὸ βαμπάκι ποὺ βρίσκεται κοντά του. Ἀρκετὴ τότε μᾶζα ἀπ' αὐτὸ τὴν ξεσηκώνει καὶ τὴ βλέπεις νὰ χορεύῃ σὰ χιόνι κάμψοση ὦρα κι' ἔπειτα νὰ σκορπιέται κάτω. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξανοίγεται τὸ βαμπάκι. Οἱ τριχοῦλες ξεχωρίζουν, καθὼς λιχνίζονται κάτω, ἐνῶ οἱ σπόροι καὶ τὰ ἄλλα ψίχουλα πέφτουν χωριστά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο παίρνει ἔπειτα ἄλλο κι' ἄλλο κομμάτι βαμπάκι καὶ ἀδιάκοπα χτυπώντας μὲ τὸ στοιδανόχερο τὴν κόρδα γιὰ νὰ κάμῃ τὸ τρέμουλο τὸ ξεκαθαρίζει, ὥσπου νὰ ξεκαθαρίσῃ καὶ ξανοίξῃ ὅλο τὸ βαμπάκι. Μὲ ἓνα ξυλαράκι ἔπειτα σιγὰ σιγὰ φκειάνει ὀλοστρόγγυλες κουλουρες ἀπὸ τίς ξεκαθαρισμένες καὶ ξεχωρισμένες τριχες τοῦ βαμπακιοῦ. Αὐτὰ εἶναι τὰ σκαμάγγια. Ἡ δουλειὰ λέγεται σκαμάγγισμα. Τώρα πιά εἶναι ἔτοιμο τὸ βαμπάκι γιὰ γνέσιμο. Γυναῖκες «χρυσόχέρεις», ποὺ λέγανε, δηλ. ἐπιδέξιες ἔδωσαν καθε σκαμάγι στὴ ρόκα καὶ τὸ ἐγνεῖσαν φάτο φάτο καὶ ὕστερα ὕφαναν στοὺς ἀργαλεῖς τοῦ χειρὸς τοῦ πανι. ἔτσι τὸ ἀνόμαζαν καὶ ἀντίθεση πρὸς τὸ πανί τοῦ ἐμπορίου ποὺ σιγὰ σιγὰ μπήκε στὸν τόπο. Τὸ ὕφασμένο πανί τὸ τυλίγανε καὶ τὸ φκειάνανε κύλιντρο ποὺ τὸν λέγανε θρούμπι καὶ στὸ Μεσολόγγι τὸν ὠνόμαζαν βλάρι.

Σήμερα, ποὺ τὸ ἐμπόριο ἔμπασε καὶ στα πιά ἀπόκεντρα χωρὶς τὸ πανί τῆς βιομηχανίας καὶ τὰ νήματα τῆς μηχανῆς ἢ τέτοια κατεργασία τοῦ βαμπακιοῦ εἶναι ἄγνωστη καὶ μονάχα οἱ γεροντότεροι τὴν ἀναφέρουν χάριν τῆς ἱστορίας. Ἡ τέχνη τῶν χαλάτζηδων δὲν περνáει πιά. Ἐλάχιστοι Νεχωρίτες χαλάτζηδες ποὺ ἴσως βρίσκονται ἀκόμα στὴ ζωὴ, πωλοῦνε τὴν τέχνη τους σὰ μέρη τῆς Βοιωτίας, ὅπου ταξιδεύουν, ἅμα ἔρθῃ ἡ κατάλληλη ἐποχὴ. Μιάς κι ἔπαψε ἡ ἀνάγκη ποὺ ἔκανε τοὺς τεχνίτες, ἔλειψαν κι' αὐτοὶ κι ἡ τέχνη τους.

¹ λέγεται καὶ λα(γ)οὺδ' (ι).

² Μονολογοῦν τὸ εὐτράπελο πὼς τάχα μιὰ γριά ἔσθησε τὸ πρᾶμα . . . τῆς ἀπέναντι στὸ χαλάτζη καὶ ἔγινε ὁ διάλογος.

Τάγκ τάγκ τοῦ λαοῦδ'
Κι' τσῆ γριάς τοῦ πιταροῦδ'.
Τοῦ εἶδς μα.
Τοῦ εἶδς μα.
Τοῦ εἶδς, μαῦρι συντροφι!
Σὰν τοῦ εἶδα
τί νὰ κάμω!
τί νὰ κάμω
Εἶν' ἀλάργα κι' δὲ φτάνου!

Χρήση βαμπακιού κατεργασμένου σὲ σκαμάγγια¹ γίνεται καὶ σήμερα στὴν Αἰτωλία. Φκειάνουνε φυτίλια γιὰ κηριά—στὰ ὄρεινὰ ἰδίως χωριά τὰ κηριά τὰ φκειάνουν μὲ τὸ χέρι στὸ σπῖτι τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ· τὰ παίρνουν καὶ μ' αὐτὰ ἔρχονται στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τ' ἀνάβουν—ἐπίσης φυτίλια γιὰ λαδολύχνους, ποὺ δὲν ἔλειψαν λότελα κι αὐτοὶ ἀκόμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ, φυτίλια γιὰ τὰ καντήλια στὶς ἐκκλησιὲς καὶ κονίσματα τῶν σπιτιῶν· ἐπίσης μὲ σκαμαγγίσιο βαμπάκι σηκώνουν βεντούζες. Ἀλλὰ τὸ κατεργασμένο αὐτὸ βαμπάκι τὸ φέρνει τὸ ἐμπόριο.

Τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν.

Εἴπαμε παραπάνω, πῶς τὰ μαλλιά μὲ τὸ διπλὸ λανάρισμα—χοντρολάνα ρολαναρακία—προπαρασκευάζονται καὶ γίνονται ἔτοιμα γιὰ γνέσιμο. Κοντὰ στίς ἄλλες δουλειὲς ποὺ πρέπει νὰ ξέρη μιὰ καλὴ Αἰτωλὴ νοικοκυρά, εἶναι καὶ τὸ γνέσιμο. Ἐννοεῖται πῶς δὲ λείπουν καὶ ἰδιαίτερες γνέστρες ἀπὸ κάθε χωριό, ποὺ γνέθουν ξένα μαλλιά μὲ «πλέρα».

Κάπως ἰδιαίτερη δεξιότητα ἀπαιτεῖ τὸ γνέσιμο τοῦ στημονιοῦ ποὺ εἶναι ἡ βάση, νὰ ὑφαίνωνται τὰ μάλλινα ὕφασματά. Βλέπεις, πρέπει νὰ εἶναι «φιλό» (= λεπτό) τὸ γνέμα καὶ κρουστό, ἰσόμετρο γνέσιμο, ὄχι ἄλλου χοντρὸ κι' ἄλλου λεπτότερο. Καὶ σ' ἀδεξιότερες κἀπως γυναῖκες εἶναι εὐκολο νὰ γνέθουν τὸ χοντρότερο, κι' ὄχι ἰσόμετρο ὕφασμα, ποὺ μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πῶς τέτοιο χοντροκαμωμένο χρειάζεται νὰ εἶναι, γιὰ νὰ γίνεταί ὅσο πρέπει χοντρὸ τὸ ὕφασμα.

Τρία πράγματα χρειάζεται ἡ γνέστρα γιὰ νὰ γνέση: τὴ ρόκα, τὸ ἀδράχτι καὶ τὸ σφοντύλι.

Ρόκες φκειάνουν συνήθως οἱ τσοπάνηδες ποὺ περπατοῦν στὰ βουνὰ μέσα στοὺς ἐλατιάδες. Ἐκεῖ διαλέγουν ἐλατοκορφές ἀπὸ κἀπως πιανούμενα λατσούδια². Τὶς κόβουν σὲ τέτοια θέση ὥστε νάχουνε μᾶκρος ἀπάνω κάτω μέτρο καὶ παραπάνω. Ἀποκόβουν καὶ τὴν πολὺ λεπτὴ κορυφή τους, ποὺ λυγáει καὶ καθαρίζουν ὅλα τὰ κλαδιὰ ποὺ βγαίνουν σταυρωτὰ ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ καὶ ἐκτός ἀπὸ δύο ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὴν κορυφή. Ξεφλουδίζουν ἔπειτα μὲ ἐπιμέλεια ὅλο τὸ ἀπόκομμα. Λυγάνε κατὰ τὰ πάνω τὰ δυὸ σταυρωτὰ κλαδιὰ (δ) ποὺ ἀφῆκαν ἄκοθα καὶ σφηνώνουν τίς ἄκρες τους στίς τρύπες ποὺ ἀνοιξαν τὴ μιὰ πολὺ κοντὰ στὴν ἄλλη. Ἡ ρόκα εἶναι ἔτοιμη. Τὴν ἀφίνουν στὸν ἥλιο καὶ ξηραίνεται.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλατίσις λεγόμενη πολὺ ἀπλὴ καὶ συνηθισμένη ρόκα(α). Φκειάνουν ὅμως καὶ ρόκες (β) σὰ σταυρό. Περνοῦν δηλαδὴ καὶ στερεώνουν σὲ τρύπα μιὰ σανιδίτσα (δ) μὲ τριγωνικὸ κἀπως σχῆμα. Αὐτὴ εἶναι κἀπως τεχνικώτερη ρόκα καὶ γίνεταί μὲ στερεώτερο ξύλο ἀπὸ πλατάνι, κρانيὰ ἢ κἀτι ἄλλο τέτοιο. Ἐνα τρίτο εἶδος ρόκας (γ) εἶναι τὸ πιὸ τέλειο καὶ χρειάζεται τέχνη μεγάλη νὰ γίνη. Τὴ φκειάνουν τσοπάνηδες πολὺ δεξιοί. Γίνεταί μονοκόματη ἀπὸ σκληρὸ ξύλο καὶ σκαλίζεται

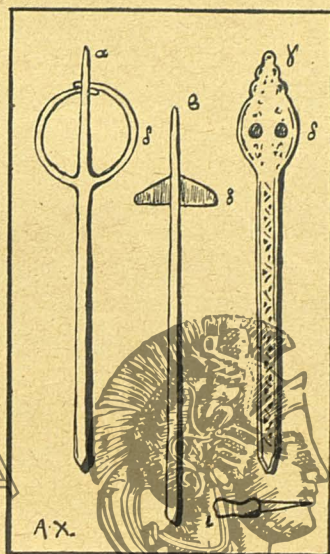
¹ Τὸ ρῆμα εἶναι σκαμαγγιάζω τὸ βαμπάκι.

² =ἐλατοῦδια ὑποθέτω. Πιανούμενα=κἀπως ἀνεπτυγμένα.

μέ κοπίδι, πού τὸ λένε μπινέλι (ε). Αὐτὸ τὸ φκειάνουν μόνοι τους οἱ τσοπάνηδες ἀπὸ παλιά ξυράφια λεπτύνοντάς τα τόσο πολὺ μὲ τὸ τρόχημα πού τοὺς κάνουν σὲ ἀκονιές, πού ψάχνουν καὶ τίς βρίσκουν στίς ποταμιές. Ἐπειτα τὰ μανικῶνουν μὲ σκληρὰ ξύλα.

Καὶ τὰ τρία εἶδη τῆς ρόκας ἔχουν αὐτιά (δ), ἀλλὰ τὰ αὐτιά πόχει ἡ τρίτη, ἡ

Σχ. 5. Ρόκες.

πιὸ τεχνικώτερη, εἶναι ἡ πλατωσιὰ πού γίνεται στὸ ἴδιο τὸ ξύλο. «Τὰ τσοπανοῦδια», πού ξέρουν νὰ πελεκούν καλὰ μὲ τὸ μπινέλι καὶ νὰ σκαλίζουν ὄχι μονάχα ρόκες, ἀλλὰ καὶ βλάχικες γαλίτσες, χουλιάρια, τάσια καὶ ἄλλα τέτοια λεπτὰ πράματα, λέγονται πελεκάνοι. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ σκαλίζουν πουλάκια, φίδια, λουλούδια, σταυροῦδια, τριγωνάκια καὶ ἄλλα τέτοια. Κάνουν καὶ γλυπτὰ καὶ ἀνάγλυφα κεντίδια· ἔπειτα τὰ βάφουν κόκκινα ἢ μαῦρα ἀνάλογα μὲ τὴ φαντασία πού ἔχουν. Πολλὰ τσοπανοῦδια «στορίζουν καὶ ἀνθρώπους» ἀπάνω σ' αὐτὰ πού εἴπαμε παραπάνω «σὰ νὰ σοῦ κραίνουν», ἀλλὰ αὐτοὶ εἶναι σπάνιοι πελεκάνοι. Γιὰ κόκκινο χρῶμα μεταχειρίζονται τὸ κελαρμενί, γιὰ μαῦρο τὰ κηκίδια ἀπὸ τὰ δέντρα, καὶ ἅμα θέλουν καὶ γαλάζιο, λουλάκι, ἀπὸ κεῖνο πού βάφει τὰ ὑφάσματα. Μὴ φανταστῇτε ὅμως πῶς οἱ πελεκάνοι, πού γράφω ἐδῶ πέρα, ἔχουν ἐπάγγελμα τὸ σκάλισμα. «Εἶναι ἓνα μεράκι καὶ αὐτὸ» (εἶναι τεχνίτες ἐρασιτέχνες) καὶ ὅ,τι σκαλίζουν, τὸ σκαλίζουν γιὰ ντιφαρίκι καὶ τὸ κρατοῦν γιὰ ἐπίδειξη ἢ τὸ χαρίζουν σὲ φίλους τους. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ σκαλιστὲς ρόκες σπανίζουν. Πρέπει νὰ πετύχῃς καλὸν πελεκάνο, νὰ τὸν παρακαλέσης, νὰ τοῦ ἔρθῃ τὸ μεράκι, νὰ σὲ περιποιηθῇ καὶ τότε μπορεῖ ν' ἀποκτήσης ρόκα τεχνική.

Ἀδράχτι εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ γίνη, καὶ τὸ φκειάνει ὅποιος δήποτε. Ἄν πελεκήσῃ ἓνα ξύλο ὡς 0,40 μ. μακρὺ καὶ τὸ κάμη κυλινδρικό μὲ μυτερές τις δυὸ ἄκρες καὶ ἐλαφρὴ κοιλία στὴ μέσῃ, ἔχει τὸ ἀδράχτι.

Τὸ σφοντύλι (α) εἶναι κάπως δυσκολώτερο στὴν κατασκευή. Γι' αὐτὸ χρειάζεται πολὺ σκληρὸ ξύλο καὶ ἐργαλεῖο κατάλληλο γιὰ νὰ πελεκηθῇ καὶ γίνη ὀλοστρόγγυλο.

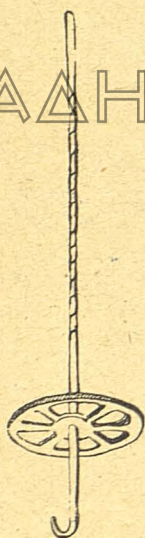
Γιὰ νὰ γνέσῃ ἡ γυναίκα, πρέπει νὰ τουλουπιάσῃ. Παίρνει δηλ. μιὰ τουλούπα ἀπὸ μακρύδι, ὅς ποῦμε, καὶ τὴ δένει ἀνάμεσα στ' αὐτιά της ρόκας. Χώνει τὴ νουρά της ἔπειτα ἀπὸ κάτω στὴν ἀριστερὴ μασκάλῃ ἀνάμετα ἀπὸ τὴ σεγγούνα ἢ καὶ τὴ φανέλλα της, τὴν ἐξωτερικιά, ὥστε νὰ στέκεται λίγο γυρτὴ πρὸς τὰ μπροστὰ καὶ καταπιάνει τὸ γνέμα¹. Πιάνει δηλ. μιὰ ἀρχὴ ἀπὸ τὰ μαλλιά της τουλούπας μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα καὶ στρίβει τις τρίχες, ἐνῶ συγχρόνως τραβάει τὸ ἀριστερὸ της χέρι πρὸς κάτω ὥστε νὰ συναντήσῃ τὸ δόντι τοῦ ἀδραχτιοῦ, δηλ. μιὰ αὐλακία κουδελωτῇ. Στὸ δόντι αὐτὸ πιάνει μὲ τὸ δείχτη καὶ τὸν ἀντίχειρα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ τὴν ἄκρα ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιστρέφει τὸ ἀδράχτι καὶ ἐξακολουθεῖ μὲ τὸ ἀριστερὸ νὰ τεντώνῃ τις τρίχες ἀπὸ τὴν τουλούπα. Ἄμα γνεστή κάμποση κλω-

στή, τὴν περιτυλίγει στὴν κοιλία τοῦ ἀδραχτιοῦ καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτσι τὸ γνέσιμο ὥσπου νὰ γίνη ἓνα ἄγκος ἀπὸ γνέμα. Ἐγνεσε ἓνα ἀδράχτι, λέει. Τὸ ἀφήνει καὶ παίρνει ἄλλο. Τὸ γαμίζει καὶ αὐτὸ, καὶ ἔτσι προχωρεῖ τὴν ἐργασίαν. Τὸ γνέσιμο γίνεται συγχρόνως μὲ ἄλλες δουλειές. Εἴτε στέκονται ὀρθές καὶ κουδεντιάζουν οἱ γυναῖκες, εἴτε πᾶνε στὴ βρύση γιὰ νερὸ, ἢ πᾶνε τὸ ἄλεσμα στὸ μύλο βαδίζοντας ἢ στέκοντας γνέθουν διαρκῶς. Ἀλλὰ ὁ καταλληλότερος χρόνος γιὰ γνέσιμο εἶναι οἱ μακρυὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Τότε γίνονται τὰ νυχτέρια καὶ πολλὰ φορὲς μάλιστα γίνεται παρακαλιὰ. Μαζεύονται πολλὰς γειτόνισσες γυναῖκες καὶ πολλὰ γειτονοκόριτσα καὶ βοηθοῦν στὸ γνέσιμο. Αὐτὸ εἶναι ἡ παρακαλιὰ.

Λίγο διαφορετικὰ ὑφαίνεται τὸ ὑφάδι. Σὲ ἀδράχτι μακρύτερο, ποὺ ἡ γυναίκα τὸ κρατᾷ μὲ ὅλη τὴν παλάμη της στὸ δεξι, στρίβει ἔχοντας ἀπάνω τὸ σφοντύλι, ἐνῶ μὲ τὸ ἀριστερὸ τραβάει τὸ μαλλί, καὶ τὸ φκειάνει χοντρὸ νῆμα. Τοῦτο τὸ γνέθει ἀπὸ τουλούπες φκειασμένες ἀπὸ τὰ κοντίδια. Τὸ ἀδράχτι αὐτὸ ὀνομάζεται δροῦγα: ἔγνισα μιὰ δρούγα ὑφάδι, λέει, ἅμα τὸ γαμίσθη ἀπὸ γνέμα. Τὸ γνέσιμο τοῦ ὑφადιοῦ δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλη δεξιότητα, ὅπως εἴπαμε, καὶ γι' αὐτὸ τὸ γνέθουν πρὸ πάντων τὰ κορίτσια, ποὺ ἀρχίζουν νὰ πρωτομαθαίνουν γνέσιμο.

Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ὑφαίνεται καὶ τὸ τραομαλλίσιο γνέμα, στημόνι καὶ ὑφάδι, γιὰτι ἀπ' αὐτὰ ὑφαίνονται ὑφάσματα χοντρὰ ποὺ δὲν τὰ διακρίνει καμιὰ καλαισθησία.

¹ Ὅταν κάθῃται σταυροπόδι νὰ γνέσῃ, τὴ ρόκα τὴν κρατεῖ μὲ τὰ δυὸ σκέλια της.

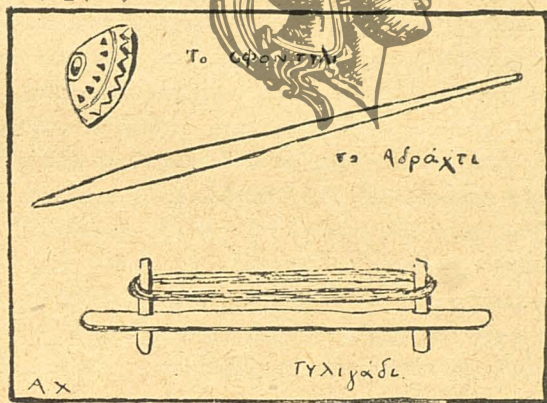

Τὸ βαντάκισμα, τὸ βάψιμο, τὸ κουβάριασμα.

Ἀφοῦ γνεστοῦν τὰ μαλλιά καὶ ἀδραχτιστοῦν, ὅσα πρόκειται νὰ βαφοῦν, πρέπει νὰ βαντακιστοῦν. Οἱ βάντες¹ γίνονται μὲ τὸ τυλιγάδι ἢ καὶ μὲ τὰ γόνατα. Τὸ τυλιγάδι εἶναι ραβδί ξύλινο ἴσιαμε 0,60—0,70 μ. μακρὺ. Στὶς δυὸ τοῦ ἄκρες εἶναι μπηγμένα κάθετα καὶ ξεπέχουν ξύλινα σουφλάκια καλὰ στερεωμένα.

Μὲ τὸ ὄργανο αὐτὸ τυλιγαδιάζεται τὸ γνέμα εἴτε στημόνι εἶναι εἴτε ὑφάδι, ἔτσι: Δένει τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ γνέμα στὸ ἓνα σουφλάκι ἢ γυναῖκα. Κρατεῖ τὸ τυλιγάδι ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς μέσης, ὅπως κρατεῖ τὸ μπαστούνι ἓνας ποὺ θέλει νὰ τὸ παίξῃ στὸ χέρι του· τὸ γυρίζει κατὰ τὸ ἓνα μέρος γιὰ νὰ πιαστῇ τὸ γνέμα κι ἀπ' τὸ ἄλλο σουφλάκι, τὸ ξαναγυρίζει νὰ πιαστῇ ἀπὸ τὸ πρῶτο κι ἔτσι τὸ γνέμα ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι καὶ τυλίγεται στὸ τυλιγάδι. Ἀφοῦ τελειώσει τὸ ἓνα ἀδράχτι κομποθιάζει τὸ γνέμα δεύτερου ἀδραχτιοῦ ἢ καὶ τρίτου ἀναλόγως, ὥσπου νὰ μαζευτῇ κάμποσο γνέμα καὶ ἔπειτα τὸ βγάνει ἀπὸ τὰ σουφλάκια καὶ τὸ περιδένει ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ μπερδεύεται καὶ νὰ βρίσκειται εὐκολα ἢ ἀρχή. Ἐγίνε λοιπὸν ἡ πρώτη βάντα ἢ βαντάκι, ὅπως ἀδιαφόρως λένε. Ἐξακολουθεῖ ἔπειτα τὸ τυλίγμα ὥσπου νὰ τυλιγαδιαστῇ ὅλο τὸ ἀδραχτισμένον γνέμα.

Καμιὰ φορὰ λείπει τὸ τυλιγάδι καὶ τότε τὸ βαντάκισμα γίνεται μὲ τὰ χέρια, ἢ μὲ τὰ γόνατα. Ἀπλώνει ἡ μιὰ γυναῖκα ἐκκλίνοντα τὰ χέ-

Σχ. 7.

ρια τῆς ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα καὶ πέρα σὲ ἀπόσταση τοῦ πλάτους περίπου τοῦ στήθους. Δεύτερη γυναῖκα ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα ποὺ ξετυλίγεται ἀπ' τ' ἀδράχτι στὰ χέρια τῆς πρώτης σὰν σὲ τυλιγάδι ὥσπου νὰ φκειάσῃ τὴ βάντα.

Ἡ, ἂν δὲν ὑπάρχει βοηθός, κάθεται κάτω στὸ πάτωμα ἢ γυναῖκα καὶ ὀρθώ-

¹ Κάμποσο γνέμα φκειασμένο σὰ μεγάλη κουλούρα. Βάντα σὴν Αἰτωλία λένε καὶ τὸν κλαδίσκο: μιὰ βάντα κεράσια, μὴλα, βασιλικό...

νει τὰ γόνατα της σὲ κάποια ἀπόσταση σὰν δυὸ παλούκια. Μὲ τὰ χέρια της τότε ξετυλίγει ἀπὸ τ' ἀδράχτια κι' ἀναδιπλώνει τὸ γνέμα ὥσπου νὰ φκείαση τὴ βάντα.

*
* *

Ἄλλη εἰδικότητα χρειάζεται ἔπειτα γιὰ τὸ βάψιμο, κι αὐτὴ λίγες γυναῖκες τὴν ἀποχτοῦνε, καὶ μάλιστα οἱ ἡλικιωμένες πόχουν πὺδ πολλὴ πείρα. Ἰδιαίτεροι βαφιάδες δὲν ὑπάρχουν στὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας. Ἡ τέχνη τοῦ βαψίματος μαθαίνεται κατὰ παράδοση ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ· οἱ νεώτερες γυναῖκες διδάσκονται νὰ βάφουν ἀπ' τὶς παλιότερες κι ἂν καμιά φορὰ λείπει κάθε ἰδέα ἀπὸ βαψίμι, μὲ πολλὴ προθυμία ἔρχεται σὲ βοήθεια ὅποια γνωρίζει νὰ δώσῃ, χωρὶς πλέρα, τὰ φῶτα της.

Οἱ μπογιές πού σὲ σκόνῃ πωλοῦνται σήμερα στὸ ἐμπόριο ἀπὸ τενεκεδένια κουτιά καὶ μπῆχαν καὶ στὰ πύδ ἀπόκεντρα χωριὰ σὲ χρήσῃ, - ἄς εἶναι καλὰ οἱ γυρολόγοι πού τὶς φέρουν, - ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια πίσω μας ἦτανε ἄγνωστες. Σήμερα, μπορεῖ νὰ πῶ, πὼς ἡ χρήσῃ τους εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστική. Σὲ ἀναλογία νεροῦ πού καὶ γραφτὲς ὁδηγίες ἀκόμα τὴν ὀρίζουν, διαλυοῦνε τὴν κάθε μπογιὰ καὶ βάφουν γνέματα καὶ ὑφάσματα μέσα σὲ λεβέτια πού τὰ βράζουν σὲ φωτιά. Παλιότερα μόνον φυτικές βαφές ἦτανε γνωστές, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες πού ἔφερνε τὸ ἐμπόριο, ὅπως ἡ κα-
ραμπογιὰ, δηλ. θεϊκὸς σίδηρος.

Τὸ ριζάρι, πρῶτῃ καὶ κυριώτερῃ κόκκινῃ βαψί ἦτανε φυτό πού δὲν εἰλεπε ἀπὸ κανέναν κήπο, ὅπως καὶ τὰ κραμβόδια. Οἱ φλούδες τῆς καρυᾶς εἶχαν μεγάλῃ πέρασῃ γιὰ τὰ μαῦρα βαψίματα πέρα γιὰ πέρα, γιὰτὶ ἡ καρυὰ δίνει μαῦρο χρῶμα πού ποτὲ δὲ χύνει, δὲν ξεβάφει στὴν πλύσῃ δηλ. οὔτε καὶ σκοτώνει¹ στὸν ἥλιο. Ὡραῖο χτυπητὸ μαῦρο χρῶμα φκειάνανε κι ἀπὸ τὰ κηκίδια τοῦ δέντρου (τῆς δρυός), τοὺς γνωστοὺς σὰ σφαιρίδια μεγάλους καρπούς, ὅπως κι ἀπ' τὶς κακα-
τσίδες², σφαιρικοὺς καρπούς τοῦ δέντρου πού εἶναι μεγάλες σὰ μῆλα μέτρια³. Ἐπίσης μαῦρο χρῶμα φκειάνανε καὶ μὲ τὸ μαῦρο μπακάμι, τὸ γνωστὸ στὸ ἐμπόριο πού ἀκόμα καὶ σήμερα εἶναι σὲ μεγάλῃ χρήσῃ.

Κόκκινα βαψίματα ἔκναν μὲ τὸ ροδάμι τοῦ προυναριοῦ, δηλ. τὰ τρυφερά σφαιρικὰ σπειράκια μαζί μὲ τὶς κοκκινωπὲς κορφαδοῦλες πού βγάνει τὸ χαμπούρνι⁴ τὸν Ἀπρίλῃ μὲ τὸ κόκκινον μπακάμι πού τὸ φέρνει τὸ ἐμπόριο, καὶ μὲ τὸ γρεμέζιο.

¹ Δὲν ξασπρίζει κάπως.

² Λογοπαιχτική παροιμιώδης ἔκφρασις: "Ἄμα μὲ ματαῖδῃς, κακατσίδα νὰ μὲ εἰπῇς. Ὑ-
πάρχει καὶ ἐπώνυμο Κακατσίδας.

³ Ἀπὸ τὰ κηκίδια παλαιότερα φκειάνανε καὶ τὶς ὥρατες ἀνεξίτηλες μαῦρες μελάνες. Ἐ-
βράζαν κάμποσα κηκίδια σὲ νερὸ τόσῃν ὥρᾳ ὥσπου μὲ τὴν ἐξάτμιση ἔμεινε ἐλάχιστη ποσότητα. Αὐτὸ τὸ ἀπομεινάρει ἦταν ἡ καλὴ μελάνη ἐν σχέσει μὲ τὴν πετρομέλανη, (φκειασμένη ἀπὸ πετροκάρβουνα).

⁴ Τὸ πουρνάρι πού εἶναι θάμνος.

Τὸ πράσινο χρώμα γίνονται μὲ τὰ φύλλα καὶ τὰ κλαδιὰ τοῦ μελιού¹. Σήμερα τὰ βαψίματα τὰ βουτοῦν μόνον μέσα σὲ νερὸ ποὺ ἔδρασε μελιὸς γιὰ νὰ πάρουν, ὅπως λένε, ὕστερα τὰ γυρίζουν μὲ τὴ μπογιὰ στὸ πράσινο.

Τὸ κίτρινο τὸ ἐφκειαναν μὲ ἀγζιές, τὰ γνωστὰ βρωμοχόρταρα ποὺ γεμίζουν τὶς ἄκρες ἀπὸ τὰ σοκάκια καὶ τὰ χέρσα τῶν κήπων στὰ χωριά καὶ βγάνουν ἀνθη ἄσπρα ὅμοια μὲ τὰ φροξυλάνθια τὰ ὁποία τὸ χινόπωρο καταντοῦν νὰ γίνωνται σὰ σταφύλια μὲ πολὺ μικρὲς ραγούλες.

Τὰ χρώματα θάχυναν, θὰ ξάσπριζε δηλ. σιγὰ σιγὰ τὸ ὕφασμα ἢ ἀπὸ τὸ πλύσιμο ἢ ἀπὸ τὴ χρῆση, ἀν δὲ στυψιάζονταν τὰ βαψίμα. Στύψιασμα εἶναι, νὰ βάλλῃς κάτι ποὺ ἔδαφες μέσα σὲ νερὸ ποὺ ἔχει διάλυση ἀπὸ στύψη. Παλιότερα ποὺ καὶ οἱ στύψεις λείπανε ἀπ' τὸ ἐμπόριο, βουτοῦσαν τὰ βαψίμα σὲ νερὸ ποὺ ἔδραξαν μέσα ἀγριοκόρομπλα καὶ τὸ ἔκαναν ξυνό. Ἐπεκρατεῖ ἡ γνώμη πὼς τὸ ξυνό στερεώνει τὴ μπογιὰ κι ἔτσι δὲ χύνει τὸ χρώμα. Ἐπίσης γιὰ στερέωση, τὰ γαλαζιά βαψίμα τὰ ἀφήναν βουτηγμένα στὸν πῖνο κάμποσες μέρες, ὅπως καὶ παραπάνω εἴπαμε. Πρὶν ὅμως τὰ βάλουν στὸν πῖνο, τὰ βράζανε σὲ καζάνι μὲ νερὸ ποὺ εἶχε καὶ λάπατα μέσα, τὰ γνωστὰ λαχανικά. Τὰ λαπατιάζουμε πρῶτα κι ὕστερα τὰ βάνουμε στὸν πῖνο γιὰ νὰ βάψουν γαλάζια. Ἄλλες ἐνέργειες στὴ δημώδη βαφικὴ ἐκφράζονται μὲ τὰ ῥήματα: κηκιδιάζω, κακα

παδιάζω, πτυψιάζω, ξυνίζω. Ἐνὰ σωρὸ γνώσεις ἀπαιτοῦνται γιὰ τὸ βάψιμο καὶ ὁ κάθε χρωματιστὸς ἔχει δική του τέχνη. Πολύπλοκα καὶ πολυποίκιλα φρεασίματα χρειάζονται γιὰ νὰ πετύχῃ. Ὅλες αὐτὲς τὶς μικροδουλειές, ἀν ἐπιχειρᾷ κανένας νὰ τὶς περιγράψῃ ἐρευνώντας τὰ κατέκαστα μὲ λεπτομέρεια, θὰ ἀπαιτοῦνταν ἴσως ὁλόκληρὴ πραγματεία. Γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ βιβλίου τούτου νομίζω πὼς ἀρκετὰ εἶναι ὅσα μπορέσαμε νὰ γράψουμε σχετικὰ μὲ τὴ βαφικὴ. Μονάχα προσθέτουμε τὰ πρὸ συνηθισμένα στὸν τόπο χρώματα: μαῦρο, κόκκινο, τριανταφυλλί, κεραμιδί, κρεατί, τοῦ φεσιού, ριζαρίσιο κόκκινο, βυσσινί, κερασί, μηλί, γκρεμιζί, φυστικί, κίτρινο, λαδί, τσιγαλί, (σὰν τὸ χρώμα τοῦ τσίγαλου, τοῦ τρυφεροῦ μύδαλου), φυτρί, (σὰν τοῦ φύτρου ἀσπροπράσινο), γαλάζιο, οὐρανί, θαλασσί, σταχτί, ρόζ, μπλέ, πράσινο, πόρτοκαλλί. Τέτοια χρώματα δίδουν στὰ γνέματα κι' ἐπομένως καὶ στὰ ὕφασματα ποὺ μ' αὐτὰ ὑφαίνουν.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ βάψιμο ξεβγάνονται τὰ γνέματα, πλαίνονται μὲ ἄφθονο νερὸ δηλαδὴ τόσο, ὥστε νὰ μὴν ξεχύνουν ἄλλη πιά μπογιὰ ἀπὸ ὅσο πρέπει. Ἐπειτα ἀπλώνονται καὶ στεγνώνουν.

¹ Φράσ. θὰ πάγω γιὰ μελιό (ἢ) γιὰ μέλεγο νὰ βάψω· ἀκουα τὶς γυναῖκες νὰ λένε παλιότερα. Καὶ πήγαιναν σὲ μέρη ποὺ βρισκανε μελιούς.

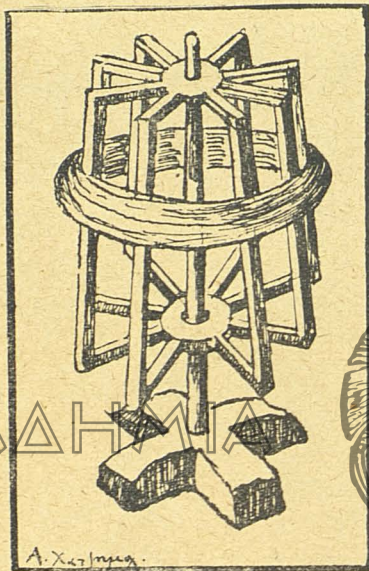
² Στὴν Ἀρτσότινα ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψη πὼς οἱ μπογιὲς δὲν πιάνουν, ἀμα βάψῃ ὕφασμα γυναῖκα πόπιασε λείψανο (νεκρὸ). Γιὰ νὰ πιάνῃ ἡ βαφή ἀπ' τὶς σαράντα κι ὕστερα κοντὰ ἀπ' τὸ θάνατο, πρέπει νὰ βουτήξῃ τὰ χερίά της σὲ βαφή καὶ ὕστερα νὰ τὰ βάψῃ· τότε πιάνει, λέει, ἡ βαφή στὸ ὕφασμα ποὺ θέλει νὰ βάψῃ.

*
* *

Οἱ βαμμένες βάντες ἢ βαντάκια ἀνάγκη νὰ κουδαραστοῦν, γιὰ νὰ γίνουν χρήσιμες στὴν ὑφαντική. Τὸ κουδάριασμα γίνεται, ἀφοῦ μποῦν οἱ βάντες στὴν ἀνέμη ἢ τὸ ἀνεμίδι.

Ἡ ἀνέμη εἶναι ἓνας στύλος ξύλινος στηριγμένος σὲ βάθρο πόχει τὸ σχῆμα σταυροῦ. Ἐνα κυλινδρικό ξύλινο κλουδί—ὡς τὸ πῶ ἔτσι—ποῦ γίνεται ἀπὸ 4—5 τελάρια ξύλινα

Σχ. 8. Ἡ ἀνέμη.

καρφωμένα σταυρωτὰ τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο, περιστρέφεται γύρω στὸν ἄξονα αὐτὸν μὲ τὴν παρामीκρότερη δύναμη. Μιά βάντα γνέμα τὴν ἀνοίγουν καὶ τὴ βάνουν, ὅπως τὸ στεφάνι στὸ βαρέλι, γύρω στὴν ἀνέμη. Πιάνουν τὴ μιὰ, ἐξωτερικιά, ἄκρα τῆς βάντας καὶ ἀρχίζουν νὰ τὴν περιτυλίγουν σὲ κάτω, μικρὸ ξυλαράκι ἢ σφαιρικό χαρτάκι. Κυρρίζει ἡ ἀνέμη γρήγορα γρήγορα καὶ τὸ γνέμα τυλίγεται μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἔτσι ὥστε νὰ γίνη μιὰ σφαῖρα ἀρκετὰ μεγάλη, μεγαλύτερη πολλὰς φορὲς ἀπὸ μὲγάλο πορτοκάλι. Αὐτὸ εἶναι τὸ κουδάρι. Ἀπὸ τεκνίωσι το κουδάριασμα καταπαίνεται ἡ κοψιὰ ἀνάμεσα στὶς κλωστές. Ἐτσι κουδαριάζεται σιγὰ σιγὰ ὅλο τὸ γνέμα στήν ἀνέμη καὶ ὑφάδι καὶ τὰ κουδάρια συγκαίρια ζονται χωριστὰ κάθε εἶδος καὶ κρεμιούνται ἀπὸ κάπου. Τὸ ἄσπρο γνέμα ποῦ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ βαφθῇ, δὲ βαντιάζεται, ἀλλὰ ἀμέσως ἀπὸ τὰ ἀδράχτια κουδαριάζεται. Βλέπεις, τὸ ἄδαφο δὲν εἶναι ζγαντζιασμένο, ὅπως τὰ βαμμένα. Γι' αὐτὸ ἡ ἀνέμη εἶναι ἄχρηστη. Πιάνουν τὴ μιὰ ἄκρη ἀπὸ τὸ γνέμα καὶ περιτυλίγουν τὸ κουδάρι, ἐνῶ στριφογυρίζει τὸ κάτω στὴ γῆ ἢ πάτωμα ἀφημένο ἀδράχτι. Ἐτσι λοιπὸν σιγὰ σιγὰ κουδαριάζεται ὅλο τὸ ἀδραχτιασμένο γνέμα καὶ γίνεται ἔτοιμο γιὰ ἴδιασμα.

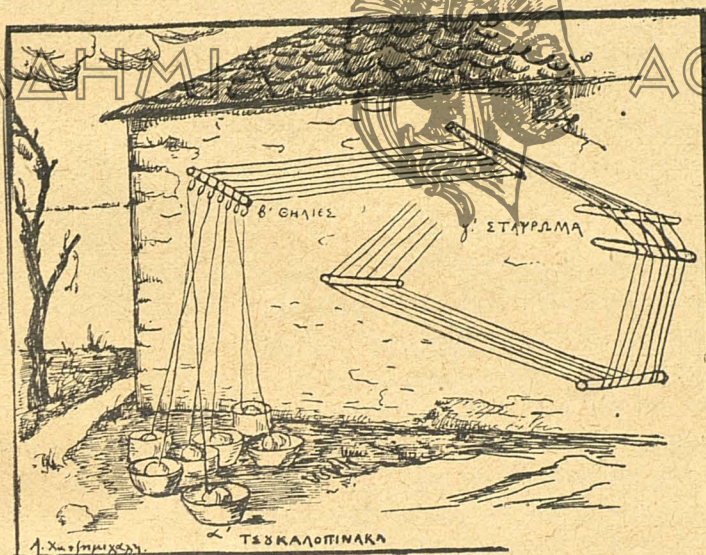
Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα.

Ἄμα τὰ γνέματα κουδαριαστοῦν, εἶναι πιὰ ἔτοιμα γιὰ ἴδιασμα.

Ἀπ' ὅξω ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ ἢ σὲ κάποιον ἄλλο τοῖχο μπήγουν παλουκάκια ἔτσι ποῦ νὰ ξεπέχουν κάμποσο. Στὸ πρῶτο παλούκι φκειάνουν μὲ σκοινὶ τὶς θηλιές. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ στὸ ἔδαφος τοποθετοῦν τὰ τσουκαλοπίνακα: δηλ. κακάδια, τσουκάλια, γαδάθες κλπ. Ἡ σκάθουν μικρὲς γοῦρνες ἀντὶς γι' αὐτά. Αὐτοῦ μέσα βάνουν τὰ κουδάρια γιὰ νὰ μὴν ξεμακραίνουν, τὴ στιγμὴ ποῦ θὰ ξετυλίγεται τὸ γνέμα. Πι-

νουν λοιπόν τις ἄκρες τῶν κουβαριῶν ὅλες μαζί καὶ ξετυλίγοντας τις φέρνουν στὶς θηλιές. Περνοῦν μία μία ἀπὸ κάθε θηλιά καὶ ἔπειτα ἐξακολουθητικὰ ξετυλίγοντας τὰ κουβάρια, ἐνῶ κρατοῦν τις ἄκρες καὶ προχωροῦν στὸ πῶ ἀκρινὸ παλούκι, τις ἀναδιπλώνουν. Προχωρώντας τις ἀναδιπλώνουν πάλι σὲ ἄλλον πάσσαλο πού βρίσκεται κατὰ τις θηλιές καὶ σ' ἄλλον ἢ ἄλλους ἀνάλογα στὸ μᾶκρος πὺ θέλουν νὰ δώσουν στὸ διασίδι. Τελευταῖα σέρνουν τις ἄκρες σὲ δυὸ παλούκια ποῦναι παράλληλα καὶ κοντὰ τὸ ἓνα μὲ τᾶλλο μπηγμένα. Ἐδῶ γίνεται ἡ σταύρωσις. Τὰ γνέματα σταυρώνονται δύο δύο ἔτσι πὺ νὰ φκειάνουν ἓνα Χ καὶ γιὰ νὰ διατηριέται τὸ σταύρωμα βάνουν ἀνάμεσα δυὸ καλαμίδες, τὴ μία ἀπὸ τὸ ἓνα ἀνοιγμα καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐπειτα οἱ ἄκρες τραβιοῦνται καὶ ἀναδιπλώνονται στὸ πρῶτο παλούκι, στὸ δεῦτερο, στὸ τρίτο κλπ., ὅσα κι ἂν εἶναι, ὥσπου τις ξαναφέρνουν πάλι στὴ σταύρωσις, ὅπου γίνεται νέο σταύρωμα καὶ ἔτσι ἐξακολουθεῖ ἡ δουλειὰ ὅσο νὰ σωθοῦν τὰ κουβάρια, κι ἂν εἶναι ἀνάγκη, στὶς τελευταῖες ἄκρες δένουν τις ἄκρες ἄλλων κουβαριῶν καὶ ξετυλίγονται καὶ ἰδιάζονται καὶ αὐτά, ὅπως καὶ τᾶλλα. Τὸ μᾶκρος λοιπὸν τοῦ ἰδιασίδιου κανονίζεται ἀπὸ τὰ παλούκια πὺ μπηγνόνται στὸν τοῖχο· τὸ πλάτος του ὅμως ἀπὸ τὰ ζευγάρια πὺ σταυρώνονται στὰ καλάμια. 25 ζευγάρια, ἤτοι πενήντα κλωστὲς κάνουν ἓνα δεμάτι ἢ κεφάλι.

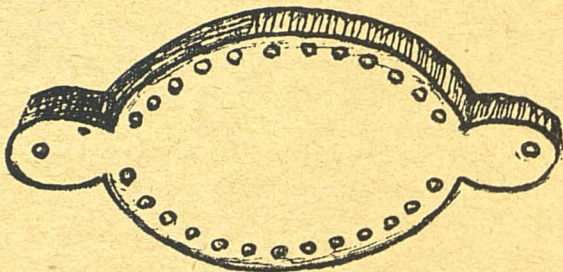

Σχ. 9. Τὸ ἰδιασμα.

Φκειάνουν θηλιές στὸ πρῶτο παλούκι γιὰ νὰ περνοῦν μέσα τὰ γνέματα νὰ μὴ μπερδεύονται, ὅπως εἶπαμε παραπάνω· ἀλλὰ καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ μπερδεμα δὲν ξεφεύγεται ὅλως διόλου, γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς μεταχειρίζονται καὶ τὴν ἰδιάστρα.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ σανιδίτσα μὲ σχῆμα γεωμετρικῆς ἔλλειψης καὶ λαβὲς στὶς δυὸ ἄκρες. Στὸ περιθώριο τῆς ἔχει τρυπίτσες κι ἀπὸ κάθε μιὰ περνοῦνε κι ἓνα γνέμα, λίγο πέρα ἀπὸ τὸ παλούκι ποὺ βρίσκονται οἱ θηλιές. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο βασιτοῦν-

Σχ. 10. Ἡ ἰδιάστρα.

ται σὲ ἀπόσταση τὰ γνέματα καὶ δὲ μπερδεύονται. Ἄν τύχη νὰ φκιάσουν ἰδιασίδι μὲ διάφορα χρώματα, τότε μεταχειρίζονται χωριστὴ ἰδιάστρα γιὰ κάθε χρωματισμό.

Στὴ σταύρωση γίνεται τὸ στόμα τοῦ ἰδιασιδιοῦ. Ἐδῶ ἀνοί, ὅπως λένε. Δηλ. κόβονται οἱ κλωστὲς λίγο πέρα ἀπὸ τὴν σταύρωση καὶ κομποθιάζονται δυὸ δυὸ καὶ κατὰ τὸ μέρος τῶν καλαμιδιῶν καὶ κατὰ τὸ ἄλλο, τὸ ἀντίθετο. Τὸ ὅλο διασίδι τότε ξεδιπλώνεται ἀπὸ τὰ παλούκια καὶ πλέκεται ὅπως οἱ γυναῖκες πλεξίδες, γιὰ νὰ γίνῃ ἐτοιμὸ γιὰ τὴν τυλίχτρα.

Τὰ διασίδια γίνονται μὲ 4 μὲ 5 ἢ καὶ μὲ περισσότερα δεμάτια ἢ κεφάλια (ἀπὸ 25 ζευγάρια κλωστὲς τὸ καθένα) καὶ γι' αὐτὸ συνηθισμένες ἐρωτήσεις τῶν γυναικῶν εἶναι: «πόσα δεμάτια ἢ κεφάλια τὸ ἔρριξες;» — «Τὸ ἔρριξα μὲ 4 μὲ 5 κλπ.»¹

Τὸ ἱσιωμα ὅπου γίνεται τὸ τύλιμα τὸ λένε τυλίχτρα. Τέτοια ἱσιώματα κατάλληλα γιὰ τύλιμα, λίγα εἶναι σὰ χωριά καὶ γι' αὐτὸ ἐκεῖ τυλιοῦνε ὅλες οἱ γυναῖκες. Ἐδῶ λοιπὸν ἔρχεται τὸ διασίδι. Τὴ μιὰ ἄκρη του τὴ δένουν σ' ἓναν τρίποδα ξυλένιον, ποὺ τὸν λένε σθάρινα, καὶ γιὰ βάρος βάνουν ἀπάνω μιὰ πέτρα πλακερή. Τὸ ξεπλέκουν καὶ τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν καταπαίνουν στὸ ἀντί· δηλ. μέσα στὴν αὐλακιά τοῦ ἀντιοῦ, καὶ τὴ στερεώνουν μὲ μιὰ βέργα², γκαρδιόβεργα, ποὺ χωράει ἴσια κι ἴσια στὴν αὐλακιά. Μὲ τὸ χέρι ἢ κτάβα γυρίζουν τὸ ἀντί καὶ περιτυλίγεται τὸ διασίδι, ἐνῶ σιγὰ σιγὰ ξεσέρνουν πέρα τίς καλαμιδες καὶ ἔτσι τὸ σταύρωμα προχωρεῖ κατὰ τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ τρίποδας λοιπὸν μὲ τὸ βάρος του ὅλο καὶ πλησιάζει

¹ Στὴν Ἀρτοτίνια τὸ Σάββατο δὲν ἰδιάζουν, γιὰτὶ τὸ ὕφασμα ποὺ θὰ γίνῃ ἀπ' τὸ διασίδι τοῦ Σαββάτου, γίνεται σὰ θάνατο· πεθαίνει κάποιος ἀπ' τὸ σπῆτι.

² Ἐπίσης γυναῖκα γκαστρωμένη δὲν κάνει νὰ ἰδιάσῃ, γιὰτὶ δύσκολα γεννάει τὸ παιδί, ἅμα λεχωνεύη.

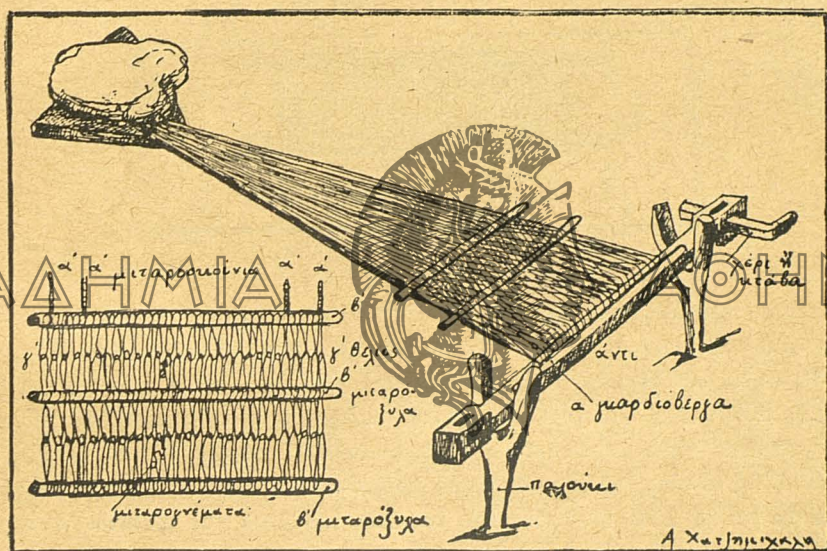
² Ἡ γκαρδιόβεργα μπαίνει στὸ αὐλάκι καὶ δαγκώνει τὸ διασίδι γιὰ νὰ γκαρδιώγεται = τεντώνεται.

ζει πρὸς τὸ ἀντί, ὥσπου νὰ τυλιχτῇ ὁλόκληρο τὸ διασίδι καὶ ἡ σταύρωση μετατοπιστῇ στὴν ἄλλη ἄκρη πούναι δεμένη στὸν τρίποδα.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ τύλιμα κι ἀμέσως συνέχεια ἀρχίζει τὸ μίτιασμα. Τοῦτο γίνεται μὲ τὰ μιτάρια.

Δυὸ κυλινδρικά ραβδιὰ¹ μὲ μάκρος ἑνὸς μέτρου τὸ καθένα καὶ γνέματα βαμπακερὰ δίστριφτα² χρειάζονται γιὰ νὰ φκειαστοῦν τὰ μιτάρια. Δένουν τεχνικὰ μιὰ ἀράδα θηλιές ὡς 0,15 τοῦ μέτρου μακρυὲς ἀπὸ τὸ ἓνα ραβδί. Ἀπ' τὴς θηλιές τούτες περνοῦν ἄλλες τόσες δένοντάς τες ἐπίσης τεχνικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο ραβδί πὺδ κρέμεται. Τὸ πρῶτο ραβδί τὸ κρεμοῦν ἀπὸ κάπου ἀφοῦ τὸ δέσουν μὲ δυὸ σκοινιά³ στὴς δυὸ του ἄκρες κι ἔτσι ἔχουν τὸ μιτάρι. Τὰ μιτάρια τὰ φκειάνουν λίγες γυναῖκες ἐπιδέξιες, πὺδ γνωρίζουν ἀπὸ ἀργαλειό, ὑφάματα καὶ ἐν γένει ἀπὸ ὑφαντική.

Σχ. 11. Τὸ τύλιμα καὶ μίτιασμα.

Γιὰ νὰ γίνη λοιπὸν τὸ μίτιασμα ἢ μιτάρωμα χρειάζονται δυὸ γυναῖκες. Ἐπίσης καὶ τὸ εἶδος τὸ ὑφασμα πὺδ πρόκειται νὰ ὑφαθῇ κανονίζει ἀν δυὸ, ἢ τέσσερα μιτάρια θὰ χρειαστοῦν. Ἄν πρόκειται νὰ ὑφαθῇ ἀπολυτὸ σκουτί, ἀρχοῦν τὰ δύο μιτάρια, ἀν ὅμως ἀδίμιτο ἢ ψευταδίμιτο, τότε ἀπαιτοῦνται τέσσερα. Οἱ δυὸ γυναῖκες πὺδ θὰ μιτώσουν κάθονται ἀντιμέτωπες. Ἡ μιὰ ἔχει μπροστά της τὸ ἀντὶ μὲ τυλιμένο τὸ διασίδι. Ἀπὸ πάνω μπροστὰ στὰ μάτια της εἶναι κρεμασμένα

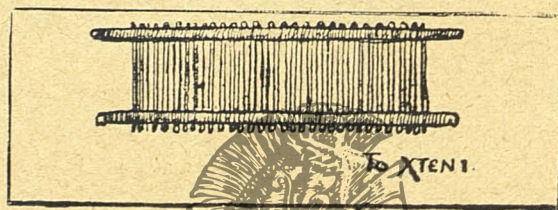
¹ Πὺδ λέγοντα μιταροξυλα.

² Μιταρογνέματα.

³ Μιταροσκοινιά.

ἀπὸ κάπου τὰ μιτάρια τόσο ψηλὰ ὥστε νὰ μὴν ἐγγίξουν κάτω. Πιάνει ἓνα νῆμα, τὸ πρῶτο στὴ σειρά τοῦ διασιδιοῦ καὶ τὸ περνάει στὴ θηλιά τοῦ πρώτου μιταριοῦ ἀντίπερα ὥστε νὰ τὸ πιάσῃ ἡ ἀντιμέτωπη γυναῖκα, ἡ ὁποία τὸ παίρνει καὶ τὸ περνάει καὶ στὴ θηλιά τοῦ δευτέρου μιταριοῦ. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μιτάρωμα λέγεται στὰ δυὸ καὶ εἶναι γι' ἀπολυτὸ ὕφασμα. Γίνεται ὁμοίως κι ἄλλο μιτάρωμα, ποὺ λέγεται στὰ τέσσερα, ἅμα πρόκειται νὰ ὑφαθῇ δίμιτο σκουτί. Δηλ. θὰ περαστῇ τὸ νῆμα ἀπὸ τέσσερα μιτάρια. Ἀφοῦ λοιπὸν περαστοῦν ὅλα τὰ νήματα πέρα γιὰ πέρα ἀπ' τὰ μιτάρια, φέρνουν καὶ τοποθετοῦν τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειὸ πιά. Τὸ ἀντὶ μὲ τὸ τυλιγμένο ἰδιασίδι τοποθετεῖται πάνω στὶς φουρκες τοῦ ἀργαλειοῦ ποὺ βλέπει ἀντίκρυα τῆς ἡ ὑφάντρα. Τὰ μιτάρια πόχουν περασμένα τὰ νήματα, κρεμιούνται ἀπὸ τὰ καρέλλια, (=τροχαλίες). Τώρα μένει ἀκόμα νὰ περαστοῦν ὅλες οἱ ἄκρες τῶν νημάτων στὸ χτένι.

Σχ. 12.

Χτένια εἶναι διάφορα εἶδη: τὸ πανόχτενο, τὸ ἀπολυτόχτενο, τὸ διμιτόχτενο, τὸ κυλιμόχτενο· δηλ. γιὰ κάθε εἶδος ὕφασμα καὶ διαφορετικὸ χτένι. Τὰ φκειάνουν τεχνίτες ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ παλίου δήμου Εὐρυτάνων τῆς Εὐρυτανίας, καὶ γυρίζουν καὶ τὰ πωλοῦν σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Γιὰ νὰ φκειαστῇ χτένι, ἀπαιτοῦνται δυὸ λεπτὰ ραβδιά, μάκρους ὡς ἐνὸς μέτρου, ὥστε νὰ παίρνουν τὸ πλάτος τοῦ ἰδιασιδιοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ὑφαθῇ. Σὲ μικρὰ μικρὰ διαστήματα τὰ ραβδιά αὐτὰ τρυπιοῦνται μὲ ἐργαλεῖο καὶ μέσα στὶς τρυπίτσες αὐτὲς σφηνώνονται τὰ δόντια, δηλ. ξυλαράκια ποὺ φκειάνουν σκίζοντας νεροκάλαμο (=καλαμίδες) ὡς 0,12 τοῦ μέτρου μακρὰ. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ξυλαράκια ἀφήνουν ἓνα κενὸ ὥστε νὰ περνᾷ τὸ νῆμα. Αὐτὸ τὸ κενὸ λέγεται θύρα. Γιὰ νὰ μὴ κινῶνται τὰ χτενόδοντα τὰ περισφίγγουν στὰ ραβδιά μὲ σπάγγια.

Ἀπὸ τίς θύρες αὐτὲς περνοῦν πάλι σὲ δυὸ τὰ νήματα κι ἀπὸ κεῖ τραβώντας τα τὰ προσκολλάνε στὴν ὀλοτρύπητη αὐλακιά τοῦ ἀντιοῦ ὅπου θὰ τυλίγεται τὸ ὕφασμα. Τὸ χτένι μὲ περασμένα τὰ νήματα τὸ τοποθετοῦν ἀνάμεσα στὶς σπάθες¹, ποὺ κρέμονται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ στέγασμα τ' ἀργαλειοῦ καὶ αἰωροῦνται, ἀλλὰ τὸ περισφίγγουν πάνω καὶ κάτω μὲ δυὸ ξυλένιες σανίδες ποὺ λέγονται ξυλόχτενα.

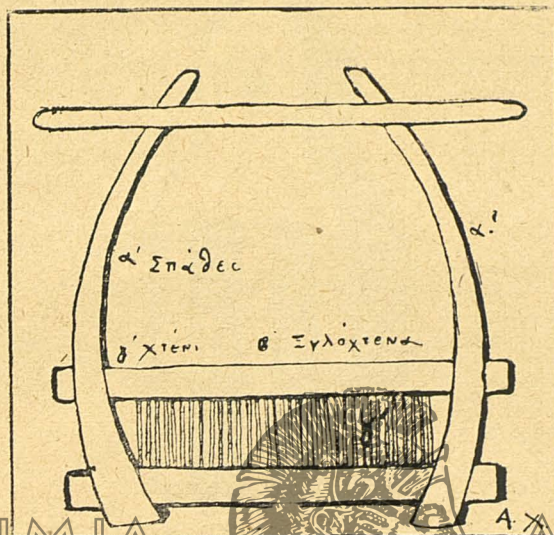
*
* *

¹ Ὁ ἀργαλειὸς στηρίζεται σὲ τέσσερα ὀρθὰ πόδια. Δυὸ εἰδῶν ἀργαλεῖοι εἶναι

¹ ἡ ὀρθὰ τοῦ ξυλόχτενου.

γνωστοί στήν Αἰτωλία. Τοῦ ἐνὸς τὰ πόδια καρφώνονται στὰ σανίδια τοῦ πατώματος τοῦ σπιτιοῦ καὶ στερεώνονται καὶ στὸν τοῖχο, γιατί πάντα κοντὰ ἐκεῖ στήνεται ὁ ἀργαλεῖος, καὶ τοῦ ἄλλου εἶναι κινητά. Ἔτσι κινεῖται ὅλος ὁ ἀργαλεῖος σὰν τραπέζι

Σχ. 13.

καὶ τοποθετεῖται ὅπου δῆποτε καὶ γι' αὐτὸ λέγεται περπατάρικος· τοῦτος εἶναι καὶ ὁ τελειότερος. Πλατυὲς καὶ χοντρὲς σανίδες¹ συνδέουν τὰ τέσσερα πόδια ἀπαράλλαχτα ὅπως γίνεται στήν καρέκλα μὲ τὴ διαφορά πὺς ἐδῶ τοποθετοῦνται δίπλα. Ἐπίσης ἄλλα ξύλα² συνδέουν τοὺς ὀρθοὺς στήν κορυφή καὶ ἄλλα τοποθετοῦνται σταυρωτά, ὥστε νὰ φκεῖναι μιά στέγη (ὡς ποῦμε ἔτσι). Τὰ ὀρθὰ στηρίγματα, τὰ ξύλα ποὺ συνδέουν τοῦτα στήν κορυφή τους καὶ τὰλλα ποὺ σταυρώνουν καὶ κάνουν τὴ στέγη λέγονται ψαλλίδια ὅλα μαζί. Ἀπὸ τὸ μεσιανὸ ψαλλίδι κρέμονται κατακόρυφα, ὅπως εἶπαμε οἱ σπάθες ποὺ κρατοῦν τὸ χτένι. Πιὸ πίσω ἀπὸ ἄλλο ὀριζόντιο ψαλλίδι κρέμονται οἱ καρελλομένες. Εὐλινες δηλ. σανίδες μὲ δυὸ κόρφους ἢ κάθε μιά ἀπὸ κάτω ὅπου σιδερένιο ραβδόκι κρατεῖ τὰ καρέλλια περασμένα ἀνάμεσα. Τὰ καρέλλια ἔχουν στὸ γύρο τους αὐλακιά, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν αὐλακιά περνάει τὸ σχοινὶ ποὺ κρατᾷ τὰ μιτάρια. Ἀνεβαίνοντας ἡ καρελλομένα μὲ τὰ καρέλλια της γυρίζει ἀνάποδα καὶ τὰ σχοινιά ὅπου κρατοῦν τὰ μιτάρια. Ἔτσι ἀνεβάζει τὸ ἓνα μιτάρι καὶ κατεβάζει τᾶλλον. Τὰ μιτάρια εἶναι δεμένα μὲ κάποιο σχοινί³. Στὴν ἀντίθετη ἄκρη τοῦ σχοινοῦ κάτω εἶναι κρεμασμένη πλάγια κάπως ἡ παττή-

¹ Ποὺ λέγονται ἀπ(ο)κατάρια.

² Πανάρια τ' ἀργαλειοῦ.

³ Τὸ καρελλόσκοινο.

θρα' μιὰ σανίδα δηλ. γιὰ νὰ πατάη τὸ πόδι καὶ τραβάη κάτω τὸ ἓνα μιτάρι, ὅταν ἀνεδαίνη τὸ ἄλλο. Οἱ παττηθῆρες εἶναι ὅπως καὶ τὰ μιτάρια, δύο ἢ τέσσερες.

Σχ. 14. Ἡ καθεύδου μάννα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Πίσω ἀπὸ τὸ ἀντὶ πού τυλίγεται τὸ ὕφανμα εἶναι φκειασμένο κάθισμα γιὰ νὰ κάθεται ἡ ὑφάντρα. Τὸ κάθισμα εἶναι μιὰ πλατιά σανίδα καὶ λέγεται πάτος.

Εἴπαμε πὼς οἱ ἄκρες τοῦ διασίδιου κρατιῶνται σὲ μιὰ αὐλακιά πόχει τὸ ἀντὶ μὲ ἓνα κυλινδρικό ραβδάκι, πού λέγεται γκαρδιόβεργα. Παραπάνω ἀπὸ τὸ ἀντὶ, ὅπου τυλίγεται τὸ σκουτὶ σὲ κάποια ἀπόσταση, μπαίνει ἄλλο κυλινδρικό ξύλο πού λέγεται πανάντι. Τὸ ἀντὶ πόχει τυλιγμένο τὸ διασίδι γυρίζεται μὲ κινητὸ μακρὸ χερούλι γιὰ νὰ ξετυλιχτῇ κάμποσο. Ἄμα γίνη τὸ γύρισμα, τὸ κρατεῖ στὴ νέα του θέση κινητὴ βέργα, πού περνώντας τὴν τρυπημένη ἄλλη ἄκρά του, ἀκουμπᾷ κάτω. Ὑφαίνεται κάμποσο ὕφανμα καὶ ἐπαναλαβαίνεται τὸ γύρισμα τ' ἀντιοῦ, γιὰ νὰ ξετυλίγεται διασίδι. Τὸ χερούλι λέγεται σηκώστρα. Τὰ μέρη τ' ἀργαλειοῦ βιδώνονται ἢ καλύτερα καρφώνονται μὲ ξυλοκάρφια πού λέγονται καρφώματα.

Τὸ διασίδι, ὅπως εἴπαμε, γίνεται ἀπὸ τὸ στημόνι. Τώρα πρέπει ν' ἀρχίσῃ τὸ ὕφανμα, ἀφοῦ μπῆκε τὸ διασίδι στὸν ἀργαλειό. Ἐθαλα διασίδι στὸν ἀργαλειό¹, λέει συνήθως ἡ ὑφάντρα, κι ἐννοεῖ θ' ἀρχίσω νὰ ὑφάνω. Γιὰ ν' ἀρχίσῃ

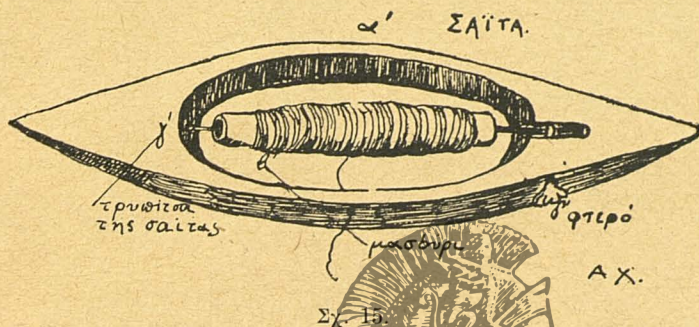
¹ Τραγοῦδι τ' ἀργαλειοῦ.

Μάννα μ' τὴν κόρη πού εἶδα γὼ στὸν ἀργαλειό πού ὑφαίνει,
Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

χρειάζεται και ύφάδι κουδάριασμένο σὲ κουδάρια κι αὐτό. Γιὰ νὰ ὑφαθῇ ὅμως τὸ ὑφάδι, πρέπει νὰ ξετυλιχτῇ ἀπ' τὰ κουδάρια καὶ νὰ γίνῃ μασούρια σὲ καλάμια, νὰ μαζευτῇ δηλ. στὰ καλάμια ἀπαράλλαχτα ὅπως στὸ ἀδράχτι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνονται πολλὰ μασούρια καὶ γιὰ νὰ ὑφαθοῦν, μπαίνουν στὴ σαΐτα.

Σιδερένιο ραβδάκι περνιέται ἀνάμεσα στὸ καλάμι ποὺ ἔχει μαζεμένο τὸ γνέμα σὲ μασούρι, αὐτὸ λέγεται βελόνα¹, καὶ ἡ μιὰ τῆς ἄκρῃ στηρίζεται στὴ μιὰ (γ') τρυπίτσα τῆς σαΐτας. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ ἄκρῃ μπαίνει ἡ βελόνα σὲ μιὰ ἀύλακιὰ ποὺ εἶναι χαραμμένη στὴ σαΐτα καὶ στερεώνεται μὲ ἓνα φτερό (δ').

*Ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἀργαλειοῦ τάχουν μετρημένα. Εἶναι ἐβδομήντα δύο. Ὁ ἀργαλεῖος ἔχει ἐβδομήντα δύο κομμάτια καὶ τὸ φτερό.

Τόποι ποὺ φκειάνουν συνήθως τοὺς ἀργαλεῖους εἶναι τὸ κατώγει, τὸ παλκόνι (λόντζα) ἢ καὶ δωμάτιο κάποτε τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ πάντοτε σὲ θέση ποὺ νὰ πέφτῃ φῶς ἀπὸ παραθύρι ἐκεῖ κοντά. Ἀπαραίτητος εἶναι ὁ ἀργαλεῖος σὲ σπίτι πόχει κορίτσια ποὺ ἔχουν ἀνάγκη νὰ φκειάσουν τὰ προικιά τους. Τὰ προικιά στὴν Αἰτωλία ὑφαίνονται συνήθως ἀπὸ τὰ χέρια τῆς μέλλουσας νύφης. Σὲ σπίτια ὅμως ποὺ δὲν ἔχουν κορίτσια, ὁ ἀργαλεῖος δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀναγκαῖος· τὰ ὅσα χρειάζονται ὑφάσματα τὰ δίνουν καὶ τὰ ὑφαίνουν οἱ ὑφάντρες. Μιὰ καὶ δυὸ ὑφάντρες καλὲς ἔχουν πόρο ζωῆς σὲ κάθε αἰτωλικὸ χωριό. Ἄντρες πουθενὰ δὲν ὑφαίνουν στὴν Αἰτωλία. Στὰ

¹ ἢ ἀδράχτι.

Πόχει ἀσημένιον ἀργαλεῖο κι' φιλιτσένιο χτένι,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Ποὺ ὑφαίνει μιταξοῦτά, ποὺ ὑφαίνει τὰ βελούδα,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Παραскиβὴ κουμπόθιαξι, Σαββάτο τὰ ὑφαίνει,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Τὴν Κυριακὴ τὰ φόρισι κι στὸ παγγύρι πάει,
Χαῦδω μου, κι χαῦδεμένη.
Κι οὔτι σταυρὸ δὲν ἔκανι οὔτε καπέλοβγάξει,
Χαῦδω μου, κι' χαῦδεμένη.

παλιὰ χρόνια ὁμῶς φαίνεται, πὼς ὑφαίναν ἰδίως σακκιά. Αὐτὸ καὶ ἡ παράδοση τοῦ μαρτυρεῖ, ὅπως π. δ. χ. λένε γιὰ τὸν Πάτερ Κοσμᾶ, πὼς τὰ πρῶτα τοῦ χρόνια ποὺ ζοῦσε στὸ χωριουδάκι Ταξιάρχης, τὰ πέρασε ὑφαίνοντας σακκιά, καὶ τὰ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀκουόμενα ἐπωνύματα Ὑφαντῆς τὸ ἴδιο μᾶς λένε. Τὸ ἐπάγγελμα τῆς ὑφάντρας τὸ ἔχουν συνήθως φτωχὲς γυναῖκες στὰ χωριά, γι' αὐτὸ κι ἅμα θέλουν νὰ παραστήσουν πὼς ἡ φτώχεια δέρνει καμιὰ χήρα ἰδίως, λένε: ξενοῦ φαίνει γιὰ νὰ ζήσῃ· τόση φτώχεια ἔχει!

Ὡς βιοτεχνὴ ἡ ὑφαντικὴ μονάχα στὴν Ἀμπλιανῇ τῆς Εὐρυτανίας ἀπαντιέται, γιὰτὶ τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶναι ἐντελῶς τσοπανοχώρι κι ἔχει ἀφθονὰ τὰ πρῶτα ὑλικά. Ἐδῶ βρίσκονται ἀργαλεῖοι ποὺ ὑφαίνουν μονοκόμματα ὑφάσματα. Μ' αὐτοὺς φκειάνουν βελέντζες, σκαλτσόσκουτια, σαμαροσκούτια, καπποσκούτια κλπ. καὶ τὰ φέρνουν στὰ παζάρια, (ὅπως τῆς Ὑπάτης, Λαμίας, Μεσολογγίου, Κεφαλοδρύσου) καὶ τὰ πωλοῦν.

Τὰ περισσότερα ὑφάσματα στὰ ὄρεινὰ χωριά γίνονται τὸ Σεπτέμβριο, ὅταν ἀρχίζῃ καὶ ἡ προετοιμασίᾳ γιὰ τὸ κατεδασμα στὰ χειμαδιά. Τότε ὑφαίνονται τὰ λευκὰ μάλλινα δίμιτα, ποὺ τοὺς χρειάζονται γιὰ κυμασιά· τὰ ἀπολυτὰ γιὰ τὰ γυναῖκες φουστάνια· τὰ καππόσκουτια, ὑφάσματα ἀπὸ τραγόμαλλα χρήσιμα γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς καππότας καὶ τοῦ καπποῦ. Τὰ σκαλτσόσκουτια γιὰ τὶς ἀντρίκες σκάλτσες. Τὸ σαμαρόσκούτι, ἀπολυτὸ μάλλινο ὑφασμα, ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ βάλουν στὸ μέσα μέρος ἀπὸ τὰ σαμάρια τῶν ζώων· τὰ τσόλτια, ἀπολυτὰ ὑφάσματα μετ' τραγομαλλίσια γνέματα φκειάσιμα, ποὺ χρειάζονται γιὰ σκεπάσματα κλπ.

Σ' ὅλες τὶς ἄλλες ἐποχὲς ὁμῶς τοῦ χρόνου ὑφαίνεται σκουτὶ χρήσιμο γιὰ μαντανιές, γιὰ κυλίμια, γιὰ χερᾶμια (ἢ χράμια), γιὰ βελέντζες, γιὰ τσέργες κτλ. Βαμπακερὰ ὑφάσματα ὑφαίνονται μονάχα ὅσα χρειάζονται γιὰ σεντόνια. Κι ἀπ' αὐτὰ ὁμῶς δὲ λείπει ὁλότελα τὸ μάλλινο ὑφάδι καὶ νά, γιὰτὶ τὰ σεντόνια αὐτὰ λέγονται καὶ μαλλινὸςέντονα.

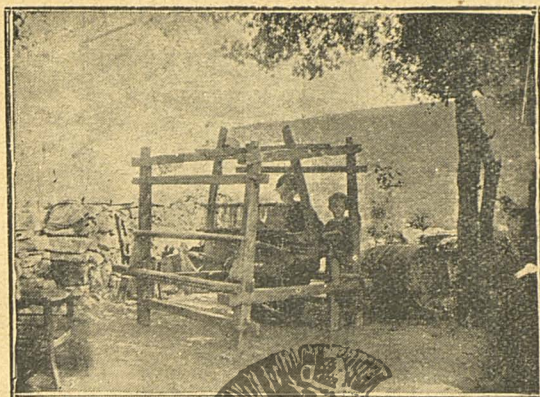
Πολλὰ ἀπ' τὰ ὑφάσματα δὲ βγαίνουν ἔτοιμα ἀπὸ τὸν ἀργαλεῖο, ὅπως τὰ βελεντζόσκουτια, τὰ σκαλτσόσκουτια, τὰ σκουτιά ποὺ χρειάζονται γιὰ πατατούκες καὶ σεγγούνια. Πρέπει μετὰ τὸ ὕφαμα νὰ φουσκώσουν ἢ νὰ ψηθοῦν, ὅπως χαρακτηριστικὰ λένε. Τὸ φούσκωμα καὶ τὸ ψήσιμο αὐτὸ γίνεται στὴ νεροτριβὴ ἢ ντρισιλίκα καὶ στὰ μαντάνια.

Ἀφοῦ ποῦμε διεξοδικὰ ἀκόμα πὼς γίνεται τὸ ὕφαμα, τότε θὰ κάμουμε λόγο ἀμέσως γιὰ τὶς νεροτριβὲς καὶ τὰ μαντάνια.

Κάθηται λοιπὸν ἡ ὑφάντρα στὸν πάτο, ποὺ παμε παραπάνω. Κάτω καὶ δεξιὰ τῆς σ' ἓνα κανίσκι μέσα ἔχει τὰ μασούρια τοῦ ὑφαδίου. Παίρνει ἓνα, τὸ περνάει στὴ βελόνα (ἀδράχτι) καὶ τὴν τοποθετεῖ στὴ σαῖτα, κατὰ ποὺ εἴπαμε. Πιάνοντας τότε τὴν ἐξωτερικὴ ἀκρὴ τοῦ ὑφαδίου ξετυλίγει κάμποσο ἀπὸ τὸ μασούρι. Πατάει τὴ μιὰ ἢ τὶς δύο, (ἅμα τὸ ὕφασμα θὰ γίνῃ δίμιτο), πατηθῆρες, καὶ τότε οἱ μισὲς κλωστὲς ἀπὸ τὸ διασίδι ὑψώνονται κι οἱ ἄλλες μισὲς χαμηλώνουν κι ἔτσι γίνεται τὸ στόμα τοῦ διασιδίου. Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνοιγμα πετάει μὲ τὸ δεξιὸ τῇ σαῖτα κατὰ τὴν ἀντί-

θετη πλευρά, καὶ περιμένοντας την τὴν πιάνει μετὸ ἀριστερὸ χέρι. Ἀμέσως ξαναπατάει, τὶς παττηθρὲς κλείνει τὸ πρῶτο στόμα κι ἀνοίγει ἄλλο μετὸ σταύρωμα ποὺ κάνουν οἱ κλωστὲς τοῦ διασιδιοῦ. Σὺγχρονα ὅμως, χτυπάει καὶ τὸ χτένι γιὰ νὰ σφίξει καὶ ἰσίαση τὴν κλωστήν ποὺ πέρασε μετὴ σαῖτα. Ἔτσι καταπιάνει τὸ ὕφασμα.

Σχ. 10. Ο ὀργάνιστος.

Μερνάει ἔπειτα τὴ σαῖτα μετὸ ἀριστερὸ χέρι ἀντίθετα περιμένοντας την μετὸ δεξιό. Πατάει τὶς παττηθρὲς καὶ φκειάνει νέο στόμα μετὸ διασταύρωμα τῶν κλωστῶν. Πατάει ξανά τὴ σαῖτα. Ξαναπατάει τὶς παττηθρὲς καὶ διασταυρώνει τὸ ὕφάδι· χτυπάει πάλι μετὸ χτένι. Καὶ ἔτσι πατώντας τὶς παττηθρὲς γιὰ νὰ φκειάνη πάντα νέο στόμα καὶ τὴ σαῖτα μετὸ μασούρι τοῦ ὕφαδιος καὶ βαρώντας τὸ χτένι ὕστερα ἀπὸ κάθε σαῖτιά ἐξακολουθεῖ τὸ ὕφασμα. Τόσο γρήγορα δὲν πάει ἡ δουλειά, ἂν στὸ ὕφασμα γίνεταὶ καὶ κέντημα, ὅπως στὰ κυλίμια. Ἀνάγκη, νὰ περάσῃ καὶ ξαναπεράσῃ τὰ χρωματισμένα νήματα ἢ ὑφάντρα ἀνάμεσα στὶς κλωστὲς τοῦ ἰδιασιδιοῦ γιὰ νὰ φκειάσῃ τὰ κεντίδια. Ὑστερα λοιπὸν ἀπὸ τοῦτο ἀργοπορεῖ κάπως τὸ ὕφασμα.

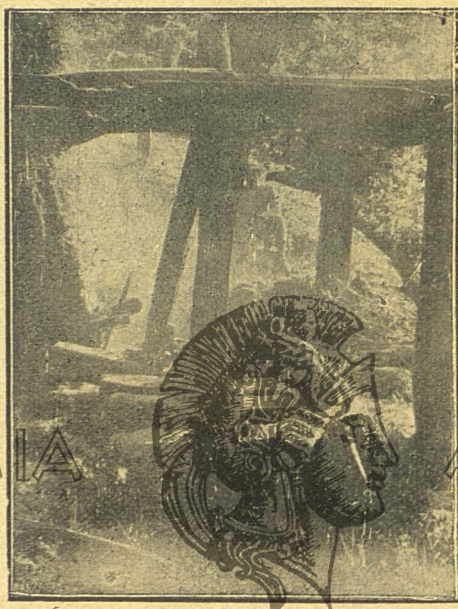
Τὰ μαντάνια· οἱ νεροτριβιές.

Στὶς ἄκρες τῶν ποταμιῶν ἢ τῶν ρεματιῶν κοντὰ στὰ αἰτωλικά χωριά κινοῦνται οἱ νερόμυλοι, ὅπου φκειάνουν τ' ἀλεύρι τοὺς οἱ χωρικοί. Λίγο διάστημα πρὸ πέρα ἀπὸ τοὺς μύλους, καὶ πρὸ κάτω κατὰ τὸ πλάγι ὥστε νὰ ὑπάρχῃ τόπος νὰ γίνεταὶ κρέμαση στὸ νερό, ποὺ ξεπετιέται ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου, φκειάνονται οἱ νεροτριβιές καὶ στήνονται τὰ μαντάνια. Ὁ ρυθμικὸς βρόντος ποὺ κάνουν τὰ μαντανόξυλα χτυπώντας τὰ ὑφάσματα γιὰ νὰ τὰ φουσκώσουν, γεμίζει ἀπὸ εὐθυμὴ ζωὴ τὶς ἐρημικὲς καὶ ἥσυχες ἄκρες τῶν ξεμακρυσμένων αἰτωλικῶν ποταμιῶν.

Τὸ μαντάνι τὸ βάνει σὲ κίνηση ἡ δύναμη τοῦ νεροῦ, ποὺ μετὰ αὐλάκι ἐρχεταὶ ἀπὸ

τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου καὶ πέφτει σχεδὸν κάθετα ἀπὸ τὴν κἀναλη¹ ἢ κἀλανη. Αὐτὴ τὴ φκειάνουν ἢ κυλινδρική, ἀκριβῶς σὰν ἓνα μακρὸν βαρέλι, ἢ καὶ σὰν στενόμακρο χωνὶ πρισματικὸ μὲ σανίδια καρφωμένα σιμὰ κοντά, ὥστε νὰ μὴν ξετρέχη ἀπ' τὴς χαραμάδες τὸ νερό. Ἡ κἀλανη αὐτὴ στὴν κορυφὴ εἶναι πλατυὰ κι ὅσο πηγαίνει πρὸς κάτω στενεύει, ὥσπου τελειώνει σὲ κυκλικὴ τρύπα μὲ διάμετρο 0,20 τοῦ μέτρου,

Σχ. 17. Τὸ μαντάνι.

ποῦ λέγεται σιφούνι. Ἡ φουντάνα² πέφτει μὲ ὀρμὴ στὴ φτερωτὴ τοῦ μαντανιοῦ. Φτερωτὴ εἶναι τροχὸς ξυλένιος ποῦ γύρα γύρα του σὲ ἴσες ἀποστάσεις ἔχει σφηνωμένα σὰν ἀχτίνες φκυαράκια ποῦ λέγονται χουλιάρια, (γιατὶ μοιάζουν ἔτσι), ἢ φτερά=(ἀπὸ τὰ φτερά: φτερωτὴ).

Ὁ τροχὸς αὐτὸς στὸ κέντρο του ἔχει μιὰ τρύπα· κι ἀπὸ τὴν τρύπα αὐτὴ περνάει ξυλένιος κύλινδρος σφηνωμένος καλὰ μὲ ξύλινες σφήνες, ποῦ λέγεται ἀδράχτι.

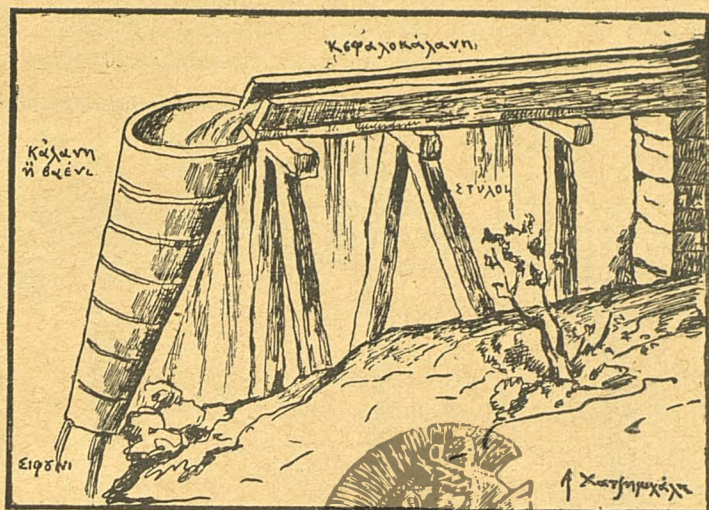
Τὸ ἀδράχτι στίς δύο του ἄκρες εἶναι κυλινδρικό· στὴ μέση εἶναι πρισματικὸ μὲ τέσσερες προσόψεις. Σὲ κάθε πρόσοψή του ἔχει σφηνωμένο κάθετα παχὺ σανίδι ποῦ δὲν ξεπέχει καὶ τόσο πολὺ. Τὰ τέσσερα αὐτὰ σανίδια, ποῦ δὲν εἶναι στὴν ἴδια γραμμὴ

¹ Στὰ ὄρεινὰ χωριά ἡ κἀναλη λέγεται βαένι· αὐτὸ εἶναι ξυλένιο καὶ ρίχνει τὸ νερὸ στὴ φτερωτὴ ἀπάνω. Τὸ ἀπὸ πάνω αὐλάκι στὰ πεδινὰ λέγεται κεφαλοκἀλανη.

² Φουντάνα λέγεται ἡ ὀρμητικὴ κρέμαση τοῦ νεροῦ, ποῦ πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνι καὶ βαρεῖ στὴ φτερωτὴ.

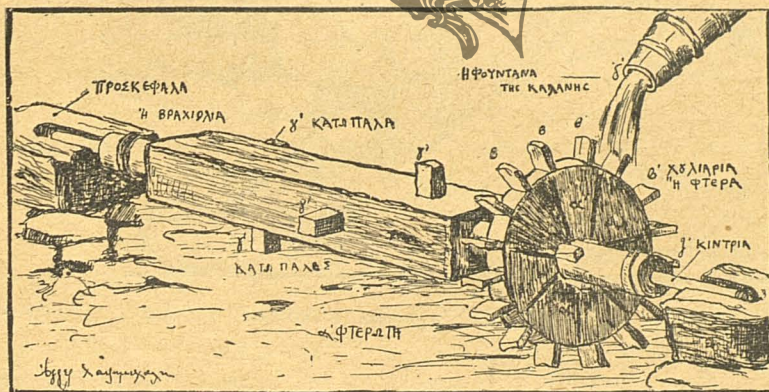

σφηνωμένα, λέγονται κάτω πάλες ἢ παλαμίδες (γ')¹. Ἀπὸ τῆ μιᾶ καὶ τὴν ἄλλῃ ἄκρῃ τοῦ ἀδραχτιοῦ ἀκριβῶς στὸ κέντρο τῆς κυκλικῆς πρόσοψης τῶν κυλίνδρων

Σχ. 18. Κεφαλοκάλανη.

περνάει σιδηρένιο ραβδὶ ἄρκετὰ χοντρὸν γιὰ νὰ μὴ λυγίσῃ, κυλινδρικό κι αὐτό. Τὰ δυὸ αὐτὰ σίδερα λέγονται κεντριά (δ') καὶ ἀκουμπῶνε σ' αὐλάκια χαραμμένα

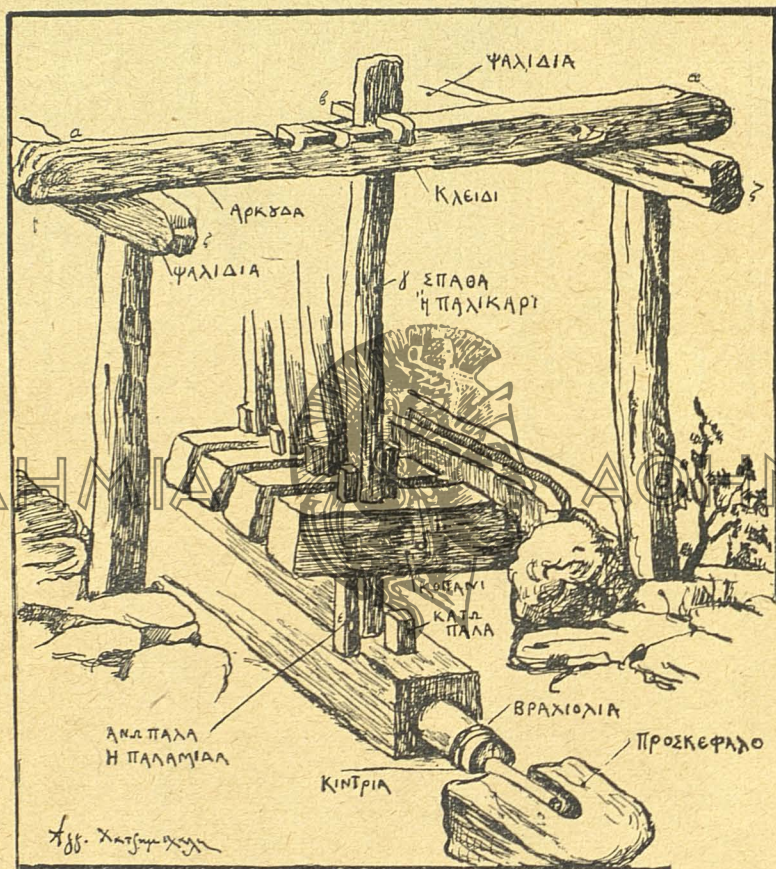
Σχ. 19. Ἡ φτερωτή.

ἀπάνω σὲ κούτσουρα ἀπὸ πλατάνια. Αὐτὰ τὰ αὐλάκια λέγονται προσκέφαλα (ε'). Τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ ἀπὸ τὰ πλάγια δὲν τὸ διακρίνει κανεὶς διόλου, γιὰτὶ

¹ Καὶ παταριές.

τὸ κρύβε τὸ σκαμμένο κοίλωμα τῆς γῆς, καθὼς εἶναι ἐκεῖ μέσα ὀριζόντια τοποθετημένο. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ κοίλωμα αὐτὸ ὀρθώνονται τέσσερες δέντρινες κολῶνες, τὰ ποδαρικά τοῦ μαντανιοῦ. Οἱ κορυφές τους συνδέονται μὲ τέσσερα ψαλλίδια δέντρινα ἢ πλατανίσια ὅπως στὸν ἀργαλειό. Ἀνάμεσα στὸ ὀριζόντιο αὐτὸ τελάρο, ποὺ σχηματίζεται ἔτσι σὰν στέγη, περνοῦν κι ἄλλα ὀριζόντια ψαλλίδια. Κάθε ψαλλίδι ἀπ' αὐτὰ

Σχ. 20. Ἀρκούδα. Παλικάρι.

ἔχει τὸ ὄνομα ἀρκούδα¹. Ἀπὸ τίς ἀρκούδες, πῶχουν τρύπα στὴ μέση, κρεμιοῦνται κατακόρυφα ξύλα πρισματικά λίγο καμπύλα καὶ φτάνουν ὡς κάτω στὸ ἄδραχτι. Τὰ ξύλα αὐτὰ εἶναι τέσσερα καὶ βαστιοῦνται ἀνάμεσα στὶς ἀρκούδες μὲ ὀριζόντια ξύλα, τὰ κλειδιά, καὶ λέγονται σπάθες ἢ παλικάρια. Στὸ κάτω μέρος τῆς σπάθας σφηνώνεται κάθετα τὸ κοπάνι, μιὰ παχύρ δέντρινη ἢ πλατανίσια σα-

¹ ἢ μαγγούρα.

νίδα σκαλοκοφτή στη μιά της στενή άκρα. Από κάτω από το κοπάνι ξεπέχει αρκετά μιά παχιά σανίδα, ή άπάνω πάλα ή άπάνω παλαμίδα. Οι κολώνες πού βαστούνε το μαντάνι έχουν ύψος 1,50 μ., τὰ κοπάνια 1,40.

Οί σκαλοκομμένες πλευρές των κοπανιών άκουμπουν άπάνω σέ σκαφτό πλατανίσιο-κούτσο που λέγεται κουρήτα, γιατί μοιάζει κάπως σά σκάφη=(κουρήτα). Οί άρκοϋδες έχουν μήκος 1,50 μ. Οί σπάθες 2 μ. Οί άπάνω και κάτω πάλες ξεπέχουν 0,80 μ., και τὸ ὅλο μάκρος τοῦ άδραχτιοῦ εἶναι 4 μέτρα.

Από καλανάκι σέ κλώνο πλατανιοῦ σχαμμένο τρέχει λίγο νεράκι ξεκλημένο άπ' τήν κάλανη και στάζει άπάνω στήν κουρήτα για νά υγραίνει τὸ ὕφασμα πού εἶναι κεῖ. Ἐνα ἄλλο ξύλο με πλατυά σανίδα στη μιά άκρη χρειάζεται για νά μπαίνει ανάμεσα στο σιφούνι και στη φτερωτή και μποδίζει τὸ νερό νά πέφτη άπάνω στα φτερά. Αυτό λέγεται σταματήτρα και τὸ βάνουν εκεί, ἅμα θέλουν νά σταματήσουν τὸ άργαστήρι.

Ἄς δοῦμε τώρα, πῶς μπαίνει σέ κίνηση τὸ μαντάνι. Γεμίζει ή κάναλη από τὸ μπόλικο (ἕνα μυλαύλακο) νερό πού φέρνει τὸ αὐλάκι. Τότε πετιέται με μεγάλη δύναμη μιά κρέμαση νεροῦ από τὸ σιφούνι και πέφτει ὀρμητικά στα χουλιάρια τῆς φτερωτῆς. Χτυπώντας τα τὸ νερό βάνει σέ περιστροφική αδιάκοπη κίνηση τὴ φτερωτή, γιατί διαδοχικά πέφτει από χουλιάρι σέ χουλιάρι. Τέτοια γρήγορη εἶναι ή κίνηση, ὥστε θαμπώνει τὸ μάτι νά τὴ βλέπει. Ἡ φτερωτή βάνει σέ περιστροφική κίνηση και ὅλα τὰ άδράχτι, πού στηρίζεται με τὰ κεντρία τοῦ στα προσκέφαλα. Πυρίζοντας τὸ άδράχτι φέρνει από πάνω πότε τὴ μιά και πότε τήν ἄλλη πάλα ή παλαμίδα. Αὐτὴ βρίσκει (ή ὅπως λένε, πιάνει) τὴν παλαμίδα τοῦ πρώτου κοπανιοῦ. Τὴ σπρώχνει ὀξω, όταν γυρίζει, και με τὸ σπρώξιμο ἀπομακρύνεται τὸ κοπάνι από τὴν κουρήτα. Με τὴν περιστροφή ξεμυτίζει πάνω ή δεύτερη πάλα, σπρώχνει κι αὐτὴ κατὰ τὰ ὀξω τὸ δεύτερο κοπάνι. ἄλλ' ὥσπου νά γίνη ή δεύτερη αὐτὴ κίνηση, τὸ πρώτο κοπάνι ξαναπέφτει ὀρμητικά άπάνω στο ὕφασμα πού εἶναι βαλμένο στήν κουρήτα, για νά γίνη. Τὸ ἴδιο γίνεται και με τὴν τρίτη πάλα, ἐνῶ σύγχρονα πέφτει άπάνω στο ὕφασμα τὸ δεύτερο κοπάνι. Τὴν ἴδια δουλειά κάνει τὸ τέταρτο κοπάνι εὐθὺς με τὸ πέσιμο τοῦ τρίτου. Τὸ ἕνα λοιπὸν κοντά στο ἄλλο χτυποῦν τὰ κοπάνια τὸ ὕφασμα πού βρίσκεται στήν κουρήτα με κάποιον μονότονο ρυθμό: τράκ τράκ... τράκ τράκ—τράκ τράκ... τράκ τράκ! ¹

Τὸ ὕφασμα, πού κάποτε κάποτε τὸ γυρίζει ὁ μυλωνάς με μακρὸ ξύλο, ἀναμαλλιάζει, γίνεταί, ὅπως λένε ή μαντανίζεται: (πάω νά μαντανίσω τὰ σκουτιά). Για νά γίνη τὸ ὕφασμα, πρέπει νά χτυπιέται στο μαντάν, τοῦλάχιστο ἕνα ἡμερονύχτιο. Ἐτσι ὄχι μονάχα ἀναμαλλιάζει, ἀλλὰ και φαίνεται. Πρὶν μπῇ τὸ σκουτί στο μαντάνι, πρέπει νά συρραφῇ με χοντρά ράμματα ἔτσι, πού νά νομίζεις πῶς βλέπεις ἕνα μεγάλο σακκί. Κι ἐκτὸς άπ' αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι νά τὸ ρίξη

¹ Ἡ παράδοση λέει, πῶς πρὶν νά θρεθῇ τὸ μαντάνι, χτυποῦσαν τὰ ὕφασματα με τὸν κοινὸ ὁπανο για νά ἀναμαλλιάσουν.

κανείς πρώτα στη νεροτριδιά για λίγη ώρα να νεροτριδιστή, και κατόπι για το τελειωτικό γένωμα να τὸ βάλῃ στο μαντάνι.

Κάθε τόπος δὲν εἶναι καὶ κατάλληλος γιὰ μαντάνια. Ἡ θέση τοῦ μαντανιοῦ εἶναι κοντὰ στο μύλο καὶ τῇ νεροτριδιά, ὅπου τρέχει τὸ νερό, πού δίνει τῇ δύναμῃ καὶ στὰ τρία ἀργαστήρια διαδοχικά. Ἐνα μυλαύλακο καλοφκειασμένο φέρνει τὸ νερό ἀπὸ τὸ ποτάμι ἢ ἀπὸ κανένα κεφαλόδροσο ὡς στο πλαγινὸ μέρος πού εἶναι φκειασμένος ὁ μύλος. Μὲ τῇ δύναμῃ, πού παράγει ἡ πτώση του, τὸ νερό βάνει σὲ κίνηση τὸ μυλολίθαρο· ἔπειτα ξεπετιέται ἀπὸ τὸ ζωριὸ καὶ πιάνεται σὲ ἄλλο μυλαύλακο πού τὸ φέρνει ἐκεῖ κοντὰ σὲ ἄλλῃ κεφαλοκάλανη πού εἶναι χτισμένη πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ μύλο. Ἀπ' αὐτὴ πέφτει σὲ ἄλλῃ κάλανη, πετιέται ἀπὸ τὸ σιφούνι βάνει σὲ κίνηση τὸ ἀδράχτι τοῦ μαντανιοῦ καὶ πάλι ξεφεύγει γιὰ νὰ πιαστῇ σ' ἄλλο μυλαύλακο παρακάτω. Αὐτὸ θὰ τὸ φέρῃ στὴ νεροτριδιά πού πάντα συντροφεύει ἓνα μαντάνι.

Ἄν τὸ νερό πού βγαίνει ἀπ' τὸ ζωριὸ τοῦ μύλου εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ κίνησῃ καὶ τὰ δυὸ ἀργαστήρια, σύγχρονα κι ὄχι διαδοχικά, μπορεῖ νὰ μοιραστῇ σὲ δυὸ αὐλάκια καὶ τότε μαντάνι καὶ νεροτριδιά ἐργάζονται παράλληλα.

Ἡ νεροτριδιά ἢ ντρισιτίλα ¹ γίνεται ἐπὶ 2 τὸ κάτω μέρος μιᾶς σχεδὸν κάθετης πλαγιάς, ὅπου στήνεται κάλανη πού δέχεται τὸ νερό ἀπ' τὸ μυλαύλακο, σκάβεται μιὰ λακκούβα 1,80 τοῦ μέτρου βαθυά. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐπάνω γίνεται κυκλικὸ μὲ διάμετρο 1,80, ἀλλὰ ὅσο πρὸςχωρεῖ σὲ βάθος, τόσο στενεύει καὶ τέλος καταντᾷ σὲ στέγος 0,10 τοῦ μέτρου, στὸν ἀφαιρό της ². Τὰ τοιχώματα τῆς λακκούβας αὐτῆς στρώνονται μὲ σανίδες τόσο μακρυὲς ὥστε νὰ ξεπερνῶν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ νὰ κάνουν, ὥς πούμε, τὰ χεῖλη. Ἐνα σιδερένιο σπέρνι περισφίγγει τὰ χεῖλη αὐτά, γιὰ νὰ μὴν ταράζονται ἀπ' τὴν ὀρμὴ τοῦ νεροῦ. Βλέποντάς τα κανέννας, νομίζει πὼς κάποια κρασοκάδῃ εἶναι χωμένη μέσα στὴ γῇ. Τρύπες ἀνοιγμένες ἀπὸ διάστημα σὲ διάστημα τῶν χειλιῶν, πού λέγονται σκάλες ³, χρειάζονται, γιὰ νὰ βρῖσκη ἔξοδο τὸ νερό πού πέφτει στὴ νεροτριδιά, καθὼς ξεπετιέται ὀρμητικὰ ἀπὸ τὸ σιφούνι τῆς ἀποπάνω, ὅπως εἴπαμε, στημένης κάλανης.

Καθὼς μὲ ὀρμὴ πέφτει κάτω τὸ νερό, γεμίζει τὴ λακκούβα καὶ ξεχειλίζει. Κι ἐπειδὴ ἐξακολουθητικὰ πέφτει γίνεται δίνη ⁴ ἀδιάκοπη. Εὐκόλα τώρα μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς, πὼς γίνεται τὸ νεροτριβισμα. Τὰ ὑφάσματα συρραμμένα σὰ σακκιά, ὅπως καὶ γιὰ τὸ μαντάνισμα, ρίχνονται μέσα στὴ δίνη τῆς νεροτριβιάς. Ἡ ὀρμὴ κι ἡ δύναμη τοῦ νεροῦ πού πέφτει ἀπὸ τὸ σιφούνι, τὰ στρώχνει βαθυά κάτω στὸν ἀφαλὸ τῆς νεροτριβιάς. Ἀπὸ κεῖ, σὰν ἀλαφριά πού εἶναι, σηκώνονται ξανά καὶ φτάνουν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ. Πάλι ξαναθυθίζονται, καὶ ξανασηκώνονται. Αὐτὸ ἐξα-

¹ Στὴ Μακεδονία ντρισιτέλα.

² Πυθμένα.

³ Λέγονται σκάλες, γιατί ἐδῶ βρῖσκει σκάλα: (ἐμπόδιο) τὸ ὑφασμα πού νεροτριβίζεται καὶ δὲν τὸ πετάει τὸ νερό ἔξω.

⁴ Ἡ δίνη λέγεται κοινῶς ντρισιτίλα. «Μόρχιτε τὸν μυαλό μ' γυρβουλιὰ σὰ ντρισιτίλα»

κολουθεῖ ἰσόχρονα. Ἔτσι λοιπὸν κάποτε τὰ βλέπεις στὴν ἐπιφάνεια καὶ κάποτε τὰ χάνεις, γιατί ἐξαφανίζονται στὸν ἀφαλὸ τῆς νεροτριβῆς. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁλόκληρο ἡμερόνυχτο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ρίξῃ μαλλὶ τὸ ὕφασμα, νὰ φουσκώσῃ. Ἐννοεῖται, ὅτι μπορεῖ νὰ γίνωνται συγχρόνως καὶ δύο καὶ τρία καὶ περισσότερα ὕφασματα στὴ νεροτριβῇ. Ἀφοῦ περάσῃ ὁ κανονισμένος χρόνος, ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ νεροτριβιστῇ τὸ ὕφασμα, ὁ μυλωνάς μὲ μιὰ ἀγκούτσα μακρὰ, ξυλένια, τὴν ἀγκλιδέρα¹ πιάνοντάς το τὸ τραβάει ὅσω ἀπὸ τὴ δίνη καὶ τὸ ἀπλώνει νὰ στεγνώσῃ.

Ὑφάσματα ποῦ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ τὴ νεροτριβὴ εἶναι: οἱ βελέντζες, οἱ τσέργες, οἱ μαντανιές, τὰ τσόλια καὶ τὸ ὕφασμα τῆς κάππας².

Σὲ λίγα χωριὰ τρέχει τὸ νερὸ ἄφθονο ἀπὸ ποτάμι ἢ κεφαλόδουσο, καὶ γι' αὐτὸ σὲ λίγα μπορεῖ νὰ λειτουργήσουν τέτοια ἀργαστήρια. Ἀμα τὸ χωριὸ γιὰ κακὴ του τύχη δὲν ἔχη μαντάνι καὶ νεροτριβὴ, εἶναι ἀναγκασμένες οἱ γυναῖκες νὰ φορτώνουν σὲ ζῶο ἢ νὰ φορτώνωνται κι ἀπάνω τους ἀκόμα τίς πιὸ περισσότερες φορὲς τὰ σκουτιὰ καὶ νὰ τὰ φέρνουν σὲ ξενοχώρια, ὅπου ἔχουν μαντάνια καὶ νεροτριβὴς γιὰ νὰ τὰ μαντανίζουν καὶ νεροτριβίζουσιν.

Πολλὲς γυναῖκες ντόπιες καὶ ξενοχωρίτισσες ἀπὸ γειτονικὰ χωριὰ μαζεύονται στὰ ἀργαστήρια καὶ περιμένουν τὴν ἀράδα τοῦ νεροῦ γιὰ νὰ φκειάσουν τὰ σκουτιὰ. Δυὸ μέρες καὶ περισσότερες πολλὰς φορὲς εἶναι ἀνάγκη νὰ παραμένουν ἐκεῖ στήν ἐξοχὴ γιὰ νὰ χρεώσουν τὴ δουλειὰ τους. Γιὰ νὰ μὴν περῇ ὁ καιρὸς ἄδεια, ὅταν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ περιμένουν, γνέθουν ἢ μολογᾶν παραμύθια ἢ καὶ κοτσομπολεύουν μὲ τὰ ἐνδιαφέροντα ζητήματα τοῦ χωριοῦ τους. Ἔτσι μύλος καὶ ἀργαστήρια στὰ αἰτωλικὰ χωριὰ καὶ ἰδίως στὰ θρενὰ καταντοῦν δημόσια κέντρα ἀναψυχῆς ὕστερα ἀπ' τὴ βαρὺς δουλειές, ποῦ ἀδιάκοπα καταγίνονται οἱ χωριάτισσες γυναῖκες.

Σκεπάσματα καὶ στρώματα.

Τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ στρώματα ὁ Αἰτωλὸς τὰ ἀποχτάει ἀπ' τὴ γυναῖκα του. Τὰ παίρνει προικιό, ἅμα παντρεύεται. Ὅσοι ἔχουν κορίτσια σὲ ὦρα γάμου, ἔχουν καὶ τὰ προικιάτικα ρούχα στὸ γοῖκο³ γοικιασμένα, καὶ μ' αὐτὰ σκεπάζουν καὶ τὸν ξένο ποῦ ἔρχεται σπíti τους. Γι' αὐτό, ἅμα τύχῃ νὰ ἔρθουν ξένοι σὲ χωριὸ καὶ πρόκειται νὰ ξενοχτήσουν, κοιτάζουν νὰ ζητήσουν ἀπρόσκλητοι φιλοξενία σὲ σπíti πόχει κορίτσια, γιὰ νὰ βροῦνε καλὰ ρούχα νὰ σκεπαστοῦν. Τὰ προικιά τὰ ὑφαίνει ἡ νύφη στὴν Αἰτωλία. Σπάνια γονεῖς νὰ μὴ βάνουν τὰ κορίτσια τους στὸν ἀργαλειὸ γιὰ νὰ

¹ Ἐμαθί: δυὸ τρεῖς ἀγκλιδέρες γράμματα τὸ παιδί.

² Κάποιος μυλωνάς μοῦ παράβαλε τὸ ἔργο τῆς νεροτριβῆς σὰν τὸ ἔργο τοῦ ζυμωτῆ· καὶ τὸ ἔργο τοῦ μαντονιστοῦ σὰν τὸ ἔργο τοῦ φούρνου. Ἡ νεροτριβὴ ζυμώνει τὸ ὕφασμα· τὸ ἀναμαλλιάζει. Τὸ μαντάνι τὸ φάλνει, τὸ πῆζει καὶ γίνεται κρουστό σὰν τὸ ψωμί στὸ φούρνο.

³ στοῖθα προικίων ἢ σκεπασμάτων, στρώματων κλπ.

μαθαίνουν νά υφαίνουν. Καί τότε φυσικά ἀναγκάζονται νά ἀγοράσουν στά τὰ παζάρια τὰ προικιά¹. Αὐτοί ἔχουν τήν κατάκριση τῶν ἄλλων, κι οἱ νυφάδες πού δὲν ὑφαίνουν μόνες τους τὰ προικιά δὲ θεωροῦνται ἀπ' τὴς προκομμένες.

Σκεπάσματα εἶναι διάφορα εἶδη. Τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ βελέντζα. Γίνεται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα μὲ στημόνι καὶ ὑφάδι μάλλινο, καὶ τότε εἶναι πολὺ βαρυὰ ἢ ἀπὸ στημόνι βαμπακερὸ καὶ ὑφάδι μάλλινο. Ὑφαίνεται τὸ ὕφασμα ἢ μὲ ὀλόλευκα γνέματα ἢ μὲ νερά στὶς ἄκρες, δηλ. ταινίες χρωματιστές: (κόκκινες, πράσινες, γαλάζιες κλπ.). Καμιά φορὰ ὑφαίνεται ὀλόκληρο τὸ ὕφασμα ἀπὸ τὰ ὅποιο γίνεται ἡ βελέντζα ὅλο μὲ λευκά γνέματα καὶ βάφεται ἔπειτα μὲ κόκκινο ἢ τριανταφυλλί χρῶμα. Ἀλλὰ καὶ παρδαλὲς βελέντζες ὑφαίνονται μὲ νερά διαφόρων χρωμάτων πού γίνονται ὅχι μόνον στὶς ἄκρες, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλον τὸν κάμπο τους. Κάποτε κεντιοῦνται καὶ χρωματιστὰ τρίγωνα σκορπισμένα στὸν κάμπο τοῦ σκεπάσματος.

Γιὰ νά γίνουν οἱ βελέντζες, κόβεται τὸ ὕφασμα σὲ κομμάτια 2 μέτρων μάκρους. Τὰ κομμάτια αὐτὰ 2—3—4 καὶ περισσότερα ἀναλόγως τοῦ πλάτους πόχει τὸ ὕφασμα καὶ τοῦ μεγέθους πού πρέπει νά λάβῃ τὸ σκέπασμα συρράβονται σταυροβελονιά μὲ μάλλινα ράμματα χοντρά. Τὸ ράψιμο αὐτὸ ἀπαιτεῖ πείρα καὶ εἰδικότητα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ κάνουν μόνον περασμένης ἡλικίας γυναῖκες. Ἔτσι λοιπὸν ἀναλόγως τῶν κομματιῶν πού συρράβονται λένε βελέντζα μὲ δύο, μὲ τρία, μὲ τέσσερα κλπ. φύλλα. Ὅλη ἡ βελέντζα ἔπειτα ράβεται μὲ ἀραιὰ ραφὲς σὲ ἓνα σακκὶ χωρὶς ἀνοιγμα ἀπὸ κανένα μέρος καὶ φέρεται στὴ νεροτριβή. Ἀμὰ τὸ ὕφασμα πού προορίζεται γιὰ βελέντζα ἔχει καὶ κλόσσια = κρόσσια, τότε τὸ σκέπασμα πού γίνεται λέγεται τσέργας· κι ἂν εἶναι μικρὴ τὸ σκέπασμα λέγεται τσέργας πούλ. Σὲ παλιότερους χρόνους οἱ τσέργες ἦταν σὲ μεγάλη χρήσιν· δὲν ἔλειπαν ἀπὸ καμιά κοριτσιάτικη προίκα κι ἀπὸ κανένα σπίτι, γιατί τότε ἦταν συνήθεια νά σκεπάζωνται μὲ τὸ ἴδιο σκέπασμα ἐκτὸς ἀπ' τ' ἀντρόγυνο καὶ ὅλη ἡ φαμελιά². Τὰ κλόσσια τῆς τσέργας γίνονται ἢ ὅλα μὲ τὸν ἴδιο χρωματισμὸ ἢ καὶ μὲ διάφορα χρώματα.

Ἄμα ἡ βελέντζα εἶναι μικρὴ καμωμένη, γιὰ σκέπασμα παιδιῶν, ἢ κούνιας λέγεται βελέντζο πούλ. Καὶ ὅταν γίνεται ἀπὸ χοντρά γνέματα κι εἶναι πολὺ ψημὲνη καὶ βαρυὰ, λέγεται χοντροβελέντζα. Ἀπὸ τὸ «βελέντζα» καὶ «τσέργας» ἐγέναν ἐπώνυμα στὴν Αἰτωλία τά: Βελέντζας καὶ Τσεργᾶς.

Τὸ χεράμι³ (ἢ χράμι· στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανία) εἶναι καὶ σκέπασμα καὶ στῶμα. Κατασκευάζεται ἀπὸ ὕφασμα ἀπολυτό· πάντοτε μὲ διάφορα χρώματα καὶ μὲ κεντίδια, πού θὰ ποῦμε παρακάτω.

Ἡ μαντανία χρησιμεύει καὶ ὡς στῶμα καὶ ὡς σκέπασμα. Εἶναι ἀπάνω κάτω χεράμι κι αὐτὴ μὲ πλουσιώτερο χρωματισμὸ καὶ κεντήματα διάφορα. Τὰ γνωρίσματα πού ξεχωρίζουν τὸ χεράμι ὥστε νά μὴ λέγεται μαντανία δὲν εἶναι ὠρισμένα καὶ γι'

¹ Αὐτὴ ἔχει ἀγοραστὰ προικιά. (εἶναι κατηγορία).

² Τοῦτο ἐπικρατεῖ καὶ σήμερον στὰ Βέντζια καὶ Χάσια τῆς Μακεδονίας.

³ Καρσιβὰ στὴν Ἀρτοῖνα.

αὐτὸ πολλὰς φορὰς συγχέονται καὶ ὀνομάζει κανεὶς τὸ χεράμι μαντανία καὶ τὸ ἀντίθετο. Μαντανίες εἶναι: ἡ ἀπλῆ, ἡ καραμελωτὴ μαντανία καὶ ἡ κυλιμίσιαι. Ἡ καραμελωτὴ πῆρε τὸν ὀνόμα τῆς ἀπὸ τῆς καραμέλες ποὺ φκειάνονται μὲ τὰ γνέματα ἀπάνω στὸ ὕφασμα. Κυλιμίσιαι πάλι λέγεται, γιατί εἶναι ἕνα ἀπλὸ κυλίμι χωρὶς κεντίδια. Καὶ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ὑφάματος εἶναι δυὸ εἰδῶν μαντανίες: οἱ ἀδίμιτες ἀπὸ δίμιτο ὕφασμα, καὶ οἱ χεραμίσιες, ἀπὸ ἀπολυτό.

Σὲ πολλὰ ὀρεινὰ χωριά τῇ μαντανία τῇ λένε κορτσίδα = (δηλ. στρῶμα ποὺ ὑφαίνει τὸ κορίτσι γιὰ προικί). Γιὰ σκέπασμα καὶ γιὰ στρῶμα, ποὺ στρώνεται μάλιστα ἀπάνω σ' ἄλλο στρῶμα χρησιμεύει καὶ τὸ σεντόνι. Γι' αὐτό, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, γίνεται μὲ στημόνι βαμπακερὸ καὶ ὑφάδια ἐπίσης βαμπακερὰ καὶ κάποτε μάλλινα, ἀλλὰ ἐντελῶς λευκὰ. Στὰ ὀρεινὰ μέρη φκειάνουν τέτοια σεντόνια μὲ χρωματισμένα (κόκκινα, πράσινα) μάλλινα ὑφάδια στὶς ἄκρες.

Τὰ μάλλινα στρώματα γίνονται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα μὲ χρωματιστὲς ταινίες. Συρράβονται 4—5 ἢ καὶ περισσότερα κομμάτια ὑφάσματος καὶ γίνεται ἕνα φύλλο. Τὸ φύλλο τοῦτο μ' ἄλλο ἕνα ἴσιο συρράβονται στὶς ἄκρες καὶ ἔτσι γίνεται ἕνας μεγάλος σάκκος. Ἀπὸ ἕνα ἄνοιγμα τότε γερμίζεται μὲ γιομίδια (παλιοκοῦρελα) ἢ καὶ μὲ πρόδια μαλλιὰ. Κλείνεται τὸ ἄνοιγμα μὲ ράψιμο, περνοῦνται βελονιὲς ἀνάμεσα γιὰ νὰ μὴ συμμαζεῦνται τὰ γιομίδια κατὰ τὸ ἕνα μέρος, καὶ τὸ στρῶμα εἶναι ἔτοιμο.

Γιὰ στρωσίδι καὶ μόνον χρειάζεται τὸ κυλίμι (ἢ καρπίδι) στὰ ὀρεινὰ χωριά τῆς Αἰτωλίας). Αὐτὸ εἶναι τὸ ὠραϊότερο καὶ χρησιμότερο στρῶμα καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ δίμιτο ὕφασμα. Ὑφαίνεται μὲ στημόνι καὶ ὑφάδια δίστριφτα, (δυὸ γνέματα μαζί στριμμένα). Κάποτε ὑφαίνονται καὶ κυλίμια μὲ βαμπακερὰ δίστριφτα στημόνια, ἐνῶ τὰ ὑφάδια πρέπει νὰ εἶναι ἐξάπαντος μάλλινα, πάλι δίστριφτα ὅμως.

Τὸ κυλίμι εἶναι ὁ ντόπιος τάπητας (χαλί) καὶ χρειάζονται πολὺ πιτῆδεια χέρια γιὰ νὰ τὸ ὑφάνουν.

Ἡ ὑφάντρα πρέπει πρωτότερα νὰ ἐξασκηθῇ στὸ ὕφασμα ἄλλων ἀπλούστερων ὑφασμάτων γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ κυλίμι. Γίνονται ἀπλὰ κυλίμια καὶ κεντητά. Τὰ ἀπλὰ δὲν ἔχουν καμιά δυσκολία στὸ ὕφασμα. Ἡ μιὰ χρωματιστὴ ταινία θὰ διαδέχεται τὴν ἄλλη ἀπὸ τὰ ὑφάδια, ὅπως καὶ στὰ στημόνια συμβαίνει¹ καὶ ἔτσι μὲ τὸ διασταύρωμα στημονιῶν καὶ ὑφαδιῶν γίνονται τετράγωνα χρωματιστά. Σαλοκελίμο λέγεται τὸ μεγάλο κυλίμι ποὺ στρώνουν στὴ σάλα (ὄντας) τοῦ σπιτιοῦ.

Πολὺ δύσκολο εἶναι τὸ ὕφασμα κεντητῶν κυλιμιῶν. Ἡ ὑφάντρα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὕφασμα, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρη, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ χέρι συνηθισμένο στὸ κέντημα ὥστε νὰ μπορῇ νὰ κεντᾷ διάφορα κοσμήματα ἀπάνω στὸν κάμπο τοῦ κυλιμιοῦ. Τέτοια κεντημένα πολὺ ὠραία κυλίμια ὑφαίνονται στὸ Ἀγρίνιο μέσα καὶ στὰ γύρω χωριά. Πολλὰ εἶναι ἀριστουργήματα τέχνης καὶ ἄλλοτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ποὺ εἶχε κάμει

¹ καρπίδι: ἄλλοῦ λένε εἶδος κεντίδι.

μιά έκθεση «ἡ Ἑργάνη Ἀθηνᾶ», ἕνας σύλλογος Ἀγρινίου, ἔκαμαν ἄριστη ἐντύπωση.

Σκεπάσματα κατασκευάζονται κι ἀπὸ γίδινα μαλλιά. Ὑφαίνεται πρῶτα ὕφασμα μὲ στημόνι καὶ ὑφάδι τραγομαλλίσια. Συρράβονται ὅσα κι ἂν χρειάζονται φύλλα, νεροτριβίζονται, ὅπως παραπάνω ἔχουμε εἰπεῖ, καὶ εἶναι ἔτοιμο τὸ σκέπασμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ τσόλι ἢ τραγότσολο. Τέτοια φκειάνουν οἱ ὄρεινοί, γιατί στα βουνὰ τὸ κρὺο εἶναι πολὺ τὸ χειμῶνα καὶ χρειάζονται ζεστὰ σκεπάσματα, ὅπως εἶναι τὰ τραγομαλλίσια.

Γιὰ προικιὸ τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι σὲ ὥρα γάμου στὰ ὄρεινὰ φκειάνουν καὶ σπάργανα ἢ σπαγανήθρες, δηλ. χερμακία ἢ μικρὲς μαντανίες μὲ δυὸ κομμάτια τὸ πολὺ ὕφασμα καὶ συνήθως ἀπὸ ἀπομεινάρια ὕφασματος ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατασκευάστηκαν ἄλλα σκεπάσματα. Οἱ σπαργανήθρες χρειάζονται στὴ μέλλουσα μητέρα, ὅταν τὸ κορίτσι δηλ. θὰ ἔχη ἀποκατασταθῇ.

Τὰ πλεξίματα.

Κορμοφάνελλες, τσουράπια γυναίκεια κι ἀντρίκεια ὅπως καὶ κουθέρες πλέκονται, δὲν ὑφαίνονται. Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ τὴ μικρὴ τους ἡλικία ἀκόμα ἀσκούνται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινο βελονάκι. Μὲ πολλὴ δυσκολία σπὴν ἀρχὴ περνοὺν τίς θηλιές τὰ κορίτσια, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ μαθαίνουν καὶ ἡ πολλὴ ἀσκηση κάνει ὅλο καὶ πρὸ εὐκολο τὸ πλέξιμο. Κατόπι γίνεται χρῆσι σιδερένιου βελονιοῦ. Οἱ βελόνες, πέντε ὅλες ὅλες, γίνονται ἀπὸ σιδερένιο συρματάκι καὶ λέγονται τσουραποβέλονες. Ἀγοράζονται ἀπὸ τὸ ἐμπόριο συνήθως, ἂν καὶ δὲν εἶναι σπάνιο νὰ φκειαστοῦν κι ἀπὸ φίλο σῶμα. Τὸ πλέξιμο τῆς κορμοφάνελλας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ κάτω ἀνοιγμα καὶ προχωρεῖ κατὰ τὸ λαϊμό. Τὰ μανίκια πλέκονται χωριστὰ καὶ κατόπι συρράβονται. Τὰ τσουράπια τ' ἀρχίζουν ἀπὸ τίς μύτες στὰ ὄρεινὰ μέρη καὶ τὰ προχωροῦν κατὰ τὸ ἀνοιγμα. Στὰ πεδινὰ μέρη τὸ κάνουν ἀντίθετα ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα καὶ προχωροῦν πρὸς τὴ μύτη.

Τὰ ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φκειάνουν πολὺ κοντά, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελλοφόρους νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τοῦ ποδιοῦ. Μὲ ἕνα σκοινὶ μακρὺ δένονται στὸ καλάμι. Τὰ γυναίκεια τὰ φκειάνουν ὥς τὸ γόνα αὐτοῦ τὰ δένουν μὲ τὴ σκαλτσοδέτα, ἕνα μάλλινο σκοινί.

Τὸ γνέμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται τὸ πλέξιμο, εἶναι μάλλινο στριψτό. Στρίβεται μὲ τὸν κλώστη.

Κλώστης ¹ εἶναι ἕνα σιδερένιο ἀδράχτι μὲ στρίμματα (αὐλακίες ἐλικοειδεῖς) καὶ μὲ μάκρος ὡς 0,30 τοῦ μέτρου. Στὴν κάτω ἄκρῃ ἔχει ἕνα ἀγκίστρι καὶ λίγο παραπάνω ἀπ' αὐτὸ μιὰ ροδίτσα μὲ ἀχτίνες κολλημένῃ σ' ἀδράχτι κι ἔχει διάμετρο 0,05 τοῦ μέτρου. Στὸ τὸ ἀγκίστρι καταπιάνει τίς ἄκρες δυὸ κουβαριῶν ἢ γυναῖκα. Ἐπειτα μὲ τίς δυὸ παλάμες τῆς στρίβει τὸ ἀδράχτι. Ἡ ροδίτσα δίνει περιστροφικὴ κίνησι ἀστρα-

¹ Κόϊτα στὴ σελ. 12.

πιαία καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ δυὸ νήματα τὰ συστρέφει· ἔτσι γίνεται μιὰ δίστριφτη κλωστή πού τὴν μαζεύει ἡ γυναῖκα γύρω στ' ἀδράχτι. Ἐπειτα ξαναστρίβει πάλι καὶ ξαναμαζεύει ὥσπου νὰ τελειώσει. Τὸ πλέξιμο¹ τῆς κουβέρτας γίνεται κομμάτια κομμάτια, πού συρράβονται ἔπειτα, ὅπως τὰ κομμάτια τοῦ ὑφάσματος στὰ χεράμια, στίς μαντανίες κλπ.

Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράγματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα μὲ διάφορα χρώματα. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουρίδια, κεντίδια, ὅπως λένε. Τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά. Χωρὶς κεντίδια τσουράπια εἶναι τὰ ἄσπρα. Ἄλλοι ὅμως βάφονται κι ὁλόμαυρα, ὁλοκόκκινα, ὁλοπράσινα κλπ., (κίτρινα ποτέ), τὰ ἄσπρα τσουράπια.

Τὰ παρδαλὰ τσουράπια συνηθίζονται γιὰ δῶρα. Ἡ νύφη π.δ.χ. προσφέρει στοὺς συγγενεῖς τοῦ ἀντρός της, τοὺς μακρύτερα ἀπὸ ἀδερφό, ἀπὸ ἓνα ζευγάρι παρδαλὰ τσουράπια. Ἐπίσης ἡ μητέρα στὸ νουνό τοῦ παιδιοῦ της χαρίζει καὶ τσουράπια παρδαλά, (γιατὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ δίνει καὶ χοντὸ=(πουκάμισο), σῶδρακο καὶ καπνοσακκούλα).

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμπλια καὶ μὲ διάφορα σχήματα. Στὰ παλιότερα χρόνια συνηθισμένα κεντίδια ἦταν οἱ καπεταναῖοι. Σειρὲς δηλ. ἀντρῶν σευσταγελλοφόρων ὁλόγυρα στὸ τσουράπι φκεια-

Σχ. 21. Οἱ καπεταναῖοι.

σμένες μὲ ἓνα χρῶμα, εἴτε γαλάζιο εἴτε κόκκινο, εἴτε πράσινο, εἴτε κίτρινο . . . .².

Τὸ παλιὸ αὐτὸ κόσμημα τῶν τσουραπιῶν τῷ ἴδει φκειασμένο καὶ σὲ τοῖς οἰδεῖς κόχες πού φκειάνανε μιὰ φορὰ ἀπάνω ἀπὸ τὰ παραθύρια³ τῶν παλιῶν σπιτιῶν.

Μοῦ φαίνεται πὼς γιὰ μοτίβο τὰ τετοιανῆς λογῆς κεντίδια θὰ εἶχαν τὴ χάρτινη φιγούρα τοῦ Βεληγκέκα κι ἄλλων καπεταναίων πού παρουσιάζονται στὸ λαϊκὸ θέατρο τοῦ Καραγκιόζη, ἅμα γίνεται ἡ παράσταση τοῦ «Κατσαντώνη». Ἀπὸ δῶ θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ ὄνομα «καπεταναῖοι» ἀν μὴ ἀπὸ τὸ ἐντελῶς φυσικὸ πού δὲ θεωρῶ καὶ τόσο πιθανό. Ἄλλο κόσμημα πού συνηθίζεται σὲ παρδαλὰ τσουράπια εἶναι τὰ πουλιά.³

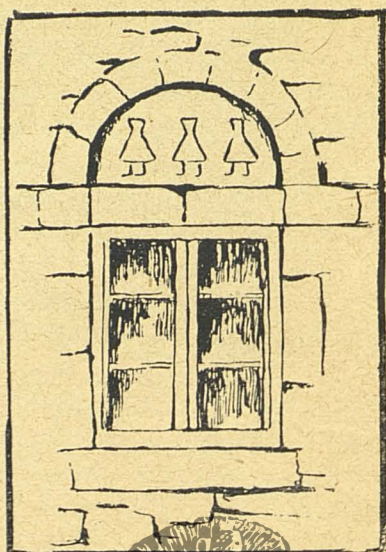
Παρδαλὰ τσουράπια γυναικῶν, χωρὶς πατοῦσες ὅμως, συνηθίζονται σήμερα

¹ Πλέξιμο λέγεται ὄχι μόνον ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ κεῖνο πού πλέκει κανεὶς: π.δ.χ. τὸ πλέξιμό σου κι ἔλαθω! = δηλ. αὐτὸ πού πλέκεις.

² Ἄλλα κεντίδια ἐφκειάναν τοὺς σκαρπιάδες.

³ Κοίτα σχ. 22 καὶ 23.

Σχ. 22. Παλιό παράθυρο.

στά όρεινά χωριά τοῦ δήμου Εὐβοϊκῶν. Στά ἄλλα χωριά τῆς Αἰτωλίας τὸ παραδαλὸ

Σχ. 23. Τὰ ποδλιά.

ἔδωκε τὸν τόπο του στὸ μονόχρωμο, ἰδίως στὸ λευκό. Ἀλλὰ καὶ ὀλοκόκκινα τσουράπια, ἢ ὀλόμαυρα, ἢ ὀλογάλαζα συνηθίζονται ἀπὸ τίς γυναῖκες.

Πλέκονται τσουράπια μάλλινα γιὰ τὸ χειμῶνα καὶ βαμπακερά γιὰ τὸ καλοκαίρι.

Ἡ πλεχτική στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστή σ' ὅλες τίς γυναῖκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστά, ἀλλὰ ἔτσι σὰν δουλειὰ γιὰ διασκέδαση, σὰν ποικιλία μέσα σ' ἄλλες βαρεῖες δουλειές. Τίς μακρὺς νύχτες τοῦ χειμῶνα («ποῦναι ἢ νύχτα χρόνος») κοντὰ στὴν πλούσια σὲ ξύλα φωτιά κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναῖκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια (δὲν ἔμκει οὔτι πουργόδ' στὰ πουδάρια μας. Θὰ πλέξουμε κάνα ζιουβγάρ' τσουράπια, νὰ ζισταθοῦμι!). Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πᾶνε γιὰ ξύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ ὅποια ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νάχουν μαζί τους καὶ τὸ πλέξιμο οἱ γυναῖκες¹.

Ἀπ' τὸ «τσουράπι» ἔγινε καὶ ἐπώνυμο «Τσουράπας» στὴν Ἀμπλιανη.

¹ Ἄμα τὸ κορίτσι δείχνει τεμπελιά, ἢ μητέρα μαλῶνει καὶ συσταίνει: τί κάθισι, δυχατέρη μ', πᾶρι τοῦ τσουράπι σ'!—Πάρ' κι τοῦ τσουράπι σ' νὰ πλῆς στοῦ δρόμου!—Πάρι νὰ φκειάγης κανιά θλιά τσουράπ'. Πῶς θὰ ἔιχ'—μάσσουμε!

Τὰ κοσμήματα πού συνηθίζονται στὰ υφάσματα.

Ἀπὸ τὴν Ἀμπρακιά τῆς Τριγωνίας ἔχω τὰ παρακάτω κοσμήματα πού υφαίνονται στὶς ἄκρες τῶν χεραμιῶν, ἀλλὰ καὶ στὶς μαντανιές.

Σχ. 24. Τὰ κλειστά κοκκώτια.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ λέγεται κλειστὰ κοκκώτια:

Κεντιέται μὲ νῆμα χρωματιστὸ (μ' ὅ,τι δῆποτε χρῶμα) ἀπάνω στὸ υφασμα. Τυλιούνε δηλ. τὸ νῆμα στὸ χέρι καὶ τὸ κεντάνε στὸ υφασμα πάνω.

Σχ. 25. Τὰ κλειδάκια.

Τὸ παραπάνω κόσμημα λέγεται κλειδάκια καὶ κεντιέται στὸ υφασμα μὲ ὅποιον δῆποτε χρῶματος νῆμα σὲ κάμπο ἄλλου χρωματισμοῦ. Κάμπος εἶναι τὸ φόντο, ὅπου γίνεται τὸ κόσμημα.

Ἐπίσης καὶ τὸ παρακάτω κόσμημα πού κεντιέται σὲ κάμπο μ' ὅποιον δῆποτε χρωματισμὸ λέγεται κλειδάκια:

Σχ. 26. Τὰ κλειδάκια (ἄλλο).

Φρεζούλες κόσμημα, γίνεται ἢ μὲ λευκὲς ἢ μὲ χρωματιστὲς γραμμὲς τρεῖς τρεῖς σειρές, ἢ μία μία πού χωρίζονται μὲ κάθετη γραμμή.

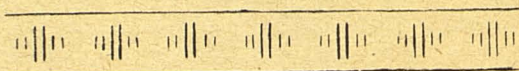

Σχ. 27. Φρεζούλες.

Παρόμοιο κάπως μὲ τὴ φρεζούλα εἶναι τὰ Πηρουνάκια. Πηρου-

νάκια λέγεται τὸ παραπάνω κόσμημα στὸν Ἀθαρίκο τῆς Τριχωνίας=(μικρὰ περόνια ὑποθέτω κι ὄχι πηρούνια, μὲ τὰ ὅποια δὲ μοιάζει.)

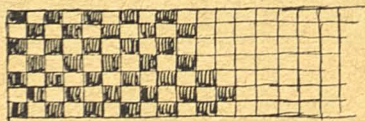
Σχ. 28. Τὰ πηρουνάκια.

Κεντιέται σ' ὅποιοδήποτε κάμπο τὸ παρακάτω κόσμημα καὶ πῆρε τὸνομά του ἀπὸ τὸ σχῆμα του: σταυρός.

Σχ. 29. Ὁ σταυρός.

Μὲ τὴ διασταύρωση ποὺ κάνουν τὰ βραμπακέρὰ καὶ μάλλινα γνέματα πάνω σὲ μαντανία διάφορο χρῶμα καὶ τὸ γίνονται τετραγωνάκια λευκὰ ποὺ χωρίζονται ἀπὸ ἄλλα μὲ εἰς χρωματιστὲς γραμμὲς. Τὰ λευκὰ τετραγωνάκια μοιάζουν μὲ καραμέλες καὶ γι' αὐτὸ παίρνουν τὸ ὄνομά τους. Γιὰ παιχνίλια δὲ γίνονται ἢ λευκὰ τὰ τετραγωνάκια, ἀλλὰ ἓνα λευκὸ, ἄλλο γαλάζιο, πάλι λευκὸ γαλάζιο καὶ ἔτσι ὅλη ἡ γραμμὴ πέρα γιὰ πέρα. Ἡ ἀκολουθεῖ τὸ λευκὸ τριανταφυλλί τετραγωνάκι. Ἡ μαντανία ποὺ ὑφαίνεται ἔτσι ὥστε νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς καραμέλας λέγεται καραμελωτή.

Σχ. 30. Ἡ καραμελωτή.

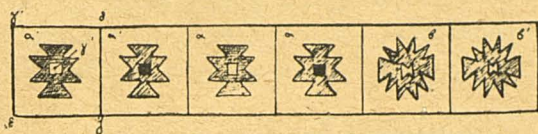
Σὲ παλιότερα χρόνια δὲ συνηθίζονταν οἱ καραμελωτὲς μαντανίες. Σήμερα στὴν Αἰτωλία ὅλη εἶναι τὸ μοντέρνο σχέδιο ποὺ ἔχει φτάσει καὶ στὴ φτωχότερη καλύβα.

Καὶ τὰ τέσσερα πρῶτα (α') σχήματα ὅπως καὶ τὰ δύο (β') δεύτερα, ποὺ εἶναι πρὸ συνθετώτερα κάπως, λέγονται λιθαρόπουλα¹. Τὰ τετραγωνάκια (γ') ποὺ εἶναι

¹ Τὰ λιθαρόπουλα στὰ ὄρεινά τῆς Τριχωνίας λέγονται μαστράπαδες.

στή μέση από τὰ σχήματα λέγονται καρδιές. Τὰ τετράγωνα (γ' δ' ε' ζ') πού ἔχουν κλεισμένο τὸ κάθε λιθαρόπολο λέγονται κουτιά. Τὰ λιθαρόπουλα ἁπλᾶ ἢ σύνθετα

Σχ. 31. Τὰ λιθαρόπουλα.

γίνονται με χρώμα κόκκινο ἢ ἄλλο, ἢ καρδιά ὅμως γιὰ νὰ διακρίνεται ἔχει διαφορετικό πάντα χρώμα.

Σχ. 32. Τὰ σκαρπίδια.

Τὰ παραπάνω σχήματα, (α') καὶ (β'), πού φαίνονται σὲ χεράμια με διαφόρους χρωματισμούς, π.δ.χ. ὅλο τὸ κεντίδι κόκκινο, ὅλο κίτρινο, ἢ ὅλο πράσινο κ. λ. π. λέγονται σκαρπίδια. Πιο σύνθετα σκαρπίδια εἶναι τὸ (β')

Ἐννοεῖται πὺς σ' ἓνα χεράμι δὲν κεντιούνται ὅλο σκαρπίδια.

Γίνεται μιὰ σειρά ἀπ' αὐτά· μετὰ ἀκολουθεῖ δευτέρη σειρά ἀπὸ λιθαρόπουλα· ὕστερα τρίτη πάλι ἀπὸ σκαρπίδια καὶ τέταρτη σειρά ἀπὸ λιθαρόπουλα καὶ ἔτσι παρακάτω.

Ὁ παλιὸς «μαϊάνδρος» εἶναι σὲ χρήση ὡς κόσμημα σὲ μαντανίες, σὲ χεράμια καὶ σὲ κυλίμια καὶ λέγεται σ' ὅλη τὴν Αἰτωλία κλειδί τῆς πόλεως. Γιὰ τὸ ὄνομά του ἔχω πληροφορία ἀπὸ τὸν Ἀβαρίκο, ἀπὸ τὴν Ἀμπρακιά, ἀπὸ τὸ Κεφαλό-θρυσο, ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιο, ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ τὴ Δερδέρκιστα¹. Γίνεται με χρωματιστὸ νῆμα σὲ κάμπο ἄλλου χρώματος. Σὲ παλιότερα χρόνια δὲν τὸ εἶχαν αὐτὸ τὸ κόσμημα σὲ χρήση, σήμερα ὅμως ἔχει μεγάλη διάδοση καὶ ὑποθέτω πὺς ἦρθε ἀπ' τὶς πόλεις στὰ χωριά. Διακρίνουν ἅπλὸ κλειδί τῆς πόλεως καὶ τὸ κάθε αὐτό, (ὁ πράγματι μαϊάνδρος). Στὸ σχῆμα μας φαίνεται τὸ ἅπλο.

Σχ. 33. Ἄπλο κλειδί τῆς πόλεως.

¹ Πληροφορήθηκα ἀπὸ πρόσφυγες, πὺς καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία τὸ κόσμημα αὐτὸ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα.

Τέτοια κοσμήματα σάν τὸ παρακάτω γίνονται σὲ χεράμια καὶ μαντανίες. Ὁ κάμπος, ὅπου κεντιοῦνται οἱ καραμέλες (α') λέγεται ἥλιος· τὸ φόντο δηλ., ποὺ μπορεῖ νάχη ὁποιονδήποτε χρωματισμό. Στὴ μέση περνάει συνέχεια μιὰ σειρὰ σχήματα καραμέλας. Θὰ ὠνομάστηκε «ἥλιος» ὑποθέτω, γιατί γίνεται συνήθως μὲ χρῶμα κίτρινο, δηλ. τὸ χρῶμα τοῦ ἡλίου. Αὐτὸ τὸ κόσμημα τὸ εἶδα στὸν Ἀθαρίχο.

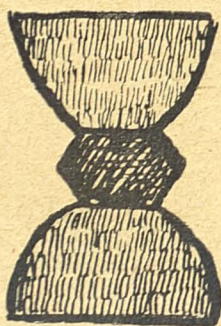
Σχ. 34 Ὁ ἥλιος.

Μπαλιάτσα στὴν Αἰτωλία λένε τὴν κανάτα¹. Μπαλιατσάκι λοιπὸν εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸ τοῦ μπαλιάτσα. Θὰ πῆραν ἄρα τὸ ὄνομα τὰ κοσμήματα αὐτὰ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς μπαλιάτσας γιατί μοιάζουν μὲ κανάτια ἀλήθεια. Κεντιόνται διπλὰ μὲ τὰ

Σχ. 35. Τὰ μπαλιατσάκια.

στόμια κολλημένα σὲ δυὸ νερά, δηλ. εἰς πλατυὲς ταινίες κάμπου. Γιὰ νὰ διακρίνονται ἔχουν χρωματισμὸ διάφορον ἀπὸ τὸ χρωματισμὸ τῶν ταινιῶν. Στὴ Δερβέκιστα τὰ μπαλιατσάκια γίνονται σάν τὸ παρακάτω σχῆμα ποὺ μοιάζει τὸ ποτήρι τῆς ἐκκλησιᾶς ποὺ λειτουργεῖ ὁ παπᾶς.

Σχ. 36. Μπαλιατσάκι.

¹ Ἰδ., «Αἰτωλικά καὶ οἰκήσεις, σκεύη καὶ τροφαί», σελ. 76 Δ. Λουκοπούλου.

Στὰ νερά τῆς μαντανίας κεντιοῦνται σχήματα ὅμοια μὲ πατερίτσα. Πατερίτσα εἶναι τὸ ραβδί πού κρατεῖ ὁ δεσπότης ἢ κανένας σεβάσμιος παπᾶς: «στὴν πατερίτσα ἀκούμπησε νὰ πῇ τὴν ἄλφα βῆτα». Στὴν Αἰτωλία σὲ χωρικὲς ἐκκλησίες ἢ ἐξωκλήσια στήνουν στὸν τοῖχο διχαλωτὰ ξύλα γιὰ νὰ τὰ παίρνουν περασμένης ἡλικίας ἄνθρωποι κι ἀκουμποῦν τὰ χέρια καὶ τὸ στήθος, ἅμα ὀρθοστατοῦν. γιὰ ν' ἀκούσουν τὴ θεία λειτουργία. Ἔτσι δὲν κουράζονται. Κι αὐτὰ τὰ ξύλα λέγονται πατερίτσες. Ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς τελευταίας αὐτῆς πατερίτσας θὰ πῆρε τὸ μοτίβο ἡ πρώτη γυναῖκα πού σκέφτηκε νὰ κεντήσῃ τέτοια κεντήματα σὲ μαντανίες ἢ χερᾶμια. Γι' αὐτὸ ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα τους. Σὲ κάθε νερό μαντανίας κεντιέται μιὰ σειρὰ πατερίτσες· μπορεῖ ἔπειτα νὰ ἀκολουθῇ κι ἄλλη σειρὰ τέτοια στὸ παρακάτω νερό, μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ ἀλλάζῃ· νὰ γίνωνται ἄλλου εἶδους κοσμήματα.

Σχ. 37. Οἱ πατερίτσες.

Τὸ σκέδιο αὐτὸ τῆς μαντανίας τὸ εἶδα στὸν Ἀδαρῖκο τῆς Τριχωνίας, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο πὼς συνηθίζεται καὶ σ' ἄλλα αἰτωλικά χωριά.

Μὲ τὸ ὄνμα μὲν ἡ σπάθα κεντοῦν ἀπάνω σὲ νερά¹ κυλίμου που ἔχουν χρῶμα ἄσπρη, κόκκινο, τριανταφυλλί κλπ. κεντήματα μὲ μαῦρο γνέμα. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὡραϊό-

Σχ. 38. Ἡ μὲν σπάθα.

τερα κι ὄχι τόσο πολὺ συνηθισμένα ξόμπλια. Λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὸ φκειάσουν, γιατί χρειάζεται τέχνη, κόπο καὶ ἐπιμονή. Εἶναι γνωστὸ στὸ Ἀργίριο κι ἀπὸ καὶ τὸ πῆραν καὶ στὸ Κεφαλόδεντρο.

Αὐτὸ τὸ κόσμημα² γίνεται πάνω σὲ κυλίμια. Ὁ γῦρος, καὶ ὁ ἄξονάς του εἶναι ἄσπρη ἢ κίτρινα, ὁ κάμπος του γαλάζιος ἢ πράσινος. Ὀνομάζεται ἔτσι, γιατί παρασταίνει τὸ λουλούδι πού λέγεται «πανσές». Ποτὲ δὲ βλέπεις φκειασμένο μοναχὸ του ἑνα, γιατί πολλὰ τέτοια λουλούδια στὴ σειρὰ κεντιοῦνται πάνω στὶς ντάμες τῶν διαφόρων χρωμάτων.

Τὸ κοντόδεντρο κεντιέται σὲ τρίφυλλο³ κυλίμι, πάνω σὲ κάμπο μὲ χρῶμα χακί, πού τὸν κλείνουν ἀπὸ ὀῶ κι ἀπὸ καὶ τρεῖς ντάμες. Αὐτὲς πού εἶναι κοντὰ στὸ

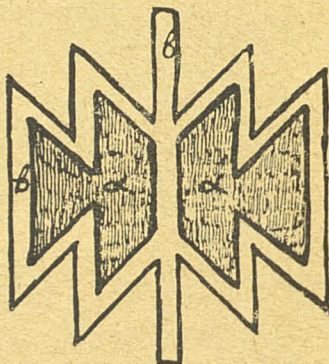
¹ Τὰ νερά λέγονται καὶ ντάμες: ντάμα ἄσπρη, ντάμα μαῦρη κλπ.

² Κοίτα σχ. 39.

³ Γινωμένο ἀπὸ τρία φύλλα ραμμένα τὸ ἑνα μὲ τ' ἄλλο. Κοίτα σχ. 40.

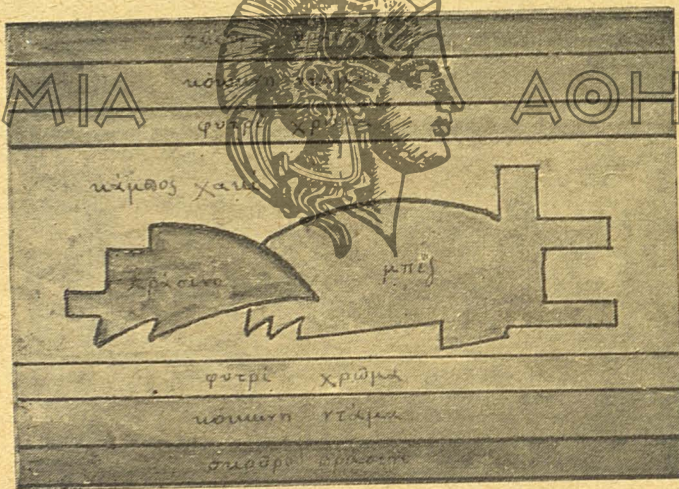

κοντόδεντρο ἔχουν χρῶμα φυτρί,¹ οἱ ἀκόλουθες κόκκινο, κι ἡ πιὸ μακρυ-

Σχ. 39. Ὁ πανσές.

νὲς σκοῦρο πράσινο. Τὸ κόσμημα κεντιέται μὲ γνέμα πράσινο καὶ μπέζ. Εἶναι σκέ-
διο πολὺ γνωστὸ στὸ Ἀγρίνιο καὶ βρήκαμε πάλι στὸ Κεφαλόδεντρο κι ἄλλοι.

Σχ. 40. Τὸ κοντόδεντρο.

Τὸ κέντημα αὐτὸ² τὸ φκειάνουν ἀπάνω σὲ μαντανιές πρὸ πάντων. Τοῦλάχιστον
ἐγὼ αὐτοῦ τὸ εἶδα. Εἶναι βέβαια πιθανό, καὶ τὸ ὑποθέτω, πὼς καὶ στὰ κυλίμια θὰ κεν-
τοῦν τέτοιο κόσμημα. Γιατὶ ὅχι;

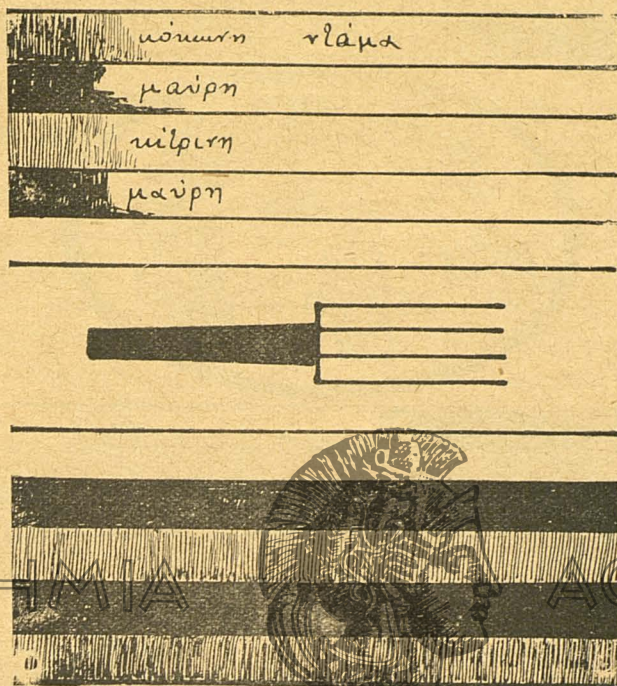
Ὁ κάμπος πού κεντιέται μέσα εἶναι ἄσπρος, ἀλλ' ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κει τὸν κλεί-

¹ Τὸ χρῶμα τοῦ φύτρου ἀνάμεσα πράσινου καὶ λευκοῦ δηλ.

² Κοίτα σχ. 41.

νουν ξεχωρισμένες με μαύρη γραμμή ντάμες άσπρες. Έπειτα ακολουθούν στη σειρά ντάμες μαύρες, κίτρινες, πάλι μαύρες κι ύστερα κόκκινες.

Σχ. 41. Τό πήρουνακι.

Είναι πολύ συνηθισμένο στο Κεφαλόβρυσο της Τριχωνίας. Τό φκειάνουν οί πιό καλές ύφάντρες και τὰ κορίτσια σέ προικιάτικα χεράμια και μαντανιές. Έδω ήρθε άπ' τὸ Ἀργίνιο και ἔχει μεγάλη ξάπλωτη σά μοδέρνο.

Με τὸ ὄνομα δίσκος κεντιέται κόσμημα μοναδικό πάνω σέ σαλοκέλιμο, άκρι-βῶς στὴ μέση.

Ὁ κάμπος ὅπου τὸ φκειάνουν ἔχει χρώμα χαλί. Ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ κλείνεται με ντάμες ξεχωρισμένες. Οί πιό κοντινές στο χακένιον κάμπο ἔχουν χρώμα μαύρο· οί πιό ἔξω μπῆζ κι οί πιό παραῶξω χρώμα χαλί.

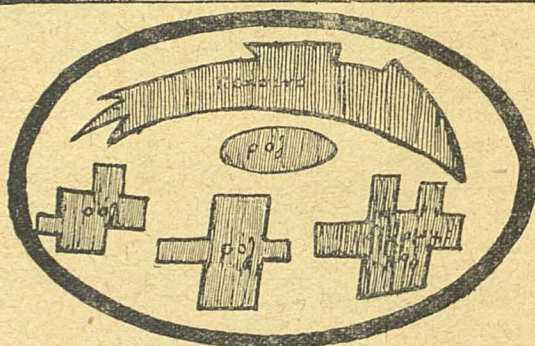
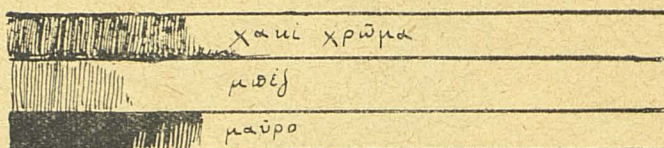
Ὁ δίσκος,¹ τὸ κέντημα, πὺ εἶναι βέβαια μίμηση δίσκου ἀπ' αὐτοὺς πὺ μετα-χειρίζονται στὰ σπίτια γιὰ νὰ προσφέρουν καφέ κι ἄλλα γλυκύσματα, ἔχει μέσα κεν-τημένα φλυντζάνια, πιατελάκια κλπ. με χρώματα ρόζ, δίχρωμο ρόζ και πράσινο.

Κυλίμια με δίσκο ὑφαίνουν στο Ἀργίνιο· ἀπὸ κεῖ πήραν σκέδιο και τὰ γύρω χωριά.

Ἐγὼ τέτοια εἶδα στο Κεφαλόβρυσο, ὅπου τὰ θεωροῦν σὰν τὰ πιό μοδέρνα.

¹ Κοίτα σχ. 42,

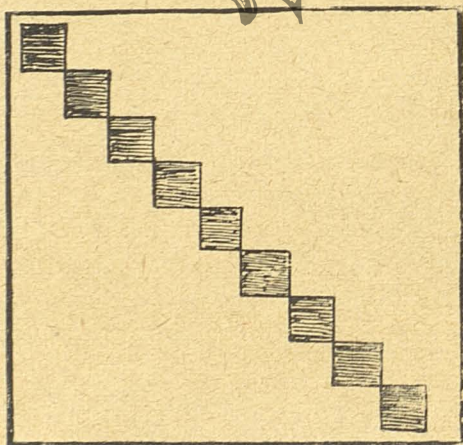

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Σχ. 43. Ο δίσκος.

ΑΘΗΝΩΝ

Πῆρε τὸ ὄνομα «ἀλυσίδα» τὸ παρακάτω κόσμημα γιατί πραγματικά εἶναι μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ κόκκινα τετράγωνα ποὺ ἀνεβαίνουν σὰ σκάλα στημένη πλάγια πάνω στὸν

Σχ. 43. Ἡ ἀλυσίδα.

κάμπο τῆς μαντανίας ἢ τοῦ κυλιμοῦ. Κεντιέται μέσα σὲ κάμπον ὁλόμαυρο. Τὰ χρώ-

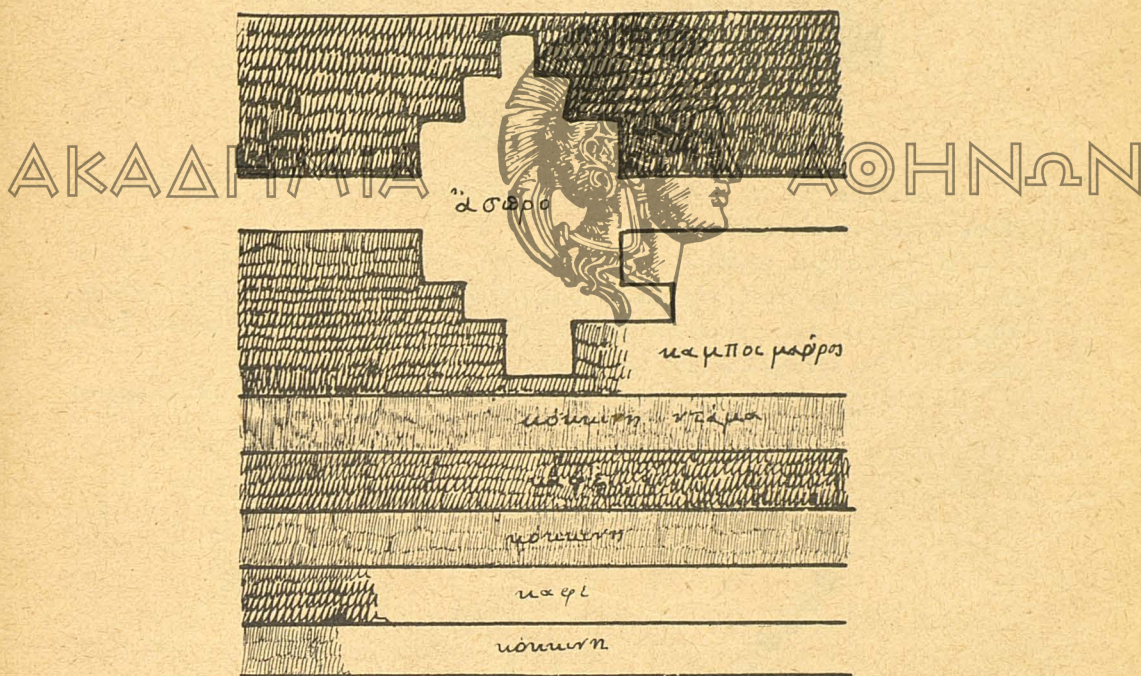

ματα αυτά είδα τουλάχιστον ἐγὼ πάνω στὴ μαντανία ποὺ είδα φκειασμένη τὴν ἀλυσίδα. Δὲν ἐμποδίζει ὅμως νὰ γίνεται τὸ κόσμημα καὶ μὲ διαφορετικὰ χρώματα πάνω σὲ κάμπους βέβαια ποὺ νάχουν ἀντίθετα χρώματα, ὅπως συμβαίνει στὰ τσοράπια, στὶς ποδιές κ.τ.λ. ὅπου μετέφεραν καὶ κεντοῦνε τὸ κέντημα αὐτό.

Εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ συνηθισμένα κεντήματα κι ἀπ' τὰ παλαιότερα.

Μὲ τὸ ὄνομα «κοντόδεντρο» εἶναι γνωστὸ καὶ ἄλλο κόσμημα διαφορετικὸ κάπως ἀπὸ τὸ κόσμημα ποὺ γνωρίσαμε παραπάνω στὴ σελίδα 42.

Κι αὐτὸ τὸ κεντοῦν σὲ μαντανίες κυλιμίστιες καὶ κυλίμια, (ὅχι σὲ χεράμια καὶ ἀπλές μαντανίες, γιατί δὲν ἀξίζει τὸν κόπον πάνω σὲ τέτοια κατώτερα ἀπ' τὸ κυλίμι στρωσίδια νὰ κεντιοῦνται τόσο σπουδαῖα ξόμπλια). Ὁ κάμπος ὅπου πρόκειται νὰ γίνη τὸ κεντίδι, πρέπει νὰναι μαῦρος κι αὐτὸ κάτασπρο γιὰ νὰ διακρίνεται κατακάθαρα. Ἀπὸ ὧ κι ἀπὸ κεῖ κλείνουν τὸν κάμπο ντάμες ποῦ ἀκολουθοῦν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη μὲ σειρά χρώματα κόκκινο, καφέ, πάλι κόκκινο, καφέ καὶ ὕστερα πάλι τὰ ἴδια.

Σχ. 14. Κοντόδεντρο (ἄλλο).

Κι αὐτὸ τὸ κόσμημα εἶναι συνηθισμένο στὸ Κεφαλόδρυσο κι ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας.

Εἶναι ἀπ' τὰ δυσκολώτερα καὶ γι' αὐτὸ πιὸ ἀσυνήθιστα κοσμήματα ποὺ φκειά-

νουν οἱ υφάντρες πάνω σὲ πολύτιμα κυλίμια, καὶ ἰδίως τὰ κορίτσια ὅσα εἶναι σὲ ὥρα γάμου.

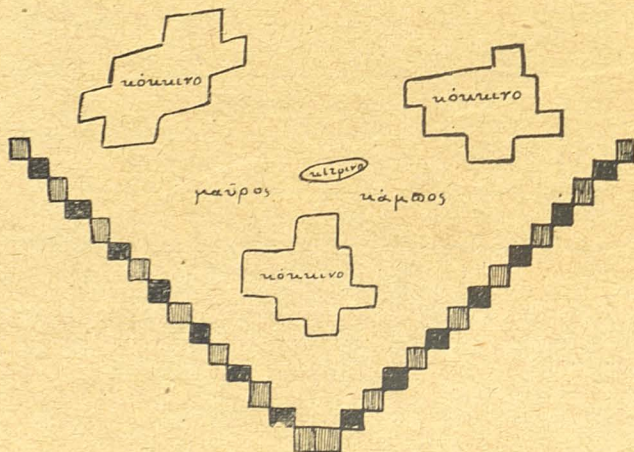

Σχ. 45. Γλάστρα με κέντημα πανσέ.

Τὸ κέντημα ἀπ' τὸ Ἀγρίνιο ξαπλώθηκε καὶ στὰ ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας.
Ἐγὼ τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόδρυσο.

Ἡ γλάστρα κεντιέται με γνέματα, ποχουν, χρῶμα χαλί. Τὰ φύλλα ποὺ εἶναι στημένα στὶς ἅκρες τῆς γλάστρας ἔχουν, ὅπως εἶναι φυσικό, χρῶμα πράσινο. Τὸ μεσαῖο φύλλο ἔχει χρῶμα θαλασσὶ κι ἀπ' τὰ κεντίδια ποὺ βρίσκονται ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεὶ τὸ ἓνα ἔχει χρῶμα μὲν καὶ τ' ἄλλο ροδινό.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ εἶναι δυὸ ἀλυσίδες ποὺ ἀνταμώνονται κάτω καὶ φκειάνουν

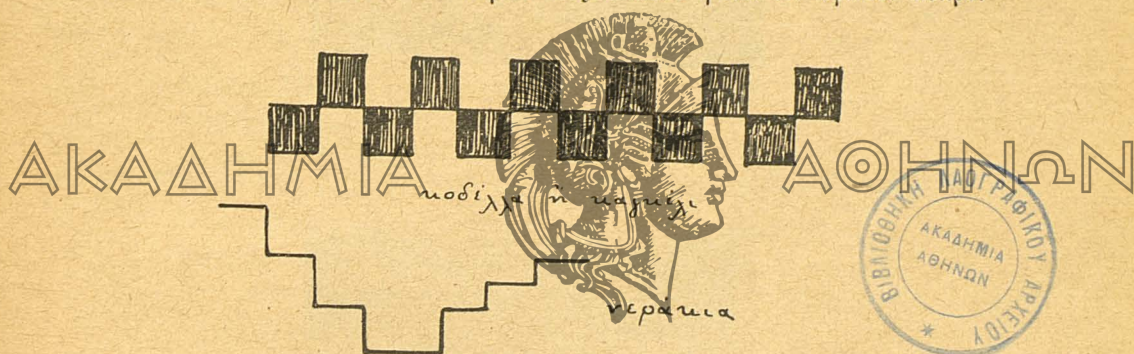
Σχ. 46. Ἀλυσίδα με τὰ ἄνθη.

μιὰ ὀρθή γωνία. Κεντιοῦνται πάνω σὲ ἄσπρον κάμπο καὶ φυσικὰ πρέπει νὰ ἔχουν χρῶμα ἀντίθετο ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ διακρίνονται. Ἀνάμεσα στὴ γωνία ποὺ φκειαίνουν οἱ δυὸ ἀλυσίδες ξαπλώνεται κάμπος μαῦρος καὶ πάνω στὸν κάμπο αὐτὸν κεντιοῦνται τρία ἄνθη μὲ χρῶμα κόκκινο, τριαντάφυλλα ὥς ποῦμε, γιατί τὸ σχῆμα τους εἶναι τέτοιο ἀκανόνιστο ὥστε δὲ μπορεῖ κανένας νὰ μαντέψῃ ποιοῦ ἄνθος θέλει νὰ παραστήσῃ ἢ ξομπλιάστρα. Ἀνάμεσα στὰ τρία ἄνθη κεντιέται κι ἄλλο μικρὸ ἄνθος, κίτρινο αὐτό.

Τὸ κόσμημα αὐτὸ κεντιέται πρὸ πάντων πάνω σὲ πάντες ποὺ τίς πλέκουν μὲ τὰ χέρια καὶ τίς ἔχουν γιὰ νὰ στρώνουν κρεβάτια. Τὸ εἶδα στὸ Κεφαλόδρυσο καὶ μοῦ εἶπαν πῶς ἦρθε ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιο.

Κοδέλα στὴν Αἰτωλία λένε τὸ δρόμο ποὺ ἀνεβαίνει σὲ ἀνήφορο γυρίζοντας πέρα δῶθε. Τέτοιος δρόμος σὲ πολλὰ χωρία ἀκούεται καὶ μὲ τὸ ὄνομα καγκέλι. Ἀπὸ δῶ λοιπὸν πῆρε τὸ ὄνομα καὶ τὸ κόσμημα τοῦτο ποὺ εἶνε συνηθισμένο σ' ὅλην τὴν Αἰτωλία. Τὸ κεντοῦν στὶς ἄκρες κυλιμιῶν ἢ μαντανίας (σπανιώτερα) μὲ μαῦρο γνέμα· καὶ γιὰ νὰ διακρίνεται κάνουν τὸν κάμπο τους κόκκινο ἢ καὶ τὸν ἀφίνουν ἄσπρο.

Σχ. 47.

Μιὰ τσακισμένη γραμμὴ μαύρη ποὺ νὰ κατεβαίνει σὰ σκάλα κι ὕστερα πάλι ν' ἀνεβαίνει πάνω σὲ ἄσπρον (πρὸ πάντων) κάμπο κυλιμιῶ ἢ μαντανίας τὴ λένε οἱ ὑφάντρες νεράκια. Εἶναι κέντημα πολὺ συνηθισμένο κι εὐκόλο. Πῆρε φυσικὰ τὸ ὄνομά του ἀπ' τὴ διεύθυνση ποὺ παίρνει λίγο νεράκι, ὅταν κατεβαίνει σὲ κάποια πλαγιά.

Σὲ δυὸ εἰκόνες κυλιμιῶν¹ ποὺ πῆρα ἀπὸ φωτογραφίες καὶ τίς βάνω ἐδῶ πέρα, βλέπει κανεὶς συνολικὰ πῶς ὑφαίνεται τὸ αἰτωλικὸ κυλίμι.

Στὴ μιὰ φαίνεται ὁ τρόπος ποὺ διαδέχεται ἡ μία ντάμα τὴν ἄλλη καὶ τρία εἶδη διαφορετικὰ ἀπὸ κοσμήματα: σειρὰ ἀπὸ διπλὰ πηρούνια, διπλὲς μπαλιάντσες καὶ σταυρούδια.

Στὴ δεύτερη ἐπίσης κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκολουθεῖ ἡ μιὰ ντάμα τὴν ἄλλη, ἀλλὰ τὰ κοσμήματα εἶναι διαφορετικὰ. Κλάρα (κλάδος) τεντώνεται ἀπ' τὴ μιὰ

¹ Κοίτα σχ. 48 καὶ 49.

ἄκρη τῆς ντάμας ὡς τὴν ἄλλη μὲ πλούσιο φύλλωμα καὶ λουλούδια ἀπὸ διάστημα σὲ διάστημα.

Σχ. 48. Κυλίμι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΤΩ ΕΛΑΤΩ ΟΙΚΟΔΟΜΕΤΑΙ Η ἄκρη τῶν κυλιμίων καὶ πὰ

Σχ. 49. Κυλίμι.

κλόσσια ποὺ δὲ λείπουν ποτὲ ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦτο τὰ αἰτωλικά ὑφάσματα.

*
* *

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα ἐγὼ μπόρεσα νὰ γνωρίσω κοσμήματα γιὰ χεράμια, μαντανιές καὶ κυλίμια στὴν Αἰτωλία. Ἔχω τὴν ἀντίληψη πὼς εἶναι τὰ πιὸ συνηθισμένα καὶ

γνωστά, χωρίς να παραδέχωμαι βέβαια πώς μ' αὐτὰ τελειώνει τὸ ἅπαντο τῶν κεντημάτων, ὅσα συνηθίζονται. Νομίζω ὅμως, πὼς εἶναι ἀρκετὰ νὰ δώσουν μιὰ ἰδέα ὡς σὲ ποῖο βαθμὸ προόδου φτάνει ἡ λαϊκὴ τέχνη σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τὰ υφάσματα. Ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν κεντημάτων τοῦ εἶδους τούτου ἀπαιτοῦσε περισσότερη εἰδικότητα, μελέτη μακροχρόνια σὲ πολλοὺς τόπους τῆς Αἰτωλίας, κόπους πολλοὺς καὶ δαπάνες μεγάλες, ἐνῷ ἡμεῖς οὔτε τὴν ἀπαιτούμενη εἰδικότητα ἔχουμε οὔτε καὶ τὸ χρόνο στὴ διάθεσή μας, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸ χρήμα.

Ἔτσι σὰ συμπλήρωση στοῦ κεφάλαιο τοῦτο κάνω λόγο γιὰ τὸ γλωσσικὸ μέρος ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ θέμα μας. Ἡ μίμηση καὶ ἀποτύπωση ἐνὸς κεντήματος πάνω σὲ ὕφασμα στὴν Αἰτωλία λέγεται *ξόμπλι*. Τὸ ρῆμα, ποὺ ἐκφράζει τὴν ἐνέργεια αὐτή, εἶναι *ξομπλιάζω*, καὶ σημαίνει μιμοῦμαι ἓνα ὅ,τι δῆποτε ἔργο τέχνης. Μπορεῖ νὰ *ξομπλιάζω* κι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση. Ἡ σημασία τῆς μίμησης πέφτει κάποτε καὶ στὴ σημασία τοῦ ἐμπαιγμοῦ, ὅταν κανένας παρατηρώντας τὰ ἐλαττώματα ἢ κακὰ ἐνὸς προσώπου τὰ ὑποκρίνεται, γιὰ νὰ προκαλῇ τὸ γέλοιο τῶν ἄλλων. Μιὰ στροφή ἀπὸ τὸ τραγούδι¹ ποὺ τραγουδιέται τὴν πρωτομαγιά στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας λέει:

Χόρευε, Μάη μ', χόρευε, χορεύει γυνὸς σου πρέπει.

Μόπεςε τὸ μαντήλι μου τὸ *περιξομπλιασμένο*.

Κι ἀπὸ τὸ *περιξομπλιασμένο* τρία ἀπόφθενα κοράσια

Τὸν *ξομπλιάζει* τὸν αἰτὸ καὶ τὸ ἄλλο τὸν πετρίτη,

Κι ἡ τρίτη, ἡ καλύτερη *ξομπλιάζει* τὸν Ἀϊ-Θανάση.

— Δὲ θέλω γὼ τὸ Ρήγα, θέλω τὸ παπαδόπουλο

Ποὺ εἶναι γραμματισμένο. . . . .

Πόχει χιλιάδες πρόβατα, πόχει χιλιάδες γίδια.

Ἀπ' τὸ τραγούδι τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔκταση τῆς σημασίας τοῦ *ξομπλιάζω*. Ἀπ' τίς σημασίες ποὺ εἶπαμε παρὰ πάνω, εὐκολα ἔπεται τὸ *ξομπλιάζω* πέφτει καὶ στὴ σημασία τοῦ παραξηγῶ: Αὐτὴ ἢ γ' γαῖκα οὐλα τὰ *ξομπλιάζει* = τὰ λεπτολογεῖ, τὰ παρεξηγεῖ.

Ἐόμπλια εἶναι καὶ τὰ ἴδια τὰ κεντήματα, ποὺ κεντιοῦνται ἀπάνω σὲ ὕφασμα. Ἐχει καλὰ *ξόμπλια* αὐτὸ τὸ κυλίμι, θά πῃ, ἔχει καλὰ κεντίδια, κοσμήματα.

Λογιῶν λογιῶν κεντήματα πάνω σὲ υφάσματα βλέπει κανεὶς καὶ στὰ πιὸ ἀπόμακρα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Αὐτὰ ἐκτὸς τοῦ γενικοῦ χαρακτήρα ποὺ φυσικὸ εἶναι νάχουν, παίρνουν κι ἓνα μεγάλο μέρος ἀτομικότητας στὸ κάθε χωριὸ ποὺ ταξιθεοῦν. Ἡ φαντασία βλέπεις, ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ προσθέτῃ κάτι ἢ ν' ἀφαιρῇ λίγο ἀπὸ τὰ κάθε τι ποὺ παίρνει ἀπ' ἄλλου. Αὐτὸ τὸ κάτι, ποὺ βάνει σὰν παραπλάνισο, δίνει τὸν ἀτομικὸ χαρακτήρα. Καὶ γι' αὐτὸ συγκρίνοντας κεντίδια ὅμοια βλέ-

¹ Κόλτα «Ἡ Ναυπακτία Σωτ. Κωτσοπούλου». σελ. 156.

πουμε διαφορὲς ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Ἐνα παρατηρητικὸ μάτι μπορεῖ νὰ διακρίνη ἅπειρες τέτοιες λεπτομέρειες. Γι' αὐτὸ πολλοὶ σὰν ἀπὸ διαίσθηση ἢ πείρα μποροῦν καὶ διακρίνουνε τὴ φκειασιὰ πὺ ἔχουν σκεπάσματα, κυλίμια κι ἄλλα τέτοια στρωσίδια. «Τοῦτο εἶναι χεράμι κραθθαρίτικο!» «Μαντανία καρπενησιώτικη, κυλίμι ἀγρινιώτικο, σεντόνι μεσολογγίτικο, στρώμα χωριάτικο!» ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε. Ἀσκημένο μάτι λοιπὸν σοῦ διακρίνει μιὰ χαρὰ τὸ ἀτομικὸ πὺ χαρακτηρίζει τὸ κάθε χωριό. Ἄν περάσουν π.δ.χ. προικιὰ ξενοχωρίτισσας νύφης, ἀπ' τὴ φκειασιὰ καὶ τὰ κεντίδια τους μὲ πολλὴ εὐκολία μαντεύει καὶ τὸ χωριό της.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ

Ἡ ἐποχὴ πού ζοῦμε εἶναι μιὰ μεταβατικὴ κατάστασις σ' ὅλο τὸ φανέρωμα τῆς ζωῆς μας. Περνοῦμε ἀπ' τὸν ἀνατολιτισμὸ στὸν εὐρωπαϊσμὸ. Ἡ μετανάστευσις κι ἡ ἐπικοινωνία μας στὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μ' ἄλλους πρὸ πολιτισμένους λαοὺς ἔβαλαν σὲ κυκλοφορίαν πολλὰς νέες — καλὰς καὶ κακὰς — ἰδέες, καὶ καινούριες συνήθειες στὸν τόπο μας· καὶ στὴ ντυμασίᾳ μας λοιπὸν ἦταν ἐπόμενο νάρθῃ μεγάλη ταραχὴ καὶ σύγχυσις. Στὰ πρὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικά χωριά βλέπεις τώρα νὰ φοριέται τὸ εὐρωπαϊκὸ ἐνδυμα γυναικῶν σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ἄντρες. Σπάνια νὰ ἰδῇς σήμερα νέον ἀπ' αὐτοὺς, πού γύρισαν ἀπ' τὸ στρατὸ νὰ ξαναφορέσῃ πιά τὴ λεβέντικη φουστανέλλα. Κι αὐτοὶ οἱ τσοπάνηδες ἀκόμα φόρεσαν μισαβέζικον τύπο ντυμασιᾶς. Αὐτὸ μᾶς διδάσκει πὺς εἶναι ἀνάγκη σήμερα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, νὰ περιγράψουμε τὴν αἰτωλικὴ ντυμασίαν, πρῶτον νὰ παραδοθῇ ἀκόμα τελειωτικὰ στὴν ἱστορίαν· καὶ μάλιστα τὴ γυναικείαν ντυμασίαν, πού διατηρεῖ ἀνάλλαχτο τὸν τύπο της στὰ ὄρεϊνὰ ἰδίως χωριά.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἀντοίχεια ντυμασίᾳ.

ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ ἄντρες, ὅσοι ἀκόμα φοροῦνε τὴν ἑλληνικὴ φορεσίαν, ἔχουν τὸ ἴδιον ντύσιμο σ' ὅλη τὴν Αἰτωλίαν, ὄρεινὴ καὶ πεδινή, μὲ μικρὰς καὶ ἀσήμαντες παραλλαγὰς.

Ἡ κορμοφάνελλα φοριέται ἀπάνω στὴ δάκρυ. Λίγοι εἶναι πού δὲ φοροῦν τὴ φανέλλα αὐτὴ σήμερα· πρὸ σκληραγωγημένα ζοῦσαν οἱ παλιότεροι πού δὲν τὴ φοροῦσαν. Τὴ φκειάνουν οἱ γυναῖκες ἀπὸ ὕφασμα ἀπολυτό: (ἀριούφασμένο) μάλινον. Σπάνιο εἶναι νὰ φκειάσουν καὶ πλεχτὲς φανέλλες, γιατί ἔχουν μεγάλον κόπο καὶ χρειάζεται καὶ τέχνη. Οἱ ἀντριπὲς αὐτὲς φανέλλες γίνονται ὁλόλευκες καὶ μονάχα στὴν ἄκρην στὸ μανίκι κεντιοῦνται μὲ κοσμήματα μαῦρα, γαλάζια, ἢ κόκκινα.

Ὅξω ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ φανέλλα ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὸ κοντὸ ἢ ποκάμισο (καὶ κατὰ τὸ δικό του γλωσσικὸ ἰδίωμα, κάμσο.)

Τὸ φκειάνουν ἀπὸ πανὶ ἀμερικάνικο, λευκασμένο ἢ ἀπὸ χασέ. Στὰ ὄρεϊνὰ λευκαίνεται τὸ ἀμερικάνικο πανί, ὅπως παρακάτω γράφουμε: Μέσα σὲ νερὸ διαλυοῦνε οἱ γυναῖκες κοπριά ἀπὸ βόδι. Στὴν κάδη πού εἶναι διαλυμένη αὐτὴ ἡ σβουινιά, βουτοῦν μέσα τὸ πανὶ καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ τοῦλάχιστο μιὰ ἐβδομάδα. Τὴν ἄλλη ἐβδομάδα τὸ βγάξουν ἀπὸ κεῖ, τὸ φέρουν στὸ ρέμμα ἢ στὴ βρύση καὶ τὸ πλαῖνουν μέσα στὸ νερό. Ὅστερα τὸ κοπανίζουν μὲ τὸν κόπανο¹. Μετὰ τὸ καθάρισμα καὶ κοπάνισμα, τὸ διπλώνουν ἀπάνω στὴν πλύστρα (=μιὰ πλατυὰ πέτρα), τὸ βάνουν

¹ Ξύλινος. Μ' αὐτὸν κοπανίζουν καὶ τ' ἄλλα ἀσπρόρουχα, ἅμα τὰ πλαῖνουν.

διπλωμένο ἔτσι στὸ κεφάλι, τὸ φέρνουν σὲ κάποια λάκκα καὶ τὸ ἀπλώνουν κάτω νὰ στεγνώσῃ μὲ τὸ ἥλιασμα. Μόλις ξατμιστῇ κάθε ὑγρασία, ποὺ ἔχει, τὸ ξαναδιπλώνουν, τὸ φέρνουν στὴν πλύστρα καὶ πάλιν τὸ πλαινούν καὶ τὸ κοπανοῦν. Ἐπειτα πάλι τ' ἀπλώνουν. Αὐτὸ τὸ πλύσιμο καὶ τὸ ἀπλωμα ἐξακολουθεῖ ὁλόκληρη καλοκαιρινή

Σχ. 50. Αἰτωλοὶ φουστανελλοφόροι.

ἡμέρα ἀπὸ πρωτὶ ὡς βράδυ. Τὴ νύχτα πάλι τὸ βουτοῦν καὶ τ' ἀφήνουν στὴ σβουινὰ μέσα. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ ξαναλευκαίνουν. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ ἐξακολουθεῖ πολλὰς κατὰ συνέχεια μέρες ὥσπου νὰ λευκαθῇ τέλεια τὸ πανί. Σὲ δέκα τὸ πολὺ μέρες γίνεται κατὰλευκο ὅπως κι ὁ χασές.

Σε παλιότερα χρόνια τὸ κοντὸ τὸ ράβανε ἀπὸ λευκὸ χειρίστο πανί· δηλ. ἀπὸ τὸ βαμπακερὸ πανὶ ποὺ ὑφαίνεταν στὸν τόπο ἀπάνω.

Τὰ κοντὰ τὰ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες μόνες τους· τὰ κόβουν ἀπάνω σ' ὠρισμένα μέτρα κι ὕστερα τὰ ράβουν μὲ τὰ χέρια. (Ἄν καὶ τώρα τελευταία ἡ μηχανή τοῦ Σίγγερ ἔφτασε καὶ στὰ μακρυνότερα καὶ πιὸ ἀπόκεντρα αἰτωλικά χωριά καὶ τὸ ράψιμο τοῦ χεριοῦ τὸ ἀντικατέστησε τὸ πιὸ εὐκολο, σύντομο κι ὠραῖο ράψιμο τῆς μηχανῆς).

Τὸ κοντὸ γίνεται μὲ μανίκια πλατυά, πολλὴ ἀνοιχτά μπρὸς καὶ σουφρωμένα πάνω στὰ νωμίτια. Τὸ μπροστινὸ τὸ ἀνοιγμα ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ χάρη κι ἡ ὠραιότητα τοῦ χεριοῦ, ὅπως εἶναι σκεπασμένο μὲ τὸ κεντητὸ μανίκι τῆς φανέλλας. Οἱ ἐργατικοὶ γιὰ νάχουν λεύτερα τὰ χέρια τους στὴν ἐργασία, φκειάνουν κλειστά τὰ μανίκια τοῦ κοντοῦ· τὰ φκειάνουν μὲ πελεντζίκια, ὅπως λένε τίς πλατυὲς λωρίδες τοῦ πανιοῦ στὶς ὁποῖες σουφρώνεται τὸ πλάτος τοῦ μανικιοῦ καὶ στενεύει. Στὴν μιὰ ἄκρη ἀπ' τὸ πελεντζίκι ἀνοίγονται οἱ κουμπότροπες. Σ' αὐτὲς περνοῦνται τὰ κοκκαλένια κουμπιὰ ποὺ ράβονται στὴν ἀπέναντι ἀτρύπητη ἄκρη κι ἔτσι κουμπώνεται τὸ μανίκι. Στὸ στήθος τοῦ κοντοῦ γίνονται οἱ δίπλες ἢ πιέτες λεγόμενες ἢ καὶ μπουιέτες. Κάποτε γιὰ ὁμορφιά οἱ δίπλες αὐτὲς γίνονται μὲ κεντήματα λευκὰ τρυπητά· ἢ καὶ τρυπιῶνται αὐτὲς οἱ ἴδιες μὲ τὰ ξεφτίσματα τῶν κλωστῶν καὶ γι' αὐτὸ παίρνουν καὶ τὸ ὄνομα ξεφτίσματα. Στὸ λαιμὸ κουμπώνεται τὸ κοντὸ μὲ τὸ λευκὸ κουμπὶ κολλημένο μὲ κλωστή στὴν ἀντίθετη ἀπ' τὴν κουμπότροπα μεριά. Τὸ μᾶκρος τοῦ κοντοῦ δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸν ἀφαλὸ, καὶ νὰ ὁ λόγος ποὺ τὸ ποικύμισο αὐτὸ λεγέται κοντὸ.

Μέρη τοῦ κοντοῦ εἶναι οἱ νωμίτες, τὰ μανίκια, τὸ κορμί, τ' ἀστήθι κι ἡ τραχηλιά.

Τὸ σώβρακο ἢ συντρόφι.

Πολὺ πετυχημένα λένε τὸ σώβρακο συντρόφι οἱ ὄρεινοὶ Αἰτωλοί, γιὰ αὐτὸ εἶναι πραγματικῶς ὁ σύντροφος τοῦ κοντοῦ στὸ κρύψιμο τῆς ἀνθρώπινης σάρκας.

Καὶ τὸ συντρόφι κόβεται καὶ ράβεται ἀπ' τίς ἴδιες τίς γυναῖκες μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ τῇ ραφτομηχανῇ. Τὰ μποζινόβρακα, δηλ. αὐτὰ ποὺ σκεπάζουν μηροὺς καὶ κνήμες, φτάνουν ὡς στὰ στραγάλια. Ἀπάνω γίνεται ἡ σούφρα δηλ. ἓνας πᾶνινος σωλήνας ποὺ περνοῦν ἀνάμεσά του ζωνάρι ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα φκειασμένο, τὴ βρακοζώνια. Οἱ δυὸ ἄκρες τῆς βρακοζώνιας ξεμυτίζουν ἀπ' τίς τρύπες τῆς σούφρας ποὺ εἶναι κοντὰ στὸν ἀφαλὸ Σφίγγοντας κανέναν τὴ βρακοζώνια σουφρώνει τὴ σούφρα καὶ ἔτσι περισφίγγεται στὴ μέση τὸ βρακί. Ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ ἄλλα ἀνοίγματα τῆς σούφρας κοντὰ στὶς βελανίδες περνώντας¹, προσδένονται στὴ βρακοζώνια δυὸ μάλλινα συνήθως σχοινιά. Μ' αὐτὰ κρατιοῦνται τεντωμένες οἱ κάλτσες· τὰ λένε βρακοθηλιές².

¹ ἢ βάλανος. «Μὲ πουνεῖ ἡ βαλανίδα μ', θὰ τ' σταυρώσου».

² «Δέσε τὴ «βρακουθλιά σ', νὰ μὴν πέσῃ ἡ κάλτσα σ'!».

Τὸ σῶδρακο τὸ φκειάνουν ἀπ' τὸ ἴδιο πανί πού φκειάνουν καὶ τὸ κοντό.

Ἄν τὸ φέρῃ ἢ κουβέντα νὰ σοῦ πῇ τὴ λέξη «σῶδρακο» ὁ Αἰτωλός, θὰ σοῦ ζητήσῃ τὸ συμπάθειο. Τὸ συμπάθειο ζητιέται πολὺ περισσότερο, ἂν εἰπωθῇ ἡ λέξη «βρακί». «Ἐδγάλα τοῦ σῶδρακο ἢ βρακί μ' μὴ συμπάθειου!» Ἀποφεύγονται ὅμως οἱ λέξεις αὐτές. Σὰν πῶς κοσμιώτερη συνηθίζεται ἀπ' τοὺς παλιότερους ἡ λέξη «συντρόφι». Αὐτοὶ ποτὲ δὲν ἔλεγαν «σῶδρακο». Μὲ τὴ λέξη «βρακί» κάποτε λογοπαίκτουν στὰ ὄρεινά χωρὶς τὰ πικιδιά καὶ ψάλλουν μονότονα καὶ ρυθμικά, ἅμα βρέχῃ: ἔπιασέ ἔπιασ' ἢ βροχή, κρέμα, κρέμα τὸ βρακί!

Ἡ κάλτσα.

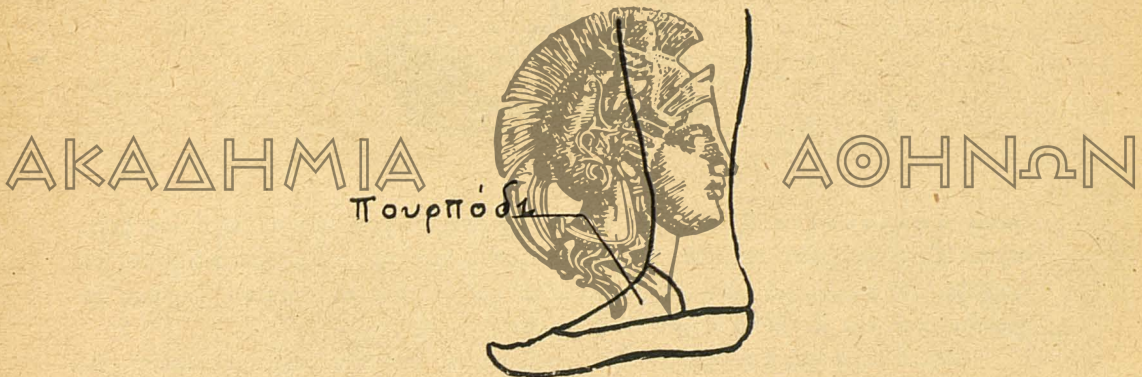
Οἱ φουστανελλοφόροι στὴ γάμπα φοροῦν τὴν κάλτσα. Οἱ κάλτσες γίνονται ἀπὸ ντόπιο ὕφασμα, τὸ κάλτσοςκούτι, πού εἴπαμε παραπάνω. Σὲ κανένα μέρος τῆς Αἰτωλίας δὲ φοροῦν κάλτσες χρωματισμένες. Συνηθίζονται λευκὲς καὶ μόνον λευκὲς. Τὶς κάλτσες τὶς ράβουν οἱ ραφτιάδες. Γι' αὐτοὺς θὰ γίνῃ λόγος σ' ἄλλο παρακάτω κεφάλαιο. Γιὰ νὰ πετύγῃ κατὰ σχολοῦπὶ στὴν κάλτσα, πρέπει νὰ προσέξῃς στὴ ραφή τῆς μπάντας. Πρῶτα κομὴν ράβεται ἐδῶ ἡ κάλτσα μὲ συνηθισμένο ράψιμο καὶ ἀπ' ὅξω τῆς περὶ τὴν σταυροβελονιά. Παρέξω ἀπ' τὴ σταυροβελονιά ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ φκειάνουν γὰρ τὴν με λευκὸ βαμβακερὸ νήμα.

Σχ. 51.

Στὸ κάτω μέρος τῆς κάλτσας κολλοῦν δυὸ τριγωνικὰ τεμάχια, πρῶτο τὸ χτένι (α') δεύτερο τὸ φτερνίδι (β'). Στὶς ραφές τοὺς φκειάνουν σταυροβελονιά. Τὶς ἄκρες ποὺ εἶναι στὸ ἄνοιγμα τὶς σεραδώνουν μὲ σεράδια μάλλινα. Ὑστερα κεντιοῦνται πὺδ ἔξω ἀπ' τὶς ἄκρες οἱ πούλιες ἢ κωλοφωτιές, μιὰ σειρά, σὰν τ' ἀστέρια κεῖνα ποὺ βλέπουμε στοὺς θόλους παλιάς ἐκκλησιᾶς. Κάποτε κεντοῦν καὶ δευτέρη σειρά πὺδ μέσα. Κοντὰ στὰ κόμπια (=στραγάλια) τῆς κάλτσας ἀνοίγουν δυὸ τρύπες γιὰ νὰ δένεται ἡ σκαλοπάτα ἢ τὸ φτερνίδι. Σκαλοπάτα γίνεται ἀπὸ στέριο σκοινὶ μάλλινο στριφτό. Οἱ ἄκρες τοὺς κομποθιάζονται στὶς δυὸ τρύπες. Ἔτσι πιάνεται ἀπ' τὴ φτέρνα τοῦ ποδαριοῦ καὶ τεντώνει τὴν κάλτσα πρὸς τὰ κάτω. Ἀντὶς νὰ φκειάσουν τρύπες, πολλὰς φορές κολλοῦν κομπιὰ κοκκαλένια ὅμοια μὲ κεῖνα ποὺ κολλοῦν στὰ στρατιωτικὰ σῶδρακα. Σ' αὐτὰ κουμπώνεται σκαλοπάτα δερμάτινη πόχει στὶς δυὸ ἄκρες τῆς τρύπης. Αὐτὴ εἶναι πὺδ κόσμια καὶ ἀλαφριά σκαλοπάτα, γιὰτὶ ἡ πρώτη σὰ σκοινὶ κόβει τὸ πόδι. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ τὸ χτένι τῆς κάλτσας γινόταν πὺδ μακρὺ καὶ τριγωνικὸ στὴν ἄκρη καὶ ἔτσι σκέπαζε τὸ πόδι ἀπὸ πάνω. Αὐτὸ λεγόταν πουρπόδι (=περιπόδιον).

Σχ. 52.

Κατὰ τὸ μῆρὸ ἀπάνω ἡ κάλτσα, ὅπως εἴπαμε, δένεται στὴ βρακοθηλιά μὲ σκοινὶ καὶ τεντώνεται. Τὸ σκοινὶ αὐτὸ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας λέγεται παῖθάνι. Γιὰ νὰ μὴν τραδιέται ἡ βρακοζώνη τοῦ βραχιοῦ κάτω ἢ καὶ ἀπὸ φόβο μὴν κοπῇ, ὁ φουστανελλοφόρος ζώνεται δερμάτινη λωρίδα λίγο παρακάτω ἀπὸ τὴ βρακοθηλιά. Καμιά φορὰ τὸ παῖθάνι τὸ δίνει ἀπὸ τὴ λωρίδα αὐτὴ, ὅχι ἀπ' τὴ βρακοζώνη.

Τὸ τέντωμα τῆς κάλτσας δείχνει τὸ βαθμὸ τῆς φιλοκαλίας πόχει ὁ Αἰτωλός. "Ὅποιος τεντώνει καλὰ τὴν κάλτσα του, θεωρεῖται λεθένης: τὴν ἔχει τεντωμένη! εἶναι τσελεπής". «Εἶναι κόρδας!» "Ὅποιος περπατεῖ μὲ ζαρωμένες κάλτσες εἶναι καὶ λέγεται σθαρνιάρης¹. «Περπατεῖ μὲ τὶς κάλτσες σῶρνα!»

¹ ἢ σῶρνης.

Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνα ἢ κάλτσα δένεται ἀπ' ὄξω μὲ μιὰ μαύρη, μεταξωτὴ συνήθως, λωρίδα πλεχτή, ποὺ τελειώνει σὲ γαῖτάνι, καὶ τοῦτο σὲ φούντα. Αὐτὴ λέ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

54-55

ΑΘΗΝΩΝ

γεται καλτσοδέτα ἢ τεζγάδα καί. Τὸ δεξιό της ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη δεξιότητα. Δίνει ὁμορφάδα στὸ πόδι, ἀμα εἶναι δεμένη ἔτσι ποὺ στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς γάμπας, στὸ καλάμι νὰ κἀνὴ κοιλιὰ κάτω τὸ γαῖτάνι της καὶ ἀποπίσω ἀκριβῶς παρκατὼ ἀπὸ τὴν ἀντζα νὰ κρεμιέται ἢ φούντα.

Καμιὰ φορὰ καὶ δυὸ φούντες εἶναι κρεμασμένες ἀπὸ τὴν ἄκρη· μιὰ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τῆς μπάκας καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τ' ἄλλο. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ οἱ καλτσοδέτες ὑφαίνονταν μὲ τὸ τσαπαρόχτενο ἢ φρεζόχτενο.

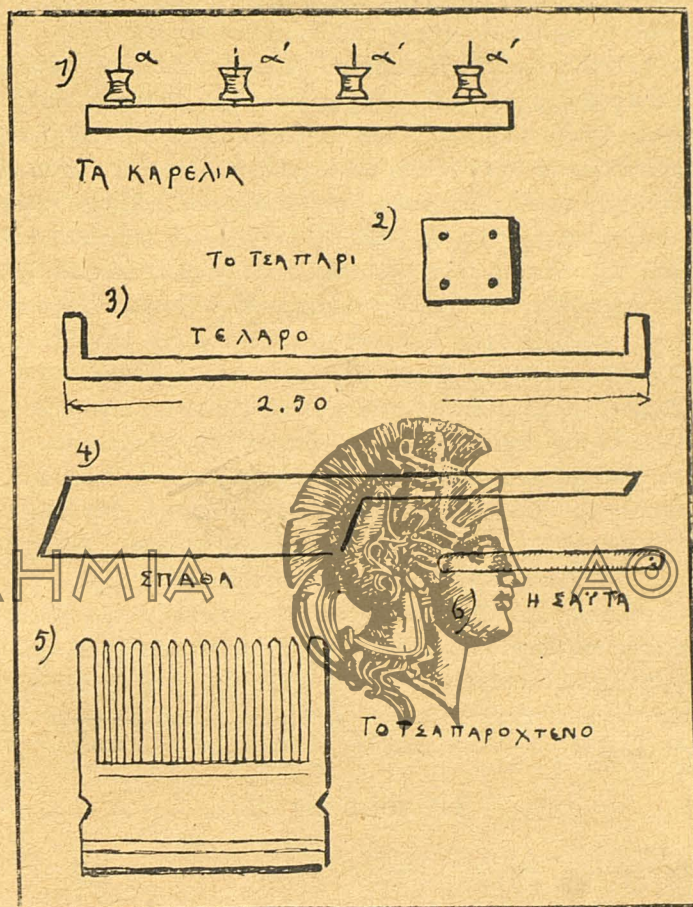
Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ τσαπαριοῦ.

Αὐτὰ τὰ μέρη ποὺ βλέπουμε στὴν εἰκόνα, εἶναι τὰ σύνεργα ποὺ φκειαίνουν τὸ μικρὸν ἀργαλεῖο ποὺ ὑφαίναν τὴς καλτσοδέτες καὶ τὰ τσαπάρια. Πρῶτο μέρος εἶναι ἓνα ξύλινο ραβδάκι. Ἀπάνω του κάθετα ἔχει μπηγμένα τρία σιδερένια παλουκάκια (α') ποὺ περνοῦν μέσα καὶ στρεφογυρίζουν τὰ τέσσερα καρέλλια. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει τὸ ὄνομα καρέλλια. Σ' αὐτὰ τυλιγόταν τὸ μεταξωτὸ νήμα ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑφαιθῇ.

Δεύτερο μέρος εἶναι τὸ τσαπάρι: ἓνα τετράγωνο κομμάτι ἀπὸ ξυρισμένο καὶ ξεραμένο δέρμα δαμαλιοῦ μὲ πλευρὰς 0,05 τοῦ μέτρου καὶ τρύπες σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τὴς τέσσερες γωνιὰς γιὰ νὰ περνοῦν τέσσερα νήματα. Εἴκοσι τέτοια τσαπάρια εἶχαν γιὰ νὰ ὑφαίνουν μὲ τὸ μικρὸν αὐτὸν ἀργαλεῖο.

Τρίτο μέρος είναι τὸ τελάρο, ἓνα ξύλο μακρὸ $2\frac{1}{2}$ μέτρα, ποὺ ἔχει στὶς ἄκρες δυὸ μικροὺς πασσάλους μπηγμένους κάθετα.

Σχ. 54. Τσαπαρόχτενα.

Τέταρτο μέρος είναι ἡ σπάθα, ἓνα ἐργαλεῖο μπρούτσινο μάκρους 0,18 τοῦ μ. καὶ πλάτους 0,04 μ., στή λαβή του ὅμως 0,01 μ.. Μὲ τὰ χτυπήματα αὐτοῦ πυκνώνονται τὰ νήματα, ἅμα ὑφαίνονται.

Πέμπτο εἶναι τὸ τσαπαρόχτενο. Μικρὸ χτένι ξύλινο μάκρους, 0,075 τοῦ μ. καὶ ὕψους 0,07 μ., μὲ 21 δόντια πλάτους 0,011 μ. τρυπημένα κοντὰ στὴν κορυφή, γιὰ νὰ περνᾷ ἀνάμεσα κάποια ξυλένια βεργούλα καὶ τὰ κλείνῃ.

Καὶ ἕκτο εἶναι ἡ σαΐτα, μιὰ βέργα μάκρους 0,13 τοῦ μέτρου. Γύρω της τυλίγονταν τὸ νῆμα (ὑφάδι), γιὰ νὰ ὑφαίνεται.

*
**

Τὸ ὕφασμα μὲ τὰ τσαπάρια γίνεται περίπου ὅπως καὶ τὸ ὕφασμα μὲ τὸν ἀργαλειό. Τῇ θέσῃ τῶν μιταριῶν τὴν ἔχουν τὰ τσαπάρια. Ἀντὶς γιὰ χτένι χρησιμεύει τὸ τσαπαρόχτενο. Τὸ στενὸ ἰδιασίδι τεντωμένο ὑφαίνεται ἔτσι: Στὴ σαῖτα εἶναι τυλιγμένο τὸ ὑφάδι. Ἀφοῦ φκειάσει ὁ καζάζης μικρὸ στόμα, περνᾷ τὴ σαῖτα κι ἀλλάζει ἀμέσως τὸ στόμα ἀνεβάζοντας μερικὰ ἀπὸ τὰ τσαπάρια καὶ κατεβάζοντας ἄλλα. Μὲ τὴ σπάθα ἔπειτα πιέζει τὰ σταυρώματα τῶν νημάτων, γιὰ νὰ σφιχτῇ τὸ ὑφάδι. Ἀμέσως ἔπειτα ξαναπερνᾷ ἀντίθετα τὴ σαῖτα μὲ τὸ ὑφάδι. Ἀλλάζει τὸ στόμα μὲ τὰ τσαπάρια κι ἐπαναλαβαίνει τὴν ἴδια δουλειά. Ἡ περιγραφή της εἶναι πολὺ δύσκολη. Ἄν ἐπιχειροῦσα νὰ τὴν περιγράψω μὲ κάθε λεπτομέρεια, θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο, γιὰτὶ σήμερα οἱ καζάζηδες τῶν χωριῶν ἀνέχουν στὴν ἱστορία. Ἐπροσπάθησα ἀπὸ πληροφορίες νὰ σχηματίσω σαφὴ ἰδέα τῆς ὑφαντικῆς αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ ἔγινε ἀδύνατο, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ποὺ μοῦ ἔδιναν τὶς πληροφορίες, δὲν ἦταν σὲ θέσῃ νὰ ποῦν καθαρὰ καὶ ξεδιαλυμένα τὰ πράγματα, ἀφοῦ μοῦ τὶς ἔδιναν ἐμπιστευμένοι μονάχα στὴ μνήμη τους. Γι' αὐτὸ καὶ περιωρίστηκα κατ' ἀνάγκη στὴ χοντρικὴ, ὅπως παραπάνω, περιγραφή, ποὺ δίνει μιὰ ἀπλὴ ἰδέα τοῦ πὶ γινόνταν μὲ τὴν τέχνη αὐτή.

Σήμερα λοιπὸν δὲ βρίσκονται τεχνίται γιὰ νὰ φκειάνουν στὸν τόπο τὶς καλτσόδες καὶ τὰ τσαπάρια. Ἄν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ χρειαστῇ κανεὶς τέτοια πράγματα, καταφεύγει στὸ ἐμπόριο. Καθὼς ἐμάθα, γίνονται στὴν Πάτρα.

Οἱ πεδινοὶ Αἰτωλοὶ καὶ ἰδίως οἱ Ζυγῆδες, οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ποὺ βρίσκονται στὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ Ζυγοῦ (τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου), ποὺ καὶ σήμερα οἱ περισσότεροὶ φουστανελλοφοροῦν, ὡς καὶ τὶς κάλτσες ἀκόμα τὶς ἀγοράζουν. Οἱ ἀγοραστές κάλτσες, ἰδίως οἱ πλεχτές, ποὺ συνήθως, φοριοῦνται σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ἐρχονται ἀπὸ τὴν Τρίπολη.

Τὰ τσαρούχια.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι σπανίως νὰ φορέσουν τσουράπια στὰ πόδια τους. Μόνον τὶς πίνσημες ἡμέρες, ὅπως εἶναι τὰ Πασκαλόγιορτα καὶ τὰ Παγγύρια, φοροῦν τέτοια καὶ τότε γιὰ καλωπισμό. Γιὰ ποδήματα ἔχουν τὰ τσαρούχια.

Στὰ περισσότερα αἰτωλικά χωριά βρίσκονται τσαρουχάδες, τεχνίτες δηλ. ποὺ φκειάνουν τὰ τσαρούχια. Ὅλοι οἱ τύποι τῶν τσαρουχιῶν τῆς Αἰτωλίας, εἶναι χωρὶς μακρυὲς μύτες. Τέτοιες τὰ ἡπειρώτικα τσαρούχια ἔχουν. Οἱ μύτες κρύβονται σὲ μαύρη, καὶ κάποτε σὲ παρδαλὴ² πλούσια φούντα, ποὺ γίνεται ἀπὸ μάλλινα γνέματα ἀγοραστά. Καλλιτεχνικὰ τσαρούχια φκειάνουν στὸ Ἀγρίνιο, στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Κεφαλόβρυσο. Στὸ τελευταῖο μάλιστα ἔγινε μιὰ δλόκληρη τάξη τσαρουχάδων ποὺ

¹ Ὁ Ζυγὸς γράφεται στὶς γεωγραφίες Ἀράκυνθος. «Οἱ κλέφτες ἐσκορπίσανε, γινήκανε μπουλούκια. Ὁ Δίπλος πάει κατ' τὸ Ζυγὸ κι ὁ Γιῶργος πάει τὸ Βάλτο. . . »

² Μὲ παρδαλὴ φούντα φκειάνουν τὰ παιδιάτικα τσαρούχια.

παίρνουν παραγγελίες από όλα τα πλησιόχωρα. Τα πρώτα καλλιτεχνικά τσαρούχια φκειαστήκανε στὸν Καρθασαρά όπου στὰ παλιότερα χρόνια ἔμενε πάντοτε στρατιωτική δύναμη ἀπὸ εὐζώνους, ἐπειδὴ ἦταν κοντὰ τὰ σύνορα. Ἐκεῖ λοιπὸν οἱ τεχνίτες προσπάθησαν νὰ ανταποκριθοῦν στὶς καλλιτεχνικὲς ἀξιώσεις τῆς λεβεντιάς τῆς Ρούμελης, ποὺ ἔδινε τοὺς τσολιάδες καὶ ἰδίως τοὺς γραφικοὺς ἐκείνους τύπους τῶν ὑπαξιωματικῶν, ποὺ οὔτε στὴν προεδρική φρουρὰ δὲν τοὺς βλέπει κανεὶς σήμερα. Ἔτσι ἔγιναν ξακουστὰ τὰ καρθασαριώτικα τσαρούχια. Οἱ τεχνίτες λάβαιναν παραγγελίες κι ἀπὸ ἄλλες εὐζωνικὲς φρουρές. Ἐπίσης καὶ στὸ Καρπενήσι ἔφκειναν τσαρούχια ἀριστοτεχνικά. Κι ἐδῶ ἔδειχναν τῇ λεβεντιά τους οἱ εὐζωνοὶ, πρὶν νὰ μετατοπιστοῦν τὰ σύνορα στὸν Ὀλυμπο. Τότε ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ γίνονταν προμήθειες μεγάλες ἀπὸ τὸ μοσκομυρωδάτο ρουσσικὸ ταλατίνι¹. Σήμερα ὅσο χάνεται ἡ φουστανέλλα, τόσο καὶ τὰ τσαρούχια ὑποχωροῦν σιγὰ σιγὰ στὰ παπούτσια καὶ οἱ τσαρουχάδες δίνουν τὴ θέση τους στοὺς τσαγγάρηδες.

Οἱ παλιότεροι στὰ ὄρεινὰ μέρη φοροῦσαν τσαρούχια μὲ θηλιές ἀπὸ δέρματα γουρουνίσια ἢ βοδινά. Γιὰ νὰ τὰ φκειάσουν, καὶ τάφκειαναν μόνοι τους, ἔκοθαν ἀπ' τὸ τομάρι τοῦ γουρουνιοῦ τους, ποὺ σφάζανε τὰ Χριστούγεννα ἢ ἀπὸ βοῦδοπέτσια ποὺ τ' ἀγόραζαν ἀκέρια ἀπὸ χασομέρηδες. Ἐπίσης προμήθειες μεγάλες ἀπὸ δέρματα ἔκανε τότε τὸ ἐμπόριο στὴν Οὐγγαρία. Τὰ γγαρέζικα πετσία ἐρχόντανε κομμένα σὲ πλατυὲς λωρίδες ποὺ τίς ἔλεγον φασκιές διπλωμένες σὲ δίπλες ἴσκιμε τὸ μακρὸς τοῦ παζαρίου. Ἀπὸ κάθε φασκιὰ μπορούσε νὰ βγάλῃ δυὸ ζευγάρια τσαρούχια καὶ κάτω. Ὅσες φασκιές ἦταν βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ πετσιοῦ λεγόντανε ἄκρες. Οἱ πιὸ εὐποροὶ ἀγόραζαν μὲ τσαρούχια ὀλόκληρες φασκιές· ἀλλὰ οἱ περισσότεροι ζητοῦσαν ἀπ' τὸν ἔμπορο καὶ τοὺς ἔκοβε τόσο μονάχα πετσί, ὅσο ἀρκοῦσε γιὰ ἓνα ζευγάρι. Τὰ λουριά τους τάβγαναν ἀπὸ παλιά τυροδέρματα πρὸ πάντων, ἀφοῦ ξύριζαν τίς τρίχες. Ἄμα τρυποῦσαν, ἔφκειαναν καινούρια, γιατί τὰ τσαρούχια κεῖνα δὲν ἔπαιρναν πέτσωμα.

Στὰ ὑστερώτερα χρόνια περιωρίστηκε αὐτὴ ἡ συνήθεια. Ἀγόραζαν καὶ φοροῦσαν τσαρούχια φκειασμένα ἀπὸ τεχνίτες. Τα πρώτα αὐτὰ τεχνικά τσαρούχια τὰ ὠνόμασαν «τεμπέλικα τσαρούχια» ἢ μαστορικά². Λίγοι τὰ φοροῦσαν. Κι οἱ ἐργατικοὶ προμηθεύονταν τέτοια τσαρούχια, ἀλλὰ τὰ φοροῦσαν τίς γιορτές, γιὰ νὰ κλησιάζωνται.

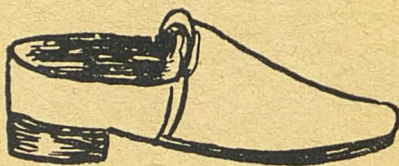
Οἱ πιὸ πλούσιοι στὰ χωριὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τεμπέλικα τσαρούχια, φοροῦσαν κάποτε καὶ παπούτσια βιδέλα τῆς φουστανέλλας. Ἡ παλιά αὐτὴ φόρμα τῶν παπουτσιῶν δὲν ἔλλειψε ὀλότελα. Οἱ καλοὶ φουστανελλοφόροι καὶ σήμερα ἀκόμα φο-

¹ Τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα τσαρούχια γίνονταν μὲ ρουσσικὸ ταλατίνι, ποὺ σήμερα δὲν ὑπάρχει.

² Λεγόντανε τεμπέλικα ὑποθέτω, γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο. Ὅλοι οἱ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι εἶχαν συνήθεια νὰ φοροῦν τὰ τσαρούχια μὲ τίς θηλιές. Τὰ μαστορικά τ' ἀγόραζαν καὶ τὰ φοροῦσαν οἱ χασομέρηδες ποὺ γιὰ ἓναν ἢ ἄλλο λόγο δὲν ἔπιαναν μὲ τὸ χέρι δουλειά· τὰ φοροῦσαν λοιπὸν οἱ τεμπέληδες.

ροῦν τέτοια παπούτσια. Τὰ φκειάνουν οἱ τσαγγαράδες πού φκειάνουν καὶ τὰ παπούτσια γιὰ τοὺς φραγγοφόρους.

Σχ. 55. Βιδέλο παπούτσι.

Τέτοια ποδήματα, χωρὶς τακούνι ὅμως, ἀπὸ κοινὸ τομάρι ἀργασμένο στὸν τόπον — (Μεσολόγγι κι' Ἀγρίνιο, ὅπου εἶναι ταμπακαριὰ) — φκειάνουν σήμερα στὸ Κεφαλόδωρσο καὶ τὰ φοροῦν οἱ γεροντότεροι. Στὴν ἴδια φόρμα πάνω φκειάνουν καὶ παπούτσια γιὰ μικρὰ παιδιὰ.

Τσαρούχια καὶ παπούτσια μὲ ἓνα ὄνομα γενικὸ τὰ λένε πουδισιὰ στὴν Αἰτωλία. Τόσα χρειάζομαστε τὸ χρῆμα γιὰ πουδισιὰ στὸν σπίτι μας. Κι ἓνα ζευγάρι ἀκόμα ὑποδήματα λέγονται «πουδισιὰ»: «Δὲμ πῆρα πουδισιὰ κι τσάν'σα τὰ νύχια μ' ἀπ' τὰ λιθάρι'». «Χουρὶς πουδισιὰ δὲ μπουρεὶ νὰ περπατήσ' κανένας!».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ἡ φουστανέλλα.

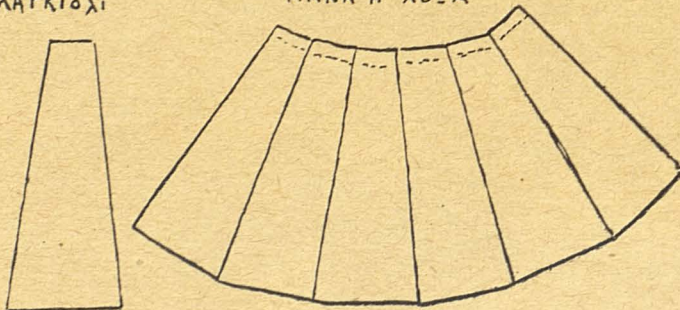
ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ χαρακτηριστικώτερο ἀπὸ τὰ φορέματα τοῦ τόπου εἶναι ἡ φουστανέλλα. Ἀπ' αὐτὴ παίρνει τὸ ὄνομα «φουστανελλοφόρος» κείνος, πού φοράει τὰ ντόπια αἰτωλικά φορέματα.

Τὴ φουστανέλλα τὴ ράβουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες — (παλιότερα τὴν ἔρραβαν κι οἱ ραφτάδες γιὰ καλύτερα) — μὲ πανὶ ἀμερικάνικο λευκασμένο ἢ μὲ χασέ (:χασιδένια φουστανέλλα). Γιὰ νὰ γίνη μεγάλη φουστανέλλα, χρειάζεται ἓνα ἀκέριο κομμάτι

ΛΑΓΚΙΟΛΙ

ΜΑΝΑ ἢ ΛΟΞΑ

Σχ. 56.

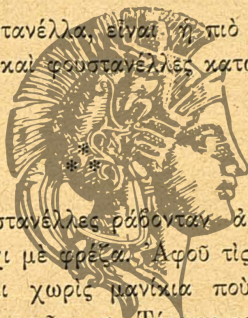

πανί. Κόβονται πρώτα τὰ λαγγιόλια¹, τριγωνικά κάπως κομμάτια πανιοῦ. Συρράβοντας ἐξ λαγγιόλια φκειάνουν μάννα ἢ λόξα. Κολλοῦν ἔπειτα τίς μαννάδες κι ἡ φουστανέλλα εἶναι ἔτοιμη. Ἡ πιὸ ξακουσμένη κι ὀνομαστή στὰ χρονικά τῶν φουστανελλοφόρων φουστανέλλα εἶναι αὐτὴ ποὺ γίνεται μὲ σαράντα μαννάδες: «φουράει φουστανέλλα μὲ σαράντα μαννάδεις αὐτός!». Ὁ κάτω γύρος τῆς φουστανέλλας πιστρώνεται καὶ τὸ πίστρωμα αὐτὸ τὸ περνοῦν μὲ γαζί: τὸ γαζώνουν. Στὴ μέση σουφρώνονται οἱ μαννάδες. Οἱ δίπλες συρράβονται κι ἔτσι ἐδῶ γίνεται ἡ σούφρα ἢ σουρά. Ἀπ' τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς σουρᾶς συμπιάνεται ἓνας βαμπακερὸς σωλήνας φκειασμένος ἀπὸ χοντρὸ πλεχτὸ πανί ἐπίτηδες καμωμένο γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Αὐτὸν τὸ σωλήνα τὸν γεμίζουν μὲ χοντρὸ κορδόνι ἀπὸ λωρίδες πανιοῦ φκειασμένο. Ἔτσι γίνεται ἡ στέρια βάση ὅλης τῆς φουστανέλλας. Ἐδῶ κρατιέται τὸ βάρος της. Εἶναι ἡ φρέζα.

Τὸ μάκρος της δὲν κατεβαίνει παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Στὰ μέτρα της εἶναι μιὰ φουστανέλλα, ἂν ἡ κάτω ἄκρα της ἐγγίζει τὴν κλειδωση, ἀλλὰ δὲν κρύβει τὴν ἄντζα.

Ἐννοεῖται, πὼς αὐτὴ ἡ φουστανέλλα, εἶναι ἡ πιὸ τέλεια, ποὺ μπορεῖ νὰ φανταστῇ κανένας. Φκειάνουν ὅμως καὶ φουστανελλὲς κατώτερες μὲ λιγώτερες μαννάδες οἱ φτωχότεροι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια οἱ φουστανελλὲς ράβονταν ἀπὸ χειρίσιο χοντρόπανο καὶ μάλιστα μὲ κορμί ἀπάνω, ὅχι μὲ φρέζα. Αὐτοὺς ράβανε δηλ., τίς κολλοῦσαν ἔτσι φκειασμένες σὲ πάνινο γελέκι χωρὶς μαννίκα ποὺ σκέπαζε ὅλο τὸ κορμί καὶ κουμπωνόταν μπροστὰ μὲ θηλυκωτηρές. Τέτοιες κορμοφουστανελλὲς φκειάνουν καὶ σήμερα ἀκόμα — κεῖ ποὺ συνηθίζεται ἡ φουστανέλλα — γιὰ τὰ παιδιά ποὺ δὲν εἶναι ἄξια νὰ κρατήσουν ἄλλου εἶδους φουστανέλλα στὴ μέση τους. Ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια, οἱ τσοπάνηδες φοροῦσαν καὶ τίς λερὲς φουστανελλὲς, δηλ. ἀλέμμενες μὲ ξύγκι². Αὐτὲς τίς ἀντικατάστησε τώρα τελευταῖα φουστανέλλα ἀπὸ σκοῦρο δρίλλι. δηλ. ὀντουλαμάς ἢ ἡ πουκαμίσα.

Τὸ ζουνάρι.

Ἡ φουστανέλλα κουμπώνεται μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μὲ δυὸ κόπτεςε συρματένιες. Ὅστερα περισφίγγεται στὴ μέση, ὅξω ἀπὸ τὴ φρέζα μὲ τὸ ζουνάρι. Αὐτὸ εἶναι μεταξωτὸ μαῦρο, κόκκινο, ἢ μὲ γραμμὲς ἄσπρες καὶ γαλάζιες καὶ στίς δυὸ τοῦ ἄκρες τελειώνει σὲ μεγάλη τοῦφα ἀπὸ φοῦντες μακρυὲς πόχουν τὸ αὐτὸ χρῶμα μὲ τὸ ζου-

¹ «Νὰ ἰδοῦμι τί λαγγιόλ' θὰ τοῦμ πάρ' αὐτόν». = ποῖα ἰδέα θὰ πρυτανεύσῃ σ' αὐτόν. (ἡ φράση θὰ καταστάλαξε στὴ σημασία αὐτὴ ἀπὸ κάποιο ἀνέκδοτο, φαίνεται).

² Συνήθεια ποὺ τὴν πῆραν ἀπ' τοὺς κλέφτες.

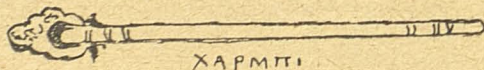
νάρι. Κομποθιάζεται στην κοιλιά εμπρός και οι ούτρεις της φούντας του ρίχνονται ξαπλωτά δεξιά και κάτω για να στολίζουν τη φουστανέλλα. Ἀντίς για ζωνάρι πολλές φορές οἱ φουστανελλοφόροι ἔχουν λωρίδα με παρδαβέλα από δέρμα ἀργασμένο, πού τή φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες.

Ἄλλοτε τὰ ζωνάρια τάπαιρναν ἀπ' τοὺς τσαπαράδες· σήμερα τὰ ἀγοράζουν ἀπὸ τὸ ἐμπόριο, ὅσοι συνηθίζουν νὰ τὰ φοροῦν ἀκόμα.

Τὸ σελλάχι.

Ἀπάνω στο ζωνάρι ζώνεται ἄλλη δερμάτινη λωρίδα ὁ Αἰτωλός. Αὐτὴ κρατεῖ τὸ σελλάχι ἢ σελλιᾶχι. Αὐτὸ τὸ φκειάνουν οἱ τσαρουχάδες ἀπὸ ἀργασμένο δέρμα με 3, 4, 5 ἢ καὶ περισσότερα φύλλα. Κάθε φύλλο συρράβεται με ἄλλο φύλλο στὶς ἄκρες κι' ἔτσι ἀνάμεσα σὲ κάθε δυὸ φύλλα γίνονται σακκοῦλες βαθυὲς πού μπορεῖ νὰ κρύφῃ κανεὶς ὅ,τι θέλει. Τὸ σελλάχι ὅμως εἶναι εἶδος πολυτέλειας.

Τὸ φοροῦν οἱ ἄντρες γιὰ τὴν ὁμορφιά, γιὰ ἓνα ντάτλι¹. Μέσα στο βάθος τοῦ σελλαχιοῦ μόλα ταῦτα κρύβουν τὰ χαρτονομίσματα ἢ τὸ πορτοφόλι με τὰ λεπτὰ. Σ' ἄλλο φύλλο παρὰ ὅξω βάνουν τὴν ταστοάρα, τὸ καθρεφτάκι, τὸ σουγιά, τὸ σφογομάντηλο, καὶ τὴν καπνοσακούλα. Τὸ σφογομάντηλο μάλιστα τὸ βάνουν ἀκριβῶς κατ' ἀποπάνω, καὶ τὴν καπνοσακούλα πολλές φορές τὴν κρεμοῦν ἀπὸ τὴ λωρίδα γιὰ νὰ πέφτῃ κάτω στὶς διπλὲς τῆς φουστανέλλας. Παλιότερα, πού ἡ ὄπλο-φορία ἦταν γενική καὶ ταχένας κρατικός νόμος δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ τὴν περιορίσῃ, ἀποπάνω ἀπὸ τὸ σελλάχι ἔβανε ὁ Αἰτωλὸς τὴν κομπούρα του, (πολλὲς φορές

ΧΑΡΜΠΙ

ΧΑΝΤΖΑΡΙ

Σχ. 57.

ἀσημοκούμπουρα), καὶ στὸ πῶδ ἔξω φύλλο τὸ χαρμπί², πού χρειαζόταν γιὰ

¹ Γι' αὐτὸ στο ἔξω φύλλο φκειάνουν καὶ κεντίδια με λεπτὰ μαῦρα λουριά.

² Καὶ σήμερα εἶναι σὲ χρῆση τὸ χαρμπί· μ' αὐτὸ ἀποσέρνουν (τροχοῦν κάπως) τὰ κοπίδια, καὶ τὸ λένε μασάκι. Τὸ φοροῦν οἱ χασάπηδες στο σελλάχι.

τὸ γέμισμα καὶ γιὰ νὰ ἀποσέρνω νται τὰ κοπίδια (τροχιοῦνται σουγιές, μαχαίρια κλπ.). Ἐπίσης σ' ἓνα φύλλο τοῦ σελλαχιῦ γράδωναν τὸ φκάρι¹. Σ' αὐτὸ μέσα ἔχωναν τὸ χαντζάρι ἢ τὸ γιαταγάνι. Ἦταν ὁ καιρὸς τῆς πάλας ἀκόμα τότε.

Ἀπόξω ἀπὸ τὸ σελλάχι στὶς λωρίδες περασμένα περνοῦσαν τὰ ἀσημένια γαντζουδία (πόρπες ἀργυρές)². Τέτοια γαντζούδια κολλοῦσαν καὶ στὶς λωρίδες τῶν τσαρουχιῶν³. Στὸ ἀπάνω μέρος τοῦ σελλαχιῦ ἀκουμπάει συνήθως τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι ὁ φουστανελλοφόρος γιὰ ἀνάπαψη.

Σελλάχια φητεῖάνουν οἱ τσαρουχάδες δύο εἰδῶν: τὰ ἀπλά, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καὶ τὰ κεντητά. Σήμερα ἡ χρῆσις τῶν σελλαχιῶν πολὺ περιωρίστηκε. Τὸν περιορισμὸ αὐτὸν τὸν ἔφερε ἡ ὑποχώρησις τῆς φουστανέλλας κι' ἴσως θὰ εἶχε λείψει διόλου τὸ σελλάχι, ἂν μὴ γιὰ πρακτικὸ σκοπὸ δὲ τὸ φοροῦσαν καὶ πολλοὶ ποὺ φοροῦν τὸ νόθο τύπο τῆς ντυμασιᾶς· γιὰτί, βλέπεις, ἔχουν γιὰ ἀποθήκη ἀσφαλῆ γιὰ ὅσα ἔχουν ἀνάγκη νὰ κουβαλοῦν μαζί τους. Ἔτσι λοιπὸν στὴν Αἰτωλία βρίσκεις ἄντρες ποὺ φοροῦν παντελόνι, τσαρούχια, γελέκο, πουνάμισο μὲ πλατυὰ μανίκια καὶ πατατούκα, καὶ στὴ μέση τους νὰ ἔχουν τωμένο τὸ σελλάχι⁴.

Τὸ γελέκι.

Ἀπόξω ἀπ' τὸ πουνάμισο φοριέται τὸ γελέκι. Τὸ φητεῖάνουν οἱ ἀφθιῖδες. Δυὸ φόρμες γελεκιῶν εἶναι γνωστὲς στὸν τόπον. Τὸ ἀνδρικό (μπροστὰ) καὶ τὸ σταυρωτό⁵. Γιὰ νὰ γίνη τὸ γελέκι χρειάζεται μαῦρο ἢ γαλάζιο (παλιότερα κι' ἄσπρο) μάλλινο δίμιτο ὕφασμα, ποὺ τὸ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες τῶν Αἰτωλῶν καὶ τὸ μαντανίζου νὰ μαντάνια. Κάποτε μεταχειρίζονται καὶ ὕφασμα εὐρωπαϊκόν, ποὺ τὸ ἀγοράζουν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ λένε ροῦχο ἢ τσόχα. Οἱ ἄκρες τοῦ γελεκιῦ σεραδώνονται μὲ χάρτσια μεταξωτὰ ἢ καὶ σεράδια μάλλινα. Τὰ χάρτσια συρράβονται καὶ κολλιόνται στὸ γελέκι μὲ μεταξωτὲς κλωστὲς ποὺ λέγονται μπερσίμι. Κατὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τοῦ γελεκιῦ κολλιόνται κουμπιὰ φκειασμένα ἀπὸ ὕφασμα ποὺ μαζεμμένο σὰ σφαῖρα τὸ περιτυλίγει νῆμα μεταξωτό· ἀντίκρυ στὰ κουμπιὰ κατὰ τὴν ἄλλη φτερούγα τοῦ γελεκιῦ κολλιόνται οἱ θηλιές.

Ποτὲ δὲ γίνεται τὸ γελέκι τόσο πλατὺ ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ κουμπῶνῃ τὰ κουμπιὰ στὶς θηλιές.

Καὶ τὰ δυὸ τοῦτα, μένου ἀχρησιμοποίητα καὶ ὑπηρετοῦν μόνον στὴν καλλι-

¹ Θηκάρι.

² Ἐπίσης καὶ τὰ φσεκλίκια, (ἀσημένια), ποὺ ἔθωναν μέσα τὰ φουσέκια.

³ Τὰ τεμπέλικα τσαρούχια εἶχαν ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ καὶ στὰ κόμπια θελιές. Ἀνάμεσά τους περνοῦσαν λωρίδες καὶ μὲ παρδαβέλα τίς κούμπωναν, ἀπὸ πάνω στὸ χτένι γιὰ νὰ μὴ βγαίνῃ τὸ τσαρούχι ἀπ' τὸ πόδι.

⁴ Σελλάχι λέγεται καὶ τὸ θηκάρι ποὺ βρίσκονται μέσα τὰ φασσόλια (ποὺ τὰ λένε καὶ χαρόνια) λέγονται καὶ μαυροσελλάχια μοιάζουν σὰ μαῦρο σελλάχι.

⁵ Σταυρωτό λέγεται καὶ τὸ γελέκι: «Δό μ' το σταυρωτό μ' νὰ τὸ ντυθῶ!»

τεχνική έμφανιση. Μονάχα τό κουμπι πού βρίσκεται στήν άκρη στο γιακά φτάνει τήν άπέναντι θηλιά.

Αυτό κουμπώνουν κάποτε. Κατά τή δεξιά φτερούγα του γελεκιού, ακριβώς αποκάτω στο δυζι κολλούν μικρή τσέπη πού χρησιμεύει για ώρολογοθήκη. Τή λένε τσεπούλα.

*
* *

Τό σταυρωτό γελέκι έχει πολύ μακρυές τίς δυό φτερούγες του για νά σταυρώνονται (σταυρωτό) και κουμπώνονται. Τό σχέδιο τουτο είναι βέβαιο πως ήρθε από τό Μοριά όπου συνηθίζεται πολύ. Συνηθισμένο χρώμα του γελεκιού είναι τό μαύρο· στο Κάτω Βενέτικο τής Ναυπακτίας φκειάνουν και γελέκα γαλάζια από ευρωπαϊκό ρούχο· τό άσπρο όμως γελέκο πού άλλοτε ή χρήση του ήταν γενική, σήμερα σπάνια νά τό ιδή κανείς.

Τά ρούχα πού φορεϊ ό Αιτωλός απ' τήν κορμοφανέλλα ως τό γελέκι είναι άρκετά για τήν καλοκαιρινή περίοδο.¹

Οί παλιότεροι νοικοκυραίοι τής ανώτερης κοινωνικής τάξης, φορούσαν γελέκια από τσόχα φκειασμένα όλοκέντητα. Σήμερα μονάχα στίς κασέλες για κειμήλια μπορεί νά βρίσκονται εδώ εκεί—τέτοια γελέκια.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΤΟ ΤΣΙΠΟΥΝΙ Ή ΚΟΝΤΌΣΑ. ΑΘΗΝΩΝ

Ένα γελέκι με μανίκια ανοίχτα πού κρέμονται από πίσω στα νώτα και φτάνουν ως κάτω στή μέση, λέγεται τσιπούνη ή κοντόσα.² Τό φορούν ή απ' όξω από τό πουκάμισο ή και όξω απ' τό γελέκι.

Κατασκευάζεται από τό ύφασμα πού φκειάνουν και τό γελέκι ή κι από ευρωπαϊκό ρούχο. Όλα τά ανοίγματα του όπως και τά ανοίγματα των μανικιών σεραδώνονται με μεταξωτά ή και με μάλλινα χάρτσια. Κάποτε γίνονται και τσιπούνια όλοκέντητα.

Για τό ευζωνικό τά παλιότερα χρόνια έφκειαναν κοντόσες με μάλλινο δίμιτο λευκό ύφασμα και τίς κεντούσαν όλόγυρα με μάλλινα μαύρα ή γαλάζια σεράδια. Οί ώραιότερες ράβονταν στο Καρπενήσι, παραμεθόριο πριν από τό 1881, όπου είχαν τήν έδρα τους και ευζωνικά τμήματα, όπως είπαμε.

Στά όρεινά χωριά τά τσιπούνια τάφκειαναν όλόλευκα και με σεράδια επίσης λευκά. Αυτά απαιτούσαν μεγάλη καθαριότητα και γι' αυτό τάπλαιναν κάθε έβδομάδα.

¹ Αν και σέ άλλες έποχές, πού απαιτούνται βαρύτερα ένδύματα, φορή κανείς ρούχα ως τό γελέκι κι είναι κίνδυνος νά κρυολογήσει, λένε στήν Αιτωλία: Θά πουντιάσει απ' τό κρύο. Εί νι στού γιλέκ! Ή: Μ' έήκεις στού γιλέκ! Όξου σήμερα κι θά κρυώης.

² Κοντόσα λέγεται και ή κοτσμπόλα γυναίκα: Άχ, μωρή, κοντόσα, τί μόκαμες.

Σήμερα πουθενά στην Αιτωλία δε βλέπεις να φορούν τσιπούνι· αντικαταστάθηκε με τὸ γελέκι πὺ κι αὐτὸ εἶναι τσιπούνι χωρὶς μανίκια.

Ἀπὸ τίς λέξεις «τσιπούνι», καὶ «κοντόσα» ἔγιναν καὶ τὰ ἐπώνυμα «Τσιπούνης», «Κοντόσης», πὺ ἀκούονται δῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία.

Ἡ Φέρμελη.

Ὅσοι ἦταν ἀπὸ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες, φοροῦσαν παλιότερα ἀντὶ τῆς κοντόσας φέρμελη. Τὸ ρούχο αὐτὸ εἶναι παραλαγὴ τοῦ τσιπουνιοῦ, ἀλλὰ ἀσυγκρίτως πολυτελέστερο ἀπ' αὐτὸ, δηλ. με ὕφασμα εὐρωπαϊκὸ φκειασμένο καὶ με χάρτσια μαῦρα ὀλομέταξα σεραδωμένο, καὶ με κεντίδια στολισμένο στὶς ἄκρες καὶ στὰ ἀνάμεσα.

Εἰκ. 58. Φουστανελλοφόρος με φέρμελη.

Ἡ Φέρμελη φοριόταν ὕστερα ἀπὸ τὸ πουκάμισο, καὶ τὰ μανίκια τῆς ἦταν ριγμένα στὶς πλάτες ¹ καὶ ἔφταναν ὥς παρακάτω ἀπὸ τὴ μέση.

Ἀπ' ὅξω ἀπ' αὐτὴ ντύνονταν τὸ ἐπίσης ὀλοκέντητο γελέκι ποὺ οἱ δυὸ τοῦ ἄκρες στὸ στήθος ἦταν πρὸ μέσα ἀπὸ τὶς ἄκρες τῆς φέρμελης. Ἔτσι διακρίνονται οἱ δυὸ σειρὲς τὰ κουμπιὰ καὶ οἱ δυὸ σειρὲς οἱ θηλιές καὶ ἀπ' ἀντίθεση τὸ κάτασπρό καὶ ὀλοκέντητο πουκάμισο.

Ἡ φέρμελη καὶ τὸ γελέκι ² εἶχαν τὸ ὄνομα: πῖσιλιά. Κι ἀπ' τὸ ὄνομα αὐτὸ βγήκε τὸ γνωστὸ καὶ ἀπ' τοῦ Καραϊσκάκη τὸ τραγούδι ἐπώνυμο: Πισλῆς: «Καὶ σὺ Πισλῆς κατήντησες καυμένη Ἀραπογιάννη».. δηλ. ἔδειξες διαγωγὴ βλαθερὴ στὸ ἐθνικὸ συμφέρον ὅπως ὁ Πισλῆς.

Ἡ πατατούκα. Ὁ μπιλτσές.

Τὸ γνωστὸ πανωφόρι, ποὺ φοράει ὁ φουστανελοφόρος στὴ θέση, ποὺ ἕνας φραγγοφόρος θὰ φοροῦσε τὸ σακάκι, λέγεται πατατούκα. Ράβεται ἀπὸ ὕφασμα διμίτο μάλλινο, γινωμένο σὲ μαντάνι καὶ βαμμένο μαῦρο. Ἐπίσης καὶ μὲ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα ράβεται πατατούκα, (κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ δρίλλι καὶ λινὸ σιὰ πεδινά), καὶ τότε λέγεται: ρούχινη πατατούκα, ἢ τσόχινη. ³ Τὴ ράβουν οἱ ραφτιάδες καὶ τὸ μᾶκρος τῆς δὲν εἶναι πρέπον γιὰ τὴν παρακάτω ἀπὸ τὸ γόνα. Ἀπὸ ὧν καὶ ἀπὸ κεῖ τὶς κολλοῦν τσέπες καὶ κατὰ τὸ δεξιὸ βυζὶ τσεπούλα, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸ μέσα μέρος ψηλὰ κατὰ τὸν κόρφο ἄλλη τσέπη καὶ τὸ πορτοφόλι.

Ἡ πατατούκα ράβεται μὲ ὕφασμα λευκὸ, (ὅταν εἶναι μάλλινο ἐγγώριο), φοριέται κάμποσον καιρὸ καὶ ἔπειτα βάφεται μαῦρον, γιατί ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη πὼς ἅμα λερωθῇ, παίρνει στερεώτερο τὸ χρωματισμὸ. Οἱ βούχινες πατατούκες ἀγοράζονται στὶς ἀγορὲς τῶν πόλεων ὅπου τὶς ράβουν εἰδικοὶ ραφτιάδες ἢ καὶ ἀπὸ τὰ μαγαζιά τοῦ χωριοῦ ὅπου τὶς φέρνουν καὶ τὶς μεταπωλοῦν οἱ μικροέμποροι.

Ἡ πατατούκα φοριέται ὅξω ἀπ' τὸ γελέκι μὲ βαλμένα τὰ μανίκια στὰ χέρια. Αὐτὸ εἶναι τὸ σεμνὸ ντύσιμο. Καμιά φορὰ ὅμως τὴν πατατούκα τὴ φοροῦν καὶ ἀνάρρηχτα στὶς πλάτες, ὅπως λένε. Ὁ τρόπος αὐτὸς δείχνει κάποια περηφάνεια καὶ νταϊλίκι ⁴, γι' αὐτὸ οἱ σοβαροὶ ἄντρες τὸν ἀποφεύγουν.

Πατατούκα γινόμενη μὲ πολλὰ λαγγιόλια γιὰ νὰ εἶναι πλατυὰ πολὺ, ⁵ ἔτσι σὰ σακκὶ κάπως, λέγεται ταμπάρο ἢ μπιλτσές. Κατασκευάζεται ἀπὸ εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα μὲ μακρὰ μανίκια καὶ ἔχει ἀστάρι κόκκινο ἀπὸ μέσα. Ὁ μπελτσές

¹ Ὅχι σπάνια φοροῦσαν τὰ μανίκια στὰ χέρια ὅπως καὶ στὴν εἰκόνα φαίνεται.

² Φερμελωτὸ γελέκι λεγόταν.

³ ἢ δρίλλινη καὶ λινή.

⁴ Ἄφτον αὐτὸν τὴ φορεῖ ἀνάρρηχτα.

⁵ Νὰ πλέη τοῦ κουρμί.

φοριέται από πολλούς στο Ζυγὸ τοῦ Μεσολογγίου καὶ στὰ καμποχώρια τοῦ Ἀγρινίου.
Ἡ πατατούκα εἶναι τὸ συνηθισμένο πανωφόρι στὴ Ναυπακτία καὶ Εὐρυτανία.

Σχ. 59. Φουστανελλοφόρος με μπιλασέ.

με τὴ διαφορὰ πὼς στὴ Ναυπακτία βάφεται μαύρη, ἐνῶ στὴν Εὐρυτανία πέρα γιὰ πέρα γαλάζια.

Ἡ σκούφια.

Στὸ κεφάλι ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὴ σκούφια· (τὸ καλοκαίρι σχεδὸν ὅλοι οἱ νεώτεροι φοροῦν τώρα ψάθινα καπέλλα). Εἶνε δύο εἰδῶν σκούφιεσ, οἱ κοινὲσ καὶ οἱ σκούφιες τῆς πολυτέλειας. Τίς βράθουν ἰδιαιτέροι ραφτιάδες ποὺ ἐργάζονται σὲ ἐργαστήρια μικροπόλεων, ὅπως τὸ Καρπενήσι, ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἀγρίνιο, τὸ Κεφαλόβρυσο.... Γιὰ νὰ ραφτοῦν σκούφιες χρειάζεται υἶφασμα ἀμερινό, ποὺ λένε στὸ ἐμπόριο. Οἱ κοινὲσ σκούφιες γίνονται ἀπλούστατες χωρὶς κανένα κέντημα στὸ γύρο· μόνο τίς κολλοῦν

παπάζι ¹ στὴ μέση ἀκριδῶς τοῦ κεφαλιοῦ. Ἀσταρώνονται ὅμως ἀπὸ μέσα μὲ κόκκινο ἀστάρι χωρὶς ἐξαίρεση σχεδόν.

Οἱ πολυτελέστερες κατασκευάζονται μὲ μεταξωτὸ ὕφασμα (ἀτλάζι). Ὁ γύρος στολίζεται μὲ μεταξωτὰ μαῦρα χάρτσια ποὺ συγκολλιόνται μὲ μπερσίμι. Ἔτσι γίνεται τὸ κέντημα ποὺ λέγεται κ α φ ά σ ι α, γιὰτὶ μοιάζει σὰν αὐτὰ κι ἀπὸ κάτω γίνονται τὰ τ σ α μ π ά κ ι α, ποὺ ἀλήθεια μοιάζουν σὰ μιὰ σειρὰ σταφυλάκια τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο κρεμασμένα.

Στὶς τέτοιες σκούφιες φκειάνεται καὶ τὸ παπάζι μὲ πολλὰ κεντίδια ἀπὸ χάρτσια.

Ὁ Αἰτωλὸς φορεῖ τὴ σκούφια στραβά, ² ἀφοῦ πρῶτα τὴν τσακίσει. Διπλώνει τὸ γύρο τῆς δηλ. ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος πρὸς τὰ μέσα κι ὕστερα τὴν τοποθετεῖ πλάγια κάτω πρὸς τὸ δεξι αὐτί. Αὐτὸ εἶναι τὸ «φορεῖ τὴ σκούφια στραβά». Γιὰ νὰ μὴν πέφτῃ ὅμως ἀπ' τὸ κεφάλι του τὴν πιάνει μὲ μιὰ κόπτσα ἀπ' τὰ μαλλιά.

Ἀφοῦ τοποθετήσῃ ἔτσι τὴ σκούφια, σιάζει καὶ τὰ μαλλιά του μὲ τσατσάρα, μάλιστα ὅταν ἔχῃ πολλὰ τέτοια. Οἱ νέοι Αἰτωλοὶ περιποιῶνται συνήθως τὴν κόμη τους: φκειάνουν πόλκα τὰ μαλλιά. Μπροστὰ ἀφήνουν τὸ τσουλούφι: μιὰ τούφα μαλλιά. Αὐτὸ τὸ λένε καὶ λόϊδο καὶ τὰ σιάζουν μὲ χάρη κατὰ τὰ πλάγια. Εἴπαμε παραπάνω πὼς στὸ σελλάχι τοὺς φέρνουν τὸ καθρεφτάκι καὶ τὴν τσατσάρα. Συχνὰ τὰ βγάνουν λοιπὸν καὶ μὲ νεανική φιλαρεσκεία περιποιῶνται τὰ μαλλιά. Σὲ καλλιότερη ἐποχὴ οἱ νέοι στὰ ὄρεα χωρὶς φοροῦσαν στὸ κεφάλι μαῦρο μαντήλι, ὅπως οἱ κλέφτες στὰ χρόνια τῆς ἐπανάστασης. Ἡ συνήθεια αὐτὴ σβύστηκε σήμερον ὅχι ὅμως κι ὁλότελα. Τὸ μαῦρο μαντήλι τὸ φοροῦν κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἄντρες στὰ βουνίσια χωριά ὅχι ὅμως γιὰ ἐπίδειξη παλαιότητας, ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια, ἀλλὰ γιὰ πένθος.

Οἱ γέροι ποὺ ζοῦσαν τὸν καιρὸ στὴν Ἐπανάσταση καὶ λίγο ἀργότερα ὡς τὰ χρόνια τοῦ Ὁθωνα φοροῦσαν φέσια μὲ μεγάλες φοῦντες, ὅσοι τὸ λεγε ἡ σακκούλα τοὺς ³, καὶ χωρὶς φοῦντες οἱ φτωχότεροι. Τὰ φέσια αὐτὰ ἦταν, ἄς ποῦμε, πολὺ μεγάλες σκούφιες κι ἔμοιαζαν σὰν τὰ μάλλινα καλυμαύκια τῶν παπάδων ποῦναι στὰ χωριά. Πολλὰ τέτοια τὰ φυλανε ἀκόμα μερικοὶ σὰν κειμήλια τῶν προγόνων τοὺς μέσα στὶς κασσέλες καὶ δὲν εἶναι σπάνιο σὲ κάθε χωριὸ νὰ ἴδῃ κανεὶς δύο τρία, ἀν ἔχῃ τὴν ὄρεξη καὶ τὴν περιέργεια. Τὶς Μεγάλες Ἀπόκριες μάλιστα, ποὺ γίνονται οἱ μασκαράδες, ξεθάφτουν ἀπ' τὴν κρύφτρα τοὺς τέτοια κειμήλια καὶ τὰ φοροῦνε στὸ κεφάλι τοὺς, σὰν ἀντιπροσώπους μιᾶς ἄλλης μακρυνῆς ἐποχῆς. Τοὺς ταράζουν τὸ αἰώνιο ὕπνο ποὺ τάρριξε ὁ χρόνος καὶ τὰ ἐμπαίζουν. Εἶναι τόσο μεγάλα, λέει, ὥστε χωροῦσαν ἓναν κἀδὸ καλαμπόκι μέσα! Τὰ καημένα τὰ φέσια, ἔγι-

¹ ἓνα κυκλικὸ τεμάχιο ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕφασμα: σὰν ἀφαλός.

² Τί μᾶς τν ἔβαλες στραβά! Στὰ καμποχώρια φοροῦν τὶς σκούφιες ἴσια χωρὶς διπλά. Μονάχα τὶς γέρνουν λίγο κατὰ τὸ δεξι μέρος τοῦ κεφαλιοῦ.

³ ἦταν εὔποροι.

ναν σάν τὰ παλιά κονίσματα πού τὰ πᾶνε στὸ γυναιτίκι, πού λέει κι ἡ παροιμία!!!

Ἡ συνήθεια γιὰ νὰ φοροῦν φέσια ἐξακολουθοῦσε ὡς τώρα στὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἀμπλιανή. Ἐδλεπες πολλοὺς ἄντρες λεβέντες, νὰ δείχνουν μὲ περηφάνεια τὴ μεγάλη φούντα τοῦ φεσιῦ τους. Μάλιστα οἱ Ἀμπλανίτισσες καὶ σήμερα ἀκόμα τὴν κρατοῦν τὴν παράδοση. Συμμαζεύουν τὶς πλεξίδες τῶν μαλλιών τους μέσα σὲ φεσάκια χωρὶς φούντες κι ἀπάνω ἀπ' αὐτὰ ρίχνουν τὰ μαντήλια ἢ τὶς βαμπακέλες.

Ὑστερα ἀπ' τὸ φέσι καὶ τὰ μαῦρα μαντήλια τόσο πολὺ ἐπικράτησε ἡ σκούφια στὴν Αἰτωλία ὥστε τὸ ρῆμα «σκουφώνομαι» πού κυριολεχτικὰ σημαίνει, βάνω σκούφια στὸ κεφάλι, πῆρε καὶ μεταφορικὴ σημασία. Σήμερα μπορεῖ νὰ πῇ ὁ Αἰτωλὸς «σκουφώνομαι μὲ ψάθα, μὲ πηλίκιο καὶ μ' ὅ,τι ἄλλο». Τὸ ἴδιο «σκουφώνεται» κι ἡ γυναῖκα μὲ τὸ μαντήλι.

Τὰ ἐπαγγελματικὰ ὀνόματα «σκουφᾶς» καὶ «σκουφῆς» ἀκούονται καὶ σάν ἐπώνυμα ἐδῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία.

Ἡ φλοκάτα.

Δὲν εἶναι ἄγνωστο ἔνδυμα στοὺς Ἕλληνες ἡ φλοκάτα. Ὅποιος διάβασε Βαλαωρίτη, θὰ διάβασε καὶ τὸ στίχο: «Ἐβρόντησαν τὰ χαϊμαλιά, ἀνέμισε ἡ φλοκάτη». Ἡ φλοκάτα εἶναι ὁ πρόγονος τῆς σημερινῆς πατατούκας. Ὅταν ἦμουν ἀκόμη παιδί θυμοῦμαι. πὼς οἱ περισσότεροὶ στὴν Αἰτωλία φοροῦσαν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα.

Οἱ ραφτιάδες πού σήμερα ράβουν τὶς πατατούκες, κείνη τὴν ἐποχὴ ἔρραβαν τὶς φλοκάτες. Γι' αὐτὸ τότε οἱ γυναῖκες ὕφαιναν μάλλινο δίμιτο σκουτὶ καὶ τὸ ἔφκειαναν κροσσωτό. Ὑστερα τὸ ἔφερναν καὶ τὸ μαντάνιζαν στὸ μαντάνι κι ἔτσι ἔδλεπες ἕνα δόλολευκο ὕφασμα σάν ἐκεῖνο πού σήμερα ἀκόμα φκειάνουν τὶς τσέργες στὰ χωριά. Τὸ σχῆμα τῆς φλοκάτας ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς πατατούκας. Ἡ ραφτικὴ κείνης τῆς ἐποχῆς παίρνοντας γιὰ βάση πὼς ἡ φουστανέλλα, τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα, δὲν ἔπρεπε νὰ κρύβεται ἀπὸ τὰ πανωντύματα, ἔφκειασε καὶ τὴ φλοκάτα λαγγιολωτή. Ἐτσι τὰ λαγγιόλια τῆς φλοκάτας ἐπρόσθεταν στὴ φουστανέλλα, δὲν ἀφαιροῦσαν, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν τὸ πανώννυμα ἔμοιαζε μὲ τὴ σημερινὴ πατατούκα. Γιὰ νὰ καταφέρῃ ὁ ράφτης τὸ ἐξόγκωμα τῶν λαγγιολιῶν καὶ τὶς δίπλες ἔφκειανε τὸ κορμὶ τῆς φλοκάτας μὲ μέση ἀκολουθώντας τὴ γραμμὴ τοῦ ἀνθρώπινου κορμοῦ.

Γιὰ νὰ μὴν κρύβεται τὸ ὥραιο ἀνοιχτὸ μανίκι τοῦ ἀντρίκειου ποκάμισου, πού σὰ μιὰ μικρὴ φουστανέλλα σκέπαζε καὶ ὠμόρφινε τὸ χέρι, τὰ μανίκια τῆς φλοκάτας γίνονταν πολὺ μικρά, ἀνοιχτὰ καὶ τριγωνικά. Ἐτσι σάν αὐτιά σκέπαζαν τὸ χέρι μονάχα ὡς τὸν ἀγκῶνα.

Ἡ τραχηλιά κι ὅλη ἡ γύρα τῆς φλοκάτας ἐσεραδώνεταν μὲ πλατυὰ ταινία ἀπὸ μάλλινα ἄσπρα σεράδια. Στὶς ἄκρες ἀπ' τὶς φτεροῦγες τῆς κι ἀνάμεσα στὰ νώμια ἔφκειαναν κάποτε καὶ κεντίδια μὲ τὰ ἴδια τὰ σεράδια. Ὅλες τὶς ραφῆς τὶς κεντοῦσαν

μέ σταυροβελονιά από πάνινες λευκές κλωστές. Σεραδώματα και σταυροβελονιές γίνονταν μόνον στην πρόσωπη μεριά. Συνήθως απ' αυτή φορούσαν τη φλοκάτα στα πισημόημερα και τις γιορτάδες. Τις καθημερινάδες που βρίσκονταν στίς δουλειές τη φορούσαν απ' την ανάποδη, όπου είχε το φλόκο. Ήταν έτσι ραμμένη λοιπόν, ώστε μπορούσε κανείς να τη φορέσει κι ανάποδα και πρόσωπα.

Ποτέ δεν έθαφαν οι Αιτωλοί τη φλοκάτα, όπως τη βάζουν σε μερικά μέρη της Φθιωτιδορωκίδας, όπου τη φορούν ακόμα. Την κρατούσαν άσπρη και γι' αυτό, είχε μεγάλη δυσκολία στο πλύσιμο της. Έπρεπε να ξεδέψη πολύ σαπούνι και κόπο κανείς, για να την άσπριση, όταν θα είχε λερώση απ' το πολύ το φόρεμα. Άληθινή ανακούφιση αισθάνθηκαν οι δυστυχημένες γυναικες, άμα το ένδυμα αυτό έδωκε σιγά σιγά τη θέση του στην πιο σύμφερη πατατούκα. Άπαλλάχτηκαν από ένα μάταιον κόπο. Γλίτωσαν απ' τα πλυσίματα!

Σήμερα απολύτως πουθενά στην Αιτωλία δε φοριέται ή φλοκάτα. Ή εμφάνισή της κάποτε τις Άποκρές, όταν τύχη να τη φορέσει κάποιος μασκαράς προκαλεί τὰ γέλια. Θεωρείται κι είναι βέβαια αρχαιολογικό αντικείμενο που άδίκως θα πιάνη το χώρο καμιανής παλιοκασέλας χωριάτικης. Και πόσο χώρο θέλει να φυλαχτή ένα τέτοιο βαρύ κι άσυφέρευτο ένδυμα!

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Το καππότι.

ΑΘΗΝΩΝ

Για πανώντυμα οι όρεινοι και κακοτοπίσιοι Αιτωλοί έχουν το καππότι, και ιδίως οι τσοπάνηδες. Πρακτικώτερο και χρησιμώτερο ένδυμα απ' αυτό δε θα ήταν δυνατό να βρεθί. Το φκειάνουν από σκουτί τραγομαλλίσιο. Είναι γνωστό πόσο στέριο και ξεστό είναι το τραγόμαλλο· άλλ' εκτός απ' αυτό έχει και μιá άλλη σπουδαία ιδιότητα· δέν το κολλάει ή βροχή. Όταν πέφτη νερό πάνω σε τραγομαλλίσιο νεροτριβισμένο σκουτί, διώχνεται σαν από μουσαμά ή από τα καλάμια της άχυροκάλυδας. Το πρόβιο μαλλί δέν την έχει σε τέτοιο βαθμό αυτή την ιδιότητα.

Αυτός είναι ο λόγος λοιπόν που άνάγκασε τους Αιτωλούς τσοπάνηδες κι όλους σχεδόν τους κακοτοπίσιους να φκειάνουν πανώντυμα από τραγομαλλίσιο σκουτί. Τους κρατεί ζέστη το χειμώνα, άμα το ψύχος είναι τσουχτερό και διαπεραστικό, και διώχνει από το κορμί τους τη βροχή και το χιόνι, όταν αυτοί, σαν τσοπάνηδες και ζωμάχοι που είναι, αναγκάζονται να ζούν έξω από στέγη μέρα και νύχτα.

Το ύφασμα που χρειάζεται για να φκειάσουν το καππότι, το ύφαινουν οι γυναίκες στους άργαλειούς και για να κρουσταίνη και γίνεται βασταγερό, το φέρνουν και το νεροτριβίζουν στη νεροτριβιά. Έτσι γίνεται ένα σκουτί, σκυλί μονάτο,¹ που λέει ο λόγος.

Το καππότι το ράβουν ειδικοί ραφτιάδες, οι καπποτάδες, (αυτοί που ράβουν και τις κάππες). Μοιάζει κάπως με την πατατούκα· διαφέρει όμως κιόλας, γιατί γί-

¹ πολύ στερεό.

νεται λίγο λαγγιολωτό και με κατσούλα ανάμεσα στα νώμια. Ἐπίσης τὰ μανίκια του
στο περισσότερο μακρος τους εἶναι ανοιχτά. Τὰ συρράβουν και γίνονται κλειστά μό-
λις ἐκεῖ κοντὰ στα δάχτυλα, γιὰ νὰ κρατιοῦνται στο χέρι, ὅταν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ

Σχ. 60. Καρποτοφορέματα

τά νύχθη ὁ τσάπανος. Καί τὰ νύνεται, ὅμοιό το κρῖος εἶναι πολὺ ἢ ἅμα βρέχει, γιὰ
νά προφυλάξῃ καὶ τὸ χέρι τοῦ ἀπ' τῆ βροχῆ. Ἄν ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι καλός, κρα-
τεῖ ἐλεύθερα τὰ χέρια του. Ἀφήνει τὰ μανίκια νὰ κρέμονται πίσω στὶς πλάτες του
ὥπως τὰ μανίκια τοῦ τσιπουνοῦ καὶ τῆς κόκκας.

Ἡ γύρα τοῦ καπποτιοῦ σεδαρώνεται με δυὸ τρία ἄσπρα μάλλινα σεράδια· κάποτε ὅμως ἔτσι γιὰ πολυτέλεια τὸ σεράδωμα γίνεται καὶ με ποῖο πολλὰ σεράδια καὶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο στολίζεται καὶ με κεντίδια ὅμοια με κείνα ποῦ φκειάνουν στὴν κάππα καὶ στὰ σεγγούνια. Στὶς ἄκρες τοῦ γιανκά ξεπέχουν τοῦφες ἀπὸ σεράδια. Αὐτὲς κουμποηάζονται, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ κλεισθῇ τὸ στήθος ἀπὸ μπρός.

“Οχι μόνο τὸ χειμῶνα φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς τὸ καππότη, ποὺ εἶναι βέβαια ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ τὸ καλοκαίρι ἀκόμα. Δὲν τοῦ κάνει βάρος, δὲν αἰσθάνεται τὴ ζέστα του. Εἶναι δυνατόν νὰ αἰσθανθῇ ζέστα πάνω στὰ ὀροσερὰ βουνὰ ποὺ ξεκαλοκαιριάζει, Εἶναι λοιπὸν ὁ παντοτινὸς σύντροφος τοῦ χωριάτη τὸ καππότη. Χειμῶνα καλοκαίρι μ’ αὐτὸ κάνει τίς δουλειές του, μ’ αὐτὸ κοιμάται. Ποτὲ δὲν τ’ ἀφήνει ἀπὸ πάνω του. Κι ὅταν φυσᾷ ὁ Γκιαννιῶτης, ὁ κοκκαλωτῆς (ἄνεμος) καὶ βάνει τὸν καθέναν στὸ καθόικι του, ποὺ λένε, ὅπως κι ὅταν τὸ χιονόνερο κι ἡ νεροποντὴ ἀναγκάζῃ τὸν κάθε ξοχίτη νὰ ζητάῃ μὲ λαχτάρᾳ τὴ ζέστα τοῦ σπιτιοῦ του, ὁ καπποτοφορεμένος τσοπάνης ἀψηφώντας τὴν κακοκαιριὰ ἐξακολουθεῖ τὴ δουλειὰ του μένοντας στὸ ὑπαιθρο μέρα καὶ νύχτα. Τόσο τοῦ εἶναι χρήσιμο τὸ καππότη! Ἀλλὰ καὶ τὸ ζεστὸ καλοκαίρι, ὅταν ἡ ζέστα ἀναγκάζῃ τὸν καθένα νὰ πετάξῃ μακριὰ του κάθε πανώντυμα, γιὰ νὰ πάρῃ λιγὴ δροσιά, αὐτὸς φορώντας τὸ χονδρὸ καὶ ὀροσερὸ αὐτὸ ἔνδυμα περιφρονεῖ τοῦ ἥλιου τίς ἀκτίνες.

Τσακτσίρα, μπουραζάνα, πανωβράκι.

Ἡ φουστανέλλα εἶναι ἔνδυμα τῆς λεβεντιάς καὶ τῆς ἐπίδειξης· δὲν πιστεύω, πῶς ἡ σκοπιμότητα ἐπέβαλε τὴν χρῆσιν τῆς. Δὲν θὰ εἶχε βέβαια σκοπὸ κείνος ποὺ τὴν πρωτοφόρεσε, νὰ σέρνῃ ἀπάνω του ἓνα τέτοιο βάρος ποὺ καμιὰ ζεστασιά δὲν ἔκανε τὸ χειμῶνα, μὰ οὔτε καὶ δροσιά τοῦ ἔφερνε τὸ καλοκαίρι. (Τὸ ἐνάντιο μάλιστα συμβαίνει· τὸ μεγάλο ἀνοιγμα ποὺ ἔχει ἀπὸ κάτω ἀφήνει ὅλο τὸ κρῦο ἐλεύθερο νὰ μπαίνει στὴν κοιλιά τοῦ φουστανελλοφόρου).

Οἱ τσοπάνηδες καὶ ξωμάχαι θὰ εἶχαν τὸν κίνδυνο νὰ κρουολογήσουν στὰ σοβαρὰ τὸ χειμῶνα, ἂν φοροῦσαν φουστανέλλα. Ἡ σκέψῃ αὐτὴ τοὺς ἔκαμε νὰ βροῦνε κάποιον ἄλλο ἔνδυμα πιὸ πρακτικόν, μὰ καὶ φτηνότερον ἀκόμα ἀπ' τὴν πολυδάπανη φουστανέλλα. Σκέφτηκαν νὰ φκειάσουν ἓνα πανώντυμα τοῦ βρακιοῦ ποὺ νὰ σκεπάζῃ τὸ σῶμα ἀπὸ πάνω ἀπ' τὴ μέση ὡς κάτω στὰ πόδια· καὶ τέτοιο ποὺ νὰ μὴν ἀφήνῃ οὔτε τὸ κρῦο νὰ μπαίνει μέσα, μὰ οὔτε καὶ τῆς βροχῆς τὸ νερό. Ἡ φόρμα τοὺς ἦταν ἔτοιμη ἀπ' τὸ σῶδρακο, ἀλλὰ κι ἀπ' τὸ πρᾶγμα παντελόνι ποὺ ἡ χρῆσιν τοῦ ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ γενικεύεται. Ἔτσι ἐφκειάσαν ἓνα μακρὸ παντελόνι ἀπὸ τὸ ἴδιο τραγομαλλίσιο σκουτὶ ποὺ φκειάνουν τὸ παπούτσι μὰ σούβρα πάνω κατὰ τὴ μέση τους. Στὴ σούβρα αὐτὴ μέσα περνοῦν χοντρή βραχίστρια καὶ μ' αὐτὴ τὸ ζώνονται καὶ τὸ κρατοῦν στὴν κοιλιά τους. Αὐτὸ εἶναι τὸ τσακτσίρα τὸ μπουραζάνα.

Φοριέται ὁξω ἀπ' τὸ βρακί καὶ τὶς κάλτσες. Ἔτσι φυλάει τὰ πόδια ἀπὸ κρῦο καὶ βροχὴ μιά χαρά. Ὁ τσοπάνος — καὶ αὐτὸς πρὸ πάντων τὴ φορεῖ — αἰσθάνεται τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἀσφαλισμένον τὴ χειμερινῇ ἐποχῇ, ποὺ ξεχειμάζει τὰ πράματά του στὰ χειμαδιά. Δὲν καταλαβαίνει, ἂν περνᾷ χειμῶνας ἀπὸ πάνω του. Κι αὐτὲς τὶς βροχερὲς καὶ ψυχρὲς χειμωνιάτικες νύχτες, ποὺ μένει στὸ ὑπαιθρο, περιφρονεῖ τὴν κακοκαιρία. Διηγοῦνται γιὰ κάποια γεροτσοπάνο Αἰτωλό, πῶς ποτὲ στὴ ζωὴ του δὲν κοιμήθηκε κάτω ἀπὸ στέγη, μὰ φορώντας τὴν τσακτσίρα καὶ ποτὲ δὲν κατάλαβε τὴ χειμωνιάτικη πηγωνιά ἐκεῖ πέρα στὴν ἐξοχὴ ποὺ ξενοχτοῦσε. Μονάχα μιά βραδυά, ποὺ μένει ἱστορικὴ στὸν τόπο γιὰ τὸ μεγάλον καὶ πρωτοφανὴ πάγο, ἔνωσε λίγο κρῶμα ποκάτω στὴν πατούσα του καὶ τότε λένε, πῶς εἶπε τὸ πρῶτ' ποὺ ξύπνησε: μω ρέ, κατὰλαθα λίγο μούδιασμα ἀπόψε στὰ ποδάρια μου!

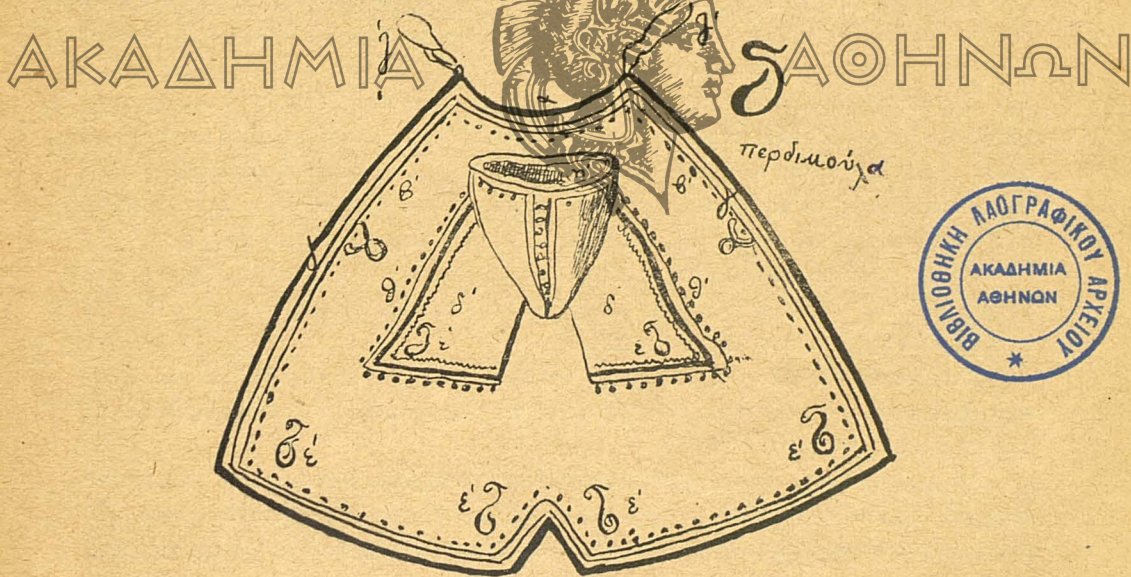
Ὅσοι ὀρεиноὶ Αἰτωλοὶ δὲν εἶναι τσοπάνηδες, δὲν ἔχουν βέβαια ἀνάγκη τῆς τσακτσίρας. Τόσο βαρὺ πανώντυμα τοὺς εἶναι βαρετό, μὰ κι ἄχρηστο. Αὐτοὶ φκειάνουν ἄλλο παρόμοιον βρακί μάλλινον ἀπὸ πρόδια μαλλιά καὶ τὸ βάφουν καὶ μαῦρο τὶς περισσότερες φορές. Μερικοὶ τὸ φκειάνουν μακρὺ ὡς κάτω στὸ χτένι τοῦ ποδιοῦ, ἄλλοι ὅμως καὶ κοντὸ ὡς τὸ γόνα, κι ἔτσι ἀφήνουν καὶ τὶς κάλτσες ξέσκεπες γιὰ νὰ δεῖχουν τὴ χάρη τῆς γάμπας. Αὐτὸ τὸ εἶδος τὸ μάλλινον βρακί τὸ ὀνομάζουν πανωβράκι, κάποτε καὶ πουτούρι. Τέτοια πουτούρια φοροῦν ὅλα τὰ ἀγόρια στὰ ὀρεινὰ χωριά, ἀλλὰ κι ὅλα τὰ παιδιά ποὺ ἀκολουθοῦν τοὺς γονεῖς τους στὰ χειμαδιά.

Ἡ κάππα.

Ὅξω καὶ πάνω σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐνδύματα ὁ χωριάτης Αἰτωλὸς σέρνει τὴν κάππα του, ὅταν εἶναι χειμῶνας. Εἴτε φουστανελλοφόρος εἶναι εἴτε μὴ χωρὶς αὐτὴ δὲ βγαίνει πέρα. Ἡ καππὸτα γίνεται ἀπὸ τὸ τραγομαλλίσιο σκουτὶ ποὺ εἴπαμε παραπάνω κάνοντας λόγῳ γιὰ τὸ καππότι. Εἶναι σ' ὅλους γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα καπποσκούτι. Τὰ μαῦρα τραγόμαλλα προτιμοῦνται γιὰ τὸ ὕφασμα τοῦ σκοτιοῦ αὐτοῦ, γιὰτὶ θεωροῦνται σοβαρὰ καὶ σεμνά. Τὴν λιάρα κάππα ποὺ γίνεται ἀπ' τὰ λιάρρα: (ξασπριλιάρικα) τραγόμαλλα τὴ φορεῖ ὅποιος κι ὅποιος. Δὲν τῆς δίνουν μεγάλη ἀξία. Τὸ παραγκῶμι «λιαροκάππη», ποὺ κάπου ἐδῶ ἐκεῖ ἀκούεται καὶ σὰν ἐπώνυμο, μαρτυρεῖ ποιά ἰδέα ἔχουν στὴν Αἰτωλία γιὰ τὴν λιάρα κάππα. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὰ μαῦρα τραγόμαλλα εἶναι πιὸ ἀκριβὰ ἀπ' τὰ ἄσπρα ¹ στὰ μέρη τοῦτα. Τὰ πρῶτα ζητιοῦνται πολὺ, τὰ δεύτερα ὄχι τόσο.

Κάππες ράβουν οἱ καπποτάδες, εἴπαμε παραπάνω. Τέτοιους μαστόρους λίγα χωριά ἔχουν· δὲν ἔχει τόση μεγάλη πέραση σήμερα ἢ τέχνη τους. Ἀλλὰ καὶ στὰ παλιότερα χρόνια τὸ ἴδιο συνέβαινε. Τὴν παράδοση τῆς τέχνης μετρημένα στὰ δάχτυλα χωριὰ σὲ κάθε τόπο τὴν κρατοῦσαν. Ἀπὸ καὶ ξεκινώντας γύριζαν — (καὶ τώρα γί-

Σχ. 61. Ἡ κάππα.

νεται, σὲ μικρότερο ὅμως βαθμὸ) — ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τὸ χινόπωρο, ἔρραβαν κάππες κι ἔβγαναν τὸ ψωμί τους. Γι' αὐτοὺς πιὸ πολλὰ παρακάτω. Εἶναι τὸ

¹ Τὰ λένε καὶ γρίβα καὶ λιάρρα.

πρακτικώτερο καὶ σκοπιμώτερο πανώννυμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη ἢ κάππα, γιὰτὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ σκεπάζεται ὅλο γενικὰ τὸ σῶμα. Κι αὐτὰ τὰ χέρια κρύβονται καὶ φυλάγονται ζεστὰ στὰ κρύα τοῦ χειμῶνα.

Ἀπ' τοὺς δυὸ νωμίτες τῆς κάππας κρεμιοῦνται τὰ καπποτομάνικα (δ') ἢ μανικοκάππια¹, τὰ μανίκια τῆς δηλ. ποὺ ποτὲ δὲ φοριοῦνται², ἀλλὰ τῆς τὰ φκειάνουν γιὰ νὰ μὴ φαίνεται σὰ σούτα γίδα, δηλ. μονάχα γιὰ νὰ δίνουν στὴ φόρμα τῆς ὁμορφιά καὶ χάρι. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀφήνουν διόλου ἀνοιγμα στὰ μανίκια. Τὰ ράβουν κι ἔτσι γίνονται ἐκεῖ πίσω δυὸ σακκοῦλες μεγάλες, ποὺ μπορεῖ νὰ βάλῃ καὶ κρύψῃ κανεὶς ὅ,τι θέλει. Κι ἀλήθεια στὰ καπποτομάνικα οἱ χωριάτες βάνουν σὰν σὲ ἀποθήκῃ ἀσφαλῆ τὰ τσαγγαροσοῦφλια καὶ τίς τσαρχοθέλονες κι ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται γιὰ νὰ πετσώνουν καὶ μπαλῶνουν τὰ τσαρούχια τους. Πιὸ ἀσφαλέστερο μέρος γιὰ νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς χρήματα δὲ θὰ μπορούσε νάβρῃ ἀπὸ τὸ μανικοκάππι· καὶ γι' αὐτὸ ἐδῶ τοποθετοῦν οἱ καπποφόροι ἄντρες καὶ χρήματα καὶ πολλὰ ἄλλα χρήσιμα πράματα. Σὰν στ' ἀστεῖα λένε γιὰ κείνον ποὺ πολὺ λίγα πράματα ἔχει, πῶς: αὐτὸς ὅ,τ' ἔχει, τὸ σέρνει στὸ μανικοκάππι.

Τὸ πίσω μέρος τῆς κάππας, ἀνάμεσα στὰ μανικοκάππια κι ἀκριβῶς στὴ μέση τῆς τραχηλιάς (α') κολλοῦν τὴν κατσούλα (γ'). Ὁ Σκοπὸς τῆς κατσούλας εἶναι διπλός. Πρῶτα πρακτικὸς, γιὰτὶ μ' αὐτὴ σκεπάζουν τὸ κεφάλι, ἅμα βρέχῃ ὕστερα ὅμως καὶ αἰσθητικὸς, γιὰτὶ κάππα χωρὶς κατσούλα εἶναι σὰν κουτοκέφαλο πρᾶμα καὶ τὴ χαρακτηρίζουν ὡς κουτοῦρη. Γιὰ νὰ ἐυπηρετῇ λοιπὸν τὴν ὁμορφάδα ἢ κατσούλα κρεμιέται ἐκεῖ πίσω καὶ μένει ἐκπλωμένη στὶς πλάτες, ὥσπου νὰ τύχῃ νὰ βρέξῃ. Τότε πὰ κάνει τὸ χρέος τῆς ὑμπρέλλας. Τὴν κουμπώνει ὁ καπποφόρος στὶς ἄκρες περνώντας τὰ κουμπιά στὶς θηλιές πόχει ἀφήσει ὁ ράφτης, κι ἔτσι φκειάνει κάτω σὰ χωνὶ ποὺ τὸ γυρίζει καὶ σκεπάζει τὸ κεφάλι του, γιὰ νὰ μὴ βραχῇ.

Ὅλες οἱ ἄκρες τῆς κάππας ὀλόγυρα σεραδώνονται μὲ μιὰ πλατυὰ ταινία ἀπὸ ἄσπρα μάλλινα σεράδια (γ'). Πιὸ μέσα ἀπ' τὴν ταινία γίνονται κεντίδια (δ') μὲ στρίμματα, δηλ. πιὸ λεπτὰ σεράδια.

Στὶς γωνίες ἀπ' τίς φτερούγες τῆς καππότας καὶ στὶς ἄκρες ἀπ' τὰ καππομάνικα φκειάνουν ἓνα κέντημα ποὺ τὸ λένε περδικούλα (ε'). Αὐτὸ γίνεται μὲ στρίμματα δίστριφτα.

Οἱ ἄκρες ἀπὸ τὰ μανικοκάππια στολίζονται μὲ σφαιρικὰ κουμπιά (θ') τυλιγμένα μέσα σὲ νήματα βαμπακερὰ ἄσπρα καὶ γαλάζια. Οἱ γαλάζιες φουντίτσες τους ποὺ κρέμονται στὴν ἀράδα καὶ τὸ μικρὸ παράλληλο κεντηματάκι ποὺ κολλιέται πιὸ μέσα

¹ παροιμ. «Μασκαρὰς ὁ Χολέβας μὲ τὸ κοτόπλο στὸ μανικοκάππι», ποὺ ἔχει τὴν ἰδια σημασίαν μὲ τὴν παροιμ.: «Κλάψε τὸν καβαλλάρη ποὺ κρέμονται τὰ πόδια τ'».

² Παλιότερα οἱ κλέφτες ντύνονταν τὸ ἓνα καπποτομάνικο, γιὰ νὰ μὴν πέφτῃ ἡ κάππα ἀπὸ πάνω τους. Σήμερα, ἂν τύχῃ καὶ ἰδοῦν κανένα ποὺ φορῇ ἔτσι τὴν κάππα, λένε: τὴ φορεῖ κλέφτικα.

ἀπ' τὸ σεράδωμα, δίνουν μιὰ ἀπλή καὶ χαριτωμένη ὁμορφάδα σ' ὅλη τὴν κάππα. Τὴν τραγουδοῦν, σοῦ φαίνεται, κι οἱ περδικοῦλες ποὺ εἶναι κεντημένες καὶ δὲ στίς ἄκρες.

*
* *

Ἡ καππότα, ποὺ περιγράψαμε παραπάνω εἶναι ἡ πιὸ καλὴ καὶ πιὸ ἀκριβή, γι' αὐτὸ καὶ λίγοι τὴ φοροῦν τέτοια κάππα· οἱ μερακλήδες, κι ὅσοι τὸν ἔχουν τὸν παρὰ. Οἱ περισσότεροι, ὁ κοσμάκης, ποὺ λέει ὁ λόγος, φοροῦν καππότες τῆς ἀράδας, δηλ. ἀπλούστερες χωρὶς κεντίδια καὶ πολλὰ σεράδια. Καὶ προτιμοῦν νὰ μὴ ράβουν τέτοιες στὸ σπῖτι τους, γιατί κάνουν τὸ λογαριασμὸ τους, καὶ βρίσκουν πὼς οἱ σπιτίσιες κάππες πάντα πιὸ περισσότερα κοστίζουν. Τὶς ἀγοράζουν λοιπὸν στὰ παζάρια, ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ποὺ παζαρεύονται τὶς καππότες. Οἱ παζαρίσιες εἶναι φτηνές κι ἀφήνουν καὶ τὸ περιθώριό τῆς ἐκλογῆς ἐλεύθερο.

Οἱ ἀγοραστὲς αὐτὲς κάππες εἶναι βέβαια ἀπλές, χωρὶς πολλὰ σεράδια, χωρὶς κεντίδια, χωρὶς περδικοῦλες καὶ κουμπιὰ, ἀλλὰ ἡ δουλειὰ γίνεται.

Οἱ τσοπάνικες καππότες διαφέρουν κάμποσο ἀπὸ τὶς κάππες ποὺ περιγράψαμε παραπάνω. Ἡ τσοπανικὴ ζωὴ εἶναι τέτοια ποὺ οἱ τσοπάνηδες¹ στὰ ἐνδύματα δὲν ἔχουν καμιὰ πέραση. Φκειάνοντας τὴ ντυμασιά του ὁ τσοπάνης μονάχα στὴ σκοπιμότητα ἀποβλέπει. Ἡ κάππα του πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μακρὰ, νὰ τὸν παίρνῃ ἀπ' τὰ πόδια, ποὺ λέει ὁ λόγος, γιατί αὐτὴ εἶναι τὸ μοναδικό του σκέπασμα ποὺ κουβαλάει ἀπ' τὰ βουνὰ στὰ ξεχειμαδιὰ του κάτω. Δὲν τὴν ἔχει γιὰ τὴ μέρα μονάχα — τότε καὶ τὸ καππότι τοῦ εἶναι ἀρκετὸ, νὰ διώχνῃ τὴ βροχὴ καὶ τὸ κρύο — τὴν ἔχει πρὸ πάντων γιὰ νὰ ξενοχάτῃ τὶς μακρὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα μέσα στὴν ἀχυροσκέπαστη κατοικία του ἢ κι ὅξω πάνω στὸ πορναρι τὶς περισσότερες φορές. Τεντώνει τὴ μιὰ τῆς φτεροῦγᾶ κατὰ τὰ πόδια κάτω καὶ τὴν ἄλλη κατὰ τὸ κεφάλι πάνω. Τὴν πιστρώνει πίσω στίς πλάτες του νὰ τὴν ἔχῃ κάπως καὶ γιὰ στρῶμα καὶ περνάει τὴν νύχτα του μιὰ χαρά, ὅσοδήποτε κρύο κι ἂν κάνῃ.

Περνάει νιὰτα, λέει χαρακτηριστικά.

*
* *

Ἡ ζωὴ τοῦ Αἰτωλοῦ χωριάτη, τοῦ ὄρειοῦ τσοπάνη εἶναι σφιχτὰ ὑφασμένη μετὰ τὴν κάππα. Ὡς τώρα καμιὰ ἀπολύτως ὑποχώρηση δὲν ἔκαμε τὸ ἐνδυμα τοῦτο σὲ ἄλλο παρόμοιο, ὅπως συνέβηκε μετὰ ἄλλα π.δ.χ. τὴ φουστανέλλα, ποὺ ἔδωκε τὴ θέση τῆς στὴν τσακτσάρα καὶ στὸ παντελόνι.

Ἡ «καππότα» στὴν Αἰτωλία παίρνει κι ἀρκετὲς παροιμιαικὲς καὶ μεταφορικὲς σημασίες. «Τὴν κρέμασα τὴν καππότα μ' στὸ σπῖτι αὐτίνον ἐγώ», θὰ πῇ: τὸ πολιτικὸ αὐτὸ σπῖτι τὸ ὑποστηρίζω καὶ θὰ τὸ ὑποστηρίζω, ὅσο ζῶ. «Ὅθι τὴν

¹ τὸ στολίδι.

κρεμάσω γὼ τὴν καππότα μου, δὲ τὴ ματαξεκρεμάω» θὰ πῇ: ὅποιανοῦ γίνω φίλος, θὰ εἶμαι γιὰ πάντα φίλος του.

Στὰ ὄρεινά χωριὰ τῆς Εὐρυτανίας ὅσα γειτονεύουν μὲ τὸ Βάλτο ἢ «καππότα» ἔχει καὶ τὴ σημασία τοῦ «ψῆφος». Ἔχουμε τόσες καππότες» θὰ πῇ: ἔχουμε τόσους ψήφους.

Οἱ τσοπάνηδες, ἅμα σκαρίζουν τὸ καλοκαίρι κι' ἀφήνουν ἔρημο τὸ κονάκι καὶ τὴ στρούγκα τους, ἔχουν τὸ φόβο πὼς μπορεῖ κάποιος νὰ περάσῃ καὶ τοὺς κλέψῃ.

Γιὰ σκιάχτρο λοιπὸν κρεμοῦν ψηλὰ ἐκεῖ κάπου μιὰ κάππα. Αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία στὰ ἔρημα αὐτὰ μέρη. Ἐνας κακοποιὸς ποὺ μὲ κακοὺς σκοποὺς πλησιάζει τὴ στρούγκα, βλέποντας τὴν κρεμασμένη κάππα ὑποψιάζεται, πὼς κακὴ συνάντηση τὸν περιμένει μὲ τὸν τσοπάνη ποὺ στὸ κονάκι μέσα ἢ ἐκεῖ κάπου γύρω κοιμάται ἢ κάθεται. Ἔτσι: ὁ φόβος φυλάει τὰ ἔρημα, ποὺ λέει κι ἡ παροιμία. Δὲν τολμᾷ κλέφτης νὰ ἔρθῃ στὸ κονάκι.

Τὸ ἴδιο κάνει κι ὁ δραγάτης, ὅταν λείπῃ ἀπὸ τὴ δραγασιά. Ἐκεῖ κάπου ψηλὰ ἀφήνει γι' ἀντιπρόσωπό του τὴν κάππα τοῦ κρεμασμένη. Οἱ κλέφτες ἀπ' τὸ φόβο πὼς τὸ μάτι τοῦ δραγάτη ἀγρυπνο παρακολουθεῖ τίς κινήσεις τους, δὲν τολμοῦν νὰ μποῦν μέσ' στὰ ἀμπέλια καὶ κλέψουν σταφύλια.

Τίς παλιὲς κάππες τίς κρεμοῦν καὶ γιὰ σκιάζουρα σ' ἀμπέλια ἢ χωράφια.

Ἡ σημερινὴ ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Μεγάλῃ ἀκαταστασίᾳ ἐπικρατεῖ σήμερὰ στὴν Αἰτωλία μὲ τὴν ἀντρίκεια ντυμασιά.

Ἡ φουστανέλλα τὸ σπουδαιότερο καὶ βασικώτερο ἔνδυμα τοῦ τόπου πάει σιγὰ σιγὰ νὰ σβύσῃ ἀπ' τὴ ζωὴ. Κοντὰ σ' αὐτὴ φεύγουν κι οἱ ἄσπρες σὰν τὸ χιόνι κάλτσες δίνοντας τὴ θέσῃ τους στὸ παντελόνι· τὸ τσαρούχι πολεμάει μέση μὲ μέση, ποὺ λέει ὁ λόγος, μὲ τὸ παπούτσι. Τὸ δοῖται ὁ τόπος ὅμως πολὺ καὶ δύσκολα θὰ σκύψῃ τὸ κεφάλι. Τὸ καππότι βασιλεύει στὰ ὄρεινὰ χωριὰ καὶ δὲν ὑπάρχει πιθανότητα πὼς μπορεῖ νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἢ πατατούκα ποὺ κι αὐτὴ παράλληλα μ' αὐτὸ φοριέται σὰν ἔνδυμα πιὸ πολυτελέστερο. Ἡ κάππα, ἢ σκούφια, τὸ σελλάχι εἶναι ἀκόμα στὴ δόξα τους.

Στὰ καμποχώρια τὸ καππότι λείπει ὁλότελα. Ἐδῶ τὴ θέσῃ του τὴν παίρνει ἡ πατατούκα, τὸ ταμπάρο ἢ μπελτσές. Τὰ τσαρούχια ὑποχώρησαν κάμποσο στὰ παπούτσια (τὰ φουστανελλάτικα) καὶ ἡ σκούφια εἶναι στὴ δόξα τῆς. Γίνεται ἀτλαζωτὴ ὁλοκέντητη ἀπὸ χάρτσια μαῦρα.

Καὶ τῆς κάππας ἡ χρῆσις δὲν εἶναι γενικὴ στὸν κάμπο. Ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ χεῖμῶνα δὲν εἶναι τόσο δυνατὸ τὸ κρύο ὅσο στὰ βουνά, ἢ πατατούκα ἢ ὁ μπιλτσές εἶναι ἀρκετὰ νὰ φυλάξουν τὴ ζέστα στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου.

Γενικῶς λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ φουστανελλάτικος τύπος τῆς ντυμα-

σιὰς ἔπαθε μιὰ σύγχυση. Ἔχαμε μεγάλη ὑποχώρηση σ' ἓναν ἄλλον τύπον ἀνάμι-
κτο, «νόθο». Ποιὲς εἶναι οἱ αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀναρχίας ποὺ ἐπικρατεῖ;

Δύο εἶναι οἱ πιὸ σπουδαῖες αἰτίες αὐτῆς τῆς ἀναστάτωσης καὶ τῆς ἀλλαγῆς.
Καὶ πρώτη πρώτη εἶναι ἡ μετανάστευση. Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀρσενικοῦ πληθυ-
σμοῦ τῆς Αἰτωλίας στὰ χρόνια ποὺ πέρασαν ἀπ' τὰ 1909 ὡς τὸ 1912 παρασύρθηκε
ἀπ' τὸ γενικὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε, καὶ σήμερα εἶναι ἐγκα-
ταστημένο στὴν Ἀμερική. Οἱ μετανάστες λοιπὸν στέλνουν ἀπ' τὸ νέον κόσμον παλιά
ροῦχα, (τὰ ἀποφάρια τοὺς), καὶ καινούργια στοὺς ἐδῶ σπιτικούς καὶ συγγενεῖς τοὺς.
Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦτο ὅμως συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα· πολλοὶ ἀπ' τοὺς ξενητεμέ-
νους αὐτοὺς εἶτε γιὰ νὰ βγάλουν τίς στρατιωτικὰς τοὺς ὑποχρεώσεις εἶτε γιὰτι εὐτύ-
χησαν οἰκονομικῶς στὰ ξένα, νοσταλγικὰ θυμοῦνται καὶ πάλι τὸ φτωχὸ χωριὸ τοὺς
καὶ γυρίζουν στὴν «πατρίδα». Ἔτσι λοιπὸν μαζί μὲ τὰ δολλάρια φέρνουν καὶ τὰ
φράγγικα ἐνδύματα ποὺ φοροῦν πιά στὸν τόπο τοὺς, ἀντὶ τῆς φουστανέλλας, ποὺ
ἀφήσαν τὸν καιρὸ ποὺ φεύγανε γιὰ τὴν ξενητεία.

*
* *

Δεύτερη αἰτία, μάλιστα ἡ πιὸ σπουδαία, ποὺ συντέλεσε νὰ ξαφανίζεται μέρα μὲ
τὴ μέρα ἡ φουστανέλλα εἶναι ὁ τελευταῖος πόλεμος. Αὐτὸς ἔφερε τὸ στρατεύσιμο
πληθυσμὸ τῆς Αἰτωλίας — ὅπως δὲ καὶ ἄλλης τῆς Ἑλλάδος — σ' ἐπικρατοῦν μετὰ τὴν πό-
λεως καὶ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα καὶ σ' ἐπιμείναι μὲ ξένους λαοὺς. Γυρίζοντας
ἀπ' τὸ στρατὸ στ' ἀπόκεντρα χωριά τοὺς μερικοὶ ἐπίστρατοι ἔφερναν μαζί τοὺς καὶ
καινούργιες φράγγικες φορεσιές. Τίς φοροῦσαν πιά γιὰ πάντα ἀντὶ τῆς παλιάς ντό-
πιας ντυμασιᾶς, γιὰ νὰ δείξουν τάχα πὼς κόβουν κάθε σχέση μὲ τὴν παλιὰ παράδοση
— ἰδέα ποὺ πολεμάει νὰ ἐπικρατήσῃ πέρα γιὰ πέρα στὴ ζωὴ μας ὕστερα ἀπ' τὸ με-
γάλο πόλεμο.

Ἄλλοι πάλι ἐπίστρατοι γύρισαν ντυμένοι μονάχα τὴ στρατιωτικὴ τοὺς τριμμένη
στολή. Αὐτὴ τοὺς ἀπόμεινε, μήπως καὶ εἶχαν ἄλλα ροῦχα νὰ φορέσουν; Κι ἔτσι ἓνα
μεγάλον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ πολὺν καιρὸ φοροῦσε στρατιωτικὰ ἐνδύματα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναστάτωση ὅμως στὰ τελευταῖα χρόνια τὸ τσαρούχι, ἡ κάλ-
τσα, ἡ πατατούκα καὶ ἡ σκούφια δὲν ἔπαθαν τέλειον ἐκτοπισμό. Οἱ ἀρβύλες ποὺ κα-
τάκλυσαν τὸν τόπο σιγὰ-σιγὰ τρίφτηκαν, τὰ στρατιωτικὰ παντελόνια τρύπησαν καὶ
μπαλωμένα ἀκόμα, τὸ ἀμπέχονο ἔπεσε καὶ αὐτὸ κομμάτια καὶ τὸ στρατιωτικὸ πηλί-
κιον ἀπ' τὴ χρῆσιν ἔγινε γιὰ πέταμα. Νά, πὼς τὴ θέσιν τῆς ἀρβύλας ξαναπῆρε τὸ
τσαρούχι ποὺ ποτὲ δὲν ἔλλειψε καὶ τέλεια, καὶ οἱ κάλτσες ἔδιωξαν τὰ πανταλόνια·
ἡ πατατούκα ἔφαγε τὸ ἀμπέχονο καὶ στὴ θέσιν τοῦ πηλίκιου πῆγε πάλι ἡ σκούφια.

Ἔτσι λοιπὸν σιγὰ-σιγὰ γύρισαν στὰ παλιὰ ἐνδύματα αὐτοὶ ποὺ πῆγαν στρατιῶ-
τες, γιὰτι δὲν μποροῦσαν καὶ ἄλλῳδως νὰ κάμουν, καὶ μάλιστα ὅσοι ἀνήκουν στὴ γεωρ-
γικὴ καὶ τσοπάνικη τάξιν. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ δὲ φάνηκε καμμιά διάθεση ξαναγυρισμοῦ
στὴν παλιὰ παράδοση τῆς ντυμασιᾶς εἶναι ἡ φουστανέλλα.

Τὸ σύμβολο τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λεβεντιάς καὶ τὸ καμάρι τῆς Ρούμελης δὲ δείχνει σημάδια νέας ζωῆς. Ἀπὸ σκοπιμότητα πιά δὲ βρίσκουν αὐτὸ τὸ ἔνδυμα οἱ Αἰτωλοὶ συγχρονισμένο καὶ δὲ δείχνουν καμιά διάθεση νὰ τὸ ξανάφορέσουν. Μέσα στὸν ἀγῶνα ποὺ γίνεται σήμερα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τούτης ἢ τῆς ἄλλης ντυμασιᾶς ἢ φουστανέλλα, φαίνεται, πὼς ἔπαθε τὴ συμφορά ποὺ παθαίνουν οἱ νικημένοι. Τὴν ἀντικατασταίνει σιγὰ σιγὰ τὸ πρακτικώτερο καὶ συμφερότερο παντελόνι, καὶ θὰ ἔρθῃ μέρα καὶ μάλιστα πολὺ γρήγορα, ποὺ ἴσως μόνον μέσα σ' αἰτωλικὲς παλιοκάσσελες θὰ μπορῇς νὰ βρῖσκης ἔτσι γι' ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα τίς φουστανέλλες.

Ἔτσι ἐπεκράτησε καὶ νέος τύπος ντυμασιᾶς χωρὶς φουστανέλλα στὸν τόπο. Κάπου βλέπεις παντελόνι, τσαρούχια, καππότι, σκούφια ταιριασμένα. Ἄλλου πατατούκα, τσακτσέρα, τσαρούχι, ψάθα γελέκι. Κάποτε καπέλο, πατατούκα, ποτούρι, κάλτσες, παπούτσια. Σπάνια βλέπεις καὶ σκούφια πεσλιά, φράγγικο παλτό, σελλάχι, φουστανέλλα, κάλτσες, παπούτσια. Καὶ τί δὲ βλέπεις! Μιά σωστή ἀναρχία καὶ σύγχυση! Καὶ τὸ περίεργο εἶναι πὼς δὲ διαμαρτύρεται διόλου τὸ ἔμφυτο σὲ καθέναν αἰσθημα τοῦ καλοῦ. Τί θὰ βγῇ ὕστερα ἀπ' τὴ μεταδοτικὴ αὐτὴ κατάσταση εὐκολο εἶναι ὁ καθένας νὰ μαντέψῃ. Ἀπ' τὴ μιὰ ἀκρῇ τῆς Αἰτωλίας ὡς τὴν ἄλλη θὰ ξαφανιστῇ ἡ φουστανέλλα· ὁ ἀνάμικτος τύπος μολὶς θὰ κρατιέται γιὰ λόγους σκοπιμότητος ἀπ' τὴ γεωργικὴ καὶ πρὸ πάντων τσαπάνικη τάξιν καὶ λίγο λίγο θὰ ἐπικρατήσῃ πέρα γιὰ πέρα ἡ φράγγικη ντυμασιά. Στὴν ἀκράτητῃ αὐτῇ τάξιν τοῦ νὰ φραγγοφορεθῇ ὅλη ἡ Αἰτωλία πάλιν βοηθεῖ σήμερα καὶ τὸ αὐτομικτὸν συμφέρον μὲς νέας τάξεως ἀνθρώπων, τῶν «φραγγοστρατιῶδων». Ἐπίσης καὶ ἡ τάξιν τῶν τσαγγαράδων πολεμάει νικηφόρα τὴ χρῆσιν τῶν τσαρούχιων. Κυκλοφορεῖ τὸ προϊόν τῆς τέχνης της καὶ στὰ πιδὲ ἀσήμαντα χωριουδάκια τώρα τελευταία.

Κι ἡ Αἰτωλία λοιπὸν ἢ καθ' αὐτὸ Ρούμελη, ὅπου θαυματούργησε ἡ λεβέντικη γενιά τοῦ 21 μὲ τὴ φουστανέλλα της, ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἀγνώριστη σὰν τὴ χωριάτιστα ποὺ ἀφήνοντας τὴν ὁμορφὴν ντυμασιά ποὺ βρῆκε ἀπ' τοὺς πατέρες της φόρεσε τὴν ψεύτικὴ φορεσιὰ τῆς πόλης καὶ δυσκολεύεσαι νὰ τὴ γνωρίσης.

Γυναίκεια ντυμασιά.

Τρεῖς βασικοὺς τύπους πατροπαράδοτης γυναίκειας ντυμασιᾶς μπόρεσα νὰ ξεχωρίσω στὴν Αἰτωλία. Ὅλοι οἱ ἄλλοι τύποι ἀνάμικτοι ἢ καθαροὶ εἶναι παραλλαγὰς τῶν τριῶν αὐτῶν.

Ὁ ἓνας ὁ τύπος ἔχει τὴν πιδὲ μεγάλη ἐπικράτεια μέσα στὴν Αἰτωλία. Τὸν βρίσκεις σ' ὅλα σχεδὸν τὰ χωριά τοῦ παλιοῦ δήμου Εὐρυτάνων: Κόπραινα, Κοντίδα, Δολιανὰ, Ρουσά, Σέλο, Σέλιτσα, Δομνίτσα, Τσικλίτσα, Κρικέλλου, Σταύλους, καὶ σὲ κάμποσα χωριά τοῦ δήμου Καρπενησίων, ὅπως στὴν Ἀνιάδα, στὸ Μυρέσι κλπ. Ἐπίσης ἀπάνω στὰ ψηλὰ Ἀγραφα, ὅπου ξεκαλοκαιριάζουν οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Ὁ δεῦτερος τύπος ἐξαιρετικὰ βρίσκεται μόνον στὸ χωριὸ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων

Ἀμπλιανη. Οἱ ἄλλοι διαφορετικοὶ κάπως τύποι ποὺ θὰ τοὺς εὕρης στὰ γειτονικά Κραβδαροχώρια Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλνύκοβα, Ἀθόρανη, Τέρνοβα, Σιτίστα, καὶ Ζηλίστα εἶναι παραλλαγές καὶ τίποτε παραπάνω.

Τρίτος τύπος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐπικρατεῖ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας κυρίως (πλατανιώτικη φορεσιὰ) καὶ στὰ γειτονικά χωριά, Σέλπουζα, Ἀρτοτίδα, Δορβιτσά, Σίμου, Ποκίτσα, Περίτσα, Πέρκο, Καστανιά, Χόμορη, Ἀϊ-Δημήτρη, Κοζίτσα, Κωλοσύρτη, Πόδο, Στράνομα. Βρόστιανη, Στύλια, Γρανίτσα, Βελδίτσαινα, Λευτέριανη κλπ.

Καὶ μικρὴ παραλαγὴ τοῦ τύπου αὐτοῦ ἐπικρατεῖ στὰ Κραβδαροχώρια, Νεχώρι, Ἀράχωβα, Κλεπά, Συνίστα, Κοτιλίστα, στὰ χωριά τοῦ Κάτω Βενέτικου (πρὶν δῆμο Ναυπακτίδος) Γαυρολίμνη, Βασιλική, Μπιζαϊτέ, Καλαφρούζα, Ἀϊ-Γεώργη, Βλαχομάντρα, Πιταϊνέικα, Κάτω Βασιλική.

Στὰ ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας Ναυπακτίας ἐπικρατεῖ μιὰ παραλλαγὴ ξεμακρυσμένη ἀπ' τὸν πλατανιώτικον τύπο. Πέρα γιὰ πέρα ὡς τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ποὺ εἶναι κατὰ τὴ σημερινὴ Δωρίδα καὶ στὰ περισσότερα χωριά τοῦ Λιδωρικιοῦ εἶναι κυρίαρχη αὕτὴ καὶ μόνη ἢ παραλλαγὴ μὲ μικρὰ ἀνακατώματα.

Ἡ γυναίκεια ντυμασιὰ στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων

Ὅποιος ξέρει ἀπὸ γυναίκεια καραγγούνηκα ντυμασιὰ καὶ ἐπισκεπτεῖ τὰ χωριά τοῦ δῆμου Εὐρυτάνων, ποὺ εἴπαμε παρὰ πάνω, μπορεῖ νὰ πᾶθῃ τὸ δικό μου πάθημα. Νὰ νομίσῃ δηλ. πὼς οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν τούτων εἶναι Καραγγούνηδες. Θὰ τὸν γελάσῃ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἢ γυναίκεια ντυμασιὰ.

Αὐτὸ ἔπαθα τὴ χρονιά ποὺ πρωτοπέρασα ἀπ' τὸ Μυρέσι, ἓνα βλαχοχώρι ὡς μιάμιση ὥρα μακριὰ ἀπ' τὸ Καρπενήσι καὶ νοτιοδυτικὰ ἀπ' αὐτό. Τὸ θρῖσκε κανεῖς μπροστά του, ἂν κατεβαίνοντας τὸ ζυγὸ τῆς Ὄξυας θελήσῃ νὰ προχωρήσῃ τὴ ρεμματιά ποὺ μᾶς φέρνει στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Προυσιώτισσας. Μοῦ φάνηκε πὼς εἶδα Καραγγούνες καὶ ἔβαλα στὸ νοῦ μου πὼς ἐδῶ σὲ τοῦτο τὸ βουνὸ θὰ ξεκαλοκαιριάξουν ἴσως καραγγούνικες φαμελιές. Τὸ ντύσιμο τῶν γυναικῶν αὐτὸ μαρτυροῦσε. Γρήγορα ὅμως κατάλαβα τὴν ἀπάτη μου, ὅταν ρωτώντας κάποιον ἀπ' τοὺς ἄντρες, τί γλῶσσα μιλιέται στὸ χωριό, ἔμαθα πὼς μόνον ἐλληνικὰ γνωρίζουν οἱ βλάχοι. Πληροφορήθηκα ἐπίσης, ὅτι τὸ χωριὸ ρημῶνει ὁλότελα τὸ χειμῶνα καὶ πὼς οἱ κάτοικοι χινοπωριάζοντας ἀφήνουν τὸ βουνὸ συφάμελα καὶ σύστανα καὶ κατεβαίνουν νὰ παραχειμάσουν στὴν ἀκροποταμιὰ τῆς Ἐρημίτσας² κοντὰ στὸ Βραχώρι. Ἐπίσης πὼς στὰ παλιότερα χρόνια παραχειμάζαν καὶ στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς, ὅπου μένουν καὶ οἱ Καραγγούνηδες στὸ χωριό, τὸ Σοροδίγλι.³

¹ Καραγγούνηδες εἶναι Κασσοβλαχικὸς κλάδος ποὺ κατοικεῖ σὲ 4—5 χωριά τῆς Ἀκαρνανίας. Κοίτα πάρα κάτω.

² Ποτάμι ποὺ πιάνεται ψηλὰ στὴν Κερά Βγέναι καὶ πέφτει στὴ λίμνη τοῦ Ἀγγελοκάστρου

³ Ἡ ἀρχαία Στράτος.

Οἱ πληροφορίες αὐτὲς συνδυασμένες καὶ μ' ἄλλες ἐπιτόπιες παρατηρήσεις ποὺ ἔκαμα καὶ σ' ἄλλα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, μ' ἔκαμαν νὰ ἐγάλω τὰ παρακάτω τρεῖς ὑποθέσεις :

Ἡ οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν κάποτε στὰ παλιὰ χρόνια θὰ ἦτανε Καραγούνηδες ποὺ ξεκαλοκαιριάζοντας κι ἀγαπώντας σιγὰ σιγὰ τὸν τόπο ἐγκατεστάθηκαν

Σχ. 62. Μυρσειώτισσα (ἡ ἀριστερά), καὶ Εὐρυτάνα (ἡ δεξιὰ).

γιὰ πάντα στὰ βουνὰ ἀνάμεσα καὶ στοὺς παλιούς "Ἕλληνες κάτοικους" ἢ ἦταν πάντα "Ἕλληνες ποὺ κατέβαιναν καὶ παραχρῆμαζαν γύρω ἀπ' τὸν "Ἀσπροπόταμο, ὅπου κατοικοῦν ἀπὸ παλαιῶθε οἱ Καραγούνηδες· ἢ εἶναι Σαρακατσαναῖοι ἐλάχοι ποὺ ἐγκαταστάθηκαν γιὰ πάντα στὰ μέρη τοῦτα ποὺ ἀγάπησαν ξεκαλοκαιριάζοντας ἀπὸ χρόνια ποὺ κανέναν δὲ θυμᾶται.

Στὴν πρώτην ὑπόθεσιν γιὰ νὰ σταθοῦμε πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς οἱ Καραγούνηδες ἔπαθαν τέλειο ἐξελληνισμό στὴ γλῶσσα, ποὺ δὲν ἀποκλείεται, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας πόση ἀφομοιωτικὴ δύναμη εἶχε ὁ ἐλληνισμός. Τότε θὰ πούμε πὼς ξέμαθαν τὴ γλῶσσα τους καὶ κράτησαν τὴ ντυμασιά.

Ἡ δεύτερη ὑπόθεση στέκεται, ἂν ποῦμε πὺς οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ τῶν βουνῶν πα-
ραχειμάζοντας ἀνέκαθεν κοντὰ στοὺς Καραγγούνηδες μιμήθηκαν τὴ ντυμασίᾳ τους·
τὴν πῆραν λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὴν κρατοῦν γιὰ πάντα.

Ἡ τρίτη ὑπόθεση πὺς πρόκειται γιὰ Σαρακατσάνους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὸν
τόπο τοῦτον κι ἔχτισαν χωριά, μοῦ φαίνεται πιὸ πιθανή, καὶ σ' αὐτὴ μάλλον κλίνω,
καὶ τὴν παραδέχομαι ὡς ὀρθή. Τὸ σαρακατσάνικο ντύσιμό τους — οἱ διαφορὲς εἶναι
ἀσήμαντες — κι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσά εἶναι δυὸ ἀκλόνητες ἀποδείξεις πὺς οἱ κάτοικοι
τῶν ἀγρίων αὐτῶν βουνῶν ἦταν βλάχοι Σαρακατσαναῖοι. Ἀπ' τὴν ὑπόθεση αὐτὴ δὲν
μπορεῖ διόλου νὰ παραμερίσῃ κανεὶς, ἂν μελετήσῃ προσεχτικὰ καὶ τὰ ἔθιμά τους.
Εἶναι βλέπεις τσοπάνηδες καὶ τοῦτοι, ὅπως οἱ Σαρακατσαναῖοι, μὰ καὶ τὸ χειμῶνα
ξετοπίζονται σφάμελοι, ὅπως κι ἐκεῖνοι. Τί ἄλλο λοιπὸν χρειάζεται γιὰ νὰ πειστή
κανένας πὺς ἡ ὑπόθεσή μου αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ὀρθή;

Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα.

Ὅλες οἱ γυναῖκες τῶν Εὐρυτάνων χωρὶς ἐξαίρεσιν φοροῦν μάλλινη κορμοφάνελλα
ὕφαντὴ μὲ μανίκια πλεχτά. Πρὶν συρράψουν τὰ μανίκια, τὰ στολίζουν μὲ πολλὰ
ὠραῖα ἄσπρα κεντίδια καμωμένα ἐπίτηδες ἐκεῖ ποὺ θὰ ξεφαντῶνῃ τὸ χέρι, δηλ. ἀπ'
τὸν ἀγκῶνα καὶ κάτω. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ μανικίου γίνεταί γαλάζιο γιὰ νὰ ξεχωρί-
ζον τ' ἄσπρα ξέμπλια, ἐνῶ ἀπ' τὸν ἀγκῶνα κι ἀπάνω, ὅπως κι ὅλη ἡ ἄλλη κορ-
μοφάνελλα, εἶναι ὁλόλευκη. Μπορεῖ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς πὺς περιττὰ θὰ ἦσαν σὲ κάθε

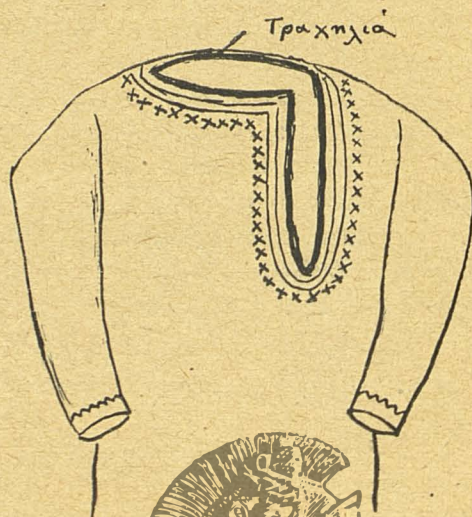

Σχ. 63. Μανίκι κορμοφάνελλας.

ἄλλο μέρος τῆς κορμοφάνελλας τὰ κεντίδια ἐκτὸς ἀπ' τὰ μανίκια. Καὶ ὅμως τὸ
πρᾶμα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἡ Εὐρυτάνα τίς πιὸ πολλὰς φορὲς κρατεῖ ἀνοιχτὰ τὰ στήθια
τῆς μπρός. Σὰν δουλευτάρια γυναῖκα ποὺ εἶναι καὶ σὰν μικρομάννα, ἅμα παντρεύεται
δὲν κουμπώνει τὴν τραχηλιά ἀπ' τὸ πουκάμισό της, κι ἀπ' τὸ ἀνοιγμα ξεφαντῶναι
καὶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἡ κορμοφάνελλα. Θὰ ἦταν λοιπὸν μιὰ σπουδαία παράλειψις νὰ
μὴν κάμῃ κεντίδια στὴν τραχηλιά της. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ κι ἐδῶ βάνει τὴν
τέχνη της σ' ἐνέργεια. Ἀλλὰ τὰ κοσμήματα ποὺ φκειάνει σὲ τούτῃ τῇ μεριά δὲν εἶ-
ναι ἄσπρα ὅπως στὸ μανίκι, ἀλλὰ γαλάζια γιὰ νὰ διακρίνωνται στὸν ἄσπρο κάμπο
πάνω.

Τὴ χρήση λοιπὸν τῆς κορμοφάνελλας νομίζω πὺς δὲν τὴν ἐπιβάλανε μονάχα οἱ λόγοι τῆς προστασίας τῆς υγείας, ἀλλὰ καὶ λόγοι αἰσθητικοί· πιδὸ πολὺ μάλιστα

Σχ. 64. Ἡ κορμοφάνελλα.

ταῦτοι οἱ τελευταῖοι, γιατί δὲν μποροῦν νὰ φανταστῶ, πὺς δὲ τὰ ἦταν ἀρμερὸ νὰ προστατεύη ἀπὸ τὸ κρύο ἓνα τόσο σκληροτραχηλιμένον κορμὶ μονάχα τὸ χοντροποκάμισο.

Τὸ ποκάμισο.

Τὸ γυναικεῖο ποκάμισο στὸ δῆμο Εὐρυτάνων γίνεται πολὺ μακρὺ. Κάποτε φτάνει κι ὡς τὰ κόμπια τῶν ποδαριῶν. Πιδὸ μεγάλη προσοχὴ δίνουν στὴν τραχηλιά καὶ στὰ μανίκια του, γιατί αὐτὰ δὲ σκεπάζονται ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐντύματα. Ἡ τραχηλιά γίνεται μὲ πιέτες ἀκριβῶς ὅπως ἡ τραχηλιά τοῦ ἀντρίκειου πουκάμισου κι ἐκεῖ πού τελειώνει στὸ λαιμὸ κεντιέται μὲ κόκκινα κεντίδια. Κάποτε πάνω σ' αὐτὴ κολλοῦν σειρήτι ἄσπρο ὀλοκέντητο μὲ κόκκινα ξόμπλια. Ἐπίσης στὴ σειρὰ κολλοῦν κομπιὰ κοκκαλένια γιὰ νὰ τὴν κουμπώνουν καὶ μὴ φαίνεται στὸ στήθος. Ἰδίως τὰ ἀνύπαντρα κορίτσια.

Τὰ μανίκια γίνονται πολὺ ἀνοιχτὰ μπρός, ἀκριβῶς ὅπως τὰ μανίκια τῶν φουστανελλάδων καὶ μὲ πολλὲς σοῦφρες στὸν ὦμο. Στὴν ἄκρη ἄκρη εἶναι ὀλοκέντητα μὲ κόκκινα κεντίδια πού τὰ φκειάνουν μὲ τὰ χέρια ἢ καὶ εἶναι φκειασμένα πάνω σὲ σειρήτια πού τὰ κολλοῦνε. Ἐπίσης καὶ τὰ νωμίτια στολίζονται μὲ τέτοια κεντίδια, ἀλλὰ κι οἱ ραφὲς ὅλες ἀπ' τὸ ποκάμισο γίνονται μὲ σταυροβελονιά.

Τὸ ποκάμισο ράβεται μὲ τὰ χέρια καὶ γίνεται ἀπὸ χοντρὸ χειρίσιο πανί ἢ κι ἀπὸ χασέ, ἀν τὸ προορίζουν γιὰ γιορτοφοριάτικο.

Οἱ γυναίκες κάλτσες (τσουράπια).

Ὁ τύπος τῶν τσουραπιῶν τῆς γυναίκας σὲ τοῦτα τὰ μέρη εἶναι διαφορετικὸς ἀπ' τὸν τύπο ποὺ ἐπικρατεῖ στ' ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλίας. Βλέποντας ἐδῶ τσουράπια νομίζεις, πῶς βλέπεις ἀντρίκειες κάλτσες πλεχτές. Κι ἀλήθεια τέτοιες θὰ ἦταν, ἂν δὲν τὶς ἐπλεκαν πρὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Κάτω ποὺ περίμενες νὰ ἔχουν πατούσα, δὲν τὴ βλέπεις, γιατί ποτὲ δὲν φκειάνουν γυναίκες τσουράπια μὲ τέτοια. Μονάχα δένουν στὸ κάτω ἄνοιγμα μάλλινη σκαλοπότα γιὰ νὰ τὰ κρατῇ ἀπ' τὴ φτέρνα τεντωμένα κάτω. Ποκάτω στὸ γόνα — γιατί ὥς ἐδῶ πάνω κάτω φτάνει τὸ μάκρος τους — τὰ δένουν μὲ μάλλινη στριφτὴ καλτσοδέτα ποὺ τὴν ἔχουν συνδεμένη στὸ περδάκι ἀπ' τὸ ἄπάνω ἄνοιγμα. Ἐνα τέτοιο σκέδιο τσουράπια πολὺ σωστὰ τὰ ὀνομάζουν στὰ μέρη τοῦτα κάλτσες, γιατί εἶναι πραγματικὰ κάλτσες, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πῶς εἶναι πρὸ μικρὲς κι ὀλοκέντητες. Τὸ ὄνομα ξενίζει στοὺς ἀλλοινοὺς τοὺς Αἰτωλοὺς. Αὐτοὶ τὴ γυναίκεια κάλτσα τὴν ξέρουν μόνο μὲ τὸ ὄνομα «τσουράπι».

Σχ. 65. Γυναίκεια κάλτσα.

Κάλτσες ἐδῶ πλέκουν μονάχα μάλλινες μὲ γαλάζια γνέματα καὶ τὶς φουρτώνουν μ' ἓνα σωρὸ κεντίδια ἄσπρα ποὺ τὰ φκειάνουν μὲ βαμβακερὲς κλωστές. Τόσα εἶναι τὰ κεντίδια ποὺ νομίζει κανεὶς πῶς τὶς κάλτσες τὶς φοροῦν οἱ γυναίκες ὄχι γιὰ νὰ κρύβουν τὴ γάμπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείχνουν τὸ στόλισμό τους.

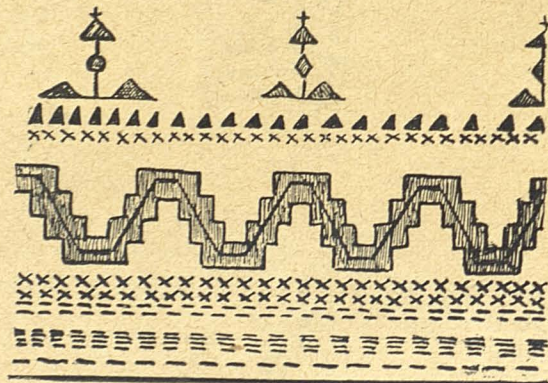
Ἡ ποδεσιά.

Στὰ μέρη τοῦτα τῶν Εὐρυτάνων πολὺ σπάνιο εἶναι νὰ ἴδῃς γυναῖκα μὲ λουρο-τσάρουχα. Πιὸ πολὺ συνηθίζονται τὰ ἀντρίκεια τσαρούχια τὶς καθημερινὲς ποὺ βρίσκονται στὶς δουλειές τους. Αὐτὰ εἶναι πολὺ στέρια· ἀντέχουν σ' ἕναν τέτοιον ἀγριό-τοπο ποὺ ὄντας ἔφκειανε ὁ θεὸς τὰ τόπια πράγματι ἐδῶ ἔρριξε ὅλη τὴν πέτρα του, ὅπως πολὺ σωστὰ πιστεῖει ἡ λαϊκὴ φαντασία. Πῶς θὰ βαστοῦσαν τὰ παπούτσια στὸ χωράφι, στ' ἀμπέλι, στὸ λόγγο, στὰ λιβάδια ποὺ εἶναι ἀναγκασμένη νὰ βρίσκεται ἡ γυναῖκα; Θὰ τάκοβε τὸ στουρνάρι κι ἡ ἀγριόπετρα! Ἡ σωτηρία τους λοιπὸν εἶναι τὰ ἀντρίκεια στέρια τσαρούχια ποὺ τὰ κάνει πιὸ στέρια ἡ πρόγγα ποὺ τοὺς κολλοῦν ἀπὸ κάτω. Σωστὸ πετάλωμα! Καὶ ν' ἀκοῦς ἐκεῖνο τὸ κράπ! κράπ! ποὺ κάνουν, ἅμα περπατῇ μιὰ γυναῖκα!

Τὸ πρᾶμα ὅμως διαφέρει τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτές. Τότε φοροῦν τὰ παπούτσια τους οἱ γυναῖκες. Κάτι παπούτσια ἀπὸ πρόστυχο ἀργασμένο πετσὶ σὰν τὰ σκαρπίνια πάνω κάτω φκειασμένα. Δένονται μὲ σκοινιά ἀγοραστὰ γιὰ νὰ συγκρατιοῦνται στὸ πόδι, καὶ τὰ φκειάνουν οἱ ντόπιοι τσαρσοχάδες ποὺ φκειάνουν καὶ τὰ τσαρούχια. Τὰ παπούτσια αὐτὰ ποὺ συνηθίζονται, στὸν τόπον τοῦτο εἶναι γνωστὰ ὡς θηλυκωτὰ παπούτσια, γιὰ τὴν ἑλκυστικότητά, δένονται δηλ. μὲ σκοινιά ἀπὸ πάνω.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ Τὸ μαλλινοφούστανο. ΑΘΗΝΩΝ

Ἀμέσως ὅξω ἀπ' τὸ ποκάμισο ἡ Εὐρυτάνα φορεῖ τὸ μαλλινοφούστανο. Τοῦτο γίνεται ἀπὸ ἀπολυτὸ ὕφασμα ποὺ τὸ ὑφάνουν στοὺς ντόπιους ἀργαλειοὺς καὶ βάφεται πάντοτε χωρὶς ἐξαίρεση γαλάζιο. Ράφτρες ποὺ νὰ ἔχουν τὸ ράφιμο γιὰ ἐπάγγελμα δὲ βρίσκεις στὰ βουνίσια ταῦτα βλαχοχώρια. Κάθε μιὰ γυναῖκα ράβει μονάχη της τὸ φουστάνι ποὺ θὰ φορέσῃ καὶ τὸ ράβει μὲ τέχνη ποὺ εἶναι νὰ τὸ θαυμάζῃς. Τὴν πιὸ μεγάλη τέχνη τὴν δείχνει στὸ κέντημα. Ὁλοκέντητος γίνεται ὁ ποδόγυρος τοῦ

Σχ. 66. Κέντημα ποδόγυρου.

φουστανιού, ολοκέντητη ή τραχηλιά και ταστήθι. Μανίκια δὲν ἔχει τὸ φουστάνι. Τὴν ἑλλειψη τοῦ στολισμοῦ ἐδῶ τὴν ἀναπληρώνουν τὰ πλούσια κεντήματα τοῦ κορμοφανελλίσου μανικιοῦ κι ὁ ἀέρας κι ἡ χάρη τοῦ πουκαμισίσου.

Τὰ κεντίδια γίνονται μὲ γνέματα βαμπακερά. Ἀπ' τὴν εἰκόνα βλέπει κανεὶς ποιά τάξη ἐπικρατεῖ στὸ κέντισμα τοῦ φουστανιοῦ. Πιο κάτω κατὰ τὴν ἄκρη τοῦ ποδόγυρου γίνεται μιὰ ἄσπρη συγκρατητὴ γραμμὴ. Παραπάνω καὶ παράλληλα σ' αὐτὴ γίνεται δευτέρη ἄσπρη γραμμὴ διπλάσια στὸ πάχος ἀπ' τὴν πρώτη. Ἀπάνω σὲ τούτη ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὀλόγυρα ἀκομποῦνε ἄσπρες κολῶνες, (πῶς ἄλλοιῶς νὰ τίς πῶ δὲν ξέρω).

Λίγο παραπάνω ἀπ' τίς κολῶνες κεντιοῦνται μὲ ἀπλὴ βελονιά δυὸ ἄλλες παράλληλες γραμμές. Ἀπάνω ἀπ' αὐτὲς ἀκολουθοῦν δυὸ σειρὲς ἀπὸ πυκνὰ Χ. Ἡ πρώτη τάχει πυκνότερα ἢ παραπάνω πιὸ ἀραιὰ τὰ Χ. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ τὸ γνωστὸ ἀπ' τὰ κυλίμια κόσμημα «ἀλυσίδα». Ὑστερα ἀπ' αὐτὴ ἔρχεται μιὰ σειρά ὀρθογώνια τρίγωνα μικρά. Πάνω ἀπ' αὐτὰ κεντιέται μιὰ σειρά ἀπὸ δέντρα. Τὸ καθένα βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἰσόπλευρα τρίγωνα. Ὁ κορμὸς τῶν δεντρῶν ἐξογκώνεται στὴ μέση καὶ παίρνει τὸ σχῆμα τοῦ ρόμβου. Κλαδιὰ καὶ φύλλωμα τοῦ καθενοῦ δέντρου παρασταίνονται μ' ἓνα τριγωνικὸ σχῆμα κι οἱ κορφοὶ τοὺς μὲ σταυρὸ.

Γιὰ νὰ γίνη τὸ φουστάνι, πρώτα ράβεται ἡ φούστα. Αὐτὴ τὴ φκειάνουν μὲ ἀμέτρητες δίπλες¹. Γιὰ νὰ καταφέρουν τόσες πολλὲς δίπλες δὲ συρράβουν λαγγιόλια ὅπως στὴ φουστανέλλα κι ὕστερα νὰ τὰ συρρῶσουν στὴ μέση. Αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ λαγνικὸ κι αὐτὸ μποροῦσε νὰ υποθέσῃ κανεὶς, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Κεῖνο ποὺ ἐπίδοκουν, τὸ καταφέρνουν μ' ἄλλον τρόπο.

Ἀφοῦ ράψουν τὴ φούστα, τὴν ἀφήνουν νὰ μουσκεῖ μὲς σὲ νερὸ ἓνα ἡμερόνυχτο. Ὑστερώτερα τὴ βγάλουν ἀπὸ κεῖ μέσα, τὴ στρώνουν κάτω σὲ καθαρὸ κι ἴσιο μέρος καὶ πιάνοντας ἀπὸ ὀῦ κι ἀπὸ κεῖ φκειάνουν μιὰ δυὸ τρεῖς κτλ. δίπλες ὥσπου νὰ διπλώσουν ὅλη τὴ φούστα· μονάχα μπροστὰ στὸν ἀφαλὸ ποὺ ἔχει καὶ μικρὸ ἄνοιγμα δὲ φκειάνουν δίπλες. Γιὰ νὰ στρώσῃ καλὰ τὸ διπλωμα, ἔτσι καθὼς τὴν ἔχουν κάτω τὴν πλακώνουν μὲ μιὰ σανίδα κι ἀπάνω σ' αὐτὴ βάνουν μεγάλο βάρος, πέτρες, κούτσουρα κι ὅ,τι ἄλλο βαρὺ πράμα. Σ' αὐτὴ τὴ θέσῃ πλακωμένη τὴν ἀφήνουν καὶ δεκαπέντε μέρες! Ὑστερο τὴν ξεπλακώνουν, κι οἱ δίπλες στέκονται στὴ θέσῃ τοὺς πιά. Ἔτσι διπλωμένη τὴ συρράβουν στὸ μάλλινο κορμὶ ποὺ ἔχουν φκειασμένο ἀπὸ πρωτύτερα. Μπροστὰ στ' ἀστήθι δὲν κουμπώνει αὐτὸ τὸ κορμογέλεκο, ὅς τὸ πῶ ἔτσι, καὶ τ' ἀφήνουν δίχως μανίκια, γιὰ νὰ ξεπροβάλουν τὰ χιονόλευκα μανίκια τοῦ ποκάμισου καὶ φαίνωνται ἀνεμπόδιστα τὰ κεντίδια τῆς κορμοφάνελλας.

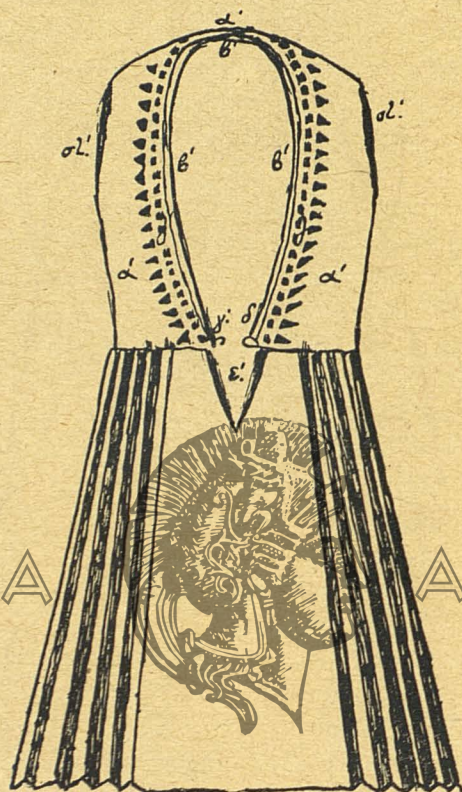
Μιὰ μικρὴ τσέπη ποὺ φκειάνουν στὸ φόρεμα τοῦτο καθόλου δὲν μπορεῖς νὰ τὴ διακρίνεις. Εἶναι κρυμμένη στὶς δίπλες τοῦ φουστανιοῦ στὴν κοιλιὰ ἴσια κάτω ἀπ' τὸ δεξιὸ χέρι. Ἐκεῖ σὲ ἀπόσταση ποῦ νὰ εἶναι βολετὴ στὸ χέρι, ἀνοίγουν ὀριζόντια μὲ τὸ ψαλλίδι μιὰ τρυπίτσα κι ἀπὸ τὸ μέσα μέρος συρράβουν πάνινη σακουλίτσα. Αὐτὴ

¹ πλίσσὲ δηλ.

εἶναι ἡ τσεπούλα. Τὸ ἄσπρο μαντηλάκι ποὺ τόσο χρειάζεται, ἅμα πιαστῇ ὁ χορὸς στὸ χοροστάσι, ἐδῶ μέσα βρίσκεται κρυμμένο.

Δὲ χορταίνει τὸ μάτι σου νὰ βλέπῃς τὸ βλάχικο αὐτὸ φουστάνι. Ἄν τύχῃ γὰ-

Σχ. 67. Τὸ μαλλινοφούστανο.

α' β' = νωμίτης.   στ' στ' = παραμπαλιές.   β' β' = τραχηλιά.   α' α' = κεντίδια τραχηλιάς.
γ' δ' = κόπτσες.   ε' = ἀφελός.

μος ἢ παγγύρι ποὺ μπαίνουν στὸ χορὸ ὅλα τὰ κορίτσια καὶ μὲ καμάρι δείχνουν τὲς δίπλες τῶν φουστανιῶν τους, πλούσια ὀμορφιά καὶ χαρὴ σκορπιέται γύρω σου. Κι ὅταν μιὰ λεπτὴ εὐωδία σὰν ἀπὸ βασιλικό, σὰν ἀπὸ νυχάκι σὰν ἀπὸ μῆλα αἰσθανθῇς γιὰ μιὰ στιγμοῦλα, ρωτιέσαι: μήπως κι εἶναι Νεράιδες αὐτὲς ποὺ χορεύουν;

Ἡ εὐρυτάνικη ποδιά.

Ἡ ποδιά ποὺ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λείπῃ ἀπὸ ἓνα τέτοιο βλάχικο ντύσιμο, χωρὶς ἄλλο φοριέται γιὰ τὴν ὀμορφιά. Τὸ δείχνουν τὰ πολλὰ κεντίδια τῆς:

«Στὴν κεντημένη σου ποδιά, μὴρ' Βλάχα,
Μὴρ' Βλάχα, Βλαχοπούλα,
ν' ἐσὺ τὰ ξέρεις οὐλα.
Λαλοῦν ἀηδόνια καὶ πουλιά, μὴρ' Βλάχα.
.....»

Σχ. 68. Εὐρυτάνα με ποδιά κι ἀλύσια.

Ἄκουσά ἔχω πὼς παλιότερα τὴν ἐφκειαναν ὑφαντὴ τὴν ποδιά, ἀλλὰ τώρα σὲ κανένα ἀπὸ τὰ εὐρυτάνικα χωριά δὲν εἶδα τέτοια. Μονάχα στὸ Μυρέσι τὴ βλέπεις νὰ φοριέται ἀπὸ μισόκοπες γριὲς γυναῖκες. Τώρα φοροῦν ποδιά φκειασμένη ἀπὸ ἀγοραστὸ τσίτι καὶ πάντα γαλάζια. Τὸ γαλάζιο ἔχει νὰ κάμῃ σ' ἄνδρες καὶ γυναῖκες

τῆς γούρνας ¹ ταύτης. Στὴν ἀκρη-ἄκρη τῆς κάτω πλευρίας κολλᾶνε μιὰ ταντέλλα ἄσπρη, πλατυὰ ὡς 0,20 τοῦ μέτρου. Λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τούτη κολλοῦν κι ἄλλη πλατύτερη ἀπ' τὴν πρώτη. Ἡ δεύτερη τούτη πιάνει ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρα τὸ πλάτος τῆς ποδιάς ὅλο, κι ὅχι ὅπως ἡ παρακάτω πού δὲ φτάνει ὡς κατάνακρα. Στὶς δυὸ τῆς ἄκρες λοιπὸν ἀναδιπλώνεται κατὰ πάνω ἀπ' τὸνα κι' ἀπ' τ' ἄλλο τὸ μέρος κι ἔτσι γίνεται τελλάρο ἀνοιχτὸ ἀπ' τὴν πάνω μεριά. Δεξιώτερα ἀπ' τὸν ἀφαλὸ καὶ λίγο πιὸ κάτω κολλιέται ἡ τσέπη. Ἐνα μπάλωμα ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ τοῖτι γαρνιρισμένα ὀλόγουρα μὲ ἄσπρη κι αὐτὸ ταντέλλα συρραμμένο ἀπ' τὴ πρόσωπη φκειάνει τὴν ἀπαραίτητη αὐτὴ τσέπη. Ἐνα τρίγωνο καμωμένο ἀπὸ τὴν ἴδια ταντέλλα στηρίζει τὰ σκέλια τοῦ στὶς δυὸ ἄκρες ἀπ' τὸ ἀνοιγμα τῆς τσέπης. Στέκεται σὰν ἀνθρωπος ταιτσελωμένος πάνω στὴν τσέπη. Δυὸ λωρίδες πάνινες κολλημένες ἀπ' τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριά τῆς ἀπάνω ἄκρας φκειάνουν τὸ ζωνάρι. Τὶς δυὸ ἄκρες τοῦ ζωνario τὶς κομποθαίξει πίσω στὸ κορμὶ τῆς ἡ γυναῖκα. Ζώνεται ἔτσι τὴν ποδιά τῆς. Εἶναι κι αὐτὴ ἓνα στολίδι, ἓνα τῆς καμάρι.

Τὸ ἀσημοζούναρο.

Ὅλα τ' ἄλλα μέρη τοῦ σώματος γὰρ στολισμένα ἡ γυναῖκα, δὲ θὰ ἦταν παρὰ λειψή ν' ἀφήσῃ τὴ μέση τῆς ἀστέλιστην. Γιατὶ ἔχει; Ἐφκειασε λοιπὸν τὸ ζωνάρι τῆς καὶ τὸ ζωνάρι. Μάλ' ἔχει ὅσον ἡ πλατὺ πλατὺ μὲ χρῶμα μαῦρο ἢ γαλάζιο, πού κομπώνει μπρὸς στὸν ἀφαλὸ μ' ἀσημένια κεντήτῃ κόπτσα (πὸρπη) παρόμοια μὲ κείνη πού φοροῦν οἱ παπάδες, ἀλλὰ ντύνουνται τὰ ἱερατικὰ τοὺς γιὰ νὰ λειτουργήσουν, ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ. Αὐτὴ τὴν κόπτσα τὴν φέρουν μὲ τὸ ὄνομα θηλυκωτάρι. Στὸ Μυρῆσι τέτοιες πλατυὲς ζώνες φκειάνουν κι ἀπ' ἀργασμένο δέρμα. Τὰ πολλὰ κεντρίδια πού τίς στολίζουν σὲ κάνουν νὰ νομίζῃς πὼς βλέπεις γυναῖκα μὲ σελλάχι. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία πού κοροϊδεύουν τίς Μυρεσιώτισσες οἱ ἄλλοι χωριάτες ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὶς λένε «μαυροσελλάχα κηδεσ».

Ἀπ' τ' ἀσημένιο θηλυκωτάρι κρεμιοῦνται τ' ἀσημένια ἀλύσια. Πέντε ἕξη ἀράδες καὶ κάποτε περισσότερες γαζώνουν τὴν ποδιά ὡς κάτω, ἔπειτα μὲ μιὰ χαριτωμένη καμπύλη ραιδώνουν κατὰ τὰ δεξιὰ κι ἀπάνω καὶ συμμαζεύονται πάλι σὲ μιὰ ἀσημένια κόπτσα πού μοιάζει σὰ γαντζούδι. Αὐτὸ τὸ γαντζώνουν στὸ ζωνάρι. Ἀλλες πάλι γυναῖκες βλέπεις νὰ φορῶν διπλὲς σειρὲς ἀλύσια πού τίς γαντζώνουν τὴ μιὰ δεξιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἀριστερά. Ἔτσι σοῦ θυμίζουν τὰ χαῖμαλιά πού φοροῦσαν τὸν παλιὸν καιρὸ οἱ κλέφτες², καὶ ὕστερότερα, στὶς μέρες μου ἀκόμη τὰ φοροῦσαν καὶ μικρὰ παιδιά.

Καὶ δεύτερη ἀσημένιαν κόπτσα φοροῦν οἱ γυναῖκες, ἀλλὰ δίχως ἀλύσια. Καρφιστώνουν μ' αὐτὴ μπροστὰ στὸ στήθος τὸ κεντιστὸ ποκάμισο γιὰ νὰ μὴ μένῃ ἀνοι-

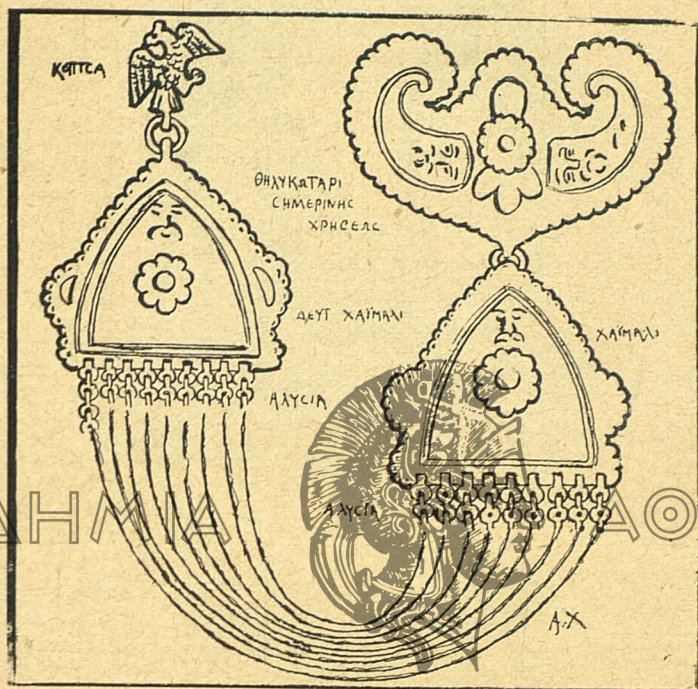
¹ τοπικὴ περιφέρεια.

² Κάπου βροντοῦ, μωρὲ Πανουργιὰ, κάπου βροντοῦνε χαῖμαλιά.

χτό. Μοιάζει τὸ κεφάλι τῆς σὰ μικρὴ καυκιὰ πού κρύβει τὸ γαντζάκι πού γαντζώνεται ἢ μακρυὰ σὰ βελόνι καρφίτσα πού πιάνει τὴν μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ἄκρια τῆς τραχηλίας.

Σὲ παλιότερα χρόνια φοροῦσαν καὶ ζωνάρια ὅλο ἀπὸ ἀσημένιες πλακίτσες φκεια-

Σχ. 69.

σμένα. Τότε φοροῦσαν καὶ τὶς ἀσημοσουγιές ὅλες ἀνεξαίρετα οἱ γυναῖκες κρεμασμένες ἀπ' ἀσημένιον ἄλυσο. Σήμερα κάπου καὶ πού βλέπεις τὴν ἀσημοσουγιὰ.

Ὅλα τὰ στολίδια πού γίνονται ἀπ' ἀσήμι εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα ἀσημικά.

Τὸ καππί.

Γιὰ πανώντυμα οἱ Εὐρυτάνες φοροῦνε τὸ καππί. Μὴ γελαστήτε ἀπ' τὸνομα καὶ νομίσετε πὺς πρόκειται γιὰ κανένα εἶδος καππότι. Τὸ καππί εἶναι διαφορετικὸ ἔνδυμα. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο δίμιτο μάλλινο ὕφασμα χοντρό. Τὸ χρῶμα του εἶναι ὀλόμαυρο. Ποτὲ δὲν φκειάνουν καππί μ' ἄλλο χρῶμα. Μοιάζει κάπως μὲ τὴν ἀντρίκεια κοντόσα πού γνωρίσαμε πάρα πάνω. Μάλιστα ἅμα βλέπης τὰ μανίκια του νὰ κρεμιοῦνται πίσω στὶς πλάτες, νομίζεις πὺς ἀλήθεια πρόκειται γιὰ τὸ εὐζωνικὸ τσιπουνὶ πού φοροῦσαν παλιότερα οἱ Εὐζῶνοι. Καὶ μπορείς νὰ δικαιολογήσης τό-

τε τούς καμπίσιους, πού κοροϊδεύοντας λένε τις άντρογύναικες αὐτὲς «Εὐζωνάκια»
 Ἄλλὰ τὸ ένδυμα τοῦτο ἔχει μεγάλες διαφορὲς ἀπ' τὴν κοντόσα. Δέν πιστεύω
 πὼς ἀπὸ μίμηση τῆς άντρικῆς κοντόσας ἔφκειασαν τὸ πρῶτο καππί. Τὸ σωστότερο

Σχ. 70. Τὸ καππί ἀπὸ μπρᾶς.

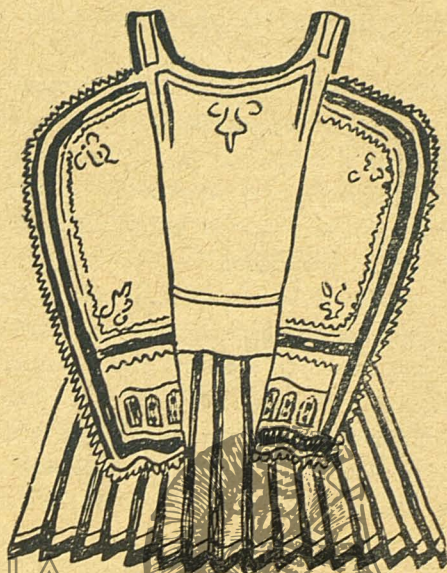
εἶναι νὰ παραδεχτοῦμε, πὼς τὸ καππί κατάντησε στὸν τύπο τοῦτο μὲ τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐξέλιξη· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὠνόμασαν καὶ καππί, δηλ. μικρότερο, κομπὸ καππί.

Γιὰ νὰ φκειάσουν καππί πρῶτα-πρῶτα ράβουν ἓνα μάλλινο κορμί πὸ τὸ μακρὸς του νὰ μὴ πέφτει παρακάτω ἀπ' τὴ μέση, καὶ τὸ πλάτος του νὰ μὴ κλείνει μπροστὰ τὸ στήθος. Ἀπαράλλαχτο δηλ. σὰν τὸ κορμί τῆς άντρίκειας κοντόσας. Ὅστε-ρα στὸ κάτω μέρος αὐτοῦ τοῦ κορμιοῦ συρράβουν κι ἓνα ἄλλο κομμάτι, ὅλο μὲ δίπλες φκειασμένο, πὸ τις διπλώνουν καὶ τις σιάζουν ὅπως τις δίπλες τοῦ φουστανιοῦ· κάτι σὰν κοντὴ φουστανελλίτσα. Κολλοῦν ἔπειτα καὶ τὰ μανίκια· μανίκια ὅμως πὸ ποτὲ δὲ φοριοῦνται, ἀλλὰ πέφτουν ἴσια κάτω ἀπ' τὰ νωμῖτια καὶ μάλιστα συγκρατιοῦνται μὲ μιὰ μετάξινη κόκκινη οὐτρά ἐκεῖ χαμηλὰ πὸ φτάνουν, γιὰ νὰ μὴν κουνιοῦνται διόλου. Ἡ τραχηλιὰ τοῦ καππιοῦ, τ' ἀστήθι, οἱ παραμπαλιές, οἱ κάτω ἄκρες κι οἱ συρραμμένες ἄκρες τῶν μανικιῶν σεραδώνονται μὲ σειρήτια φκειασμένα ἀπὸ μεταξωτὰ ἢ μάλλινα χάρτσια μαῦρα. Ἀνάμεσα στὰ μαῦρα σεράδια περνοῦν ἀραιὰ ἐδῶ ἐκεῖ μεταξωτὰ στρίμματα κόκκινα κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, καθὼς διαθαίνουν τὰ σειρή-τια, κεντοῦν καὶ κοσμήματα γαλάζια ἀνοιχτὰ μὲ μεταξωτὰ στρίμματα.

Παρὰ μέσα λίγο ἀπ' τὰ σειρήτια φκειάνουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ Χ. Τὴ σειρὰ αὐτὴ τὴν ἀκολουθεῖ ἄλλο σειρήτι ἀπὸ χάρτσια πλατυὰ ὥς 0,08 τοῦ μέτρου. Ἐπειτα ἀφήνεται ἄδειος ἓνας στενὸς δρόμος πὸ γιὰ περβάξι του κολλιέται μιὰ δυστριφτη μεταξωτὴ κλωστή κόκκινη (οὐτρά). Τούτην τὴ γραμμὴ τὴν ἀκολουθεῖ στενὴ

ταινία γινομένη ἀπὸ τρεῖς μαῦρες οὐτρὲς κι ὕστερα ἀπὸ τούτην ἔρχεται σεράδι μαῦρο διπλωμένο σὰ φεῖδι. Οἱ ἀγγωνὲς στολίζονται μὲ σεράδια πόχουν χρῶμα οὐρανί.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Σχ. 71. Ἡ καππί ἀπὸ πίσω

Πιὸ μέσα ἀπ' τὶς ἀγγωνὲς κι ἀνάμεσα στὰ γόφια κεντιοῦνται λουλούδια μὲ οὐτρά κόκκινη.

Τὸ πὼς τὸ ὁμορφο αὐτὸ καππί, ποὺ περιγράψαμε παραπάνω εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ καπποτιοῦ τὸ μαρτυράει κι ἓνας διάμεσος κρίκος τῶν δυωνῶνε τους. Ἐκτὸς δηλ. ἀπ' τὸ γιορτοφοριάτικο καππί τους οἱ γυναῖκες φκειάνουν καὶ φοροῦνε στὶς δουλειές τους κι ἄλλο τέτοιο ἀπὸ τραγομαλλίσιο σκουτί, ποὺ ἔχει νὰ κάμη κι ἀπ' τοὺς δυὸ τύπους. Τὸ σεραδῶνουν κι αὐτὸ στὶς ἄκρες μὲ σεράδια μεταξωτὰ κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο φκειάνουν καὶ κεντίδια σὰν ἐκεῖνα τοῦ γιορτινοῦ καππιού. Στὸ στολισμὸ λοιπὸν καὶ στὰ μέτρα μοιάζει μὲ τὸ καλὸ τὸ καππί· στὰ ὕλικά μοιάζει μὲ τὸ ἀντρίκειο καππί ποὺ γνωρίσαμε παρὰ πάνω.

Τὸ χτένισμα τῶν μαλλιῶν.

Τὸ γυναικεῖο μαντήλι.

Τὰ περιποιημένα μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ καὶ οἱ μακρυὲς πλεξίδες, (ποὺ τὶς λένε καὶ κόσες ἢ κοσίδες), εἶναι ἓνα στόλισμα ἀπ' τὰ πιὸ σπουδαῖα στὴν Εὐρυτάνα. Μὲ τὴν τσατσάρα της, (μιά ἀπλὴ τσατσάρα ἀπ' αὐτὲς ποὺ πωλοῦνε στὸ ἐμπόριο), χτενίζει κάθε πρωτὶ τὸ κεφάλι καὶ φκειάνει τὴ χωρίστρα της. Γιὰ νὰ μαλακώνουν

οί τρίχες, τις ἀλείθει κάποτε μὲ λίγο ἐλιόλαδο ἢ καὶ μὲ βατόλαδο, (κοινὸ λάδι ποὺ βάνουν μέσα φύλλα δάφνης γιὰ νὰ πάρῃ μυρωδιά). Πιάνοντας ἔπειτα μιὰ μιὰ τούφα μαλλιά τὰ πλέει καὶ ρίχνει τις κοσίδες πίσω κατὰ τὴν πλάτῃ ἢ τις κουλουριάζει πάνω στὸ κεφάλι καὶ τις καταπιάνει. Ἀπὸ πάνω ρίχνει ἔπειτα τὸ μαντήλι.

Μαντήλια προμηθεύονται ἀπ' τὸ ἐμπόριο. Ἐδῶ σὲ τούτῃ τῇ γούρνα συνηθιόνται τὰ βαθυὰ κόκκινα, ποὺ τὸ χρῶμα τους μοιάζει πολὺ σὰν τὸ αἷμα.¹ Μὴ νομίσης ὅμως πῶς τὰ φοροῦν ἐδεδέτσι ὅπως τ' ἀγοράζουν· αὐτὸ γίνεται στ' ἄλλα τὰ μέρη τῆς Αἰτωλίας. Τὸ περιθώριο τους γύρω γύρω τὸ σεραδώνουν μὲ στενὸ σειρήτι ἀπὸ δυο-τρία μεταξωτὰ στρίμματα καμωμένο, κι ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κρεμοῦνε ἄκρη ἄκρη φουντίτσες τριανταφυλλίες, θαλασσιές ἢ κόκκινες.²

Πρὶν τὸ ρίξουν στὸ κεφάλι τὸ διπλώνουν πιάνοντάς το ἀπ' τις δυο ἀντίθετες ἁγωνές. Ἔτσι παίρνει σχῆμα τριγωνικὸ καὶ τὸ βάνουν πάνω στὸ κεφάλι μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε ἡ μιὰ του ἄκρη νὰ πέφτῃ πίσω στὸ κορμὶ ἀνάμεσα στὶς δυο πλάτες καὶ νὰ κρεμιέται μαζὶ μὲ τις ἄκρες τῶν πλεξιδιῶν. Τὶς ἄλλες δυο ἄκρες τις κομποθιάζει ἀπ' τὴ μέσῃ μεριά ἀπ' τις κοσίδες, ἀνάμεσα σὲ ἄλλο δηλ. κι αὐτές.

Ἄν ἔχῃ τὰ μαλλιά κουλουριασμένα στὸ κεφάλι, τὸ κουλουριάζει καὶ τὸ σκεπομάντηλο μαζὶ μὲ τοῦτα. Φκειάνει τὰ μαλλιά κουλουριάκι, λέει.

Τὸ πιὸ συνηθισμένο φκειάσιμο τῶν μαλλιῶν ὅμως εἶναι τὸ πρῶτο. Ἔτσι καὶ τὸ μακρὸς τῶν μαλλιῶν φαίνεται — (γυναῖκα μὲ μακρὰ μαλλιά θεωρεῖται φράα) καὶ τὰ πλουρίδια πῶς στήν ἄκρη τὸ σκεπομάντηλο δὲν κρύβονται· δίνουν χάρη κι ὁμορφάδα σ' ὅλο τὸ ντύσιμο.

Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια.

Γυναῖκα χωρὶς σκουλαρίκια εἶναι κάτι ποὺ δὲ βάνει ὁ νοῦς σου σὲ τοῦτα τὰ μέρη. Τί ἄντρας εἶναι καὶ δὲ φοράει σκουλαρίκια; εἶναι μιὰ ἀπορία ποὺ πολὺ συχνὰ τὴν ἀκούει κανένας, ἂν τύχῃ νὰ ἰδοῦνε γυναῖκα χωρὶς τὰ λιλιὰ στ' αὐτιά κρεμασμένα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη γιὰ χρυσὰ σκουλαρίκια. Αὐτὰ σπάνια νὰ τὰ ἰδῇς. Ἐδῶ ἔχουν πέραση μεγάλῃ τὰ τιποτένια σκουλαρίκια, ποὺ πουλᾶνε οἱ γυρολόγοι ποὺ γυρίζουν μὲ τὴ μόστρα φορτωμένοι σ' ὅλα τὰ κουτσοχώρια. Βλέπεις τις γυναικοῦλες νὰ ξεπετιόνται ἀπ' τις πορτίτσες τους καὶ νὰ διαλένε τὰ κατακίτρινα (παφιλένια) σκουλαρίκια, ποὺ διαλαλεῖ ὁ γυρολόγος στὰ στενοσόκακα τοῦ χωριοῦ. Πολυτιμότερα σκουλαρίκια θεωροῦνε τὰ ἀσημένια ποὺ φκειάνουν οἱ Δημητσανίτες χρυσικοὶ ποὺ φτάνουν κι ὡς ἐδῶ στὰ ἀπόκεντρα τοῦτα μέρη.

Γιὰ νὰ φοριοῦνται τὰ σκουλαρίκια, πρέπει νάναί τρυπημένα τ' αὐτιά, κι ἐπειδὴ

¹ Ἐχουν πέραση καὶ μαντήλια μὲ κανελὶ ἢ καφὲ χρῶμα.

² Τέτοιο στολισμὸ στὸ μαντήλι κάνουν τὰ κορίτσια.

³ Μακρὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση, εἶναι παροιμία.

τὸ τρύπημα στὴ μεγάλη ἡλικία εἶναι δύσκολο, οἱ μαννάδες τρυποῦν μὲ βελόνι τ' αὐτάκια τῶν κοριτσιῶν τούς στὴ μικρὴ ἀκόμα ἡλικία. Γιὰ νὰ ὁ ψιάση ἡ πληγὴ ποὺ κάνει τὸ τρύπημα, περνοῦν βαμβακερὰ σκοινάκια στὶς τρύπες καὶ τ' ἀφήνουν ἐκεῖ ὥσπου νὰ περάσῃ ἡ περίοδος ποὺ θὰ τρέξῃ τὸ ἔμψυο. Ἐπίσης πολὺ συνηθίζονται τὰ δαχτυλίδια. Δυὸ καὶ τρία δαχτυλίδια φορεῖ στὸ κάθε χέρι ἡ γυναίκα. Καὶ τί δαχτυλίδια! Ἐδῶ ἔχει μεγάλη πέραση ὁ πόφιλας καὶ τὸ χάλκωμα. Ἀσημένια καὶ χρυσὰ βέβαια δὲ λείπουν, μὰ σὲ πολὺ λίγα χέρια μπορεῖ νὰ τὰ ἰδῇ κανένας. Καὶ στὰ δαχτυλίδια παίζει ρόλο ἐδῶ τὸ ἐμπόριο τοῦ γυρολόγου Δημητσανίτη.

Δαχτυλίδια μόνο οἱ παντρεμένες φοροῦν, τὰ κορίτσια θεωρεῖται ἄπρεπο νὰ βάνουν τέτοιο πρᾶμα στὸ χέρι τους. Τὸ δαχτυλίδι εἶναι γνῶρισμα τῆς παντρεμένης.

Παραλλαγὲς τῆς γυναικείας ντυμασιᾶς τῶν Εὐρυτάνων.

Τὸ Κρικέλου—ἓνα κεφαλοχώρι στὸ πλάι τῆς Ὁξιάς δῶθε ἀπ' τὰ ἱστορικὰ Κοκκάκια κατὰ τὸ μέρος τῆς Εὐρυτανίας—εἶναι ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ δήμου Εὐρυτάνων. Καὶ ὅμως ἡ γυναικεία ντυμασιά ἐδῶ λίγο εἶναι παραλλαγμένη. Τὸ γνωστὸ καππὶ ποὺ κατακλύζει ὅλα τ' ἄλλα χωριά κάπου κάπου τὸ βλέπεις. Παραχωρεῖ τὴ θέση του στὴ σεγγούνα· καὶ ποιά σεγγούνα; ὅχι τὴν ἀπλή, ἀμπλιανίτικη, ποὺ ἐδῶ κοντὰ ἔχει τὸ κράτος τῆς (ἢ Ἀμπλιανῆς) 3 ὥρ. μακριὰ ἀπ' τὸ Κρικέλου, ἀλλὰ τὴν καταφορτωμένη ἀπὸ μπιχμπιδία πλατανιώτικη σεγγούνα, ποὺ θὰ περιγράψουμε παρακάτω. Μάλιστα ἐδῶ τὸ σεγγούνη γίνεται μὲ πῦρ πλούσια πλούμδια ἀπὸ κείνα ποὺ θὰ ἰδοῦμε στὸν Πλάτανο.

Ἀλλὰ καὶ τὸ χτένισμα καὶ στόλισμα τῶν μαλλιῶν ἐδῶ εἶναι πιὸ προκομμένο καὶ πρὸ πλούσιο. Σὰν νὰ μὴ φτάνουν τὰ μεταξωτὰ κλοσσάκια τοῦ μαντηλιοῦ νὰ στολίσουν τὸ κεφάλι, κρεμοῦν μπροστὰ στὸ μέτωπο οἱ γυναῖκες κι ἀρμάθες ἀπὸ φλωριά. Βλέποντας τέτοιο στολισμένο κεφάλι ἄθελα φέρνεις τὸ νοῦ σου στὸ στεφανωμένο κεφάλι καμιανῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίσσης, ὅπως τὸ ἔχεις δῆ ζωγραφισμένο σὲ βιδλία. Παίρνεις κείνον τὸν πλούσιο στολισμὸ ποὺ κάθεσαι πάνω στὸ μορφο κεφαλάκι γιὰ κάτι στέμμα βασιλικό. Καὶ σὲ θέλω αὐτὸν τὸ στολισμὸ νὰ τὸν ἰδῇς πρὸ δυναμωμένο σὲ νύφη ποὺ πᾶν νὰν τὴ στεφανώσουν στὴν ἐκκλησιὰ ἢ σὲ κορίτσια ποὺ σέρνουν τὸ χορὸ στὸ χοροστάσι τῇ μέρα τὸ παγγύρι καὶ δείχνουν ὅλο τὸ νάζι καὶ καμάρι. Τότε (26 Ἰουλίου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς) εἶναι μαζεμμένο στὸ βουνὸ ὅλο τὸ χωριό. Ἀφῆκαν τὸ νέο χειμωνιάτικο χωριὸ πόχουν χτισμένο στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Φεῖδαρη κάτω στὸ Μποχώρι κι ἤρθαν νὰ πιοῦν ἓνα μῆνα κρύο νερὸ ν' ἀποπάρουν στήν Ὁξιά. Παγγυρίζουν. Πάνω στὴ ζούρλια τοῦ χοροῦ κατὰ τὸ βράδυ βράδυ γεμάτες ἀπὸ τὸ καμάρι ποὺ γεννάει ὁ πλούσιος στολισμὸς τῆς ντυμασιᾶς οἱ Κρικελιώτισσες δείχνουν τὴν ὁμορφὴ κορμοστασιά τους· καὶ μὲ πρὸ πολὺ νάζι μάλιστα, ἅμα καταλάβουν, πὼς περίεργα ξένα μάτια εἶναι ριγμένα πάνω σὲ κείνο ποὺ τίς κάνει νὰ καμαρώνουν.

Πιό πολύ παραλλαγμένο είναι τὸ ντύσιμο στὸ Μυρέσι τοῦ Καρπενησιοῦ. Ἐδῶ τὸ ποκάμισο εἶναι μακρύτερο ἀπ' τὸ φουστάνι. Οἱ ἄκρες τοῦ κάτω ξεπέχουν καὶ φτάνουν ὡς τὸ χτένι τοῦ ποδαριοῦ. Τὰ μανίκια τοῦ εἶναι πιό μακριά, ὥστε σκεπάζουν καὶ τὸ μισό τὸ χέρι· κρύβουν τὰ μανίκια τῆς κορμοφάνελλας. Μπρὸς στὸ στήθος μένει ξεκούμπωτο τὸ ποκάμισο κι ἀφήνει νὰ φαίνεται ἡ κορμοφάνελλα. Ἀλλὰ καὶ τὸ φουστάνι ἐπίσης δὲν κουμπώνεται στὸ λαιμό. Ἡ ποδιά γίνεται ἀπὸ ὑφαντὸ ντόπιο μάλλινο σκουτὶ βαμμένο μαῦρο. Κεντίδια ἄσπρα τῇ στολίζουν ἀπὸ πάνω ὡς κάτω.

Ἀφήνω τὸ ζωνάρι. Γι' αὐτὸ εἶπα παραπάνω. Κεῖνο ποὺ πιό πολύ ξεμακραίνει τὶς Μυρεσιώτισσες ἀπὸ τὶς ἄλλες Εὐρυτάνες εἶναι ἡ σεργούνα. Οἱ ἡλικιωμένες ἀπ' αὐτὲς φοροῦν μαλλινοσέγγουνα μαύρη σεραδωμένη καὶ κεντημένη μὲ πλούσια ξόμπλια σὰν ἐκεῖνα ποὺ συνηθίζονται στοῦ Κρικέλου καὶ στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας.

Οἱ Καραγγούνηδες.

Μοιάζουν τόσο πολὺ στὴ ντυμασιά μὲ τοὺς Εὐρυτάνες οἱ Καραγγούνισσες, ὥστε θὰ ἦταν μιὰ παράλειψη νὰ μὴ γίνη ἐδῶ κάποιος πλατύτερος λόγος.

Μὲ τὸ ὄνομα Καραγγούνηδες εἶναι γνωστοὶ στὴν Αἰτωλία ἓνα ἀπόσπασμα Κουτσοβλάχων ποὺ κατοικοῦν στὴν ἀκροποταμία τοῦ Ἀσπροπόταμου καθὼς πιάνει ἀπ' τὸ λεπενιώτικον κάμπου καὶ πίσω τὸν κατήφορο ὡς στὴ Σταμνὰ κατὰ τὸ ἀνελεικιώικον τόπο. Στὴ γραμμὴ σχεδὸν ἔχουν χτισμένα τὰ χωριά τὰς Σαροβίγης, (μέσα στὰ παλιὰ τεῖχη τῆς Στράτου πρωτ. τῶν ἀρχαίων Ἀκαρνανῶν), Ὀχτία, τοῦ Κατσαροῦ, Παλιομάνινα, τοῦ Νταγιάντα. Ἀλλὰ Καραγγούνικα χωριά εἶναι κατὰ τοῦ Ἀστακοῦ τὰ μέρη, ἡ Γουργιώτισσα, ἡ Ἀγραμπελή, τὸ Στουρνάρι καὶ τὸ Καλέτσι. Μιλοῦν ὅλοι τὴν Κουτσοβλάχικη γλῶσσα, μιλοῦν τὰ καραγγούνικα ποὺ λένε στὴν Αἰτωλία. Εἴρουν ὅμως ὅλοι—ἴσως νὰ μὴν τὰ ξέρουν τίποτε γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀκόμα—καὶ τὰ ἑλληνικά, καὶ τὰ μιλοῦν σὰν Ἕλληνες μὲ τὴ συνείδηση πὺς κι αὐτοὶ εἶναι Ἕλληνες.

Μὲ τὰ γειτονικά ἑλληνόφωνα χωριά ποτὲ δὲν κάνουν συμπεθεριές. Ἡ Καραγγούνα παίρνει γι' ἄντρα τὸν Καραγγούνη καὶ τ' ἀντίθετο. Τοὺς χωρίζει μιὰ διαφορὰ σπουδαία καὶ δὲν ταιριάζουν γάμοι Καραγγούνηδων μὲ ἑλληνόφωνους. Τοὺς χωρίζει ἡ ἐντελὴς διαφορετικὴ ζωὴ ποὺ κάνουν. Οἱ Καραγγούνηδες ἦταν ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια σκηνίτες νομάδες. Τὸ καλοκαίρι ἀνέβαιναν καὶ ξεκαλοκαίριαζαν στὰ βουνὰ πάνω στ' Ἀγραφα καὶ στὴν Ἠπειρο. Τὸ χειμῶνα κατέβαιναν γιὰ νὰ ξεχειμάσουν μὲ τὰ πράματά τους σὲ τούτους ἐδῶ τοὺς πλούσιους κάμπους. Σιγὰ σιγὰ τὸ δρῆκαν πιό καλὺτερο νὰ στήσουν ἐδῶ τὴ μόνιμη κατοικία τους κι ἀπ' τὰ 1865—1870 ἔχτισαν τὰ χωριά ποὺ ὠνομάσαμε παραπάνω. Αὐτὸ βέβαια ἦταν ἓνα μεγάλο παραστράτημα ἀπ' τὴν παλιὰ παράδοση ποὺ ποιεῖς ξέρεῖ ἀπὸ πότε κρατοῦσε, μὰ ἄξιζε, γιατί πιάσανε τοὺς πιό πλούσιους τόπους κι ἔκαναν καὶ καλλιέργεια ποὺ πρωτύτερα τοὺς ἦταν ἄγνωστη τέχνη.

Καὶ μ' ὅλο ὅμως αὐτὸ τὸ παραστράτημα κράτησαν στοργικὰ τὸ πολὺ μέρος τῆς παλιᾶς των ζωῆς. Κράτησαν τὰ πρόβατα. Ὁ Καραγγούνης πρῶτα εἶναι τσοπάνης.

Τὸ τσοπανιλίκι τὸ βρῆκε ἀπ' τὸν πατέρα του. Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν κι αὐτὸς νὰ βόσκει τὰ ὠραῖα «καραγγούνικα πρόβατα» — οἱ καραγγούνικες προβατίνες εἶναι κυράδες, λένε στὴν Αἰτωλία, καὶ θέλουν νὰ ποῦν πὼς εἶναι ράτσα ἐκλεκτή—στὰ ἴδια λιβάδια ποὺ ἔβοσκαν κι οἱ προσπαππούληδες του. Εἶναι καὶ Καραγγούνηδες ποὺ κάνουν τὸν ἀγωγιάτη μὲ τὰ μουλάρια τους. Δύο, τρία καὶ περισσότερα κάποτε τέτοια φορτιάρικα συντηράει ὁ Καραγγούνης. Καραβάνια ἀπὸ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν ἐμπορεύματα ἀπ' τὸ Βραχῶρι πάνω στὰ βουνίσια χωριὰ τῆς Εὐρυτανίας. Μὲ τὰ καραγγούνικα μουλάρια ταξιδεύουν ὅσοι πᾶνε γιὰ τὰ Κρεμαστά, λουτρὰ πάνω στὴν Εὐρυτανία. Μὲ καραγγούνικα μουλάρια κουβαλοῦν τὰ πράματά τους ὅσοι ἀπ' τοὺς Καμπίσιους πᾶνε στὸ ξεκαλοκαιριὸ πάνω στὰ βουνά. Καὶ βλέποντας τὸ καραγγούνικο καραβάνι ποὺ τὸ ὁδηγοῦν ἀπὸ πίσω οἱ Καραγγούνηδες μὲ τίς μακρυές τους ἄσπρες σεγγούνες, νομίζεις πὼς βλέπεις τ' ἀδέλφια τους τοὺς Περιβολιώτες καὶ τοὺς Σαμαριναίους κυρατζήδες ποὺ κρατοῦν κι αὐτοὶ τὴν ἀδιάκοπη συγκοινωνία ἀπ' τοὺς Θεσσαλιώτικους καὶ μακεδόνικους κάμπους ὥς πάνω στὴν ψηλὴ Βασιλίτσα καὶ τὸ Σμόλικα. Ἰδιαίτε καὶ ἀπαράλλαχτη ζωὴ!

Κρατοῦν καὶ κάτι ἄλλο ἀπ' τὰ παλιά οἱ Καραγγούνηδες. Κρατοῦν τὴν πατριαρχικὴ τους κοινωνικὴ ὀργάνωση. Τὸ κάθε χωριὸ ἔχει τὸν τρανό του· ἔχει τὸν τσέλιγκα ποὺ τὸ διαφτύνει. Καὶ τὸ τσελιγγάτο διασπείρεται διαδοχικὰ ἀπὸ γονιὸ σὲ παιδί. Ὁ τῆς τσέλιγγας, αὐτὸ γίνεται στὰ χωριά. Ψηλαῖουν τὸ βουλευτὴ πρὸ θάλασσης τσέλιγγας.

Καὶ σ' ὅλα τὰ κοινὰ συμφέροντά τους παρκατέκειται γι' ἀντιπρόσωπός τους. Μὲ τὸ δημόσιον εἰσπράχτορα, μὲ τὸν ἀποσπασματάρχην καὶ μὲ κάθε ὄργανο τοῦ Κράτους δὲν ἔρχεται σὲ καμιὰ ἐπικοινωνία ὁ Καραγγούνης. Τὸν ἀντιπροσωπεύει ὁ τσέλιγγας. Αὐτὸς πληρώνει τοὺς δημόσιους φόρους τοῦ χωριοῦ, αὐτὸς δίνει λόγο γιὰ κάθε κοινὴ ὑπόθεση. Κι' αὐτὸς τὰ ξεμπερδεύει ὕστερα μὲ τοὺς χωριανούς του.

Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Σοροβιγλιοῦ τὸ κρατεῖ ἡ γνωστὴ ἀπ' τ' Ἀλῆ-πασά τὸν καιρὸ οἰκογένεια τοῦ Μίχα Γιάννικα: «Ὁ Γιάννικας καθαλλίκεψε στὰ Γιάννινα νὰ πάη», λέει τὸ τραγούδι. Τὸ τσελιγγάτο τοῦ Κατσαροῦ τόχουν οἱ Κατσαραῖοι. Στὴν Παλιομάνινα ὁ Κουτσομπίνας, στὴν Νταγιάντα ὁ Νταγιάντας καὶ πᾶει λέοντας.

Ἀντρίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.

Φύλαξαν καὶ κάτι ἄλλο ἀπὸ τοὺς πατεράδες τους οἱ Καραγγούνηδες. Φύλαξαν ἐκτὸς ἀπ' τὴ γλώσσα, καὶ τὴ ντυμασιά ποὺ μὲ δικὰ τους ὕλικά, μὲ ὕλικά ποὺ τοὺς δίνουν τὰ πρόβατά τους τὴ φκειάνουν μόνοι τους.

Ἔτσι οἱ ἄντρες φορᾶνε ἄσπρες μάλλινες κάλτσες καὶ τσαρούχια μὲ ἀγρινιώτικη φκειασιά. Τίς κάλτσες στὴ γλώσσα τους τίς λένε: τσόριτες καὶ τίς δένουν κάτω ἀπ' τὸ γόνα μὲ μαῦρες καλτσοδέτες, ποὺ τίς λένε: τζόνε. Ἀντὶς γιὰ φουστανέλλα

φορᾶνε μιὰ μάλλινη ἄσπρη¹ σεγγούνα λαγγιολωτή. Τὰ λαγγιόλια της πολλὰ καὶ διπλωμένα (σὰν τὰ εὐρυτάνικα φουστάνια) μακρυὰ ὥς παρακάτω ἀπ' τὴς ἄτζες σοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση μάλλινης φουστανέλλας. Ὅλες τὴς ἄκρες τῆς σεγγούνας τὴς σεραδῶνουν μὲ μάλλινα ἄσπρα σεράδια.

Πάνω στὸ κορμὶ οἱ Καραγγούνηδες φορᾶνε γελέκι ἄσπρο σεραδωμένο μὲ μαῦρα μάλλινα γαϊτάνια καὶ τὸ λένε: ντουλαμίτσι. Σωτερικὰ ἐνδύματα φοροῦνε τὴν κορμοφανέλλα, τὸ κοντὸ καὶ τὸ σῶβρακο, ποὺ τὸ λένε πρεπότς.

Στὸ κεφάλι φορᾶνε τὴν ἀγρινιώτικη ἀτλαζένια κεντητὴ σκούφια, ποὺ τὴ λένε κατσιούλα, καὶ τὸ χειμῶνα ὅλοι πέρα γιὰ πέρα σέρνουν τὴ γνωστὴ ἀπὸ παραπάνω αἰτωλικὴ κάππα μὲ τὸ ὄνομα: τεμπάρε.

Γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά.

Ζωγραφισμένη ἀλήθεια εἶναι ἡ γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιά! Εἶναι ἔργο τῶν χειρῶν τῆς Καραγγούνας. Ἄς ὀνομάσουμε τὰ ἐνδύματά της ἀρχίζοντας ἀπ' τὰ ἐσώρουχα. Πρῶτο εἶναι ἡ κορμοφάνελλα, σὰν ἐκείνη τῶν Εὐρυτάνων, ἴσως μὲ ποῖο μεγάλο στολίδι ἀπ' ἔξω τὸ ποκάμισο, τὸ κιτρίτσι, ποὺ λένε, μακρὺ ὥς τὰ ποδάρδια κάτω μὲ ποῖο μακρύτερα ἀπ' τὰ εὐρυτάνικα μανίκια καὶ μὲ ὀλοκέντητο ποδόγυρο. Ἦνας ὀλόκληρος κόσμος κεντιδιῶν κόκκινων, γαλάζιων μαῦρων εἶναι πυκνὰ σκορπισμένα σὲ μιὰ πιθανῆς πλατυὰ λωρίδα ποὺ περιτριγυρίζει ὅλογυρο τὸν ποδόγυρο τοῦ ἄσπρου τούτου πουκάμισου καὶ εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα πόλε. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι ὀλοκέντητες καὶ οἱ ἄκρες τῶν μανικιών.

Οἱ κάλτσες ποὺ σκεπάζουν τὴς γάμπες εἶναι πλεχτὲς καὶ δὲν ἔχουν τὸ πολὺ στολίδι, ποὺ ἔχουν οἱ εὐρυτάνικες. Δὲν εἶναι ἀνάγκη, γιὰτὶ σκεπάζονται ἀπ' τὸ μακρὺ ποκάμισο. Στὰ πόδια κάτω φοροῦν θηλυκωτὰ παπούτσια ἢ καὶ ἀπλὰ καὶ τὰ λένε πρεπότς.

Γιὰ πανώννυμα φορᾶνε σεγγούνα μαύρη μακρυὰ ὀλοκέντητη, ποὺ μοιάζει σὰν τὴν πλατανιώτικη σάρκα, ποὺ θὰ ποῦμε παρακάτω. Μπρὸς στὴν κοιλιά κρεμᾶνε μαῦρη ὑφαντὴ μάλλινη, μακρυὰ ὀλοκέντητη μὲ μεταξωτὰ γαϊτάνια ποδιά, τὴν ποδιά σου. Τὸ κέντημα τῆς ποδιάου τὸ γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα: φλάμπουρη· τὴς λωρίδες ποὺ τὴς ζώνουν στὴ μέση, πλατυές, φκειασμένες ἀπὸ μάλλινο σχοιτὶ πετωμένες μὲ φέλλα καὶ κεντημένες μὲ ωραιότατο κέντημα ἀπὸ χρυσὰ γαϊτάνια τὴς λένε τίτζγιες = (ζῶνες). Στὴς ἄκρες ἀπ' τὴς τίτζγιες κολλιόνται δυὸ μικρὰ παρατσούκλια κεντημένα μὲ χρυσὰ γαϊτάνια καὶ λέγονται ἀλτίτσιες, στὴ γλῶσσα τους.

Στὸ κορμὶ φοροῦν ὅπως καὶ οἱ Εὐρυτάνες τὸ καππί, τὴν κότσια, ὅπως λένε φκειασμένη ἀπὸ μάλλινο ὑφασμα μαῦρο καὶ κεντημένη μὲ μεταξωτὰ χάρτσια.

¹ Μὲ τὸν ἴδιο ἀκριθὺς τύπο σεγγούνα φοροῦν καὶ οἱ Κουτσόδολχοι τοῦ Πίνδου (Σαμαρίνα, Περιβόλι, Σμιξη, Ἀδέλλα, Κρανιά, ἀλλὰ ἐδῶ τὴ βάφουν πάντα γαλάζια· ἄσπρη εἶναι ἄγνωστη ἐκεῖ.

Στις ἄκρες οἱ ἀλτίτσες ἔχουν κόπτισες γιὰ νὰ πιάνουν τὴν ποδιά. Στὸν ἀφαλὸ πάνω γαντζώνεται τὸ θηλυκωτᾶρι, τὸ τσουπρέκι στὴ γλῶσσα τους.

Εἰκ. 72. Παντρεμένη Καραγγούνα.

Στὸ κεφάλι φοροῦν μαῦρο ἢ καφεῖ μαντήλι, τὸ σι α μ έ ι· στὰ αὐτιά κρεμοῦν τὰ
ΙΣΤ. ΛΑΟΓΡ. ΒΙΒΛ.

βέρι=(σκουλαρίκια), στὰ δάχτυλα τὰ νέλο=(χρυσὰ δαχτυλίδια) καὶ στὸ μπράτσο
τὸ μπιλιτζούκι=(βραχιόλι).

Σχ. 73. Ἀνύπαντρες Καραγούνες.

Τὸ φκειάσιμο τῶν μαλλιῶν σου θυμίζει ἐκεῖνο τῶν Εὐρυτάνων· τίς πλεξίδες ὅμως τίς λένε κοσίτσες ¹.

¹ Τίς περισσότερες γνώσεις μου γιὰ τοὺς Καραγούνηδες τίς ὀφείλω στὸ φίλο κ. Κ. Πρέζα, δάσκαλο τῆς Παλιομάνινας, ποὺ ζῇ πολλὰ χρόνια στὰ караγούνικα χωριά καὶ πῆρε καὶ γυναῖκα караγούνα.

Οἱ Σαρακατσαναῖοι.

Στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς ἀπὸ ἀνέκαθεν ξεχειμωνιάζουν μὲ τὰ πρόβατά τους καὶ πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι. Τὸ καλοκαίρι πιάνουν τὰ βουνά. Ἀνεβαίνουν ψηλά στὰ Ἰγρὰ καὶ στὰ Βελούχι τοῦ Καρπενησιῦ καὶ σ' ἄλλα τῆς Εὐρυτανίας βουνά. Χειμῶνα καὶ καλοκαίρι ζοῦν μέσα στὶς καλύβες ποὺ φκειαίνουν οἱ ἴδιοι. Ἡ ζωὴ τους εἶναι ταξεῖδι ἀνοιξῆ καὶ χινόπορο· ξεχειμάσμα μὲ τὰ πρόβατα στὸν κάμπο καὶ ξεκαλοκαίριασμα στὰ βουνά.

Οἱ Σαρακατσάνες ξέρουν γένεσιμο, ὕψωμα, ζυμοκουλούρισμα, πρόβατα, γίδια καὶ ἀπὸ τίς ἄλλες δουλειές ὅσες χρειάζονται γιὰ νὰ συντηριέται τὸ κονάκι. Ἡ ντυμασιὰ τῶν Σαρακατσαναίων εἶναι ὅμοια σχεδὸν μὲ τὴν караγγούνικη, γι' αὐτὸ καὶ θὰ πῆ-
ραν τὸ ὄνομα βλάχοι. Ἔτσι τοὺς ὀνομάζουν στὴν Αἰτωλία. Μάλιστα: Σα ρ α κ α -
τ σ α ν α ῖ ο υ ς β λ ά χ ο υ ς. Κι οἱ γυναῖκες φοροῦνε τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τίς Εὐρυ-
τάνες καὶ τίς Καραγγούνες. Τὰ φκειαίνουν μονάχες τους ἀπ' τὰ μαλλιά τῶν προβα-
τιῶν τους. Μιὰ μεγάλη διαφορὰ ὅμως ἔχουν ἀπ' τοὺς Καραγγούνηδες. Μιλοῦν ὅλοι
πέρα γιὰ πέρα τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, καὶ μάλιστα τὸ αἰτωλικὸ ἰδίωμα.

Ἀπ' τὸν καιρὸ τ' Ἀλῆ πασά ἀκόμη ξεχειμάζαν στὸν κάμπο τῆς Λεπενούς οἱ
Σαρακατσαναῖοι. Ἐδῶ ξεχειμάζε κι ἡ κατασαντινέικη πᾶρα ποὺ μᾶς ἔδωκε ἕναν
Κατσαντώνη. Ἐδῶ κατέβαινε κι αὐτὸς ὡς καπετάνιος καὶ ξεχειμάζε μαζί μὲ τοὺς
ἄλλους κλέφτες ὥστε «νὴ ἀνστήν ὁ γαῦρος καὶ νὴ δεῦν νὰ ἱσχυώσων τὰ λημέρια»,
γιὰ νὰ πιάσῃ τ' Ἀγρὰ. Τὸν ξέρει ὁ προφορικὴ παράδοση γιὰ βλάχο Σαρακατσά-
νο τὸν Κατσαντώνη. Τὸν ἀντιλαλοῦν ἀκόμη οἱ βλάχοι ποὺ λημέριαζε. Ζῇ στὸ στόμα
κάθε Αἰτωλοῦ καὶ σήμερα ὅπως, ζοῦσε καὶ τότε ποὺ κατατρόμαζε τ' ἀσκέρια, τ'
Ἀλῆ πασά. Τὸν τραγουδοῦν στοὺς γάμους, στὰ παγγύρια, τὸν τραγουδοῦν τὰ πιστημό-
ημερα. Διγίνονται τὰ ἄθλα του.

Σ' ὅλα τὰ αἰτωλικά χωριά, ἅμα τὰ κορίτσια θὰ μποῦνε στὸ χορὸ γιὰ νὰ γιορ-
τάσουν τὸ παγγύρι στὸ χοροστάσι ἀκούς νὰ τραγουδᾶνε τὸν Ἀντώνη. Εἶναι ἀπ' τὰ
καλύτερα καὶ πιὸ συνηθισμένα τσάμικα τραγούδια:

allegro

Οἱ κλε-ρέ-φτις ἄ-πό τ' Ἀ-ρά-γρα φα ν' Ἀ-

τῷ νη ν' Ἀ. .... τῷ νη γοῖ ἄρ-μα-το-

λοῖ π' τὸ Βάλ-το τοῦ γγα κὶ Λε πι —

γῶ τη

Εχ. 74.

αὐτογρ.

Πατηνήσανι τῇ Λιπινού, ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη,
 Κι τῇ μεγάλη χώρα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Πηράναν ἄσπρα, πηράναν φλωριά, ν' Ἀντώνη ν' Ἀντώνη,
 Πῆραν μαργαριτάρια, Τσόγγα κι Λιπινιώνη.
 Πηράναν τῇ Νικολάκινα, ν' Ἀντώνη ν' Ἀντώνη,
 πρώτη κουτζαμπασίνα, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μπρουστάναν τῇ πᾶν δὲ πανάγινι, ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη,
 Πίσου δὲν ἀνιμένει, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 —Περπανάτα, Νικουλάκινα, ν' Ἀντώνη. ν' Ἀντώνη,
 Κι μὴν κουντανιμένης, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.
 Μὴ νὶ σ βαραίνουν τ' ἄρματα ν' Ἀντώνη, ν' Ἀντώνη.
 Κι αὐτὰ τ' ἀμμημουκούμπια, Τσόγγα κι Λιπινιώτη.

Οἱ Ἀμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιά τους.

Ἡ Ἀμπλιανη εἶναι τὸ ὀρεινότερο χωριὸ τῆς Εὐρυτανίας. 400 σπίτια βλέπεις χτισμένα στὸ πλάγι μιᾶς ρεματιᾶς δασωμένης ἀπὸ ἔλατα δῶθε (ΝΔ) ἀπ' τὸ μεγάλο ζυγὸ τῆς Ὀξυᾶς. Εἶναι τὰ σπίτια ποὺ βρίσκουν τὴν ἀνοιξη, ὅταν γυρίζουν ἀπ' τὰ χειμαδιὰ οἱ Ἀμπλιανίτες. Καὶ ξεχειμάζουν στὸ Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία ¹.

Ἡ Ἀμπλιανίτισσα εἶναι πολὺ γνωστὴ στὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐδῶ κάθε μέρα ἔρχεται φορτωμένη ἀπ' τὰ ρίζα τοῦ Ζυγοῦ, ὅπου ξεχειμάζει, καὶ πουλάει τὰ ξύλα ², τ' ἀγριολάχανα τοῦ βουνοῦ, τὰ γαλαχτερὰ τοῦ κοπαδιοῦ τῆς. — Λάχανα, πιττολάχανα φιλινάδες! ἀκοῦς νὰ διαλαλῇ κάθε μέρα στὰ στενὰ σοκάκια τῆς δοξασμένης πόλης. Με τὸ ὄνομα φιλινάδα εἶναι γνωστὴ σ' ὅλους ἐδῶ πέρα.

Σχ. 75. Ἀμπλιανίτισσες καὶ Ἀμπλιανίτης.

Κι ἐνῶ ὁ Ἀμπλιανίτης μέρα μὲ τὴ μέρα παραστρατίζει ἀπ' τὸ πατροπαράδοτο ἔνδυμα τοῦ ἀκολουθῶντας τὸ γενικὸ νόμο τῆς ἀναρχίας ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν Αἰτω-

¹ Κοίτα «Λαογραφία» Τόμ. Δ' σελ. 441—434.

² Τόσο θίνω ξαλιά καὶ φόρτωμα. Ξαλιά: τὸ δικό της φόρτωμα. Ἐπιστολικά δελτάρια ἔχουν τυπωθῇ στὸ Μεσολόγγι μὲ εἰκόνα Ἀμπλιανίτισσας ποὺ σέρνει τὸ μουλάρι τῆς φορτωμένο ξύλα.

λία, αὐτὴ στοργικὰ κρατεῖ τὴν παλιὰ ντυμασιὰ της. Κι ἔτσι βλέπεις τὸ πιὸ ἀταίριαστο πού μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῇ. Ἄντρα μὲ εὐρωπαϊκὰ ντυμασιὰ καὶ κοντὰ του νὰ παραστέκη ἡ Ἀμπλιανίτισσα μὲ τὴ σεγγούνα καὶ τὸ καππότι της.

Χωρὶς αὐτὴ ἡ ἀμπλιανίτικη, σκηνητικὴ σχεδόν, ζωὴ θὰ εἶχε ἀλλάξει τὴν δόλοτελα, γιὰτι κι ἐδῶ στα χειμαδιὰ πού κατεβαίνουν, ἔκαμαν μόνιμη πιά χειμερινὴ κατοικία, τὸ χωριὸ πού χτίσανε μαζὶ μὲ τοὺς Κρικελιώτες κατὰ τὴν ἀριστερὴν ὄχθη τοῦ Φεῖδαρη. Τὸ βρίσκεις ταξιδεύοντας ἀπ' τὸ Κρουονέρι στὸ Μεσολόγγι μὲ τὸ σιδηρόδρομο, μόλις περάσεις τὸ γεφύρι τοῦ ποταμοῦ. Τὸ λένε Εὐηνοχώρι καὶ τὸ καλοκαίρι ρημώνεται. Οἱ Ἀμπλιανίτες καὶ Κρικελιώτες πίνουν τὴν Ὁξυά. Τοὺς τραβοῦν τὰ κρύα νερά, ὁ δροσερὸς ἀέρας κι ἡ πατροπαράδοτος συνήθεια.

Ντυμασιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας.

Τὸ ποκάμισο.

Καὶ σήμερα ἀκόμα τὸ ποκάμισό της ἡ Ἀμπλιανίτισσα τὸ φκειάνει ἀπὸ χοντρὸ πανὶ ἀγοραστό, (σὰν ἐκεῖνο τὸ χεῖρ-ῖο πού παλιότερα ἔβγανε ἀπ' τὸν ἀργαλειὸ της). Τὸ μᾶκρος του περνάει κάτω ἀπ' τὴ μέση τῆς γάμπας. Τὰ μανίκια του γίνονται μακρυὰ κι ἀνοιχτὰ τόσο, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ μανίκι τῆς κορμοφάνελλας τὸ κεντητὸ κι ἡ ὀμορφιὰ τοῦ μπράτσου. Φουστάνι δὲ φορεῖ ἡ Ἀμπλιανίτισσα ἐδῶ ἀπ' τὰσπρὸ τῆς ποκάμισο. Τὸ ἴδιο αὐτὸ τῶχει καὶ γιὰ φουστάνι της, ἕνας λόγος πού τὴν κάνει νὰ τὸ κρατῇ καθαρό, λευκὸ σὰν τὸ χιόνι. Ἀν τύχη κάποτε νὰ φκειάσῃ καὶ φουστάνι, τὸ κάνει ἀπὸ ἀπολυτὸ μάλλινο σκουτί πού ὑφαίνει μόνη της στὸν ἀργαλειό. Χρῶμα τοῦ δίνει σκοτεινὸ κόκκινο. Τὸ γαλάζιο πού κυριαρχεῖ σ' ὅλα τ' ἄλλα χωριὰ τοῦ δήμου Εὐρυτάνων, ἐδῶ δὲν ἔχει καμιὰ πέραση.

Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα.

Γιὰ πανώννυμα ἡ Ἀμπλιανίτισσα φορεῖ τὴ μανικάτη σεγγούνα της. Τὴ φκειάνει ἀπὸ δίμιτο μάλλινο μαντανισμένον σκουτί τοῦ χεριοῦ της. Τῆς δίνει πιὸ πολὺ μᾶκρος ἀπὸ τὸ μᾶκρος τοῦ ποκάμισου της. Τῆς βάνει μανίκια μακρυὰ κλειστὰ ὡς τὸν ἀγκῶνα κι αὐτὸ εἶναι ἴσια ἴσια πού τὴν κάνει διαφορετικὴ ἀπ' τίς πλατανιώτικες καὶ κρικελιώτικες σεγγούνες. Κεῖνες γίνονται χωρὶς μανίκια. Τούτη εἶναι καὶ λέγεται μανικοσέγγουνα, μακρομάνα σεγγούνα, μὰ καὶ μανικάτη, ὅπως εἴπαμε.

Κεῖνες εἶναι χρωματιστές, μαῦρες πάντα σεγγούνες. Ἡ Ἀμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ἄλλο χρῶμα ἐκτὸς ἀπ' τὸ λευκὸ στὴ σεγγούνα της. Τὴ φορεῖ κατάσπρη, καὶ τὴν κρατᾷ ἐλοκάθαρη μὲ τὰ σέχνα πλυσίματα πού τῆς κάνει. Τὸ μόνο πού ἀνέχεται ἡ αἰσθητικὴ της, εἶναι τὸ ἀπλὸ σεράδωμα στὶς ἄκρες της. Μὲ μιὰ στενὴ λωρίτσα λοιπὸν ἀπὸ κόκκινα μάλλινα γαϊτάνια μονάχα τὴν περιτριγυρίζει. Καὶ μπροστὰ

στό στήθος ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος κολλάει δυὸ σειρήνια μαῦρα καμωμένα ἀπὸ μαῦρα μάλλινα στρίμματα καὶ λίγα κεντίδια.

Εἶναι καὶ κάμποσο πλατυὰ ἢ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα. Ἐνῶ οἱ πλατανιώτικες ποτὲ δὲν κουμπώνονται, ἢ Ἀμπλιανίτισσα δὲν ἀνέχεται ξεκούμπωτη τὴ μανικάτη της. Τὴν κουμπώνει μπροστὰ κατὰ τὸν ἀφαλὸ μὲ τὴν ἀσημένια κόπτασ της. Ἐχει βλέπεις κι αὐτὴ τὸ θηλυκωτάρι της ὅπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες. Ἐχει κρεμασμένα ἀπ' αὐτὸ τ' ἀσημένια ἀλύσια της, ποὺ τὰ συμμαζεῦει καὶ τὰ γαντζώνει δεξιὰ μεριὰ τοῦ ζωναριοῦ της μὲ τ' ἀσημένιο τὸ γαντζοῦδι· ζώνεται ἀπόξω καὶ τὴν ἀσημουγιά της.

Μοῦ φαίνεται πὼς τὴ βλέπω, τὴ στιγμή ποὺ εἶναι ἀνασκουμπωμένη¹ κι ἔχει γυρισμένες τὸν ἀνήφορο τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὶς ἀνοιχτὲς μανίκιες γιὰ νὰ γνέθῃ τὴ ρόκα της. Πόσες φορές, βλέποντάς την ἔτσι δὲ μοῦ ἦρθε νὰ τραγουδήσω!

Βλαχούλα νερροδόλαγεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα

Κι ὁ βλάχος τὴν καρτέραε . . . . .

*
**

Ἡ σεγγούνα εἶναι ἀχώριστος σύντροφος στὴν Ἀμπλιανίτισσα. Τὴ φορεῖ τὸ χεῖμώνα γιὰ τὸ κρύο, τὴ φορεῖ καὶ τὸ καλοκαίρι γιὰ ὄρεσιὰ· τὴ φορεῖ κι ὅταν πᾶν κρυὰ στὰ πρόβατα γνέθοντας. Τὴ φορεῖ, κι ὅταν περπατᾷ σκυφτὰ σκυφτὰ πάνω στὶς ραχούλες καὶ βγάινει μὲ τὴ σουγιά της τὰ ἀγροῦ-ραδίκια. Τὴ φορεῖ ἀκόμα κι ὅταν φορτώνεται τὴ μεγάλη ζαλιά της. Ποτὲ δὲν τὴν ἀφήνει ἀπὸ πάνω της· μ' αὐτὴ ζῇ, μ' αὐτὴ πεθαίνει. μ' αὐτὴ θάφτεται· ἀμπλιανίτικη σεγγούνα μὲ τ' ὄνομα!

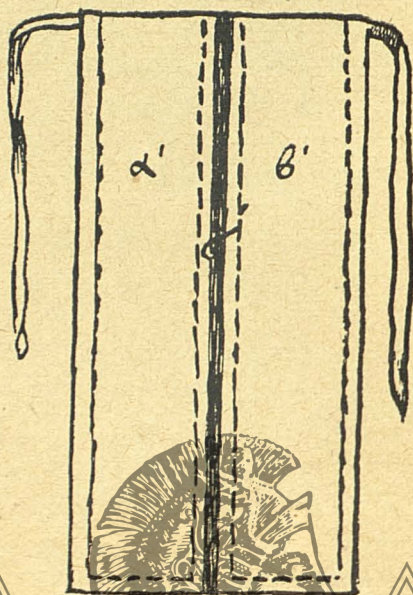
Ἡ ποδιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας.

Γυναίκα χωρὶς ποδιὰ δὲ βρίσκεται μέσ' στὴν Ἀμπλιανή. Θὰ ἦταν ἀσκήμια νὰ δείχνῃ γιὰ ξωτερικὸ της ἔνδυμα μονάχα τ' ἄσπρο χοντροποκάμισό της, ἀφοῦ δὲ τόχει συνήθεια νὰ μὴ φοράῃ φουστάνι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἀμπλιανίτισσες φκεϊάνουν μιὰ ποδιὰ πολὺ μακρυὰ· τόσο μακρυὰ ὥστε τὶς παίρνει ἀπ' τὰ ποδάρια· σθαρνιέται ἀπὸ καταγῆς. Ράβουν δυὸ στενὰ μακρυὰ κομμάτια ὕφαντὸ μάλλινο δίμιτο ὕφασμα, μαντανισμένο καὶ βαμμένο μαῦρο ἢ βαθὺ κόκκινο. Τὰ δυὸ φύλλα τῆς ποδιᾶς τὰ διακρίνει κι ἀπὸ μακρυὰ κανεῖς, γιατί δὲν κολλιόνται, ἀλλὰ συμπιάνονται μὲ σταυροβελονιὲς ἀριεὲς ποὺ ὅταν τὶς βλέπεις, νομίζεις πὼς εἶναι πλέγμα. Ἀλλὰ κι ἓνα ἄλλο ἀκόμα. Τὰ δυὸ φύλλα σεραδώνονται στὸ περιθώριό τους τὸ καθένα χωριστὰ μὲ μιὰ ταινία ἀπὸ κόκκινα μάλλινα σεράδια. Ἐτσι βλέποντάς την, βάνεις στὴν ἰδέα, πὼς δυὸ ποδιὲς συγκολλημένες ἔχεις μπρός σου, τὴν κάθε μιὰ μὲ δική της ζωὴ καὶ ὑπό-

¹ Ἐμπηξα τὶς φτεροῦγες ἀπ' τὴ σεγγούνα, εἶναι παροιμακὸ στὴν Αἰτωλία. Σημαίνει ἐργάζομαι ἀκαταπόνητα.

σταση. Τετοιανῆς λογῆς ποδιά σου φέρνει στὸ νοῦ πετραχήλι παπαδίτικο. Γιὰ νὰ τὴ ζώνεται στὴ μέση ἡ Ἀμπλιανίτισσα, ἔχει κολλημένες στὶς πάνω δυὸ ἄκρες λω-

Σχ. 76 Ἡ ποδιά.

ρίδες ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα. Τέτοια ἀπλὴ ποδιά χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι συνηθίζεται ἐδῶ πέρα.

Τ' ἀμπλιανίτικο καππότι.

Ἡ μακρυμάνικη σεγγούνα εἶναι πανώνυμα γιὰ τὶς καλὲς μέρες τοῦ χρόνου. Τί ἄλλο νὰ φορέσῃ παραπάνω ἀπ' τὸ ποκάμισο καὶ τὴ σεγγούνα ἡ Ἀμπλιανίτισσα, τότε ποῦ ἡ ζέστα τοῦ ἡλίου κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πιθυμήσῃ τὴ γδύμια!

Τὸ χειμῶνα ὅμως; Ἀλλάζει τὸ πρᾶμα. Τότε πιθυμῆται τὸ καππότι. Καὶ τί καππότι νομίζεις, πὼς φορεῖ Ἀμπλιανίτισσα; Δὲς σὰν ἐκεῖνο, τὸ εὐρυτάνικο ποῦ περιγράψαμε πιδ πάνω; Ὁχι. Φορεῖ τὸ ἀντρίκειο γνωστὸ καππότι, τὸ φκειασμένο ἀπὸ τὸ καπποσκοῦτι ποῦ ὑφαίνει καὶ συγυράει μόνῃ της ἡ Ἀμπλιανίτισσα. Ἡ μόνῃ διαφορά ποῦ ἔχει τὸ καππότι τοῦτο τὸ γυναικειο ἀπ' τὸ γνωστὸ ἀντρίκο εἶναι πὼς τὰ μανίκια τοῦ γίνονται ἔτσι ποῦ νὰ τάχῃ πάντα ντυμένα. Τέτοιο πρᾶμα θὰ ἦτον πολὺ ἐνοχλητικό. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ κουνήσῃ ἐλεύθερα τὰ χέρια της ἡ γυναῖκα ἀπ' τὸ χόντρος καὶ τὴν ἀκαμψία τοῦ σκουτιοῦ. Γι' αὐτὸ μονάχα στὴν ἄκρη κατὰ τὰ δάχτυλα κάτω τὸ βράβουν καὶ γίνεται κλειστὸ τὸ μανίκι γιὰ νὰ πιάνεται καὶ κρατιέται πάνω στὸ χέρι.

Μὰ κι ἡ κατσούλα δὲ θὰ ταίριαζε σὲ μιὰ γυναῖκα, ἂν κολλοῦσαν τέτοια, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀντρίκεια καππότια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὴν ἀπαράτησαν γιὰ τοὺς ἄντρες. Τὰ γυναῖκεια καππότια γίνονται χωρὶς κατσούλα.

Κεῖνο ὅμως ποὺ πιὸ πολὺ ταιριάζει στὸ γυναικεῖο γούστο, δὲν τὸ παραλείπουν. Στολίζουν τὸ καππότι μὲ πολλὰ ἄσπρα μάλλινα σεράδια, φκειάνουν καὶ περίσσια κεντίδια στὶς φτεροῦγες, πίσω στὴν κάτω μεριά, μπροστὰ στ' ἀστήθια καὶ στὴν ἄκρη στὰ μανίκια. Ἔτσι τὸ καππότι τῆς Ἀμπλιανίτισσας, ποὺ τὸ φοράει ὅλον τὸ χειμῶνα καὶ τίς περισσότερες φορὲς τὸ περιζώνει καὶ μὲ τὴν τριχιά ποὺ φορτῶνεται ξύλα, εἶναι πιὸ ὁμορφότερο ἀπ' τ' ἀντρίκειο.

Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλιοῦ.

Τὸ φακιόλι.

Οἱ κοσίδες κι ἡ χωρίστρα εἶναι κεῖνα ποὺ στολίζουν τὸ γυναικεῖο κεφάλι καὶ στὴν Ἀμπλιανη. Δὲν ἔχουν διαφορετικὸν τρόπο στὸ χτένισμα ἀπ' τίς ἄλλες Εὐρυτάνες οἱ Ἀμπλιανίτισσες. Τὸ μόνο ποὺ τίς διακρίνει εἶναι πῶς τίς πλεξίδες ποτὲ δὲν τίς ρίχνουν κάτω στὴν πλάτη. Τὴς σκουλαρίζουν πάντοτε ἀπὸ πάνω στὴν κορφή τοῦ κεφαλιοῦ. Φκειάνουν τὸ κουῖρ σὺκι κι ὅσες εἶναι περασμένες στὴν ἡλικία φοροῦν ἀπ' ἄνω καὶ τὸ πατροπαράδοτο κόκκινο φεσακί. Ἀνάριχτα¹ πάνω στοῦ κουῖρου ρίχνουν οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἓνα ἄσπρο, χιόνι-λευκο ἀγοραστὸ μαντήλι, τὸ φακιόλι ἢ τὴ βαμπακέλα. Τέτοια μαντήλια φέρνει καὶ ξοδεύει τὸ ντόπιο ἐμπόριο.

Ἄλλο στόλισμα τοῦ κεφαλιοῦ οἱ Ἀμπλιανίτισσες ἔχουν τὰ σκουλαρίκια. Καὶ τι σκουλαρίκια; Τὰ ψευτοφλουριά, — (γινωμένα ἀπὸ κίτριγον πάφιλα), — ποὺ φέρνουν καὶ πωλοῦνε στὰ μέρη τοῦτα οἱ Δημητσανίτες.

*
* *

Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε καὶ περισσότερο γιὰ τοὺς χρυσαίκοις Δημητσανίτες, ποὺ τοὺς ἀναφέραμε καὶ πιὸ πάνω.

Ἡ τέχνη τους εἶναι πατροπαράδοτη. Τὰ ἀργαστήρια τους βέβαια τὰ συντηροῦσαν ἐκεῖ πάνω στὴ Δημητσάνα. Πολλοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς κατέβηκαν στὴν Πάτρα. Ἄνοιξαν ἐδῶ μαγαζιά καὶ φκειάνουν δακτυλίδια, σκουλαρίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἔχει πέραση σήμερα. Γιὰ νὰ πωλήσουν τὸ πρᾶμα τους, σ' ὠρισμένες ἐποχὰς βγαίνουνε γύρω. Τὴν πιὸ καλὴ πελατία τους τὴν ἔχουν στὴν Αἰτωλία. Ἐδῶ περνáει τὸ κάθε ψεύτικο πρᾶμα. Χαλκωματένια, παφιλένια κι ἀπ' ὅ,τι ἄλλο μέταλλο βάνει ὁ νοὺς σου δακτυλίδια, σκουλαρίκια, ἀλυσίδες κλπ. ἔχουν μεγάλη τράθηξη στὰ ἀπόκεντρα χωριὰ τῆς Αἰτωλίας. Περνοῦν λοιπὸν τὴ στενὴ θάλασσα, ποὺ χωρίζει τὸ Μοριά ἀπ' τὴ Ρούμελη

¹ Κάποτε καὶ περιτυλίζουν τίς βαμπακέλες μαζὶ μὲ τὰ μαλλιά.

καὶ ταξιδεύουν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Τοὺς βλέπεις νὰ κρεμοῦν ἀπ' τὸ λαιμὸ τους μιὰ μόστρα σκεπασμένη με σκέπασμα γυαλένιο. Περνοῦν τὰ σοκάκια τῶν χωριῶν καὶ διαλαλοῦν τὴν πραγμάτια τους.

— Δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, κυράδες!

Γυναικοῦλες βγαίνουν ἀπ' τὶς χωριάτικες πορτίτσες καὶ με λαχτάρα διαλένε τὰ ἀσημαντα δαχτυλιδάκια ἢ σκουλαρίκια. Γιὰ ν' ἀγοράσουν τέτοια δίνουν στὰ τυφλὰ ὅ,τι ζητάει ὁ χρυσικὸς Δημητσάνιτης. Δὲν εἶναι δύσκολο κάποτε νὰ πιστέψουν πῶς ἢ μόστρα μονάχα χρυσαφικὰ κρύβει μέσα. Πιο καλύτερα κάνει τὴ δουλειά του ὁ χρυσικὸς πωλώντας με ἀνταλλαγές. Δέχεται νὰ παίρνη παλιὰ ἀσημικά, (ἀσημοκούμπουρες, γαντζούδια, φυσεκλίκια κι ὅ,τι ἄλλο ἀπ' τὰ παλαιὰ τὰ πράματα), κι αὐτὸς νὰ δίνη τὰ δικά του ψευτοδαχτυλίδια καὶ ψευτοσκουλαρίκια. Κι ἔτσι συμβαίνει πολλὲς φορὲς νὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν χρυσικῶν πολὺτιμα πράματα, κειμήλια κάποτε.

Στὴν Ἀμπλιανὴ καὶ στ' ἄλλα τὰ χωριά τοῦ Δήμου Εὐρυτάνων οἱ γυρολόγοι κάνουν ξόδεψη κι ἀπὸ ἀσημικά, γιατί βλέπεις φοριοῦνται ἀκόμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη. Κι ἔτσι δὲν ἀγοράζουν μονάχα, ἀλλὰ πωλοῦν κιόλας ἀπὸ δαῦτα οἱ Δημητσάνιτες.

Ἡ Ἀμπλιανίτισσα ἀπαραίτητο εἶναι νάχη κρεμασμένη καὶ τὴ σουγιά της στὴ μέση.

Μ' ἀσημέγια θηκάκια σουγιὲς σήμερὰ εἶναι σπάνιες. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ νὰ τίς δῆς κρεμασμένες ἀπ' τὰ ἀσημοζούναρα κι αὐτὲς εἶναι φκειασμένες ἀπὸ χέρια παλιὰ. Εἶναι τοῦ παλιοῦ καιροῦ πράματα οἱ ἀσημοσουγιὲς. Σήμερὰ σὺνηθίζονται οἱ γύφτικες σουγιὲς· αὐτὲς ποὺ φκειάνουν οἱ γαλιμάδες στὸν τόπο ἀπάνω με σίδερο καὶ λίγο ταίλι κι ὕστερα τίς μανικιώνουν με χόδινα ἢ κριαρίσια κέρατα. Ἡ σουγιά εἶναι ἀπαραίτητη σὲ τούτες τίς ἀντρογύναικες ἐδῶ πάνω στὰ βουνά. Μ' αὐτὴ βλέπεις κόβουν τὸ κρέας καὶ τὸ κάνουν κοφίδια γιὰ νὰ τὸ μαγερέψουν, μ' αὐτὴ βγάνουν τὰ ἄγρια χόρτα ἀπ' τὴ γῆ, μ' αὐτὴ κόβουν σπάγγια, πελεκοῦνε καὶ ξύλα καμιά φορὰ, κόβουν τὰ λάχανα γιὰ νὰ φκειάσουν τὴν πίττα. Τούτῃ ἐδῶ ἡ σουγιά εἶναι ἀπλή· δὲν ἔχει διόλου κεντίδια στὸ θηκάρι ἀπάνω. Οἱ ἀσημοσουγιὲς ὅμως ἔχουν πολλῶν εἰδῶν κεντίδια ποὺ θὰ ἄξιζε νὰ τὰ σπουδάσῃ ἓνας, ποὺ θέλει νὰ μάθῃ τὰ μυστικά της λαϊκῆς τέχνης.

Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούχια.

Τὰ τσουράπια της ἢ Ἀμπλιανίτισσα τὰ πλέκει μόνη της με δικό της γνέμα γνεσμένο με τὰ ἴδια της τὰ χέρια. Τὰ φκειάνει χωρὶς πατοῦσες ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες κάλτσες, ὅπως κι οἱ ἄλλες Εὐρυτάνες, με μόνη τὴ διαφορὰ πῶς δὲν ἀνέχεται τὰ κεντίδια. Καὶ βλέπεις λοιπὸν τίς Ἀμπλιανίτισσες ὅλες πέρα γιὰ πέρα νὰ φοροῦν μονάχα ἄσπρες κάλτσες πλεχτὲς καὶ τὰ γυμνά τους πόδια νὰ τὰ κρύβουν σὲ κάτι παπουτσάκια ὅμοια με παντόφλες.

Τ' ἀμπλιανίτικο αὐτὸ παπούτσι ἔχει δικό του ξεχωριστὸ τύπο. Τὸν διακρίνει ἡ

στενή μύτη πόχει μπρός. Τὰ φκειάνουν στο Μεσολόγγι καὶ στὴ Λαμία με ἀργασμένο μαῦρο τομάρι ντόπιας ἀργασιάς. Μοιάζουν λίγο με τὰ γνωστὰ γουδάκια, ποὺ φοροῦ-

Σχ. 77. Ἀμπλιανίτικο παπούτσι.

νε στὶς πόλεις οἱ γυναῖκες. Τὰ παπούτσια τοῦτα εἶναι τὰ γιορτινά, τὰ πιὸ καλὰ ποδήματα, ποὺ μονάχα τὶς πύσημες μέρες συνηθίζουν νὰ φοροῦνε.

Τὶς ἄλλες, τὶς καθημερινές, ποὺ τρέχουν ἐδῶ ἐκεῖ γιὰ νὰ μπιτίσουν τὶς δουλειές τους, ποὺ νὰ βαστάξουν τέτοια ἀδύνατα παπούτσια σὲ τέτοια ἄγρια τόπια! Τότε φοροῦνε ὅλες ἀντρίκεια ἐντελῶς τσαρούχια, σὰν ἐκεῖνα ποὺ περιγράψαμε παραπάνω, με τὶς μεγάλες μαῦρες φούντες στὶς μύτες καὶ τὶς πολλὲς πρόκες στὰ πετώματα ἀπὸ κάτω.

Τ' ἀμπλιανίτικα ὑφάσματα.

Τὸ ὕφαιμα στὰ παλιότερα χρόνια οἱ Ἀμπλιανίτες τὸ εἶχαν σὰν ἐπικουρικό τῆς μεγάλης κτηνοτροφίας τους. Ἀντὶ νὰ πωλοῦν τὰ μαλλιά ποὺ τοὺς ἔδιναν τὰ πρόβατα, τάφκειαναν μόνοι τους ὑφάσματα, τὰ πωλοῦσαν, καὶ ἔτσι εἶχαν διπλὸ τὸ κέρδος. Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ καὶ οἱ ἄντρες ὅλοι στὴν Ἀμπλιανὴ ἔγνεθαι με τὶς ρόκες σὰν τὶς γυναῖκες. Ἐβλεπες τοὺς Ἀμπλιανίτες νὰ κάθωνται πάνω στὰ πεζουλὰκια ποὺ βρίσκονται στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησιᾶς τους (Ἀγίας Παρασκευῆς) ἢ στὰ σκαμνιά ἀπὸ ξύλινὰ τὰ μαγαζιά τους καὶ νὰ γνέθουν. Μὲ τὸ τσοπανλίκι λοιπὸν στὸ βουνὸ πάνω καὶ τὸ γνέσιμο περνοῦσαν ὅλο τὸ καλοκαίρι.

Σήμερα τὴν ὥραία αὐτὴ βιοτεχνικὴ παράδοση μονάχα οἱ Ἀμπλιανίτισσες τὴ φυλάνε.

Τὸ κάθε σπίτι ἐκεῖ πέρα ἔχει τὸν ἀργαλειό του· ἀργαλειὸ σὰν ἐκεῖνον ποὺ περιγράψαμε παραπάνω. Ἀλλὰ σὲ μερικὰ σπίτια βρίσκεις καὶ ἀργαλειοὺς διαφορετικούς. Μεγάλους· ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὑφαίνουν τὰ μονοκόμματα ὑφάσματα. Τέτοιους βλέπεις στὶς αὐλὲς ἀπ' τὰ σπίτια στημένους. Ποῦ νὰ χωρέσουν μέσα!

Ὅλο τὸ καλοκαίρι τὸ χωριὸ βρίσκεται πάνω κατεπάνω στὸ γνέσιμο. Χιλιάδες ὀκάδες μαλλιά πέφτουν στ' ἀδράχτι· γίνονται γνέματα. Οἱ ἀργαλειοὶ στὰ σπίτια δὲν παύουν μέρα νύχτα. Ὑφαίνουν, ὑφαίνουν ξεσκουμπωμένες οἱ Ἀμπλιανίτισσες! Ὑφαίνουν τὰ σκουτιὰ ποὺ χρειάζονται γιὰ τὸ ντύσιμο, μὰ ὑφαίνουν καὶ γιὰ τὰ παζάρια. Φκειάνουν καπποσκούτια, καλτσοσκούτια, δίμιτα, ἀπολυτά· φκειάνουν σκουτιὰ γιὰ βελέντζες, γιὰ φλωκωτὲς βελέντζες, γιὰ σακκιά, γιὰ σακκούλια· καὶ τί δὲ φκειάνουν! Μονάχα κυλίμα δὲν ὑφαίνουν.

*
**

Ἐκεῖ κοντὰ στὸ ἔβγα τ' Αὐγούστου карабάνια карабάνια βλέπεις τίς Ἀμπλιανίτισσες νὰ κατεβαίνουν φορτωμένες μὲ τὰ ὑφάματα. Ἐρχονται δυὸ ὥρες μακριὰ ἀπ' τὸ χωριό τους, ἐκεῖ κάτω ποὺ ἀνταμώνουν τὰ ποτάμια· ἀπὸ δῶ τὸ ἀμπλιανίτικο κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τὸ μεγάλο ποτάμι, ὁ Φεῖδαρης. Ἐκεῖ εἶναι φκειασμένα στὴν ἀράδα, μαντάνια καὶ ντριстіλες. Ἀντηχοῦν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ τὰ ὄχτια τῶν ποταμιῶν. Μιὰ ἐξαιρετικὴ ζωὴ σκορπιέται στὰ ἔρημα τοῦτα μέρη. Μαντανίζουν τὰ ὑφάματα οἱ Ἀμπλιανίτισσες, νεροτριβίζουν τὰ βελεντζικά, γνέθουν ὅσες δὲν πήραν ἀράδα ἀκόμα· κουθεντιάζουν, γελοῦνε, τραγουδοῦν, λένε ἀστεῖα, λένε παραμύθια. Ἄλλες πᾶνε στὸ χωριό, ἄλλες ἔρχονται· σωστὸ μελίσσι! Λὲς καὶ γιόμισε ἡ ποταμιὰ ἀπὸ ἀσπροφορεμένες Νεράιδες. Ἀσπροβολοῦν τὰ πλάγια, ἀσπροβολαίει κι ὁ ξεριὰς ἀπ' τὰ πλωμένα σκουτιά. Τάχουν ἐκεῖ ριγμένα γιὰ νὰ τὰ στεγνώσῃ ὁ ἥλιος.

Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ξακολουθαίει κι ὡς τίς 15 τοῦ Σεπτέμβρη· ἴσως καὶ πιὸ πέρα. Θὰ μπορούσε νὰ ξακολουθήῃ καὶ περισσότερο ἀκόμα, μὰ ὁ καιρὸς γιὰ τὰ παζάρια καὶ τὴ φευγούλα μαζεύει. Νά, ἐκεῖ κοντὰ τὸ μεγάλο παζάρι τῆς Ὑπάτης, τοῦ Κεφαλόθρυσου, τῆς Τατάρνας! Ὅλα τὰ παζάρια φτάνουν σὲ λίγο, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Ἐδῶ φέρνουν οἱ Ἀμπλιανίτισσες τὰ καλοκαιρινὰ ὑφάματά τους. Κι ἐδῶ ἀγοράξεις ὠραῖες βελεντζές, καπποσκοῦτια, σμαρσκοῦτια κι ἄλλα τέτοια. Στὴν Ὑπᾶτη δὲν τὸ ἐμπόριο στὰ ὑφάματα τὸ κρατοῦν οἱ Ἀμπλιανίτες κι οἱ Σμαρναῖοι. Περὶ ἐργὸ πὼς μοιάζουν σὲ ὅλα τους, ἀν καὶ τοῦτοι εἶναι ἀπὸ ἀνέκαθεν Ἕλληνες, ἐνῶ κεῖνοι εἶναι βλαχόφωνοι καὶ κατοικοῦν πᾶνι στὸ Σμόλικα.

Ὑστερα ἀπ' τὰ παζάρια ἀρχίζει ἡ γενικὴ φευγούλα. Λέω γενικὴ, γιὰτὶ κι ἀπ' τῆς Παναγιᾶς ἀκόμα (15 Αὐγ.) πολλὲς ἀμπλιανίτικες φαμελιὲς κατεβαίνουν. Ἐχουν φκειασμένα ἀμπέλια κάτω στὴ χειμωνιάτικη πατρίδα τους. Πᾶνε νὰ τὰ τρυγήσουν, νὰ φκειάσουν τὸ κρασί τους.

Μὰ ὅταν ἀρχίξῃ τέλος τοῦ Σεπτέμβρη ἡ γενικὴ φευγούλα, τότε πιὰ ἡ Ἀμπλιανὴ ρημώνει. Γεμίζουν οἱ στράτες ποὺ πᾶνε Λαμία καὶ Μεσολόγγι ἀπ' τ' ἀμπλιανίτικα карабάνια. Πᾶνε νὰ ξεχειμάσουν, ὥσπου ν' ἀρθῇ πάλι ἡ ἀνοιξὴ νὰ πιάσουν τὴν Ὁξυά. Ἀφήνουν στὸ καλοκαιρινὸ χωριὸ μονάχα τὴν καρδιά τους καὶ τοὺς 5-6 φύλακες ποὺ θὰ τὸ φυλάνε.

Οἱ ντυμασιὲς στὴ Μεγάλῃ καὶ Μικρῇ Παλούκοβα.

Ἡ Μεγάλῃ Παλούκοβα δυὸ ὥρες εἶναι μακριὰ ἀπ' τὴν Ἀμπλιανή. Μιὰ ὥρα ἀκόμα δῶθε ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὸ Νότο βρίσκεται ἡ Μικρῇ Παλούκοβα. Καὶ τὰ δυὸ χωριὰ πᾶνε σ' ἄλλη ἐπαρχία. Εἶναι Κραβδαροχώρια, μὰ ἡ ζωὴ ποὺ κάνουν ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι δὲν παραλλάζει καὶ πολὺ ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικὴ ζωὴ. Καὶ στὰ χωριὰ τοῦτα οἱ περισσότεροι κάτοικοι εἶναι τσοπάνηδες ποὺ γνωρίζουν δυὸ πατρίδες. Ἐτοῦτοι ξεχειμάζουν στὸ Μεσολόγγι ἀπ' ὕψω, μὰ καὶ στ' Ἀπόκουρο οἱ πιὸ πολλοί. Ἀπ'

ὅσους δὲν ἔχουν πράματα ἄλλοι κατεβαίνουν στὰ χειμαδιὰ γιὰ νὰ ξενοεργατευτοῦνε καὶ κάμποσοι μένουν χρονικῆς στὰ χωριά τους. Δὲ ρημώνεται ὁλότελα ἡ Μεγάλη καὶ Μικρὴ Παλούκοβα, ὅπως ἡ Ἄμπλιανη. Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι πιάνουν κι ἀπὸ δουλειά. Καλλιεργᾶνε χωράφια, ἀμπέλια, ξέρουں κι ἀπὸ τέχνες· ἐνῶ στὴν Ἄμπλιανη τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν ξέρουں. Ἐκεῖ ὅλη ἡ δουλειὰ τους εἶναι τὰ πρόβατα, τὸ γένσιμο καὶ τὸ ὑφασμα· ἐδῶ ξέρουں κι ἀπ' αὐτὰ, μὰ δὲν ἀφήνουν καὶ τὸν τόπο τους ἐντελῶς ἀκαλλιέργητο. Στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες μοιάζου̃ν κάπως περισσότερο μὲ τις Ἄμπλιανίτισσες. Γνέθουν ὑφαίνουν· φκειάνουν τὰ σκουτιά ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴ ντυμασιά τους, μὰ κι ἄλλα γιὰ πούλημα. Στὰ παλιότερα χρόνια ἔγνεθαν κι οἱ ἄντρες τους, ἀπαράλλαχτα ὅπως κι οἱ γειτόνοι τους οἱ Ἄμπλιανίτες. Ἐδῶ λοιπὸν ἡ ζωὴ μοιάζει πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἀμπλιανίτικη κι αὐτὸ εὐκολα ξηγίεται, γιὰτὶ εἶναι τὸ μόνο χωρίο ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν Ἄμπλιανη. Τριφύλλια, σταφύλια, πωρικά, κρασάκια καὶ λαχανικά τους οἱ Μεγαλο-Παλουκοβίτες τὰ ξοδεύουν στὴν Ἄμπλιανη, γιὰτὶ βλέπεις αὐτὴ εἶναι τὸ μόνο χωριό, ποὺ οὔτε κῆπο δὲ φυτεύουν. Κι αὐτὴ τους ἡ ἀδιάκοπη σχέση τοὺς ἔκαμε νὰ κάνουν καὶ συμπεθερέματα· νὰ πάρουν καὶ νὰ δώσουν γυναῖκες. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ στὴ Μεγάλη Παλούκοβα οἱ γυναῖκες φορᾶνε κάπως σὰν τις Ἄμπλιανίτισσες. Πολλὲς ἔχουν τὴ μακρομάνικη σεγγούνα, ἄλλες ὀχι. Ὅσες φορᾶνε τὴ σεγγούνα, φοροῦν καὶ τὴ μακρὰ ποδιὰ ἀπόξω ἀπ' το ἄσπρο μακρὺ ποκάμισο. Ἀλλὰ οἱ πιὸ πολλὲς φοροῦνε καὶ μαλλινοφούστανο, ποὺ τὸ λένε φαγάλλα, ἀλλὰ κάποτε καὶ φουστάνι· ἀπὸ λεπτὸ εὐρωπαϊκὸ ὑφάσμα. Διὴ μέση τους τὴ ζώνουν μὲ στενὴ πέτσινη λωρίδα κι ἀπ' αὐτὴ κρεμοῦνε τὴ σουγιά, ποὺ ὅλες χωρὶς ἐξαίρεση τὴ σέρνουν. Ὅσες δὲ φοροῦν σεγγούνα, ἔξω ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, ντύνονται τὸ καππότι. Κάπου ἐδῶ ἐκεῖ βλέπεις νὰ φοροῦν καὶ μάλλινο μαῦρο σάκκο· ἔχουν πετάξει τὸ καππότι καὶ συμμαρφώθηκαν μὲ τὴ ζηλιστινιά ντυμασιά. Στὸ κεφάλι ποὺ τὸ χτενίζουν ἀπαράλλαχτα, ὅπως οἱ Ἄμπλιανίτισσες φορᾶνε τὸ φακίολι ἢ τὴ βαμπακέλα· κάπου κάπου νὰ ἰδῆς καὶ χρωματιστὸ σκεπομάντηλο σὰν αὐτὰ ποὺ φοροῦν οἱ γειτόνισές τοῦς, οἱ Ζηλιστινές. Τσουράπια, παπούτσια, σκουλαρίκια, δαχτυλίδια τὰ ἴδια τ' ἀμπλιανίτικα.

Περισσότερο ἀλαργεύουν στὴ ντυμασιά οἱ Μικρο-Παλουκοβίτισσες. Ἐδῶ ἡ σεγγούνα εἶναι καταργημένη ὁλότελα. Ὅλες οἱ γυναῖκες φοροῦν ἀπόξω ἀπ' τὸ φουστάνι φανέλλα ὑφαντὴ μὲ πολλὰ κεντίδια καὶ λαγγιολωτὴ· στὸ κορμί τους μαῦρο σάκκο καὶ καππότι καλοφκειασμένο, στὶς ἄκρες σεραδωμένο μὲ στρίμματα ἄσπρα, κόκκινα καὶ γαλάζια. Ποδιὲς ἄσπρες ἢ χρωματιστὲς μὲ πολλὰ λουλούδια καὶ κεντίδια, πιὸ κοντὲς ἀπ' τὸ μαλλινοφούστανο, φκειασμένες ἀπὸ ἀγοραστὸ τοῖτι. Στὸ κεφάλι χτενισμένο καὶ μὲ κουῖρούκι τὰ μαλλιά καμωμένα μαντηλίζονται χρωματιστὰ κεντητὰ σκεπομάντηλα. Ἐδῶ εἶναι συνειδητὴ ἡ διαφορὰ τῆς ντυμασιάς ἀπ' τὴν ἀμπλιανίτικη. Ἀκοῦς νὰ κατακρίνουν τῆς Ἄμπλιανίτισσες μὲ τις μακρομάνες σεγγούνες καὶ τις μακρὲς ποδιές. Στὰ πόδια φοροῦνε παπούτσια θηλυκωτὰ καὶ τις γάμπες τις σκεπάζουν μὲ τσουράπια ἄσπρα καὶ χρωματιστὰ πλεμένα μὲ πατούσες. Ἡ Μικρὴ Παλούκοβα βλέπεις εἶναι πιὸ κοντύτερα στὴ Σιτίστα καὶ τὴν Ἀρτοτίνα, ἕνα κεφα-

λοχώρι τῇ δῶθε μεριά ἀπὸ τὰ ψηλὰ Βαρδούσια, καὶ γι' αὐτὸ ἀλλάζει πιδὸ πολὺ ἢ ντυμασιά. Σὲ τούτα τὰ πιδὸ ξεμακρυσμένα αἰτωλικά χωριά ὅπως καὶ στὴ Στρωμίνιανη

Σχ. 78. Μικρο-Παλουκρεβίτισσα.

Σουρούσι, Νούτσομπρο, Κωστάριτσα, Βοστινίτσα καὶ ἄλλα πιδὸ κάτω χωριά ἔχει ἐπικρατήσει σήμερα ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος τῆς ντυμασιάς.

Ἡ πλατανιώτικη γυναίκεια ντυμασιά.

Ποκάμισο, φουστάνι, ποδιά.

Τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ δὲν ἔχει τὸ πλατανιώτικο ποκάμισο. Τὸ φκειάνουν ἀπὸ χοντρό, ἀμερικάνικο ἢ χασιδένιο πανὶ σύμφωνα μὲ τὰ ἔχοντά της ἢ κάθε μιὰ γυναίκα. Τὸ μάκρος του ποτὲ δὲν περνάει τὸ μάκρος τοῦ φουστανιοῦ καὶ τὰ μανίκια δὲν ἔχουν τίποτα τὸ ἐξαιρετικὸ.

Τὸ φουστάνι, ὅταν εἶναι γιὰ καθημερινιάτικο, τὸ φκειάνουν ἀπὸ τσίτι, στάμπα, σαλὶ πὺ τὰ προμηθεύονται στοὺς ἐμπόρους. Ἐδῶ ὕφαντά φουστάνια εἶναι ἄγνωστα.

Παλιότερα πού τὸ ἐμπόριο δὲν εἶχε μπάσει στὸν τόπο εὐρωπαϊκὰ ὑφάσματα, οἱ γυναῖκες φοροῦσαν μονάχα χοντροπουκάμισο ἀπὸ χειρῖσιο πανὶ καμωμένο.

Τὸ φουστάνι τὸ φκειάνουν μὲ κορμὶ καὶ μπροστὰ στὸ στήθος τὸ κουμπώνουν

Σχ. 79. Πλατανιώτισσα.

μὲ πολλὰ κουμπιά ἀπ' τὸ λαιμὸ ὡς τὸν ἀφαλὸ κάτω. Στὰ παλιότερα χρόνια μονάχα στὸ λαιμὸ καὶ τὸν ἀφαλὸ τὸ εἶχαν κουμπωμένο· ἔτσι ἔμεινε ἄνοιγμα γιὰ νὰ φαίνων-

ταί τὰ κεντίδια πού φκειάνανε στήν τραχηλιά τοῦ ποκάμισου. Φουστάνια χωρίς μανίκια, ὅπως ξέρούμε ἀπ' τ' ἄλλα χωριά, ἐδῶ δὲ βρίσκεις. Σήμερα τὰ μανίκια τὰ φκειάνουν ὀλόκληιστα ποπάνω ὥς κάτω· παλιότερα τὰ εἶχαν ἀνοιχτά κάτω στοῦ χέρι, ὅπως στίς μακρυμάνικιες σεγγούνες οἱ Ἀμπλιανίτισσες. Ἔτσι τὸ ἀνασκουμπώμα ἦταν εὐκόλο. Γύριζε τὰ μανίκια παρὰ πάνω ἀπ' τὸν ἀγκῶνα ἢ γυναικῶνα, καὶ ἔκανε μιὰ χαρὰ τῇ δουλειᾷ τῆς ἀνασκουμπωμένη.¹

Τὸ μάκρος τοῦ φουστάνου φτάνει ὥς στὰ κόμπια τῶν ποδιῶν κι ἔτσι κρύβει τὴν πιὸ περισσότερη γάμπα.

Γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ ὁμορφὴ ἢ φορεσιὰ τῆς, ζώνεται καὶ τὴν ποδιά τῆς ἡ Πλατανιώτισσα. Μιὰ ποδιά μακρὰ κάτω ὥς στὸν ποδόγυρο καὶ πλατυὰ τόσο ὥστε νὰ σκεπάζῃ ὅλο τὸ φουστάνι ἀπὸ μπρός, ἀπλή, χωρὶς κανένα ἀπολύτως κεντίδι, καμωμένη ἀπὸ χρωματιστὸ (μονοχρώματη) εὐρωπαϊκὸ ὕφασμα. Φκειάνουν ποδιὲς ἀπὸ δρίλλι, ἀπὸ ἀλαντζά, μὰ κι ἀπὸ τσίτι, ἀπὸ μερινὸ καὶ ἀπὸ πιὸ ἀκριβώτερο ὕφασμα κάποτε, ἀνάλογα μὲ τὰ ἔχοντά τους.

Ἀπ' τὴ ζώνη τῆς ποδιᾶς κρεμαίει καὶ τὴ σουγιά τῆς, ἂν τύχῃ ἐργατικιά. Καὶ μήπως ποιά γυναικῶνα δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐργασία σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ὅπου ὁ ἄν-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Σχ. 80. Ἡ σουγιά.

τρας ἀπὸ συνήθειο περνάει τὴ μέρα του στοῦ καφενεῖο, ἐνῶ τὸ ἀδύνατο πλάσμα βρίσκεται ἀπάνω κατεπάνω στίς ἐξωτερικὲς δουλειὲς ἀπὸ τὸ πρωῒ ὥς στοῦ βράδου σουρούπα!

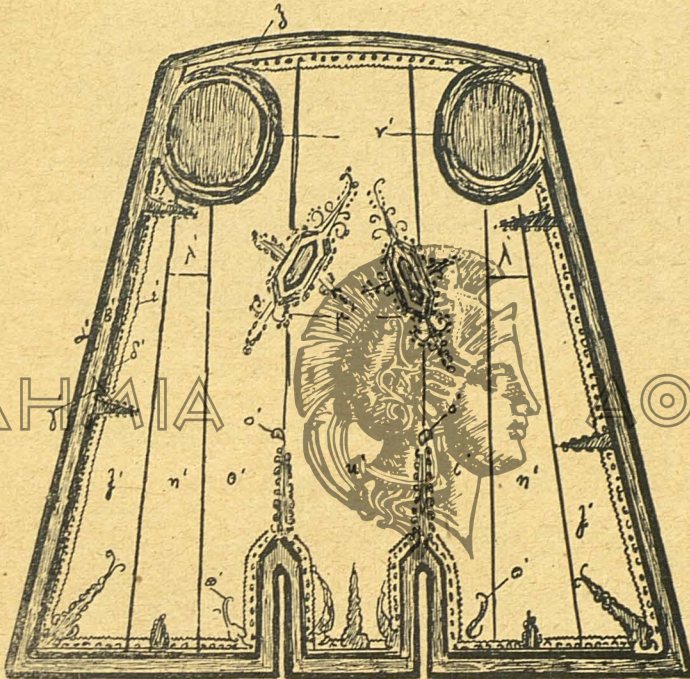
¹ Ἀνασκουμπώθηκε, μεταφορικὰ θὰ πῇ: ἔβαλε τὰ θυνατά του. «Ἀνασκουμπώθηκε αὐτὸς κι ἔκαμε τὴ δουλειά του».

Ἡ σάρκα

Τῇ σεγγούνα ¹, πού ξέρουμε ἀπὸ παραπάνω, στὴν περιφέρεια τοῦ Πλάτανου τὴ λένε σάρκα. Εἶναι τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ ἔνδυμα σὲ τοῦτον τὸν τύπο τῆς ντυμασιᾶς. Εἶναι ἔτσι φκειασμένη ὥστε νὰ ὑπηρετῇ πρὸς πολὺ τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ.

Δὲν ἐπιτηδιέεται ὅποιος κι ὅποιος ράφτης νὰ ράψῃ τὴ σάρκα. Χρειάζεται τέχνη στὸ κόψιμο, τέχνη μεγάλη γιὰ τὰ κεντίδια τῆς. Γι' αὐτὸ εἰδικοί ραφτιάδες

Σχ. 81. Πλατανιώτικη σεγγούνα.

περνοῦν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ράβουν τέτοια πανωντύματα. Τὰ φκειάνουν ἀπὸ μάλλινο, δίμιτο καλοῦφασμένο καὶ μαντανισμένο σκουτὶ θαμμένο μαῦρο. Ἄλλα χρώματα δὲν τὰ βαστάει ὁ τόπος. Τέτοια ὑφαντὰ ὑφάσματα ὑφαίνουν ὅλες οἱ γυναῖκες σὲ τούτῃ τὴν περιφέρεια.

Γιὰ νὰ γίνη οἱ σάρκα πρέπει νὰ συρράψῃ ὁ ράφτης ἑπτὰ ὅλα ὅλα κομμάτια πού θὰ τὰ κόψῃ ἀπάνω σ' ὀρισμένα μέτρα ἀπ' τὸ ὑφασμα. Δυὸ λωρίδες πού θὰ

¹ Σῦρε δούλεψε σὲ κεῖνον πόχει γούνα γιὰ νὰ φορέ(σ)ῃς σεγγούνα. Παροιμία = πήγαινε δούλεψε σὲ εὐπορο γιὰ νὰ πάρῃς καλὸ ἡμεροκάματο καὶ μπορέσῃς νὰ φκειάσῃς γούνα.

πιάνουν τὴ δεξιὰ κι ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς σάρκας λέγονται μπροστινές (ζ'). Τὰ λαγγιόλια—δύο—ποὺ ράβονται πιὸ πίσω ἀπ' αὐτὲς τὰ ὀνομάζουν κοντολάγγιολα (η'). Τὰ δυὸ ἄλλα λαγγιόλια ποὺ ράβονται πιὸ πίσω ἀπ' αὐτά, νοματίζονται ἀρχάδες (θ'). Τὸ πιὸ πλατὺ λαγγιόλι ποὺ πιάνει τὴ ραχιά ἀποπάνω ὡς κάτω, εἶναι ἡ πισινὴ (κ').

Μιὰ λωρίδα ποὺ ἀνταμώνει τὴν κάθε ἀρχάδα μὲ τὸ ἀδέρφι της, τὴ μπροστινὴ ὅταν ξαναδερφώνονται, γιὰ νὰ ἀφήσουν διάβα στὸ χέρι, τὴν ξέρουν μὲ τὸνομα νωμάρι (ξ') ἢ νωμίτη. Τ' ἀπαυγάτισμα (ἓνα κομμάτι ὕφασμα), ποὺ κάνουν στὰ κοντολάγγιολα ὥσπου νὰ φτάσουν στὴ μασκάλη, τὸ λένε μασκαλίδι (λ'). Τὰ ἀνοίγματα τῆς σάρκας ὅπου περνοῦν τὰ χέρια, ὄντας ντύνεται τὴ σάρκα ἢ γυναῖκα, λέγονται παραμπάλιες (ν'). Τὰ κεντίδια της τὰ ξέρουν μὲ τὸ ὄνομα ξόμπλια. Τὴν ἄκρη ἄκρη τῆς σάρκας τὴν περνάει ἓνα κόκκινο μεταξωτὸ γαϊτάνι (α'). τὸ ράβει ἐκεῖ ὁ ράφτης γιὰ νὰ μὴν ξεφτίζη καὶ γιὰ νὰ ὁμορφαίνει. Πιὸ μέσα ἀπ' τὸ γαϊτάνι περιτριγυρίζει τὶς ἄκρες τὸ τσαπάρι (δ'). Παρὰ μέσα ἀπ' αὐτὸ διαθαίνει ἄλλη λωρίδιτσα ἀπὸ κόκκινα γαϊτάνια μεταξωτὰ, ὁ γουργουλὲς (γ').

Τὸ γουργουλὲ τὸν ἀκολουθεῖ κόκκινη βερὰ γαϊτανιοῦ μεταξωτὴ μὲ τσαμπάκια κρεμασμένα σὰν τὶς σταλαματιῆς στὴ στέγη. Αὐτὴ εἶναι τὸ ζέχι (δ'). Πιὸ μέσα διαθαίνει κι ἄλλη μεταξινὴ γραμμή, τὸ κηφάσι (ε) ἢ δίτσα.

Οἱ γωνιὲς ἀπ' τὶς φτερουγες ἢ μεσὰ κι οἱ σκομματιῆς τὸ πίσω μέρος εἶναι ὀλοστόλιστες ἀπὸ ξόμπλια, τὰ λιλοῦσια καὶ τὰ κυπαρίσσια. Ὁρ κρηφάδες ἀπ' τὶς τσέπες, οἱ φτερουγες κι ἡ ἀναμεσάρια ἀπ' τὶς σκομματιῆς στολίζονται μὲ κυπαρίσσια· στ' ἄλλα μέρη ξομπλιάζουν τὰ λιλουδία.

Μὲ τὸ ὄνομα «τσέπες» εἶναι γνωστὰ τὰ δυὸ μεγάλα ξόμπλια ¹ ποὺ κεντοῦνε τὸ πίσω μέρος τῆς σάρκας, ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ θρίσκονται τὰ νεφρά. Ἐνας ποὺ δὲν ξέρει, ἀκούοντας αὐτὸ τὸ ὄνομα, μπορεῖ νὰ βάλῃ μὲ τὸ νοῦ του, πῶς πρόκειται γιὰ τσέπες πραγματικές. Κι' ἀλήθεια τὸν καιρὸ ποὺ ἡ σάρκα πρωτοφορέθηκε, τοῦτα ἐδῶ τὰ ξόμπλια θὰ ἦταν οἱ τσέπες, πολὺ βέβαια πιὸ μπροστὰ ἀπὸ κεῖ ποὺ θρίσκονται τώρα γιὰ νάναι βολετὲς στὰ χέρια. Κοντὰ στὸ νοῦ πῶς σιγὰ σιγὰ καὶ μὲ τὸ χρόνο τὰ ἀνοίγματά τους στολίστηκαν μὲ κεντίδια, ἀλλὰ καὶ τῆς τσέπης ἡ χρῆση ὑποχώρησε μὲ τὸ χρόνο στὰ κοσμήματα.

Τὴ θέσῃ της λοιπὸν τὴν πῆρην τὰ ξόμπλια κι ἔτσι κατάντησε κεῖ ποὺ τὴν βλέπουμε σήμερα ἀνάμεσα τὴν πισινὴ καὶ τὶς ἀρχάδες. Μονάχα τὸνομά της φύλαξε. Τώρα ὁ μόνος σκοπὸς της εἶναι νὰ ὑπηρετῇ στὴν ιδέα τῆς ὁμορφιάς· εἶναι ἓνα μεγάλο, τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ καλὸ κεντίδι τῆς σάρκας μὲ τὸ πιὸ μεγάλο κι ὠραῖο κυπαρίσι. ²

¹ Αὐτὲς οἱ τσέπες στὸ Βενέτικο γίνονται μεγάλες πολὺ καὶ πιὸ γυρτὲς κατὰ τὰ μέσα στὸ πάνω μέρος.

² Ὅταν ἔγραφα τὰ παραπάνω συμπεράσματα δὲν εἶχα ἀκόμη πληροφορηθῇ, πῶς εἶναι ἀκόμα ἄνθρωποι ποὺ θυμοῦνται τσέπες, συρραμένους ὅμως, σ' αὐτὸ τὸ μέρος ποὺ σήμερα θρίσκονται τὰ κυπαρίσσια. Τώρα ποὺ τόμαθα πείθομαι πιά ἀδίσταχτα πῶς ἔτσι εἶναι τὸ πρᾶμα.

“Ολος ο κόσμος τῶν κεντιδιῶν τῆς σάρκας, τὰ γαῖτάνια, τὸ τσαπάρι, ὁ γουργουλές, τὸ ζέχι ἢ δίτσα ἢ καφάσι συρράβονται πάνω στὸ σκουτὶ μὲ λεπτὸ μεταξωτὸ κόκκινο νῆμα, τὸ μπερσίμι.

Τὸ μάκρος τῆς σάρκας ποτὲ δὲν εἶναι πρόπον νὰ περνᾷ κάτω ἀπ’ τὸν ποδό-
γυρο τοῦ φουστανιοῦ. Δὲν εἶναι φκειασμένη τόσο πλατυὰ ὥστε νὰ κουμπώνεται
μπρὸς στὸ στήθος, ὅπως ἡ ἀμπλιανίτικη μανικάτη. Ἀφήνει ἀνοιχτὸ ὄλο τὸ μπρο-
στινὸ μέρος τοῦ σώματος. Γίνεται χωρὶς μανίκια κι ἔτσι δὲν κρύβεται ἡ ποδιά καὶ
τὸ στήθος τοῦ φουστανιοῦ δὲν κρύβεται κι ἡ χάρη τοῦ χεριοῦ. Τὸ ὄλο τῆς σάρκας
εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ δινῇ μονάχα ὁμορφιὰ καὶ χάρη στῇ γυναίκα. Κι ἀλήθεια γι’
αὐτὸν τὸν σκοπὸ γίνεται. Ἀπόδειξη πὺς ἡ σάρκα κατάντησε ἔνδυμα γιορτινὸ, παγ-
γυριάτικο. Τῇ φοροῦν νὰ πάνε στὴν ἐκκλησία, νὰ χορέψουν στὸ χοροστάσι, νὰ πάνε
στὸ χάζι ¹, ὄντας γίνεται γάμος ἢ χορὸς γενικός.

Γιὰ τὶς καθημερινὲς ποὺ εἶναι ἀναγκασμένες νὰ δουλέψουν, φκειάνουν ἄλλες
σάρκες οἱ γυναῖκες κατώτερες, χωρὶς χάρτσια κι ἄλλα τέτοια πράματα· ἀπλὲς χωρὶς
λουλούδια καὶ κυπαρίσσια· μονάχα μὲ ἀπλὰ μάλλινα σεράδια κόκκινα δάμμένα σε-
ραδωμένες. Αὐτὲς τὶς ἀνασκουμπώνονται στὸ κορμὶ τοῦ πάνω καὶ φορτώνονται τὶς
ζαλιὲς τὰ πουργάρια ποὺ κατεβάζουν ἀπ’ τὸ δούνο. Τὶς ἔχουν γιὰ προσκέφαλο νὰ
μὴν τρυπιέται τὸ κορμὶ τους ἀπ’ τὰ ξύλα καὶ τὰ ἀγκάθια τῶν πουργαριῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πλατανιώτικα τσουράπια καὶ ποδήματα.

Τσουράπια χωρὶς πατοῦσες ἐδῶ στὰ μέρη τοῦτα εἶναι ἀγνωστα· μὰ καὶ τὰ τσου-
ράπια μὲ τὰ πολλὰ κεντίδια δὲν τὰ θέλει ὁ τόπος. Κεῖνα τὰ τσουράπια ποὺ ἔχουν
ἐδῶ πέραση εἶναι τὰ πλεχτὰ κάτασπρα βαμπακερά ἢ μάλλινα καὶ φοριοῦνται χει-
μῶνα καλοκαίρι. Ποτὲ οἱ γυναῖκες δὲν ἀνέχονται χρωματιστὰ τσουράπια.

Δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια περασμένα ἀπὸ τότε, ποὺ γιὰ ποδήματα στὰ πόδια
φοροῦσαν τὰ λουρουτσάρουχα. Αὐτὰ ἦταν τῆς μόδας, αὐτὰ εἶχαν πέραση κα-
θημερινή καὶ γιορτή. Σήμερα τὰ γουδακία ξετόπισαν ἀπ’ τὶς πιὸ πολλές γυναῖκες
τὸ λουρουτσάρουχο ², μὰ δὲ μπόρεσαν νὰ τὸ ξαφανίσουν κι ὁλότελα.

Τὰ λουρουτσάρουχα γίνονται ἀπ’ τὸ γουρουνοτόμαρο, ἢ ἀπὸ βοῖδοπέτσι, μὰ κι
ἀπὸ γγαρέζικες φασκιὲς ποὺ τὶς φέρνουν ἀκόμα σὲ τοῦτα τὰ μέρη οἱ ἔμποροι. Πιὸ
στέρια τέτοια τσαρούχια φκειάνουν κι ἀπ’ ἀργασμένα χοντρά πετσιά· ἀπ’ τὰ μεσάδια
ποὺ ὁ καθένας μας τὰ γνωρίζει, γιατί ἀπ’ αὐτὰ πετσώνουμε τὰ παπούτσια μας. Ἀπ’
αὐτὰ πετσώνουν καὶ τὰ μαστορικά, δηλ. τὰ τσαρούχια ποὺ φκειάνουν οἱ τεχνίτες.

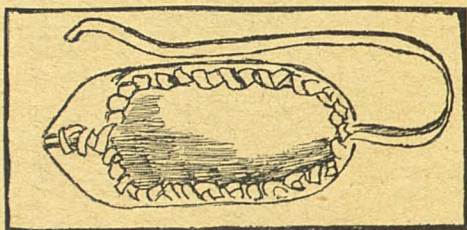
Λοιπὸν παίρνοντας μέτρο κόβουν δυὸ τέτοια κομμάτια πετσὶ ἴσιαμε τὸ πόδι.

¹ Διασκέδασις.

² Τὸ παίρνουν γιὰ τσαρούχι τῆς φτώχειας. Σῦρε δούλεψε σὲ κεῖνον ποὺ φορεῖ
παπούτσια, γιὰ νὰ φορέ(σ)ῃς τσαρούχια, εἶναι παροιμ., ποὺ σημαίνει: δούλευε σὲ
ἐναν πόχει γιὰ νὰ πλερωθῇς καλά, νὰ μπορέσῃς νὰ φκειάσῃς τσαρούχια.

Ξουραφίζουν τις τρίχες καλὰ γιὰ νὰ παίρνουν γυαλιστεράδα. Συρράβουν τις μπροστινὲς ἄκρες μὲ λουρί καὶ φκειάνουν τὴ μύτη τοῦ τσαρουχιοῦ. Ὑστερώτερα περβαζώνουν τὸ ἄνοιγμα μὲ πλέμα ἀπὸ λουριά γύρω γύρω καὶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ἀφήνουν τις θηλιές. Αὐτὴ τὴν πλεξίδα τὰ λουριά, ποὺ δὲν πρέπει νὰ λείπη ἀπ' τὸ καλὸ λουρουτσάρουχο, τὴν ξέρουν μὲ τὸ ὄνομα σύρτης (δ).

Σχ. 82. Λουρουτσάρουχο.

Πίσω στὴ φτέρνα καταπιάνουν τὴ μακρὰ λουρίδα ὅχι σπάνια τὴ βάνουν καὶ ἀπ' τὸ πλάι. Ὁραιότερα καὶ ἀλαφρότερα τσαρούχια ἀπ' τὰ λουρουτσάρουχα εἶναι σπάνιο γιὰ νὰ βρῆς. Χώνεις τὸ πόδι μέσα καὶ πιάνεις τις θηλιές μὲ σπάγγο ἢ λουράκι, γιὰ νὰ μὴ ξεφεύγῃ τὸ τσαρούχι ἀπ' τὴ θέση τοῦ. Πιάνεις τὴν πλατὺ λουρίδα καὶ τὴν περιτυλίγεις στὴ γάμπα ὁμορφα ὁμορφα καὶ εἶσαι ποδεμένος, ἑτοιμὸς γιὰ περπατησιά. Ἔτσι περπατώντας σοῦ φαίνεται πὺς πατὰς ἀλαφρὰ σὰν ἀπάνω στὸ βαμπάκι. Τίποτα δὲν ἀμποδίζει τὴν Πλατωνιώτισσά σου ὁμορφο καὶ γρήγορο περπάτημα· οὔτε οἱ πέτρες, — καὶ εἶναι τέτοιες σωρὰι, γεμάτες ὅλες οἱ στράτες τοῦ τόπου τῆς — οὔτε ὁ ἀνήφορος, οὔτε ὁ κατήφορος, οὔτε ἡ σάρα· οὔτε ὁ πετρώδιος βράχος. Περπατεῖ σὰν τὴ πέρδικα «πέτρα τὴν πέτρα περπατεῖ λιθάρι τὸ λιθάρι». Τὸ λουρουτσάρουχο μὲ τὸ πλατὺ πλέμα τὰ λουριά εἶναι τὸ γιορτιάτικο. Γιὰ τις καθημερινὲς φκειάνουν καὶ ἄλλα τέτοια τσαρούχια περβαζωμένα μὲ θηλιές, γιὰ νὰ δένονται στὸ πόδι, καὶ τίποτε παραπάνω.

*
* *

Σὰν τοῦτα, τὰ ἀσημότερα τσαρούχια, φοροῦν ἄντρες καὶ γυναῖκες στὰ πιὰ βουνίσια χωριά τοῦ Κράβδαρη· εἶναι τὸ πρακτικώτερο καὶ φτηνότερο ὑπόδημα γιὰ δουλεutάρη ἄνθρωπο. Μάλιστα τὸ χειμῶνα ποὺ πιάνουν τὰ μεγάλα χιόνια, καὶ ἀσπρίζει ὁ τόπος ὅλος, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα αὐτὸ φκειάνουν καὶ ἄλλο εἶδος τσαρούχια οἱ ὄρεινοί. Τῆς ἐποχῆς ἀλήθεια τσαρούχια. Κατάλαβαν πὺς θὰ πέθαιναν ἀπ' τὸ κρύο, ἂν φοροῦσαν τὰ λουρουτσάρουχα ποὺ εὐκολα βρέχονται καὶ στραπατσιάζουν. Τί ἔκαμαν λοιπόν; συνήθισαν νὰ φκειάνουν τὰ καπποτοτσάρουχα, τὰ ζγαρόνια, ποὺ λένε στὰ μέρη τοῦ Καρπενησιοῦ: τσαρούχια ἀπὸ κομμάτια παλιᾶς ἀάππας ἢ καὶ ἀπὸ καινούριο χοντρὸ καπποσκοῦτι· ἴδια καὶ ἀπαράλλαχτα ὅπως τὰ λουρουτσάρουχα μὲ θηλιές μάλλινες. Καὶ γιὰ νὰ τὰ κάνουν πιὰ βασταγερά καὶ πιὰ λουσάτα, τὰ πετσώ-

νουν με χοντρά πετσώματα, και μάλιστα τα προγγώνουν για να μην ξαγλιστρούνε πάνω στα κρούσταλλα και στο παγωμένο χιόνι.

Μονάχα κείνοι που ζήσανε κάποτε χειμώνα σε τέτοια μέρη, μπορεί να καταλάβουν, τί κοστίζουν οι σκοῦτες, — έτσι λένε αυτά τα τσαρούχια στ' απανωχώρια της Αιτωλίας —. Βάνοντας το πόδι σου τσουραπωμένο μέσα στη ζεστή σκούτα και σκεπάζοντας αποπάνω το χτένι με το πουρπόδι¹ καταπιάνεις τις θηλιές από το ένα και το άλλο μέρος. Περπάτα τότε όσο θέλεις πάνω στα χιόνια, στα κρούσταλλα, στα πάγια· δὲν καταλαβαίνεις κρύο. Μένει το πόδι σου ζεστό, καθώς ήταν τότε που φόρεσες τη σκούτα. Οί κυνηγοί που είναι αναγκασμένοι ακολουθώντας τα χνάρια του λαγού να τρέχουν μέρα ολόκερη κάποτε πάνω στα χιόνια, με τα σαρόνια βρῆκαν τη σωτηρία τους.

*
* *

Και τώρα ἄς γυρίσουμε και πάλι στον Πλάτανο. Σήμερα το λουρουτσάρουχο βρίσκεται στη σύση του. Μέρα με τη μέρα το ξετοπίζει το πέτσινο γουδάκι, το ξετοπίζει της μόδας το παπούτσι κι αυτό το λουστρίνι. Ένας που είχε πισκεφτή τα μέρη τούτα του Κράβδαρη πριν από 15 χρόνια, αν σήμερα τὰ ξαναῖδῃ, θὰ κάμῃ το θάμα του. Μεταβολή ριζική στην ποδισιά! Δὲν εἶναι πὺν βέβαια ολότελα τὰ λουρουτσάρουχα, μάλιστα στὰ γειτονικά χωριά του Πλάτανου. Φοριούνται ὅπως και τὰ πέτσινα γουδάκια, φοριούνται κι ἀντρίκια τσαρούχια, μὰ τίς Κυριακές και πίνημες ἡμέρες σὲ κόβει τὸ λουστρίνι! κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἡ μόδα!

Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι.

Μεγάλη περιποίηση κάνει στα μαλλιά της ἡ Πλατανιώτισσα. Τὰ χτενίζει κάθε μέρα, τὰ φκειάνει δυο πλεξίδες και τὰ κουλουριάζει καταποπάνω στο μέτωπό της. Φκειάνει τὸν τσόκο, ἕνα ὕψωμα που δίνει κάποιον ἀέρα στο πρόσωπο και χάρη στο μέτωπο. Πεταίε ἔπειτα ἀνάρριχτα τὸ μεγάλο λαδί μαντήλι και σκεπάζει τὸ κεφάλι της ὅλο². Στέμμα βασιλικὸ νομίζεις τότε πὼς βλέπεις πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της με τὴ χαριτωμένη δίπλα που κάνει τὸ μαντήλι, ὄντας πέφτη ἀπ' τὸν τσόκο κάτω, για νὰ σκεπάσῃ τὰ μαλλιά και τοὺς δώση μυστηριώδικη χάρη.

Στὰ παραπάνω ἀπ' τὸν Πλάτανο χωριά, ὅπως τὸ Νεχώρι, ὁ Ἀϊ-Δημήτρης κι ἄλλα —, βάνουν μεγάλη προσπάθεια οἱ γυναῖκες, για νὰ δώσουν περισσότερο ὕψος στον τσόκο τῶν μαλλιών τους. Βλέποντας νομίζεις, πὼς φοροῦν λοφίο στρατιωτικό. Πλουταίνουν κιόλας τίς πλεξίδες τους πλέκοντας ἀνάμεσα τὰ πλέματα, τοῦφες μεταξωτὲς ἢ βαμπακερὲς ἀπὸ γνέμα μαῦρο ἢ καστανό. Φαντάσου τότε τί χόντρος και

¹ Ξέχωρο μάλλινο κομμάτι ὕφασμα.

² Τέτοια μαντήλια φέρουν και πωλοῦν οἱ ντόπιοι ἐμπόροι. Εἶναι γνωστὰ ὡς πολίτικα κι ἔχουν πολλὲς κλάρες, λουλούδια ξομπλιασμένα μέσα.

τί ὕψος παίρνει ὁ τσόκος! Καὶ καθὼς εἶναι βαλμένο ἀνάρριχτα τὸ μαντήλι μὲ τὴ μιὰ του ἄκρη πίσω στὸ κορμὶ καὶ τὶς ἄλλες δύο του ριμένες πάνω στὰ νώμια, ἀφήνει νὰ φαίνωνται τ' αὐτιά τῆς γυναίκας καὶ δείχνουν τὰ δύο σκουλαρίκια· ἐδῶ κρεμοῦν παλιά βενέτικα φλουριά ἢ τούρκικες χρυσὲς λίρες καὶ τὰ συνταιριάζουν μ' ἀσημένια ἢ χρυσὴ ἀλυσίδα πού διαβαίνει στὸ σῆεργο.

Στὰ δάχτυλα φοροῦν καὶ δαχτυλίδια χρυσά, οἱ πιὸ πολλές, μὰ καὶ τὰ τιποτένια παλιοδαχτυλίδια, πού συνηθίζουν οἱ Εὐρυτάνες κι Ἀμπλιανίτισσες δὲν λείπουν ἀπ' τὶς πιὸ φτωχὲς γυναῖκες.

Εὐτύχημα πῶς ἐδῶ σὲ τούτη τὴ γούρνα λίγη διάθεση δείχνουν οἱ γυναῖκες ν' ἀλλάξουν τὴν πατροπαράδοτη ντυμασιά. Σὲ μιὰ κωμόπολη, σὰν τὸν Πλάτανο, εἶναι ζήτημα ἂν θὰ μπορέσης νὰ μετρήσῃ στὰ δάχτυλα τὶς γυναῖκες πού πέταξαν τὴ σάρκα κι ἀκολούθησαν τὴ μόδα. Ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ φουστανέλλα σδύστηκε ὁλότελα κι οἱ ντόπιοι φραγγοραφτιάδες δὲν προφτάνουν νὰ ντύσουν τοὺς φραγγοφορεμένους ὅλους πέρα γιὰ πέρα Πλατανιώτες, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἡ Πλατανιώτισσα στοργικὰ φυλάει τὴν παλιά παράδοση καὶ διώχνει ἐπίμονα τὴν ψώρα τοῦ νεωτερισμοῦ πού κοντεύει νὰ κατακλύσῃ ὅλη τὴν Αἰτωλία.

Παραλλαγιὲς τῆς πλατανιώτικης ντυμασιάς.

Ὅσο ἑμεκράνῃ κανεὶς ἀπ' τὴν ἐπικράτεια τῆς σάρκας, τόσο κι ἡ ντυμασιά παραλλάζει. Ἡ Κόνισκα π. ὁ γ. καὶ τὰ χωριά τοῦ δήμου Ἀμπρακίας στὴν Τριχωνία εἶναι μακριὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο 3-5 ὥρες, κι ὅμως οἱ παραλλαγὲς εἶναι αἰσθητές. Τὸ νόθο ἔνδυμα ἔχει ξετοπίσει ἐδῶ σχεδὸν τὴ σάρκα μὲ τὴ συντροφιά τῆς.

Τὴ θέση τῆς τὴν πῆρε ὁ μαῦρος σάκκος. Ἀλλὰ κι ἂν ἐδῶ ἐκεῖ κάπου ἀκόμα κρατιέται, τὴ βλέπεις παραλλαγμένη. Γίνεται λαγγιολωτὴ καὶ μὲ ἐλάχιστα κεντήματα· σεραδώνεται μὲ στενὸ τσαπάρι, τὶς περισσότερες φορὲς μάλλινο, καὶ στολίζεται μὲ φτωχὰ λουλουδάκια στὶς φτεροῦγες καὶ στὶς τσέπες πίσω.

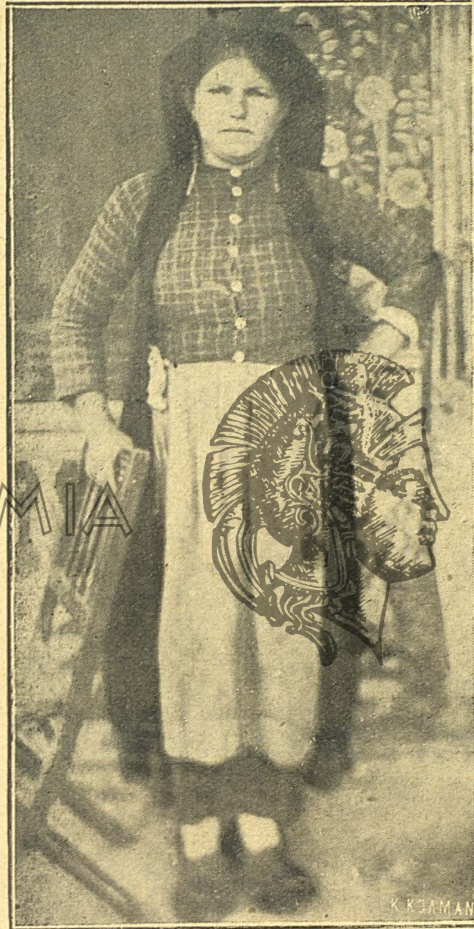
Πιὸ μακριὰ ἀπ' τὴν Κόνισκα, στὸν Τέρνο, πού πέφτει στὴν Εὐρυτανία, (3 ὥρες πέρα ἀπὸ τὴν Κόνισκα), παρατηρεῖται διασταύρωση δύο τύπων στὴ ντυμασιά—ἐδῶ εἶναι τὰ σύνορα τῆς σάρκας καὶ τοῦ καππιόυ.—Βλέπεις γυναῖκες πού φοροῦν καππί· βλέπεις ὅμως κι ἄλλες πού προτιμοῦν τὴ σάρκα· κι ἄλλες πού περιφρονοῦν καὶ τὰ δύο. Φοροῦν δηλ. σάκκο, μὰ δὲ βγάνουν τ' ἀλύσια καὶ τὶς Εὐρυτάνικες κάλτσες· σωστὴ σύγχυση!

Ἀς ἔρθουμε τώρα κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ ἀπ' τὸν Πλάτανο: 3-4 ὥρες μακριὰ ὅπου εἶναι ὁ Ἀδαρίκος, ἡ Δερβέκιστα, τὸ Καλούδι, ἀποκουρίτικα χωριά, μὰ καὶ πιὸ μακρύτερα ἀκόμα, στὸ Κάτω Βενέτικο, ὅξω ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο. Κι ἐδῶ ἡ σάρκα, ὅπου δὲν ξετοπίστηκε, ἔπαθε παραλλαγὴ. Τὴ φοροῦν λαγγιολωτὴ σεραδωμένη μ' ἀπλὸ σεράδωμα. Οἱ τσέπες ἔχασαν τὸν ὄνομά τους· τὶς γνωρίζουν μὲ τὸ ὄνομα κοκκότια.

Ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα ντύματα ἄλλοῦ πολὺ κι ἄλλοῦ λίγο γύρισαν κατὰ τὸ νόθο τύπο.

Πιὸ ἐκφυλισμένον τύπο πλατανιώτικης σάρκας φοροῦν οἱ γυναῖκες στὰ Κραθβαροχώρια, ποὺ γειτονεύουν μὲ τοῦ Λιδωρικοῦ τὰ μέρη. Ἐδῶ σεραδώνουν τὴ σεγγούνα μὲ μαῦρα σεράδια. Τὴ φοροῦν κι ἀπ' τὴν ἀνάποδὴ κι ἀπ' τὴν πρόσωπῃ. Σ' ἄλλα χωριὰ παραπέρα, ὅπως στὴ Βοϊτσά, Πενταγιούς, Ἀρτοτίνα φοροῦν καὶ σεγγούνες

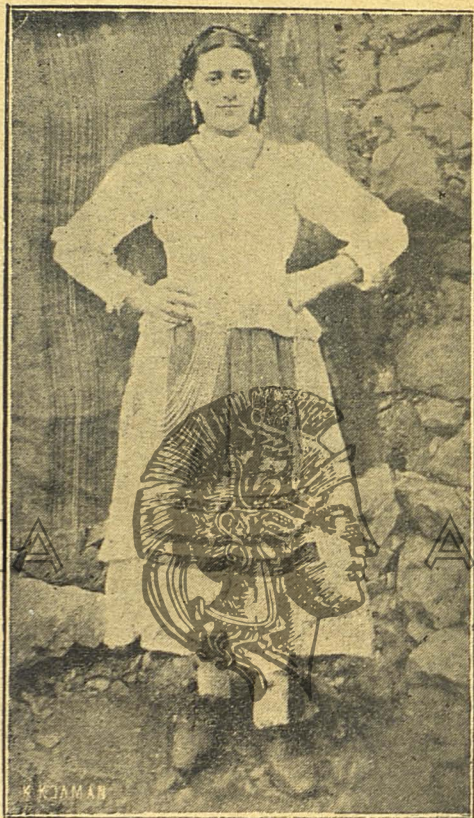
Σχ. 83. Τερπιτσιάνα.

(Τερπίτσα, χωριὸ κοντὰ στὴν Κόνισκα).

φλοκωτὲς χωρὶς λαγγιόλια. Ὅταν βρίσκωνται στὶς δουλειὲς ἀφήνουν τὸ φλόκο ἀπ' ὄξω, ἅμα πᾶνε σ' ἐκκλησία, σὲ γάμο, χορὸ, παγγύρι τίς φοροῦν ἀπ' τὴν πρόσωπῃ ποὺ ἔχει καὶ τὸ σεράδωμα. Στὴν Ἀρτοτίνα, ἅμα λυποκρατοῦν οἱ γυναῖκες, φοροῦν τὰ σεγγούνια μὲ τὸ φλόκο ἀπόξω (ἀνάποδα) ὡς τίς σαράντα. Στὰ μέρη τοῦτα ἡ σεγ-

γούνα είναι γνωστή με τὸ ὄνομα «σεγγούνι», πού δὲ σημαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὴ «σεγγούνα» ἢ «σάρκα». «Τώρα φοροῦν σιγγούνια οἱ γυναῖκες· νὰ βουλά φόραγαν κι δῶ σιγγούνες ὅπου στὴν Ἀμπλιανη κι' στ' Πλάταν' τὰ μέρη», ἀκοῦς νὰ σοῦ λένε.

Σχ. 84. Τερνιώτισσα.
(Τέρνος εὐρυτανικὸ χωριό).

Σεγγούνια φοροῦσαν καὶ μέσα στὸ Λιδωρίκι καὶ στὰ γύρω χωριά. Μάλιστα σὲ καμπόσα καὶ σήμερα φοριέται τὸ σεγγούνι, ἀλλὰ τοῦτα ἐδῶ τὰ σεγγούνια γίνονται λαγγιολωτὰ μὲ πολλὰ λαγγιόλια καὶ μακρὰ ὥς τὰ πόδια· κάτω σὰ φλοκάτες, ἀλλὰ βαμμένα δλόμαυρα.

Πολίτικη ντυμασιά.

Στ' ἀπάνω Κραβδαροχώρια καὶ στοῦ Λιδωρικιοῦ τὰ χωριά, ἅμα θέλουν νὰ σοῦ ποῦν πῶς μιὰ γυναῖκα δὲ συνηθίζει πιά νὰ φορῇ σεγγούνι, σοῦ λένε: αὐτὴ τὴ φοῦ-

ρεϊ πουλίτικα: ἢ αὐτὴ ἔχει πουλίτικη ντυμασιά, τάβγαλι τὰ βλάχικα. Βλάχικα εἶναι τὸ ντόπιο παλιὸ ντύσιμο, πολίτικα ὁ νόθος στερογένητος τύπος.

Πολλὰ χρόνια πρωύτερα σὲ τοῦτα ἐδῶ τὰ χωριά παράλληλα μὲ τὴ σεγγούνα πολλές γυναῖκες, ἀπὸ καλὲς οἰκογένειες πρὸ πάντων, φοροῦσαν πολίτικα: «πολιτίστηκαν αὐτές!». Τέτοια ντύματα συνήθιζαν νὰ φοροῦν οἱ νυφάδες. Τὶς ἔβλεπες νὰ παρουσιάζωνται μὲ πολὺ μακρὺ μεταξωτὸ φέρεμα, ποὺ σβαρνιότουν κάτω. Ἡ φούστα τοῦ ἦταν κολλημένη σὲ κορμί μεταξωτό, (σύγκορμο φουστάνι), ἀνοιχτὸ μπροστὰ στ' ἀστήθι. Οἱ τραχηλιὲς στολίζονταν μὲ μεταξωτὰ καὶ χρυσοῦφанта σειρήνια. Τὰ μανίκια τοῦ ἐφάρμοζαν σφιχτὰ πάνω στὰ μπράτσα, καὶ κάποτε τάφηναν λίγο ἀνοιχτὰ κατὰ τὸ ἀνοιγμα, γιὰ νὰ ἀνασκουμπώνωνται. Αὐτὸ τὸ φόρεμα ἦταν γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «κουρκάζες».

Ἀπόξω ἀπ' αὐτὸν φοροῦσε ἡ γυναῖκα στὸ κορμί της καὶ ἄλλο μεταξωτὸ μὲ χρυσοῦφанта σειρήνια στολισμένο κορμί, τὸ μπोकότο.

Κι ἀπόξω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα φορέματα ντυνόταν μακρὸ μαῦρο μὲ μεταξωτὰ σεράδια σεραδωμένο πανωφόρι ἀπὸ τσόχα φκειασμένα, τὴν κοζόκα. Κοντότερο τέτοιο πανωφόρι μὲ μανίκια ἀνοιχτά, ὅπως τοῦ περσικοῦ, τὸ λεγαν κοζοκί.

Στὸ ὁμορφοχτενισμένο κεφάλι ποὺ φκειάναν καὶ τὲς πλεξίδες κουϊρούκι φοροῦσαν ὀλοκόκκινα φέσια μὲ μακρυὲς φουντὲς ὀλομέταξες κρεμασμένες ἀπὸ μακρὰ πολὺ χρυσοῦφанта πλέγματα, τὰ παπάζια. Ἡ φούστα κρεμασμένη, καθὼς ἦταν κάτω ἵσα ἀπ' τὴ θέξυν τὸν ὄμο, ἔφτανε ὡς τὸν ἄβαλό. Γιὰ νὰ μὴν πέφτῃ τὸ φέσι, τὸ γάντζωναν μὲ ἀσημένια κόπτσα στὸ κουϊρούκι.

Τέτοιες ἀρχόντισσες καὶ ἀρχοντοπούλες, πρὸ καθημερινὲς ποὺ δὲν ταίριαζε νὰ φοροῦν τὸ φέσι, σκέπαζαν τὸ κεφάλι μὲ μαῦρη σκέπη ἢ σκεπομάντηλο, μαντήλι δηλ. λεπτότερο ἀπ' τὰ συνηθισμένα. Τυλίγανε τὲς πλεξίδες καὶ μαζί μὲ τὴ σκέπη ἐφκειαναν τὸ ὠραῖο κουϊρούκι.

Στὲς γάμπες φοροῦσαν χρωματιστὰ (μαῦρα, κόκκινα, κιτρινωπά κλπ.) καλτσούνια, ποὺ τ' ἀγόραζαν στοὺς ἐμπόρους καὶ κάτω στὰ πόδια παπούτσια ἀπὸ βιδέλο, τὰ σκαρπίνια ἢ στιβάλια.

Στὰ δάχτυλα εἶχαν ὠραῖα χρυσὰ δαχτυλίδια, στ' αὐτιά τους κρεμοῦσαν σκουαρίκια ἢ βενέτικα φλουριά, στὸ λαιμὸ τὸ γχιορτάνι καὶ τὰ στ' ἀστήθι ἔμπηναν τὴ χρυσὴ καρφίτσα.

Ὑλικά τῆς ραφτικῆς.

Σεράδια μάλλινα, λευκὰ ἢ χρωματιστά, στρίμματα, (πιὸ λεπτὰ σεράδια) καὶ κλωστής ἢ ράμματα¹ τὰ φκειάνουν οἱ γυναῖκες σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς αἰτωλίας.

Τὰ χάρτσια, (μαῦρα ἢ κόκκινα) τὰ μεταξωτά, τὰ τσαπάρια, τὰ γαϊτάνια,

¹ Ἐχω γιὰ τ' γούνα σ' ράμματα, παροιμ. = ἔχω τὰ μέσα νὰ σὲ τιμωρήσω.

τις οὐτρές, τὰ μεταξωτὰ ράμματα ἢ μπερσίμια, τὰ χηνώματα¹ καὶ τὰ μπαῖρακλια τάφκειαναν ἄλλοτε οἱ καζάζηδες. Σὲ μερικὰ αἰτωλιακὰ χωριά ἦταν ξέχωρη τάξη βιοτεχνίας τοῦτοι ἐδῶ οἱ τελευταῖοι. Τοὺς εὑρισκες στὴν Κόνισκα, στὴ Δορβιτσά, στὸν Πλάτανο. Καὶ σήμερα ἀκόμα θυμοῦνται στὴ Δορβιτσά τὸ ὄνομα τοῦ Κοντοηλάκη, ἐνὸς παλιοῦ δασκάλου, ποὺ κάνοντας τὸ δάσκαλο ἦταν καὶ καζάζης².

Κουκούλια τὴν ἐποχὴ κείνη ἔδωκε πολλὰ ὁ τόπος. Ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ πολιτεύονταν. Καὶ σήμερα ἀκόμα βλέπεις γιομάτα τὰ χωριά ἀπὸ ἀσπροσυκαμηνιές. Τίς εἶχαν φυτεμμένες τότε γιὰ νὰ παίρνουν τὰ συκαμινόφυλλα καὶ θρέφουν τὰ σκουλήκια. Σὲ κάμποσα χωριά ἦταν καὶ τεχνίτες ποὺ μπορούσαν νὰ σοῦ κάμουν τὸ κουκούλι μετὰξι· ἤξεραν τὴν τέχνη. Ἀπὸ τούτους ἀγόραζαν λοιπὸν οἱ καζάζηδες τὸ μετὰξι ὅσο χρειάζονταν γιὰ τὴ δουλειά τους. Δὲν τοὺς ἦταν ὅμως δύσκολο νὰ προμηθεύωνται τέτοιο κι ἀπ' τὴν Πάτρα.

Τὸ ἔκαναν βάντες (λυσίδια) καὶ τὸ ἔδωκεν μὲ ριζαρίσιες ἢ μπακαμίσιες βαφές. Συνηθισμένα χρώματα ἦταν τὸ κόκκινο καὶ τὸ μαῦρο. Ὅστερα ἀπ' τὸ στέγνωμα ἀνάβαιναν τίς βάντες σὲ σιδερένιο λανάρι κι ἔπεφτε ἡ σκώρα. Μὲ ἓνα εἶδος ἀνέμης ἔπειτα ἔγνεθαν, ἔστριβαν, ἔστριβαν μιὰ συγκολλητὴ κλωστή κι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος τὴν ἔκαναν κουδάρι. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ λεγόταν στρίψιμο.

Ἀπ' τὰ μεταξωτὰ αὐτὰ γνέματα ὕφαιναν οἱ τσαπαράδες τὰ τσαπάρια, ὅπως γράψαμε παραπάνω. Γαϊτάνια, χηνώματα, μπαῖρακλια, οὐτρές, μπερσίμια εἶναι γνέματα ἄλλα παχύτερα κι ἄλλα ψιλότερα. Τὰ γαϊτάνια ἀντιστοιχοῦν στὰ μάλλινα σεράδια ἢ τὰ χοντρά στρίμματα· οἱ οὐτρές στίς διστριφτές μάλλινες κλωστές· τὸ μπερσίμι στὰ μάλλινα ράμματα. Ἡ οὐτρά καὶ τὸ μπερσίμι περνιοῦνται στὸ βελόνι· ἡ οὐτρά σὲ χοντρότερο, τὸ σπανέλι ἢ σπανόκωλο³ καὶ τὸ μπερσίμι σὲ ψιλό. Τὰ γαϊτάνια, τὰ χηνώματα καὶ τὰ μπαῖρακλια τὰ εἶχαν γιὰ τὸ γάζωμα καὶ τὰ κεντήματα.

Τὰ ὑλικά λοιπὸν ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ σεραδωθοῦν οἱ σάρκες τὰ πεσλιά, οἱ σκούφιες, ἢ γιὰ νὰ πλεχτοῦν ἢ ὑφαθοῦν οἱ καλτσοδέτες, τάβρισκαν οἱ τσαπαράδες πάνω στὸν τόπο· Τάφκειανον στὸν Πλάτανο, στὴ Δορβιτσά, στὴν Κόνισκα κι ἄλλου.

*
* *

Τὸ ὄνομα «καζάζης» καὶ στὸ ἰδίωμα «καζάζης» εἶναι τούρκικο· καθὼς μὲ πληροφόρησε πρόσφυγας δάσκαλος⁴ θὰ πῇ κερδοσκόπος. Ἄν ἡ ἐξήγηση εἶναι σω-

¹ Εἶδη κλωστές.

² Κι ἐγὼ ἔφτασα τέτοιο δάσκαλο, τὸν Καούρη στὸ Μεγαδέντρο ποὺ διαβάζοντας τὰ παιδιὰ στὸ φालτῆρι, ὕφαινε τὰ σακκιά.

³ Εἶναι καὶ σκιζόκωλα, καὶ στρογγυλόκωλα βελόνια. Κατὰ τὸ σχῆμα τῆς τρύπας καὶ τὸ βελόνι.

⁴ Ὁ κ. Ἀμπατζόγλου, τουρκομαθής.

στή, πού δὲν ἔχω λόγους ν' ἀμφιβάλλω, βγάνω τὸ συμπέρασμα πὼς στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας, πού πῆραν αὐτὸ τόνομα, πρέπει νάδινε πολλὰ κέρδη τὸ ἐπάγγελμα πού εἶχε νὰ κάμῃ μὲ τὰ ὑλικά τῆς «σάρκας». Ἡ σεγγούνα τότε ἦταν κυρίαρχη ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ στὴν Αἰτωλία. Μοῦ τὸ διηγόταν καὶ ἡ γιαγιά μου, γιὰ 90 χρονῶν στὰ 1887 πού πέθανε.

Οἱ τσαπαράδες ἢ τσαπαρηδες¹ ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ καζάζηδες. Κοιτάζοντας στὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅσα ἔφκειανε τὸ χέρι τους, τοὺς ἔδωκαν καὶ εἰδικώτερο ὄνομα.

Ὑποδιαίρεση καζάζηδων πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε καὶ τοὺς γαϊτάνηδες, πού ἀσφαλῶς θὰ ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Γιατὶ ἂν δὲν ἦταν τέτοιοι, πὼς μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε τὴν προέλευση πού ἔχουν τὰ παρανόματα π' ἀκούονται ἐδῶ ἐκεῖ στὴν Αἰτωλία «Γαϊτάνηδες»; Πρέπει νὰ ἦταν βέβαια ἐποχὴ πού θὰ ξεχώριζαν οἱ τσαπαράδες ἀπ' τοὺς γαϊτάνηδες.

Οἱ ραφτιάδες.

Σὰν ἰδιαίτερη τάξη μέσα στοὺς διάφορους τεχνίτες πού βγαίνουν στὴν Αἰτωλία, ξεχωρίζουν οἱ ραφτιάδες. Ἡ τέχνη περνάει ἀπὸ παπποῦ σὲ πατέρα, σὲ παιδί· εἶναι πατροπαράδοτη, ὅπως κι ὅλες αἱ ἄλλες τέχνες στὴν Αἰτωλία². Ἡ Κοζίτσα καὶ Κλεπά, τὰ δύο μεγάλα Κραβδαροχώρια εἶναι ἡ μάννα τῶν ραφτιάδων. Τὸ ὄνομα «Κοζίτσανα» μάλιστα κατέκτησε νὰ σημαίνει σχεδὸν τοὺς ραφτιάδες. Κι ἡ Κόνισκα ὅμως, τὸ κεφαλοχώρι, πού πάει κατὰ τὴν ἐπαρχία τῆς Τριχωνίας, ἔδωκε πολλοὺς τέτοιους ραφτιάδες, (καὶ σκουφάδες πολλοὺς πού γέμισαν καὶ τὸ Ἀγρίνιο).

Σήμερα τὸ ἐπάγγελμα τῶν ραφτιάδων εἶναι στὴ δύση του· σβύνεται σιγὰ σιγὰ μαζὶ μὲ τὴν παλιότερη ντυμασιὰ τοῦ τόπου. Παιδιά ἀπὸ οἰκογένειες ραφτιάδων παραστρατίζοντας λίγο ἀπ' τὴν παράδοση τῶν γονέων τοὺς γίνονται σήμερα ράφτες γιὰ φράγγικα ρούχα. Οἱ γονεῖς τους, ὅσοι ζοῦνε, ἔμειναν «Ἑλληνοράπται», τὰ παιδιά πολιτίστηκαν· ἀνοιξαν «ραφεῖα» καὶ ἔγιναν «ράπται εὐρωπαϊκῶν ἐνδυμάτων». Αὐτὰ φέρνει ὁ χρόνος!

Τῆς παλιᾶς σχολῆς οἱ ραφτιάδες, κλασσικοὶ τύποι τῆς τέχνης τους, εἶχαν ὁ καθένας τὴ δική του ἐπαγγελματικὴ περιφέρεια. Συντεχνίτης δὲν καταπατοῦσε ποτὲ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου συντεχνίτη. Ἡ πελατία ἦταν κληρονομικιά. Τὴ βρῆκε ὁ κάθε τεχνίτης ἀπ' τὸν πατέρα του, ἀπ' τὸν παππούλη του λότελα. Κι ὁ κάθε χωριάτης βρῆκε τὸ ράφτη ἀπὸ Ἀδάμ - Παπαδάμ, πού λέγει ὁ λόγος. Τὸ εἶχε σὲ ἁμαρτία, ἢ

¹ Σήμερα παρανόμι στὸ Γκερτοβὸ τῆς Τριχωνίας.

² Ὅταν βρῆκα στὸ ἐκκλησίῃ τῆς Δερθέκιστας Ἀγ. Παρασκευῇ ἐπιγραφή στὴν πλάκα τῆς ἁγίας τράπεζας πάνω πού γράφει πὼς ὁ Φράγγο Τσαπραζολῆς, ὁ μάστορας ἔκτισε τὸ ἐκκλησάκι στὰ 1740 καὶ πὼς αὐτὸς ἦταν ἀπ' τὸν Τέρνο τῆς Εὐρυτανίας, στάθηκε περιεργος, νὰ μάθω, ἂν σώζεται σήμερα τέτοια οἰκογένεια. Μὲ πολλὰς ἐρευνες πληροφορήθηκα, πὼς ὑπάρχει ἀλήθεια καὶ μάλιστα βγάνει ὅλο μαστόρους, χτίστες.

νά εἰπῶ καλύτερα, δὲν τὸ εἶχε σὲ γούρι ν' ἀλλάξῃ τὸ ράφτη τῶν γονέων του. Σὰ θρησκεία θεωροῦν οἱ Αἰτωλοὶ τὸ κάθε τι ποὺ κληρονομᾶνε ἀπ' τοὺς γονεῖς τους! τὸν παπᾶ, τὸν γιατρό, τὸν μάστορα, τὸ φίλο τόχουν σὲ κακὸ νὰ τὸν ἀλλάξουν. Βλάβει ἢ ὠφελεῖ αὐτὴ ἡ συντηρητικότητα; Ξέρω κι ἐγώ! Μακάρι νὰ φύλαγαν καὶ τὴν παράδοση τῆς ντυμασιᾶς! Πόσο πιὸ εὐτυχισμένα θὰ ζοῦσαν!

Οἱ Κοζιτσάνοι ραφτιάδες κι οἱ Κλεπαῖτες, ὅσοι ἐδῶ ἐκεῖ σῶζονται ἀκόμα κρατοῦν καὶ σήμερα τὴν πελατία σ' ὁλόκληρες περιφέρειες. Τὸ δῆμο τῶν Εὐρυτάνων τὸν τρῶνε¹ οἱ Κοζιτσάνοι. Δὲν περνάει παγγύρι σὲ χωριὸ ποὺ νὰ μὴν τοὺς βρίσκῃς μπροστά σου. Λυοῦν τὰ παλιά τους νταραθέρια (=δοσοληψίες) καὶ κάνουν νέες συμφωνίες γιὰ τὰ χινοπωριάτικα ραψίματα. Καὶ βλέπεις, ἐνῶ ὁ χορὸς πάει τρεῖς δίπλες², αὐτοὶ στέκονται ξέμακρα κάπου ἀπ' τὸ χοροστάσι καὶ ριμένοι στὶς βαθυὲς σκέψεις ποὺ γεννοῦνε οἱ φροντίδες, λένε κι ἄλλο λένε γιὰ τὰ ραψίματα τοῦ χωριοῦ. Κουδεντιάζουν μὲ τοὺς πιὸ γερόντους.

*
* *

Περνώντας τὰ παγγύρια, ἔδγα τοῦ Αὐγούστου, ποὺ μαζεῦουν κι οἱ ξωτερικὲς δουλειές, παίρνοντας στὸν ὦμο τὸ σακκούλι με τὰ ψαλλίδια καὶ τὶς σιδερένιες πῆχεις οἱ ραφτιάδες κοπιᾶζουσιν³ στὰ χωριά γύρα. Οἱ Κοζιτσάνοι πᾶν τὸν Τέρνο, τὴ Ρουσκά, τὰ Δολιανά, τοῦ Κρικέλου κι ὅλα τὰ ἄλλα κείνα τὰ χωριά ποὺ βρίσκονται δρόμῳ ἀπ' τὴν Καλλιμαριά. Καὶ ράβουν τὰ ραψίματα πόχει τὸ κάθε σπίτι. Τὰ ραψίματα, ποὺ συμφώνησαν τὸν καιρὸ ποὺ γίνονται τὰ παγγύρια. Ἄλλοι ραφτιάδες γυρίζουν τὰ κάτω χωριά, Πλάτανο, Περίστες, Μπέρκο κι ὅλα τὰ ἄλλα χωριά τοῦ Βενέτικου ἀπάνω καὶ κάτω, ποὺ κρατᾶνε ἀκόμα τὸ παλιό⁴. Ἐδῶ ράβουν σάρκα, ἐκεῖ μακρομάνια σεγγούνα, ἄλλοι καππότι, κάπου ἐδῶ - ἐκεῖ ἀντρίκειες κάλτσες, πατατοῦκες, γελέκια, ποτούρια, τσακτσίρες· ράβουν καὶ κάππες οἱ πιὸ παλιότεροι ραφτιάδες.

Ἡ πλερωμὴ γίνεται μὲ τὸ κομμάτι· τόσα τὸ καππότι, τόσα ἢ κάππα, τόσα τὸ ζευγάρι οἱ κάλτσες, τόσα ἢ σάρκα καὶ πάει λέοντας. Σήμερα τελειώνοντας τὰ ραψίματα οἱ ραφτιάδες, παίρνουν καὶ τὰ λεπτὰ στὸ χέρι. Μὰ παλιότερα, ποὺ εἶχε ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ⁵, φύλαε τὸ λόγο του ὁ κόσμος κι ὅλες οἱ δουλειές γίνονταν μὲ τὸ κρέτιτο (=πίστωση). Ποῦ νὰ τάβρη τότε τὰ λεπτὰ στὸ χέρι ὁ πᾶσα ξνας! Τσοπάνηδες μὲ ἓνα σωρὸ πράματα, νοικοκυραῖοι ἀτράνταχτοι μὲ χτήματα καὶ μὲ ὅλα τὰ καλά τους δὲν εἶχαν νὰ πλερώσουν τὰ φκειαστικά ἐδεσά τότε ποὺ τελείωνε τὸ ράψιμο. Βλέπεις ἦταν λίγος ὁ παράς! Οἱ ραφτιάδες τάξεραν

¹ Περιέρχονται· νέμονται.

² Βρίσκεται στὴν ἀκμὴ του.

³ Ἐμφανίζονται.

⁴ Κρατοῦν τὴν παράδοση.

⁵ Ὑπαρχε πίστη· ἦταν ἀλληλοσεβασμός.

ὅλα αὐτά, καὶ ποτὲ δὲν εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ πλερωθοῦν ἀμέσως, μόλις τελείωναν τὴ δουλειά τους. Ἐδαναν ἓνα ὄριο γιὰ τὴν πλερωμὴ. Γιὰ τοὺς τσοπάνηδες: μεθ' αὐριο στὸν κοῦρο, στὸ γάλα! Θὰ μοῦ δώκης τόσα ποκάρια μαλλιὰ! τόσο βούτυρο! τόσο τυρί! τόση πρέντζα· ἓνα ἄρνι, κατσίκι ἢ ὅ,τι ἄλλο καὶ θὰ ξεπλέξουμε! Γιὰ τοὺς ζευγολάτες: μέθ' αὐριο στὰ στάρια, στὰ καλαμπόκια!

Ψωμάκι λοιπὸν ἔτρωγαν οἱ ραφτιάδες τὶς μέρες ποὺ ἔρραβαν στὸ σπίτι κι ὑστερώτερα ἔφευγαν καὶ πήγαιναν σ' ἄλλο σπίτι, σ' ἄλλα χωριά νὰ ράψουνε. Περιμέναν τὸν καιρὸ ποὺ θὰ εἰσπράξουν ἀπ' τοὺς πελάτες τους. Τὸ καλοκαίρι λοιπὸν ἄλλες περιδοεῖς. Ἐβγαίναν μὲ τὸ σακκί, ποὺ λέει ὁ λόγος, παραταριά¹ τὰ χωριά καὶ εἰσπραζάν ἀπὸ τοὺς πελάτες τους τὸ τυρί τους, τὸ βούτυρό τους, τὰ μαλλιὰ τους, τὸ σιτάρι τους, τὸ καλαμπόκι τους. Βέβαια τσοῦγκραγαν² δῶ καὶ μετρητά. Στὸ παγγύρι τοῦ χωριοῦ ἦταν ἀπαραίτητη ἡ παρουσία τοῦ ράφτη. Τότε μπορούσαν ν' ἀνταμώσουν τοὺς ξωμάχους πελάτες τους.

Τώρα ἂς παρακολουθήσουμε τὸ ράφτη στὴ δουλειά του ἀπάνω. Μπαίνοντας στὸ σπίτι τοῦ πελάτη πρῶτο πράμα πᾶγει νὰ κάμῃ ὁ ράφτης, εἶναι νὰ εὐχχηθῇ. Ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καλὴ καὶ ἐπισημὴν μὲς! εἶναι ἡ εὐχὴ του.

Πιάνει ἓνα μέρος ποὺ νάναι παράθυρο ἀντίκρυ μέσα στὸ δωμάτιο. Στρώνει κάποιον χεράμι, ἀδειάζει τὰ ψαλλίδια του ἀπ' τὸ σακκούλι, κάθεται σταυροπόδι αὐτὸς καὶ τὸ καλφούδι του κι ἀρχίζει. Κοίταξε καὶ κάτω τὴ βγῆκε μέσα ἀπὸ κεῖνο τὸ παλιοσακκούλο ποὺ βρῆκε ἀπ' τὸν παππούλι του ἀκόμα! ἓνα χοντροψάλλιδο, τὸ τερζιτικο ψαλλίδι· τ' ἀκοῦς νὰ κάνῃ γράπ! γράπ!, ἅμα ἀρχίζει νὰ κόψῃ τὸ μάλλινο σκουτί. Τὸν πιάνει, μιὰ σιδερένια πιάστρα νὰ πιάνῃ σὰν τ' ἀγκίστρι τὸ σκουτί ποὺ θὰ ράψῃ καὶ νὰ τὸ κρατῇ τεντωμένο· τὸ σπανέλι του, βελόνι χαμοχοντρὸ ὄχι καὶ τόσο μακρὺ, περίφημο γιὰ τὸ ράψιμο στὰ μάλλινα· τὴν πῆχη, ἓνα σιδερένιον πῆχyu, ποὺ τσακιάται σὲ δύο καὶ μαζεύεται· τὸ κλούφι, μιὰ μικρὴ μάλλινη σακκουλίτσα, ποὺ τὴν ἔχει γιὰ θήκη τοῦ ψαλλιδιοῦ του· τὴ δαχτυλήθρα, σιδερένια μεγάλῃ δαχτυλήθρα σφαιρικὴ μὲ πολλὰς γουδίτσες ἀπ' ὄξω.

Ἐρχεται ἔπειτα τὸ πρόσωπο τοῦ σπιτιοῦ ποὺ θὰ φκειάσῃ ἑνδύμα καὶ παίρνει τὰ μέτρα ὁ ράφτης μὲ τὴν πῆχη του. Ἐαπλώνει τὸ σκουτί κάτω· μετράει ἀπὸ δῶ, μετράει ἀπὸ κεῖ. Γράπ, γράπ, ἀρχίζει μὲ τὸ χοντροψάλλιδο, ἐνῶ συγχρόνως εὐχονται. Μὲ γειά σου καὶ μὲ χαρά σου! εἶναι ἡ εὐχὴ ποὺ δίνει σὲ κεῖνον ποὺ θὰ φορέσῃ τὸ καινούριο.

Παίρνει ὕστερα τὰ κομμάτια, τὰ δίνει στὸν κάλφα του νὰ τὰ καρφοκολλήσῃ κι ὕστερα ἀρχίζει τὸ ράψιμο. Πιστρώνει κάτω τὸ κομμάτι, ποὺ θὰ ράψῃ καὶ κάθεται

¹ Ὅλα τὰ χωριά στὴ σειρά.

² Ἐπαιρναν ἐδῶ ἐκεῖ.

ἀπάνω, πιάνει τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ μὲ τὸν πιάκο γαντζώνοντάς τον στὸ πουτούρι ἢ τὴν κάλτσα τοῦ καὶ περνάει ἀδιάκοπα δῶθε κεῖθε τὸ σπανέλι τοῦ. Ἀργαλειὸς πᾶει τὸ χέρι τοῦ! ¹ Ράθει, ράθει, ράθει. Κάποια ὥρα εἶχε συγκολλήσει τὰ πιὸ σπουδαῖα τεμάχια. Φωνάζει τότε τὸν πελάτη τοῦ καὶ τὸν νταίνει. Παραδάνει τὸ ροῦχο. Κόβει ἀπὸ δῶ, κόβει ἀπὸ κεῖ, ὅσο πού τὸ φέρνει στὴ θέση τοῦ. Τὸν γδαίνει καὶ ἀρχίζει πάλι τὸ ράψιμο. Ράψιμο, γάζωμα, σταυροβελονιά, κέντημα, πίστρωμα, σεράδωμα, τρύπες, κουμπιά, νὰ ἡ δουλειὰ τοῦ ράφτη, ὥσπου νὰ μπιτίσῃ τὸ ραψίμι. Τελευταία πάλι ντύσιμο, γιὰ νὰ ἰδῇ πὼς ἔρχεται πάνω στὸν πελάτη τοῦ. Τὸ κοιτάζει ἀπὸ δῶ, τὸ κοιτάζει ἀπὸ κεῖ. Ἐδῶ θέλει μάζωμα, ἐκεῖ θέλει πάρσιμο, τὸ κουμπὶ θέλει παρακάτω, καὶ ἄλλες τέτοιες κουθέντες ἀκοὺς νὰ γίνωνται. Πάλι βγάλσιμο, λίγο ἴσιασμα, καὶ ξαναφόρεμα. — Ἀ! καλὸ σοῦ ἔρχεται! μὲ γειά σου καὶ μὲ χάρά σου! εὔχεται. Τὰ ἴδια καὶ ἄλλοι πού θὰ παρατύχουν. Κι ἂν εἶναι ἀνυπάντρος τοῦ εὔχονται: καὶ γαμπρός! Ἄν εἶναι κορίτσι: καὶ νύφη!

— Θὰ τὸ βρέξουμε κιόλας! ² εἶναι μιὰ ἀστεία εὐχὴ πού λέγεται πάντοτε σὲ κεῖνον πού θὰ φορέσῃ πόδημα ἢ ροῦχο καινούριο.

Ἔτσι ὁ ράφτης ράθει μὲ τὴ σειρά ὅλα τὰ ραψίμα πόχει τὸ σπίτι. Κάθεται μία, δύο, τρεῖς μέρες: μιὰ ἐβδομάδα κάποτε. Εἶναι ὁ φίλος τοῦ σπιτιοῦ. Ἐξαιρετικὸς περικοιήσεις κάνει στὸ ράφτη ἢ σπιτονοικοῦρα. Τοῦ πᾶει πρῶτ' ἡμέρα τὸ γλυκὶ τοῦ, τὸ ρακὶ τοῦ, τὸν καφέ τοῦ. Τοῦ φκειάνει τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ φαγητὰ. Τοῦ φκειάνει καὶ τηγανιστὸ μ' αὐγά καὶ τυρί. Τοῦ ψιμώνει ψωμί μὲ τὴν πιὸ φιλὴ σίτα. Εἶναι καλομαθημένοι οἱ ραφτιάδες καὶ θέλουν περιποίησιν ἐξαιρετική. Παροιμία ἔχουν μείνει πιά τὰ: «Μὴν εἴσι ράφτης νὰ σοῦ φκειάσωμι τηγανιστό;» «Στοῦ ράφτ' φκειάνουνε τηγανιστὸ ὅχ' ὅπου καὶ ὅπου!» ³

Οἱ καλοὶ ραφτιάδες φαίνονται στὰ γαζώματα καὶ στὰ κεντίδια πού φκειάνουν. Γιὰ χάρτσωμα πολὺ λίγους ραφτιάδες μπορεῖς νὰ βρῇς καλοὺς. Αὐτὴ εἶναι μιὰ δουλειὰ μονότονη καὶ μαραζιάρικη. Καὶ ἐν γένει ἡ τέχνη τοῦ ράφτη εἶναι παθητική. Γι' αὐτὸ οἱ ραφτιάδες ἀλεγράρουν τὴν ὥρα τοὺς μολογώντας μουραπάδες καὶ παραμύθια κάποτε καὶ τραγουδώντας κλέφτικα τραγούδια. Οἱ πιὸ πολλοὶ ραφτιάδες τυχαίνουν χωραταντζήδες: φκειάνουν μονάχοι τοὺς ἀστεῖες ἱστορίες ⁴. Λένε πολλὰ κουτσοκέφαλα νὰ περνᾷ ἡ ὥρα. Ἀνακοινώνουν νέα καὶ κοτσομπολέματα ἀπ' ἄλλα χωριά. Κάποτε καὶ ραδιουργοὺνε. Βάνουν φτυλιές, πού λείει ὁ λόγος. Κάνουν πειράγματα. Φκειάνουν καὶ συμπεθερεῖς. Τάζουν νυφάδες σὲ νέους, καὶ γαμπροὺς σὲ

¹ Ράθει γρήγορα.

² Κι ἐννοοῦν νὰ τοὺς κεράσῃ κάτι ποτὸ συνήθως.

³ Κι ἡ παροιμία: Ἐνα ἦταν τόφας ὁ ράφτης: βέβαια κάτι τέτοια ἀρχὴ θάχῃ.

⁴ Ἐνας τέτοιος ἑακουσμένος στ' Ἀπόκουρο ράφτης ἦταν ὁ Μπλιακοῦρας ἀπ' τὴν Ἀμπρακιά. Μποροῦσε νὰ κρατῇ ἀκροατήριον ἀγρυπνο ὅλη νύκτα: εἶχε διηγηματικὸ καὶ ἤξερε τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας ἀπὸ κουτσοκέφαλα. Ἐφκειανε καὶ δικὰ του τέτοια.

κορίτσια. "Όλα, όλα τὰ φκειάνουν. Πολλὲς φορὲς καὶ στὰ οἰκιακὰ τῶν πελατῶν τους ἐπεμβαίνουν.

Γι' αὐτὸ ἅπειρες ἀστεῖες ἱστορίες εἶναι φκειασμένες γιὰ τοὺς ραφτιάδες. Μποροῦσε νὰ γράψῃ κανεὶς ἕναν τόμο, ἂν εἶχε τὸν καιρὸ καὶ τὴ διάθεσιν νὰ τίς μαζέψῃ ὅλες. "Όσες μπόρεσα νὰ μαζέψω τίς γράφω παρακάτω.

Ἀστεῖες ἱστορίες ραφτιάδων.

1

Μιά φορὰ ἕνας ράφτης ἤθελε νὰ πιῇ ρακί, ἀλλὰ ντρεπόταν νὰ ζητήσῃ τῆς νοικοκυρᾶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖ κοντὰ στὴν παρασιὰ ἦταν μιὰ γάτα. Τὴ χτυπάει λοιπὸν μὲ τὴ δαχτυλήθρα του στὸ κεφάλι λέγοντας: ψίτ! γάτα, ποὺ κάθεται σὰν τὸ παγούρι μὲ τὴ ρακὴ, ὅπου πίνουμε!

"Ακουσε ἡ νοικοκυρά τὸ λόγο τοῦ ράφτη καὶ κατὰλαβε, τί ἤθελε ὁ ράφτης.

—Θέλεις ρακὴ, μάστορα, καὶ δὲν μιλάς; τοῦ λέει.

—Ἐ! δὲν τὸ εἶπα γὼ γι' αὐτό! ἀλλὰ μὲ ὅλα τὰύτα σῦρε, φέρε λιγάκι, ἂν εἶναι! εἶπε.

Τὶ νὰ κάμῃ λοιπὸν ἡ νοικοκυρά! Πῆγε καὶ τοῦ ἔφερε καὶ ἔπει.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

2

Κάποιος μιὰ φορὰ ρώτησε τὸ Μπλιακούρα, τὸ ράφτη ἀπ' τὴν Ἀμπρακιά, ποὺ τὰ βρίσκει τὰ βελόνια.

—Δὲ σοῦ τὸ μαρτυράω, πὼς τὰ σπέρνω καὶ πέρα στὰ παλιοχτίρια, γιὰτὶ θὰ πᾶς νὰ μοῦ τὰ πάρῃς!!

Ἐκεῖνος πίστεψε, πὼς ἀλήθεια σπέρνει στὰ παλιοχτίρια ¹ ὁ Μπλιακούρας καὶ φυτρώνουν τὰ βελόνια. ² Αὐτὸς λοιπὸν ὁ βλάχας σηκώθηκε καὶ πῆγε καὶ γιὰ νὰ βρῇ τὰ βελόνια!

"Ὑστερα ἀπὸ κάμποση ὥρα ξαναγύρισε.

—Δὲν ἤῤα βελόνια, εἶπε· μονάχα κάτ' χορταράκια ποὺ μοιάζουν σὰ βελόνια εἶναι καὶ!

—Ἀχ! μαθέ, λέει ὁ Μπλιακούρας μπᾶϊ καὶ μοῦ χάλασες τὰ βελόνια, γιὰτὶ εἶναι χλωρά, δὲ σκληρυναν, δὲν γίνηκαν ἀκόμα!

Ἐκεῖνος ὁ κουτὸς τάχαψε ὅλα γιὰ σωστά.

3

Μιά φορὰ ὁ Μπλιακούρας ἔρραβε σὲ κάποιο σπίτι. Σ' αὐτὸ διάφτυναν τρεῖς

¹ Ἐρείπια σπιτιῶν. Παλιὸ χωριό.

² Αὐτὰ ποὺ ὠνόμαζε βελόνια εἶναι οἱ πρασιλῆθρες, χορτάρια ποὺ ἅμα ξηραθοῦν ἀλήθεια μοιάζουν σὰ βελόνια.

νοικοκυράδες, συννυφάδες ἄς ποῦμε. Μιὰ μέρα ἔβαλαν στὸ κακάδι κρέας γιὰ νὰ βράση.

Λοιπὸν ἐρχόταν ἡ μιὰ νοικοκυρὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸ φαγητό, ἔπαιρνε ἓνα κοφίδι κρέας τὸ ἔτρωε κι ἔφευγε. Ἐρχόταν ἡ ἄλλη, τὸ ἴδιο. Ἐφαγαν, ἔφαγαν, τάδειασαν τὸ κακάδι· λίγα κοφίδια ἔμειναν καὶ λίγο ζουμί.

Αὐτὰ τάβλεπε ὁ Μπλιακούρας ἀπὸ κεῖ πού καθόταν κι ἔρραβε. Τὶ νὰ κάμῃ κι αὐτὸς γιὰ νὰ ἀστεieuθῇ μὲ τὴ λαίμαργία τῶν γυναικῶν; Φύλαξε τὴν ὥρα πού δὲν ἦταν καμία ἐκεῖ. Τρυπώνοντας τα μὲ τὸ θελόνι του ἀρμάθιασε σὲ μιὰ κλωστή ὅλα τὰ κοφίδια, πού εἶχαν ἀπομείνει. Τὴν ἀρμάθα τὴ βούτηξε μέσα στὸ ζουμί κι ἄφησε τὴ μιὰ ἄκρη τῆς κλωστῆς νὰ κρέμεται στὰ χεῖλια τοῦ κακαδιοῦ· καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεφεύγῃ ἀπ' τὸ θάρος τῶν κοφιδιῶν, τὰ γράδωσε ἐδεκεῖ μὲ τὸ καπάκι. Πούμωσε, μαθὲς, τὸ κακάδι μὲ τὸ καπάκι κι ἀπ' ὅξω κρεμόταν ἡ κλωστή.

Ἐρχεται ἡ μιὰ νοικοκυρὰ, γλέπει μιὰ κλωστή κρεμασμένη στὰ χεῖλια τοῦ κακαδιοῦ, ντροπιάστηκε... Τὸ πέρασε, καὶ πολλὰ σωστά γιὰ μεγάλη προσβολή. Ἀκοῦς νάχῃ τὸ φαί μέσα κλωστὲς καὶ τρίχες!.. Πισωκώλιασε τότε κι αὐτὴ τὸ ράφτη, γιὰ νὰ μὴν τὴ δλέπῃ, τί θὰ κάμῃ· πιάνει τὴν κλωστή ἀπ' τὰ χεῖλια πού τὴν εἶχαν σφιγμένη οἱ ἄκρες τοῦ καπακιοῦ, τραβάει... δύσκολα ἔδρανε. Ἐβάλε τότε κι αὐτὴ τὰ δυνατά της. Τραβάει πάλι καὶ τότε ξεπετιέται καπάκι, ἀρμάθα κρέατα... Αὐτὴ μὴ προσέχοντας καλὰ καλὰ τί συμβαίνει, ἔκαμε νὰ πιετᾷ πέρα τὴν κλωστή, ἀλλὰ σκόρπισε τὰ κοφίδια μὲς στὸ δωμάτιο.

Ὁ Μπλιακούρας ξεκαρδίστηκε στὰ γέλια, γιατί κατάφερε κείνο πού ἤθελε.

Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπίτι
κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει.

Μιὰ φορὰ ἓνας ράφτης ἔρραβε σὲ ἓνα σπίτι. Κάποια ὥρα τοῦ ἦρθε ὀρεξὴ νὰ φάῃ τηγανίτες. Τί νὰ κάμῃ κι αὐτός! Λέει στὸν κάλφα του:

— Ἀμα ἰδῆς τὴ νοικοκυρὰ, νὰ ἔρθῃ δῶ μέσα γιὰ νὰ κάμῃ κάτι, σὺ νὰρχίσῃς νὰ κλαῖς· ἐγὼ θὰ σὲ ρωτήσω τότε: «τί κλαῖς, παιδί μου;» Σὺ νὰ πῆς: «Θέλω τηγανίτες!»

Περίμεναν, περίμεναν κάμποση ὥρα. Νά σου τὴν καὶ παρουσιάστηκε ἡ νοικοκυρὰ. Ὁ κάλφας ἀρχίζει νὰ κλαίῃ.

— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, ὀρέ; τὸ ρώτησε ὁ ράφτης.

— Θέλω τηγανίτες, εἶπε τὸ παιδί.

Ἡ νοικοκυρὰ, πού δὲν κατάλαβε καλὰ καλὰ τὴν κουβέντα πού ἔκαμε ράφτης καὶ κάλφας, ρώτησε:

— Γιατί κλαίει τὸ παιδί, μάστορα;

— Θέλεις τηγανίτες, γυιέ μου! λέει ὁ μάστορας· καὶ σάματι τρώει λίγες! Θέλει ἓνα ταψὶ νὰ χορτάσῃ! Σοῦναι ἓνας φαγάς!

— 'Α! νὰ φκειάσουμε! εἶπε ἡ νοικοκυρά. 'Αλήθεια, πῆγε ἔβαλε τὸ τηγάνι στὴ φωτιά κι ἔφκειασε ἓνα ταψὶ τηγανίτες· σωρὸ ὥς κεὶ πάνω. Τὶς ἔφρε τότε στοὺς ραφτιάδες κι ἔφαγαν ὅσες μπόρεσαν.

'Ἄλλη μέρα ὁ ράφτης εἶχε μάρα νὰ φάη καρύδια. Πίσω τὰ ἴδια ἔκαμε λοιπόν. 'Ἐβαλε τὸ καλφούδι κι ἄρχισε νὰ κλαίῃ.

— Τί θέλεις, ὁρέ, τοῦ λέει, βγάλε τὸ σκασμό!

— Θέλω καρύδια α α! ! (ἔτσι τορμήνεψε νὰ πῇ).

'Ἡ νοικοκυρά ἄκουσε καὶ κατάλαβε τώρα, πὼς ὁ μάστορας θέλει καρύδια νὰ φάη. Εἶχε πολλὲς κοχόσιες αὐτὴ ἡ νοικοκυρά, ἀλλὰ τίς εἶχε στὸ νταβάνι γιὰ νὰ εἶναι ἀσφαλισμένες. Τὶς εἶχε βάλει κεὶ πάνω ἀπὸ τὴ γλαβανή¹.

Τότε λοιπόν παίρνει κι αὐτὴ μιὰ ξυλένια σκάλα καὶ τὴ σταίνει στὰ χεῖλια τῆς γλαβανῆς. Σιγὰ σιγὰ ὕστερα ἀνέθηκε ἓνα ἓνα τὰ σκαλοπάτια καὶ ἔφτασε στὸ ταβάνι. Τρύπωσε ἀπ' τὴ γλαβανὴ καὶ σύρθηκε μέσα γιὰ νὰ φτάσῃ τὰ καρύδια. 'Ἦταν λίγο βαθυὰ βαλμένα. 'Ἐβανε ἔβανε καρύδια σ' ἓνα ταψὶ ποὺ εἶχε μαζί της! 'Ακούεταν ὁ βρόντος ἀπὸ κάτω. κρ. κρ. κρ.!

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν αὐτὴ τρυπωμένη, ὁ ράφτης γιὰ νὰ χωρατέψῃ, εἶπε στὸ καλφούδι καὶ πῆρε τὴ σκάλα ἀπὸ κεὶ ποὺ ἦταν στημένη. 'Ἡ νοικοκυρά χαμπάρι δὲν εἶχε. 'Ἄμα μπίτισε τὴ δουλειά της, σύρθηκε τοῦ κώλου πίσω, κρέμασε τὰ πόδια της κάτω καὶ τὰ κόνισε πέρα δῶθε, γιὰ νὰ βρῇ τὸ σκαλοπάτι τῆς σκάλας νὰ πατήσῃ. Τὰ γυρίζει σταθῶ, τὰ γυρίζει σταθεῖ τὰ πόδια, ποὺ σκάλα καὶ ποὺ μάρμαθα! !²

'Ἀρχισε νὰ στενοχωριέται πολὺ ἡ γυναῖκα. 'Ὁ κάλφας βλέποντας τὴ στενοχώρια τῆς γυναίκας τόβαλε στὰ γέλοια καὶ δὲ μπορούσε νὰ τὰ κρατήσῃ.

'Ἡ νοικοκυρά, ποὺ λιονοκατάλαβε, τί εἶχε γίνει, βλέποντας πὼς ἄλλος τρόπος γιὰ νὰ κατεβῇ ἀπὸ κεὶ ποὺ ἦταν κατεβασμένη δὲν εἶναι, ἐτοιμάζεται νὰ πηδήσῃ κάτω.

'Ὁ μάστορας πόφκειασε τὴ δουλειά του ὅπως ᾔθελε, λέει τότε στὸ καλφούδι, ποὺ γελοῦσε:

— Τί γελᾷς ὁρέ! 'Ἡ νοικοκυρά τὸ ὀρίζει τὸ σπίτι της, κι ἀπὸ ὅθι θέλει πηδάει.

Κι ἔτσι ἔμεινε ὁ μῦθος.

5

'Ἐνας ράφτης ἦταν γυναικάς· κυνηγὸς στὶς γυναῖκες, μὰ νὰ νὰ καχημένη!³

Μιὰ μέρα ἔρραβε σὲ κάποιον σπίτι. 'Ἡ νοικοκυρά γυάλιζε· ἦταν χαμομόρφῃ, κι ὁ ράφτης γαργάλιστηκε ἀπ' τὴν ὁμορφιά της.

'Ἦτανε καὶ τεχνίτης αὐτός· μυρίστηκε, πὼς ἀγαπάει τὰ ξυνὰ ἢ γυναῖκα, καὶ τῆς μπῆκε ἀπὸ καλὴ μεριά.

¹ Ἡ γλαβανὴ σὲ πολλὰ χωριά λέγεται καὶ καταρράχτης.

² Παροιμιῶδες.

³ Ὑπερβολικά.

Μιά μέρα πήρε ένα κάρβουνο και χάραξε τάχα ένα γυροδόλι κάτω στο πάτωμα. Ἡ νοικοκυρά ήταν στο άλλο δωμάτιο.

Κάποια ὥρα ἔρχεται αὐτοῦ πού ήταν ὁ ράφτης. Τὸν κοιτάζει...ἔφκειανε ένα γυροδόλι κάτω. Γελώντας τότε πάει πὺδ κοντὰ στὸ ράφτη καὶ τοῦ λέει:

—Τὶ φκειάνεις αὐτοῦ, μάστορα; Τὶ τὸ θέλεις τὸ γυροδόλι;

—“Ὅποιος πατήση μέσα στὸ γυροδόλι θὰ πάθῃ τὴ δουλειά!... λέει. Ἀλλὰ φυλάξου,... τὸ καλὸ πού σοῦ θέλω!

—Ἐγὼ θὰ πατήσω! λέει αὐτή!

—Μή! θὰ τὴν πάθῃς! τῆς λέει ὁ μάστορας.

—Θὰ πατήσω!

—Μή!

Τὰ ἤθελε, μαθές, ὁ κωλ..... τῆς κι ἤθελε νὰ πατήσῃ ἡ νοικοκυρά! Κι ἀλήθεια πάτησε μὰ . . . . . τὴν ἔπαθε τὴ δουλειά κι ὁ ράφτης ἔκαμε τὸ γούστο του.

6

Ὁ βλάχος κι ὁ ράφτης.

Ἐνας κάποτε ἦταν βλάχος. Φύλαγε καμὶα τριανταριὰ πρόβατα, πάνω στὶς ράχες. Τὸν δούλευε τὸ καῦο, ἡ βράχη, κι οὐκ ἄλλα κακὰ ὅσα τραβῶν οἱ τσοπάνη-
ραῖοι.

—Τὶ τραβᾶμε, ἐμεῖς οἱ μαῦροὶ βλάχοι; ἔλεε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό.

Νιὰ μέρα πέρασε ἓνας ράφτης ἀπὸ τὴ ράχη, πὺδ φυλαε ὁ βλάχος τὰ πρόβατα. Χαιρέτησε καὶ στάθηκε λίγο.

—Ὅρέ, ράφτης εἶσαι; τοῦ λέει ὁ τσοπάνης.

—Ναί! εἶπε.

—Γλέπεις τί τραβᾶμε ἐμεῖς οἱ βλάχοι;

—Οὔλοι μας τὰ ἴδια τραβᾶμε!

—Κάνουμε μιὰ δλειά!; λέει ὁ ράφτης. Νὰ γένῃς ἐσὺ ράφτης καὶ γὼ νὰ πάρω τὰ πρόβατα; Πάρε σὺ τὴν πήχη μου καὶ τὰ φαλλίδια!

—Τὸ κάνουμε λέει ὁ βλάχος. Ἐγὼ καλύτερα θὰ περνᾶω ἀπὸ τσοπάνης! Θὰ κάθουμε παραφωτιά καὶ θὰ ράφτω· θὰ τρώω τὸ καλὸ μου τὸ φαί μέσα στὴ ζέστα μου.....!

Ἐτσι ἔκαμαν· ἀλλάξαν. Ὁ ράφτης πήρε τὰ πρόβατα, ὁ βλάχος τὰ φαλλίδια καὶ τὴν πήχη.

—Τώρα νὰ μὲ μάθῃς πῶς θὰ κόβω καὶ πῶς θὰ ράβω! τοῦ λέει ὁ βλάχος τοῦ ράφτη.

—Πρῶτα θὰ μετράς, ὕστερα θὰ κόβῃς καὶ ἄλλο τελευταῖα θὰ ράβῃς καὶ θὰ σιδερώνῃς, λέει ὁ ράφτης.

Ξεχώρισαν ἔπειτα. Ὁ ράφτης πὺδ εἶχε τὸ μυαλό του, πήρε τὰ πρόβατα καὶ τὰ

πούλησε. Πήρε μπόλικο χρήματα κι αγόρασε άλλα εργαλεία για τὴν τέχνη του. Γύριζε μέσα στὰ χωριά κι ἔβγανε παράδες, ὅπως καὶ πρωτότερα.

Ὁ βλάχος πήρε τὸ σακκούλι μὲ τὰ εργαλεία στὸν ὦμο καὶ πήγε σὲ κάποιο χωριὸ γιὰ νάβρῃ δουλειά. Καθὼς διάβαινε σ' ἓνα σοκάκι τὸν εἶδε μιὰ γυναίκα καὶ τοῦ φώναξε!

— Ὅρέ, ράφτη, ἔρχεσαι νὰ μοῦ ράψῃς ἓνα σεγγούνη;

— Ἔρχομαι, λέει ἐκεῖος.

Πῆγε ἐκεῖ, ἔπιασε παραφωτούλα, καὶ στρώθηκε κάτω. Τόφεραν τὸ σκουτί γιὰ νὰ τὸ ράψῃ.

Τραβάει μὲ τὸ ψαλλίδι καὶ τὸ κόβει λωρίδες, λωρίδες, μάννες· μέτρησε κι ὕστερα τόρραψε.

Τώρα κατάλαβε τι ἔπαθε! Πὼς δὲ γίνεται ράφτης ἔτσι στὰ καλὰ καθούμενα ὁ καθένας! Τότε παίρνει κι αὐτὸς κάμποσα ξύλα καὶ τάστησε ὀρθά.

Τὰ σκέπασε μὲ γούιες ἀπὸ σκουτί, τὶς ἔρραψε κεῖ πάνω κι ἔφκειασε ἓνα εἶδος σὰ λύκο. Τὸ λύκο εἶχε στὸ νοῦ του! αὐτὸν ἔδλεπε κάθε μέρα κεῖ πάνω στὸ βουνό, ποὺ φύλαε τὰ πρόβατα!

Κάποτε μπαίνει ἡ νοικοκυρὰ μέσα γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ φαῖ, νὰ φάῃ, τηράει... τι νὰ ἰδῇ! λύκος!

— Τὶ ἔφκειασες αὐτοῦ, μάστορα; τοῦ λέει, σεγγούνη ἢ λύκο;

— Λύκο ἔφκειασα εἶπε ἐκεῖος· νὰ φάῃ ἐμένα πρώτα, ποὺ ἀπαράτημα τὰ πρόβατά μου καὶ σεργιανάω σιαπέρα, κι ὕστερα ἐσέναν ποὺ μὲ διάλεξες γιὰ ράφτη!

Αὐτὰ ἔγιναν. Ἐχασε καὶ τὰ πρόβατα ὁ βλάχος κι οὐλα τὰ καλὰ του, γιὰ νὰ θέλῃ νὰ γεῖνῃ ράφτης!

Γιορτινὴ καὶ καθημερινιάτικη ντυμασιά.

Δυὸ εἰδῶν ντυμασιὲς ἔχουν οἱ Αἰτωλοὶ, τὴ γιορτινὴ καὶ τὴν καθημερινιάτικη. Τὰ καινούρια μου λέγοντας ἐννοοῦν τὴν πρώτη. Ὅταν μιλοῦν γιὰ τὴ δεύτερη, λένε τὰ παλιά μου. Ἡ καινούρια φουστανέλλα πρέπει νὰ εἶναι καμωμένη μὲ πιὸ πολλὰς μαννάδες¹ καὶ χασιδένια· οἱ κάλτσες θὰ εἶναι ρούχινες ἢ πλεχτὲς Τριπολιτσιώτικες, κι ὄχι ἀπὸ ὕφαντὸ σπιτίσιο καλτσόσκουτι. Οἱ γιορτινὲς καλτσόδετες θὰ εἶναι μεταξωτὲς κι ὄχι λινομέταξες ἢ μάλλινες. Τὸ γελέκι ἀπὸ καλὸ, ἀγοραστὸ ὕφασμα, καλοραμμένο καὶ μὲ πολλὰ κεντίδια, ἢ σκούφια ἀτλαζένια ὀλοκεντητη καὶ τὰ τσαρούχια μὲ περισσότερη πολυτέλεια καὶ μὲ πιὸ μεγάλες φούντες καμωμένα.

Τὰ καινούρια ξανανιώνονται τὴ Λαμπρὴ πάντα, ἂν τύχῃ καὶ τριφτοῦνε. Τότε τὸ καλεῖ ἡ μέρα γιὰ ξεκαινούργωμα. Μὰ κι ὄντας θὰ γίνῃ γαμβρὸς κανεὶς πάντα ἢ καινουριά εἶναι ἀπ' τὰ ἀπαραίτητα. Μιὰ φορὰ τὸ χρόνο ἔρχεται ἡ

¹ Αὐτοῦνοῦ δὲν τοῦ λείπει λαγγιόλι τοῦ λείπει μάννα. Παροιμ. ποὺ σημαίνει, πὼς αὐτὸς ἔχει μεγάλη δόση τρέλλας.

Λαμπρή. Μιά φορά παντρεύεται ὁ ἄνθρωπος· εἶναι λόγοι ποὺ δικαιολογοῦνε κάθε δαπάνη γιὰ τὸ ξεκαινούργωμα.

Τὰ γιορτινὰ φυλάγονται διπλωμένα στὶς κασσέλες μέσα. Οἱ νοικοκυράδες τὰ σιάζουν, δάνουν ἀνάμεσα βασιλικούδια, μαντζουράνες καὶ μῆλα. Γι' αὐτὸ, ἅμα θὰ τὰ δγάλη τίς γιορτές γιὰ νὰ φορεθοῦν, ἔχουν μιὰ μυρωδιά ποὺ ἀνασταίνει τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ καινούρια φορεῖ ὁ Αἰτωλὸς γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀγάπη, νὰ πάη στὸ χάξι κάτω στὸ χοροστάσι, νὰ πάη στὸ παγγύρι, νὰ πάη συμπέθερος, νὰ πάη γιὰ νύφη.

Γιορτινὰ κρατοῦν κι ὅλες οἱ γυναῖκες, τὰ καλὰ τους. Οἱ περισσότερες παντρεμένες γιὰ πιὸ καλὰ κρατοῦνε τὰ νυφιάτικα. Τάχουν σὲ ὅλη τὴ ζωὴ τους καὶ πεθαίνοντας ἀφήνουν διάτα νὰ τὰ πάρη ἡ νύφη τους, ἂν ἔχουν παιδί παντρεμένο, ἄλλιῶς ἡ τσιούπα ἡ ἀνύπαντρη.

*
* *

Ἡ κασσέλα ἡ νυφιάτικη εἶναι ἐπίτηδες γιὰ τὰ καινούρια. Ἐδῶ βλέπεις μὲ πολλὴ μεγάλη ἐπιμέλεια διπλωμένα καὶ θαμμένα τὸ κεντητὸ ποκάμισο, τὰ ὀλοκέντητα τσουράπια, τὸ φουστάνι μὲ τίς διπλές, τὸ σεγγούρι, τὴ σάρκα μὲ τὰ χάρτσια, τὸ μαντήλι τὸ ρουμπίνι, τὸ λαδί... τὴ σκέπη, τὸ παλτό, τὸ φέσι τὸ νυφιάτικο, τὰ παλὰ τὰ κουζιουκιά τῆς δάδας, τ' ἀσημοζούναρα, τὰ σκουλαρίκια, τὸ γκιτορτάνι ὅλα μὲ τάξη. Κι' ἀνάμεσά τους ξερά κλωνιὰ ἀπὸ βασιλικό, μῆλα κατακίτρινα, νυχάκι, ξερά φύλλα ἀπὸ τριαντάφυλλα. Θεὴ εὐωδία ἐρχεται στὴ μύτη σου, σύντας θ' ἀνοίξῃ τὸ σεντούκι ἡ νοικοκυρὰ γιὰ νὰ δγάλη τὰ καινούρια. Ἀρωμα σκορπιέται στὸ δρόμο, ὄντας θὰ πηγαίη στὴν ἐκκλησιά!

Λαμπρή, πσιημόνμερο, παγγύρι, γάμος δὲν περνάει στὸ χωριὸ χωρὶς νὰ φορέσουν τὰ καινούρια οἱ γυναῖκες. Εἶναι μεγάλῃ ντροπὴ νὰ δγῇ ὅξω μὲ καθημερινάτικα ρούχα τίς χρονιάρες μέρες μιὰ γυναῖκα. Βγῇ κε ἀνάλλαη σοῦ λένε. Εἶναι κάτι ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ χωρέσῃ στὸ νοῦ τοῦ χωριάτη. Μονάχα σὲ μιὰ φτωχιά γυναῖκα ποὺ ἔχει ρούχα μονοφόρια συχωριέται τέτοιο πρᾶμα.

Πολὺ ἔχουν νὰ κάμουν καὶ τὰ χρώματα στὰ γυναῖκεια ἐνδύματα... Ἀλέγγρα, κόκκινα, τριανταφυλλιά, ὀλοκέντητα ταιριάζουν στ' ἀνύπαντρα κορίτσια. Ἡλικιωμένες γυναῖκες, παντρεμένες ἔχουν τὴν κατάκριση, ἂν δὲ δάξουν σκούρα. Μαντήλι σκούρο, ποδιά σκούρα, φουστάνι σκούρο, ὅλα σκούρα εἶναι αὐτὰ ποὺ κάνουν πιὸ σεβαστὴ μιὰ μεσόκοπη γυναῖκα.

Τὰ μῦρα μόνο στὸ πένθος εἶναι ἀνεκτὰ στὴν Αἰτωλία. Μιά χήρα τὰ δάφει ὅλα μαῦρα· φουστάνι, ποδιά, μαντήλι, σεγγούρι μὲ τὰ χάρτσια θὰ τὰ γυρίσῃ στὸ μαῦρο. Ἀλλοίμονο, ἂν περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ τῆς νὰ μὴ συμμορφωθῇ μὲ τὸ γενικὸ αὐτὸ ἔθιμο! Νὰ πεθάνῃ ὁ ἄντρας τῆς κι αὐτὴ νὰ τόχη τῆς μικρῆς τῆς Παναοῦ-

λας!¹ Θά τὴν κατακρίνῃ ὁλος ὁ κόσμος. Θά τῆς ποῦνε ὅσα σέρνει ἡ σκοῦπα. Κι ἡ χήρα θά φορῇ τὰ μαῦρα ὅσοντα ζῇ.

Οἱ ἀδερφάδες φοροῦν τὰ μαῦρα ἓνα διάστημα γιὰ νὰ δείξουν τὸ πένθος, ὅταν χάσουν κάνα σπιτικό τους. Στὰ βουνὰ αὐτὸ τὸ πένθος γιὰ λίγον καιρὸ τὸ φυλάνε· στοὺς κάμπους πὺδ πολὺ. Βγάνουν ἀνύπαντρα κορίτσια τὰ μαῦρα, ἅμα θά παντρεῖ-
τυνε.

*
*
*

Ἀντίχτυπο στὸ χρῶμα τῆς γυναίκειας ντυμασιᾶς ἔχει κι ἡ ξενητεία. Ποτὲ δὲν ἀνέχονται ἀλέγγρα χρώματα σὲ σπίτι πόχει ξενητεμένο. Τὸ σκοῦρο εἶναι τὸ πὺδ συνηθισμένο. Αὐτὸ δείχνει τὸν πόνο τῆς καρδιάς γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀγαπημένου προσώπου πὺδ λείπει. Ἐνδύματα πὺδ θά ἔχουν κάθε ἄλλο χρῶμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκοῦρο πρέπει νὰ κρυφτοῦν στὴν κασέλα· θά βγοῦν, ἅμα γυρίσῃ ὁ ξένος. Μὰ καὶ τὰ μαῦρα δὲν ἐπιτρέπονται. Θεωρεῖται κακὸ σημεῖα διὰ νὰ φορέσουν σπίτι μαῦρα, ὅταν λείπῃ κάποιος σπιτικός τους.

Ἡ ντυμασία τῶν παιδιῶν.

Στὶς παραμονὲς πὺδ πρόκειται νὰ γεννηθῇ μιὰ μάννα ἐτοιμάζει τὰ σκουπιὰ γιὰ τὸ μωρό. Λεντῶνι καὶ σπαργανίδα τάχει προικιότικα. Κόβει λοιπὸν παλιόρουχα ἀκόμα (=παλιὰ ἐνδύματα) καὶ φκειάνει ἀρκετὰ κωλόπανα βαμπακερά, τίς πάνες, καὶ μάλλινα. Ἐπίσης πλέκει καὶ τὴ σαβανὰ, ἓνα σκoinι ὅπωςοὺν χοντρό. Τῇ φκειάνει μὲ τὴ ρόκα συνταιριάζοντας γνέματα ὀσπρά, κόκκινα, μαῦρα. Ράβει καὶ πουκαμισάκια πάνινα καὶ γελεκάκια, τὰ πρῶτα φορέματα τοῦ παιδιοῦ, πὺδ θά φέρῃ στὸν κόσμο.

Στὴν ἐτοιμασία αὐτὴ πὺδ γίνεται γιὰ τὸ μουσαφίρη (=τὸ περιμενόμενο μωρό) βοηθοῦνε κι οἱ στενοὶ συγγενῆδες. Ἄλλος δίνει πάνινο παλιόρουχο, ἄλλος παλιὲς κάλτσες· παλιὰ μαλλινοφούστανα, παλιὲς κορμοφάνελles κι ὅτι ἄλλο τέτοιο. Ὅ,τι καὶ νὰ δώσουν ὅλα εἶναι χρήσιμα γιὰ τὸ ντύσιμο τοῦ μωροῦ πὺδ θαλάρθη στὸν κόσμο.

Τὸ γεννησαρούδι τίς πρῶτες μέρες τὸ περιποιεῖται ἡ μαμή. Μόλις πέσει ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τῆς μάννας του, αὐτὴ τὸ ἀφαλοκοπάει· αὐτὴ τὸ δένει μὲ τὰ κωλόπανα καὶ τὸ φκειάνει κόπανο. Ξαπλώνοντας τὰ πόδια τῆς στρώνει ἀπάνω τὴ σπαργανίδα ἢ τὸ σεντόνι· ἔπειτα ξαπλώνει κι ἄλλα κωλόπανα πάνινα καὶ μάλλινα ἀνάκατα. Ντύνει τὸ μωρούλι (: Δράκος ἢ Κούσιος. Δρακούλα ἢ Κοτσόρω) μὲ τὸ πουκαμισάκι μονάχα, τὸ ξαπλώνει μπρούμυτα καὶ φέρνοντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ καὶ τὰ κωλόπανα σφίγγει τὸ παιδί ἔτσι πὺδ νὰ μὴν κινιέται διόλου. Ὅξω, μονάχα τὸ κεφάλι ἀφήνει· καὶ γιὰ νὰ μὴ γέρνῃ κι αὐτὸ κάτω, τὸ μαντηλίζει μὲ γυνάικειο μαντήλι καὶ τίς ἄκρες του τίς γραδώνει στὰ κωλόπανα μέσα.

¹ Παροιμία.

Ἐπειτα φασκιώνει τὸ μωρό. Τριγυρίζει πολλὰς φορὰς μὲ τὴ φασκιά τὰ κωλόπανα· τὸ κάνει σὰν κοκορέτσι. Φασκιωμένο ἔτσι τὸ βυζοπιάνει ἡ μάννα στὸ βυζί της. Ἐβδομάδα δόλακερὴ ἢ κι ὡς τις σαράντα λύσιμο καὶ δέσιμο τοῦ μωροῦ γίνεται ἀπ' τὴ μαμή πού πηγαινοέρχεται στὸ σπίτι τῆς λεχώνας. Ἀλλὰ κι ἡ ἴδια ἢ μικρομάννα μαθαίνει νὰ κάνῃ αὐτὴ τὴ δουλειά. Τὰ κωλόπανα χρειάζονται συχνὰ λύσιμο. Τὶς πρώτες μέρες στὴ δουλειὰ αὐτὴ δὲ μεπερδεύεται ἄλλος ἀπ' τὴ μαμή· ὑστερώτερα κι ὥσπου νὰ ξεσηκωθῇ ἡ λεχώνα, βοηθάει κι ἡ μάννα τῆς· βοηθαίει κι ἡ πεθερά, βοηθοῦν κι οἱ γειτόνισσες.

*
**

Στὰ βαφτίσια ὁ νουνὸς χαρίζει πουκάμισο καὶ σκουφίτσα· τουλάχιστο αὐτὰ τὰ δύο εἶναι ἀπαραίτητα. Τὸ πουκάμισο τὸ λένε λαδόπκαμσο. Χωρὶς αὐτὸ βαφτίσια δὲ γίνονται. Νουνοὶ μὲ ἔχοντα καὶ προκοπὴ τὸ θεωροῦν ντροπὴ τους νὰ χαρίσουν μονάχα πουκάμισο. Αὐτοὶ δίνουν καὶ φουστανάκι· κάποτε φέρνουν καὶ φωτίκια ἀγοραστὰ μέσα σὲ κουτί.

Μὲ τὰ φωτίκια μεταλαβαίνει ὑστερώτερα ἡ μάννα τὸ μωρό της

Ἄμα πάψῃ τὸ δέσιμο τοῦ παιδιοῦ, εἶναι ἀνάγκη γιὰ πιδὶ καλὰ ρουχαλάκια. Ἡ ἴδια ἢ μάννα ράβει καὶ φουστανάκι ἀπὸ τσιτί τοῦ παιδιοῦ τῆς· τοῦ φκειάνει καὶ ποδίτσα καὶ σαλιόρα — μικρὴ ποδίτσα πού τὴν κρεμάει στὸ λαιμὸ τοῦ γιὰ νὰ περτοῦν πάνω τὰ σάλια καὶ τὰ γάλατα τοῦ μωροῦ καὶ μὴ λερώνηται).

Σιγὰ σιγὰ φορεῖ καὶ τσουραπάκια στὸ μωρό, καὶ σκουφίτσα μαύρη, πολλὰς φορὰς καὶ μεταξωτή. Κρεμάει καὶ φλουρία γύρω γύρω. Ὅσο εἶναι μικρὰ τὰ μωρά, φοροῦν τὰ ἴδια ἐνδύματα ἀρσενικά καὶ θηλυκά. Τὰ πολὺ πολὺ γίνεται διάκριση στὰ ποδήματα. Στὰ ἀγοράκια ταιριάζουν τσαρουχάκια μὲ παρδαλὲς φουντίτσες, στὰ κοριτσάκια παπουτσάκια.

Στὴν παιδικὴ γλῶσσα τὸ φόρεμα λέγεται πιπί. «Φόρεσε τὸ πιπί σου!», λέει ἡ μάννα στὸ μωρό της. Τὰ ποδήματα λέγονται παπά καὶ παπάκια. «Ἐβαλα τὰ παπάκια μ'» λέει τὸ μικρούλι.

Πολὺ γρήγορα χαλοῦν τὰ ἐνδύματα τῶν μικρῶν παιδιῶν. Παλιώνουν θέλουν ξεκαινούργωμα. Γι' αὐτὸ συχνὰ συχνὰ φκειάνουν οἱ γονεῖς φορεσιοῦλες στὰ παιδιά τους καὶ πολὺ συχνὰ ἀγοράζουν παπάκια. Ἐδῶ γίνεται πού γίνεται ἢ χαλασιά, ἅμα ἀρχίσῃ τὸ περπάτημα! Εὐκόλα στραπατσαίζονται ἀπὸ μικρὰ παιδιά. «Τὰ στραβοπατᾶν», λένε οἱ γονεῖς τους.

Λαμπρὴ Χριστοῦ πάντα ξεκαινουργώνονται τὰ φορεματάκια τῶν παιδιῶν. Κι ὅταν μεγαλώσουν κάμποσο καὶ πᾶνε δυὸ χρονῶν, στ' ἀρσενικά φοροῦν καὶ πατατοῦκες· κάποτε καὶ καπποῦλες. Τὰ τσοπανόπουλα ἀρχίζουν πολὺ γρήγορα νὰ φοροῦν τὶς καλτσοῦλες τους, μὰ καὶ τὶς σύγκορμες φουστανελλίτσες. Ζώνονται ἀπόξω καὶ τὴν πέτσινη λωριδίτσα· κρεμοῦν καὶ τὴ σουγιά τους.

Τὰ κοριτσάκια φοροῦν μάλλινα φουστανάκια, ποδίτσες, μαντηλάκια καὶ παπου-

τσάκια, ἂν δὲ φοροῦν λουρουτσάρουχα, ὅπως συμβαίνει, ὄντας πᾶνε κοντὰ στὰ πράματα.

*
* *

Μὲ πόση χαρὰ περιμένουν τὰ λαμπριάτικα ρούχα τὰ παιδάκια! Τὰ κόκκινα τσαρούχια εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἰδανικὸ πού μπορεῖ νάχη ἓνα χωριατόπουλο.

Ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς γιὰ νὰ πάῃ σκολεῖ τὸ παιδάκι, ἡ μάνα φκειάνει καὶ τὴ μαρούδα ἀπὸ μάλλινο ὕφαντὸ σκουτὶ ἀπολυτό, ἓνα σακκουλάκι δηλαδὴ παρδαλό. Στὶς ἄκρες κρεμάει καὶ ἓνα σωρὸ φουντίτσες κόκκινες, μαῦρες, κίτρινες. Μὲ τι χαρὰ καὶ τί περηφάνεια κρεμάει τὴ μαρούδα τὸ δασκαλοῦδι! Νὰ τὴ γιομίσῃς γράμματα, τοῦ εὐχονται ὅλοι. Καὶ γραμματικὸς! καὶ παπάς! δίνουν εὐχὴ ἄλλοι.

Στὴ μαρούδα μέσα βάνει τὸ βιβλιαράκι ὁ μικρὸς τὴν πλάκα, τὸ κοντύλι, μὰ καὶ τὸ ψωμὶ πού τοῦ δίνει ἡ μάνα του ὥσπου νὰ γυρίσῃ τὸ γιόμα σπιτί.

Ὁ νουνὸς χάριζει καινούργια φορεσιὰ στὸ βαφτιστικὸ του, ἅμα ἀρχίσῃ νὰ περπατᾷ. Παντελόνι, σακάκι, τσουράπια, παπούτσι, ἢ τσαρούχια, σκουφίτσα ἢ ἄλλο εἶδος καπέλο τοῦ τὰ στέλνει μὲ κάποιο δικό του. Ἀν τύχῃ σὲ ξενοχώρι ὁ βαφτιστικὸς, τοῦ τὰ στέλνει μὲ καθαλλάρη.

Ὁ κουμπάρος χάριζει στὸ νουνὸ τοῦ παιδιοῦ του ἓνα ζωντανὸ ἄρνι, γιὰ τὸ ἄρνισμα τῆς φορεσιᾶς γίνεται συνήθως στὸ τέλος τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος. Τ' ἄρνι χάριζεται γιὰ λαμπριάτικο.

Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν.

Μεγάλῃ ντροπῇ θεωρεῖται στὴν Αἰτωλία νὰ θαφτῇ ἀνάλλαγος ὁ πεθαμένος. Τὸ σάβανο μόνον στὰ ὀρεινὰ χωριὰ τὸ συνηθίζουν.

Λοιπὸν μόλις πλυθῇ μὲ χρασὶ τὸ λείψανο, ἀμέσως ἔπειτα τὸ ἀλλάζουν. Βγάνουν τὰ παλιὰ ἀσπρόρουχά του καὶ τὰ ντύνουν καινούρια. Ὑστερα τοῦ φοροῦν τὰ πιὸ καλὰ τοῦ ρούχα πού βρίσκονται στὴν καστέλα, καὶ στὸ κεφάλι τοῦ βάνουν τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι¹, ἂν φοροῦσε κάποτε τέτοιο. «Τὸν κάνουν γαμπρό». Στὰ πόδια τοῦ φοροῦν καινούρια ποδήματα. Τέτοια πρόστυχα, μὰ καλοφκειασμένα καὶ λουσάτα πουλᾶνε οἱ τσαρουχάδες ἢ τσαγγαράδες, τὰ νεκροπάπουτσα.

Τὴν κάσσα (= φέρετρο) τὴ στρώνουν μὲ χεράμι ἢ σεντόνι καὶ στὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ βάνουν προσκεφαλάδα ἢ μαξιλάρι. Στὸ δεξιὸ χέρι σ' ἓνα ἀπὸ τὰ δάχτυλα περνοῦν τὸ πιὸ καλὸ δαχτυλίδι.

Ἄν ὁ νεκρὸς εἶναι γυναῖκα, τὸν νταίνουν ἐπίσης τὰ πιὸ καλὰ τὰ γιορτινά του ρούχα. Κι ἂν ὁ πεθαμένος τύχῃ νὰ εἶναι ἄγαμος ὁ στολισμὸς γίνεται πιὸ πλούσιος.

¹ Κάποτε τὴ σκούφια ἢ τὸ φέσι τὰ βάνουν παρακάτω στὴν κοιλιὰ τοῦ πάνω· ἔτσι γιὰ νὰ φαίνεται πῶς ἔχει σκούφωμα ὁ νεκρὸς, μὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν στὸ κεφάλι.

Τότε πρέπει νά γίνη ἀλήθεια γαμπρός ἢ νύφη. Μάλιστα τοῦ βάνουν καὶ στεφάνι στὸ κεφάλι.

Μόλις ἀποθώσουν τὴν κάσσα μέσα στὸ χάσμα τοῦ τάφου, βγάνουν ἀπ' τὸ χέρι τοῦ τὸ δαχτυλίδι, ἂν εἶναι χρυσό, καὶ τὸ δίνουν στοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, μὴν τὸ φάη ἄδικα τὸ χῶμα. Ἐπίσης παίρνουν ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ τὸ μαξιλάρι ἢ τὴν προσκεφαλάδα γιὰ νὰ πέση τὸ κεφάλι κάτω στὴν κάσσα μέσα.

Τόσο νοικοκυρεμένοι εἶναι πολλοί, ὥστε τὰ γαμπριάτικα (ἢ νυφιάτικα) ροῦχα τοὺς τὰ φυλάνε στὴν κασσέλα γιὰ νὰ τοὺς τὰ φορέσουν στὸ θάνατό τοὺς. «Φυλάω γὼ τὰ γαμπριάτικά μου, νὰν τὰ φορέσω στὸν τελευταῖο μου γάμο· δὲ θέλω νὰ τρέχουν τὰ παιδιὰ μου γιὰ νὰ βροῦν καινούρια νὰ μ' ἀλλάξουν, γιὰ νὰ σατοψυχᾶνε», ἀκοῦς καὶ σοῦ λένε, ὅταν βρίσκωνται στὴ ζωὴ ἀκόμα. Πολλοὶ πεθαίνοντας διατάζουν καὶ ποιά ροῦχα νὰ τοὺς ντύσουν, ἅμα θὰ στολίσουν τὸ λείψανό τοὺς.

Τὰ προικιάτικα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα.

Γιὰ ἓνα κορίτσι ποὺ θὰ παντρευτῇ τὸ πρὸ σπουδαῖο μέρος τῆς προίκας θεωρεῖται ὁ ρουχισμός. Στὰ παλιότερα χρόνια μάλιστα ἡ μόνη προίκα ποὺ ἔδιναν οἱ γονεῖς στὰ κορίτσια ποὺ πάντρευαν, ἦταν τὰ ροῦχα. Μετρητὰ σπανιώτατα ἔπαιρνε ὁ γαμπρός. Μόνο μπορούσε νὰ πάρῃ μερὰ ἀπ' τὴν περιουσία τοῦ πεθεροῦ, ἂν τύχαινε νὰ μὴν ἔχῃ αὐτὸς ἀρσενικὰ παιδιὰ.

«Προίκα» ὅταν ἔλεγαν ἐννοοῦσαν κυρίως τὸ ρουχισμό. Σήμερα δίνουν πρὸς πολλὰ σκεπάσματα κλπ. ὅπως καὶ ἐνδύματα ἀπὸ ὅσα ἔδιναν στὰ παλιότερα χρόνια. Θεωρεῖται μεγάλη ντροπὴ νὰ παντρευτῇ κορίτσι καὶ νὰ μὴν ἔχῃ προίκα. Κι ἔτσι βλέπεις γοῖκο νύφης μὲ τέσσερα, πέντε καλὰ κυλῖμα, τρεῖς τέσσερες κυλιμίσιες μαντανίες, ἄλλες τόσες ἀπολυτές· χεράμια πέντε ἔξη, βελέντζες ὀχτὼ· δέκα, μαλλινοσέντονα κι ἄλλα σεντόνια πέντε, ἔξη· δυὸ τρία ζευγάρια σακκιά, ἓνα δύο δισάκκια, τριάντα κάποτε σακκούλια, δέκα καὶ περισσότερα κομμάτια προσκέφαλα, προσκεφαλάδες τέσσερες πέντε, μαξιλάρια πέντε ἔξη· γυναίκεια πουκάμισα εἴκοσι, τριάντα... ἀντρίκεια πέντε ἔξη κι ἀπάνω κτλ.

Σαράντα κομμάτια σκουτιά, (δηλ. σκεπάσματα στρώματα, χεράμια) θεωρεῖται μιὰ ἰδανικὴ προίκα. Γι' αὐτὸ μεγάλη προσπάθεια βάνουν τὰ κορίτσια, νὰ ὑφάνουν ὅσο μποροῦν περισσότερα ροῦχα. Τὰ μετρητὰ, σοῦ λένε, φεύγουν σὰν τῆς Λαμπρῆς τ' αὐγά. Ἐκεῖνο ποὺ μένει εἶναι τὸ ροῦχο.

Πολλοὶ γαμπροὶ παίρνουν τόσον πολὺ ρουχισμό, ὥστε ἔχουν γιὰ ὅλη τους τὴ ζωὴ. Γιὰ νὰ δώσω μιὰ ἰδέα καθαρὴ τὸ τι δίνουν στὴν Αἰτωλία σ' ἓνα κορίτσι ποὺ παντρεύουν, δημοσιεύω παρακάτω τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2255 τοῦ 1870 συμβόλαιο τοῦ συμβολαιογραφείου Κουρήτιδος. Λέει τὸ προικίδι ποὺ ἔδωκε ἓνας πατέρας στὴ θυγατέρα του.

1) Πέντε κυλίμια, μίαν βελέντζαν χονδρήν, δύο βελεντζοποούλες, δύο στρώματα γεμάτα, ἕξ χεράμια, ἓν στῶμα, ἓν ἐφάπλωμα, ἓν ζευγὸς σακκιά, ἓν δι-
 σάκκιον, ὀκτὼ σακκούλια, ἑννέα ζευγάρια τσουράπια, ἑννέα προσκεφαλάδες δαμασκή,
 ἓν σεγγούνη, μάλλινον, ἓν φορτσέρι, μίαν κασσέλαν, τρεῖς φουστανέλλες, δεκατρία κοντὰ
 ὑποκάμισα, δεκατρία ὑποκάμισα γυναικεία, ἑπτὰ ἀνδρικά, εἴκοσι πετσέτες, δύο σακ-
 κούλια, δύο σεντόνια, ἓν τραπεζομάντηλο, τέσσερα μεσοφούστανα· ἓνα σάκκον μετα-
 ξωτόν, ἓνα ὁμοῖον μερινόν, ἓν φουστάνιον ματαξωτόν, ἓν γελέκον μὲ χρυσᾶ, ἓν κοζοκί
 μὲ χρυσᾶ, δύο φουστάνια λινόμέταξα, ἓν ὁμοῖον· τρία ὁμοῖα σκαντζέξικα, ἓν ὁμοῖον
 ἀμπορίτζα (;), ἓν ὁμοῖον ἱαντάντα (;) ἑννέα ποδιές, πέντε σκέπες, μιὰ καλαμά-
 τα¹ μεταξωτή, δύο λαιμοδέτια, δύο μανικοτραχηλιές, δεκατέσσερα μαντή-
 λια καλαμαριού², τέσσερα ζεύγη σκαλτσούνων καὶ ἑπτὰ κομμάτια χαλκώματα· ἓν
 ζευγὸς ἐνωτίων χρυσῶν καὶ ἓν δακτυλίδιον χρυσοῦν ἀξίας ἀπάντων δραχ. χιλίων (!!!)
 καὶ μετρητὰς δραχμ. 1500 καὶ προσέτι τὰ ἐξῆς ἀκίνητα: πέντε ρίζες ἐλαιόδεντρα
 εἰς μίαν γραμμὴν εἰς θέσιν Μάρθας ἀμπέλι, ἀξίας δραχμ. διακοσίων καὶ τρία στρέμ-
 ματα ἀμπελοτόπον εἰς θέσιν Τούμπα ἀξίας δραχμ. διακοσίων ἤτοι ἓν ὄλφ δραχμ.
 τρεῖς χιλιάδες . . . κλπ. . . ».

Πολὺ μεγάλη ντροπὴ θεωρεῖται νὰ πᾶν κανεὶς γυναῖκα ἀπρὸς τὴν Αἰτωλίαν.
 «Τὴν πύρε γυμνή» εἶναι μιὰ κατηγορία πολὺ βαρὺ καὶ ὁ καθὲς ἓνας προσπαθεῖ
 νὰ τὴν ἀποφύγῃ. Μὰ καὶ οἱ γονεῖς καὶ τὰ κορίτσια ποὺ δὲ θὰ φροντίσουν νὰ φκειά-
 σουν ρουχισμὸ ἔχουν τὴν κατάκριση ὅλης τῆς κοινωνίας. Μὲ μάτι ἀγρυπνο παρακο-
 λουθοῦν ὅλοι τὶς προσπάθειες μιᾶς κόρης, ὅταν φκειάνῃ τὰ προικιά της.

Τὴν Πέφτη πρὶν τοῦ γάμου γίνεται μάλιστα σωστὴ ἐπιθεώρηση τοῦ γοῖκου
 τῆς μελλόνυφης. Μαζεύονται ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ καὶ σὺν τῇ μητρὶ τῆς νύφης
 νὰ κερά-
 σουν τὰ προικιά. Ἄλλο μπήχνει ἀνάμεσα βασιλικούδια, ἄλλο ματζουράνες, ἄλλο
 μῆλα· πολλὲς γυναῖκες μπήχνουν ἀνάμεσα στὰ ρούχα καὶ βαμπάκι. Σ' ὅλο τὸ χωριὸ
 διαλαλιέται πόσα κομμάτια ρούχα ἔχει ἡ νύφη καὶ τὰ εἶδη τῶν μ' ὅλες τὶς λεπτο-
 μέρειες.

Ἄλλὰ καὶ τὴν Παρασκευὴν ποὺ παίρνει ὁ γαμπρὸς τὰ ρούχα, ὅλων τῶν γυναι-
 κῶν ἢ προσοχὴ εἶναι συμμαζεμένη σὺν τῇ μητρὶ καὶ σὺν τῇ νύφει τῶν προικίων ποὺ περ-
 νοῦν φορτωμένα πάνω σὲ φορτιάρικα ζῶα καὶ κάποτε σὲ ἀμάξια, ὅπου τυχαίνει ἀμα-
 ξωτὸς δρόμος. Αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον, τὸ πάγχρῳ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ οἱ προ-
 σπάθειες πολλαπλασιάζονται νὰ γίνουν καλὰ καὶ ὅσο μπορεῖ πρὸς πολλὰ προικιά στὰ
 χωριά τῆς Αἰτωλίας. «Τί γιὰ ντροπὴς εἴμαστε!» «Τί θὰ εἰπῇ ὁ
 κόσμος!»

¹ Μαντήλι καλαματιανό.

² Χρωματιστὰ χερομάντηλα.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

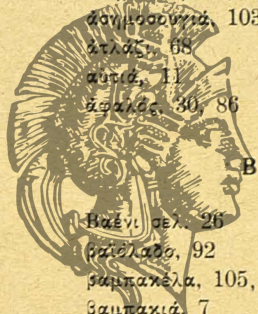

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

Α

Ἀγγωνή σελ. 91
 ἀγκλιθέρα, 31
 ἀγζιά, 15
 ἀγριοκορόμηλο, 15
 ἀδίμητη, 33
 ἀδίμιτες (μαντανίες), 33
 ἀδράχτι, 10, 12, 26
 ἀδραχτιάζω, 13
 ἀδριά, 3
 ἀκουινιά, 11
 ἄκρα, 59
 ἀλτίτσα, 96
 ἄλυσια, 87, 88, 118
 ἄλυσια, 44, 85
 ἄλυσια με ἀνθή, 46
 ἀμερίκάνικο πανί, 8
 ἀμπλιανίτικο παπούτσι, 107
 ἀμπορίζα, 137
 ἀνάλλας, 132
 ἀναμαλλιάζει, 29
 ἀνάρριχτα, 66, 117, 118
 ἀνασκουμπώνομαι, 112
 ἀνασταίνω, 132
 ἀνέμη, 16, 122
 ἀνεμίδι, 16
 ἀνοιχτό, 63
 ἀνοιῶ, ἀνοί, 18
 ἀντί, 19, 20
 ἀπάλα, 5, 6
 ἀπάνω πάλα, 29
 ἀπάνω παλαμίδα, 29
 ἀπολυτό, 63
 ἀπολυτό σκουτί, 19, 20
 ἀπολυτόχτενο, 20
 ἀποκατάρι, 21
 ἀποπαίρνω, 93
 ἀποστούπι, 56
 ἀργαλειός, 25, 102, 126

ἀργαστήρι, 29
 ἀρχάδες, 114
 ἀρκούδα, 28
 ἀρνοκόκι, 3
 ἀρνόχρο, 3
 ἀρνοπόκι, 3
 ἀρχή (ή), 13
 ἀσημοζούναρο, 88, 132
 ἀσημοκούμπια, 100
 ἀσημοκούμπουρα, 62
 ἀσημοσουνιά, 103, 106
 ἄτλας, 68
 αὐτιά, 11
 ἄφαλος, 30, 86

Β

Βαένι σελ. 26
 βαϊλάδο, 92
 βαρπακέλα, 105, 109
 βαρπακιά, 7
 βάντα, 13, 16
 βαντακιιάζω, 13
 βαντάκισμα, 1, 3
 βαψίμι, 14
 βελανίδα, 53
 βελανίδες, 53
 βελέντζα, 24, 34, 137
 βελεντζοπούλα, 32, 137
 βελεντζοσκουτί, 24
 βελόνα, 23
 βελονάκι, 34
 βενέτικο φλωρί, 118
 βεργίζω, 6, 7
 βέργισμα, 6, 7
 βεργόσκοινα, 7
 βέρι, 98
 βιδέλα, 59
 βίτσα, 114, 115
 βλάρι, 9

ΑΘΗΝΩΝ

βλάχικο, 121
βλάχος, 1
βνά, 1
βρακοζώνα, 53
βρακοθηλιά, 53, 55
βυζοπιάνω, 134
βυσσινί, 15

Γ

Γαζιά σελ. 54, 61
γαϊτάνης, 123
γαϊτάνι, 114, 115, 121
γάμπα, 83, 102
γαντζούδι, 63, 88, 103
γαῦρος, 99
γελέκι, 63, 64, 124
γεννησαρούδι, 133
γιαταγάνι, 62, 63
γιδαραῖοι, 6
γίνετα, 29
γίνη, 29
γιουμίδι, 33
γκαρδωβέρια, 18, 22
γκαρδιώνω, 18
γκιορτάνι, 121, 132
γκρεμεζί, 15
γλαβανή, 129
γλάστρα, 46
γλυκό, 126
γνέστρα, 10
γνώση, 92
γοικιασμένο, 31
γοϊκος, 136
γουδοχέρι, 9
γούνα, 113, 121
γουργουλές, 114, 115.
γούρνα, 88, 118
γραδώνω, 63
γρίθα, 73
γρίθο, 3
γυαλίζω, 129
γυναιτίκι, 69
γυρίζω, 15
γυροδόλι, 130
γυρολόγος, 92
γυφτολάναρσ, 4

Δ

Δασκαλούδι σελ. 135
δαχτυλήθρα, 125, 127
δαχτυλίδι, 92
δεμάτι, 17, 18
θέντρινο ξύλο, 4
θέρνω, 7
διασίδι, 22
δίμιτο, 20
διμιτόχτενο, 20
δίπλα, 53, 124
δίσκος, 43, 44.
δίστριφτο, 33
δόντι, 5, 12
δοξάρι, 8
δρούγα, 12
(στῆ) δύο, 20

Ε

Ελατσία σελ. 10
ελατσία-ράχα, 10
Ζ

Ζ

Ζαλιά σελ. 101, 103
ζκαντσιασμένο, 16
ζαρόνι, 116
ζευγάρια, 17
ζέχι, 114, 115
ζουνάρι, 61
ζωνάρι, 94
ζωριά, 26

Η

Ήλιος σελ. 40

Θ

Θερμός σελ. 4
θηλιά, 59, 63
θηλυκωτάρι, 88, 89, 97, 103
θηλυκωτήρες, 61
θηλυκωτό παπούτσι, 84
θρούμπα, 9
θύρα, 20

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

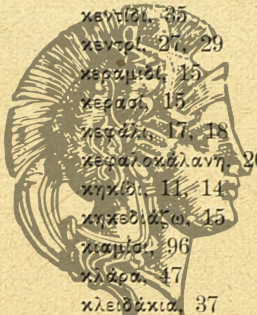
I

Ἰδιασμα σελ. 17
ιδιάστρα, 17

K

Καγκέλι σελ. 47
καζάζης, 58, 122, 123
καζάης, 122
καινούρια, 131
καινούριο, 125
κακάδι, 128
κακατοίδες, 14
κακατοιδιάζω, 15
κακοσημαδιά, 133
καλαμαριού (μαντήλι), 137
καλαμάτα, 137
καλαματιανό μαντήλι, 137
καλαμίδες, 17
καλαμποκάκι, 3
καλαμπούκι, 3
κάλανη, 26
καλαράκι, 20
καλεί (ἡ μέρα), 131
κάλτσα, 54, 94, 106, 126, 128
κάλτσα (γυναικεία), 83
καλτσοδέτα, 55, 122
καλτσοσκούτι, 54, 107
καλτσούνι, 121
κάλφας, 115, 128
καλφούδι, 125, 129
κάμπρος, 32, 37
κάμσο, 51
κάναλη, 26, 29
κανελί, 92
καπεταναίοι, 35
καπνοσακκούλα, 62
κάππα, 73
καππί, 89, 90, 91, 96, 118
καπποσκούτι, 29, 73, 107, 116
καππότα, 75, 76
καπποτάς, 70
καππότι, 70, 76, 105, 109, 124
καπποτομάνικο, 74
καπποτοτσάρουχο, 116
καραμάνικα, σελ. 3
καραμελωτή, 33, 38

καραμπογιά, 14
καρθασαριώτικο, 59
καρδιά, 39
καρέλλι, 56
καρέλλια, 20
καρελλομάννες, 21, 22
καρπίδι, 33
καρφίτσα, 121
καρφοκολλάω, 125
καρφώματα, 22
κάσσα, 135
καταπιάνει, 25
καταπιάνω, 12
καταρράχτης, 129
κατσούλα, 74, 105
καφάσι, 114, 115
καφάσια, 67
κελαρμινί, 11
κεντάρι, 35
κεντέρι, 27, 29
κεραμίδα, 15
κεράσι, 15
κεράκι, 17, 18
κερατοκάλανη, 26
κηχού, 11, 14
κηκεδιάζω, 15
κιαμπί, 96
κιάτσα, 47
κλειδάκια, 37
κλειδί (άπλό), 39
κλειδί πόλεως, 39
κλειδιά, 28
κλοσσάκι, 93
κλόσσια, 32, 48
κλούφι, 125
κλώστης, 34
κλωστές, 121
κοδέλα, 47
κοζόκα, 121
κοζοκί, 121, 137
κοκκότια, 118
κοκκότια κλειστά, 37
κονάκι, 1, 76
κοντά (υποκάμισα), 137
κοντίδι, 5
κοντό, 51, 53, 54
κοντόδεντρο, 49
κοντολάγγιολο, 144

κοντόσα, 65, 90
 κοπάνι, 28, 29
 κόπανο, 133
 κόπανος, 51
 κοπιάζω, 124
 κοσίδες, 91
 κοπίδι, 61
 κόπτα, 61, 86
 κόρδα, 8
 κόρδας, 55
 κορμί, 61, 119, 121
 κορμογέλεκο, 85
 κορμοφάνελλα, 4, 34, 81-82, 85, 94, 102
 κορτσίδα, 33
 κόσες, 91
 κοσίδα, 105
 κοσίδα, 98
 κότσια, 96
 κοτσομπόλα, 64
 κουδάρι, 16
 *κουδάριασμα, 15
 κουζιουκί, 132
 κουϊρούκι, 92, 109, 121
 κουλόκρα, 3
 κουλουκρίζω, 3
 κουμπούρα, 62
 κουλουριάζω, 92
 κουντανιμένω, 100
 κουντόσα, 64
 κουρήτα, 29
 κουρκαζές, 121
 κοῦρος, 125
 κουτζαμπασίνα, 100
 κουτσουκέφαλα, 126
 κουτιά, 39
 κουτουρλή, 74
 κραβδαρίτικο, 5
 κραίνω, (=σά νά σοῦ κραίνουν) 11
 κρέτιτο, 124
 κτάβα, 18
 κυλίμι, 33, 137
 κυλίμια, 24
 κυλιμίσια, (μαντανία) 33, 136
 κυλιμόχτενο, 20
 κυπαρίσσι, 114, 115
 κυρατζής, 95
 κωλόπανο, 133
 κωλοφωτιά, 55

Λ

Λαγγιόλι, 61, 85, 96, 119
 λαγούδι, 9
 λαδί, (χρῶμα) 15, 117
 λαδί, (μαντήλι) 132
 λαδόπκαμσο, 134
 λάϊο, 3
 λαναράκι, 5, 6, 10
 λαναράς, 6
 λανάρι, 4, 5
 λανάρισμα, 4, 5
 λαπατιάζω, 15
 λαύρα, 1
 λεβέτι, 4
 λειτουργάει, (ό παπάς) 2
 λιάρα κάππα, 73
 λιάρα, 73
 λιαρακάππης, 73
 λιβάδι, 1, 2
 λιθαρόπουλα, 38
 λιλούδι, 114
 λινάρι, 7
 λινασοχώραφο, 8
 λίσσα, 60, 61
 λουλάκι, 11
 λουλούδι, 91
 λουριά, 59
 λουροτσάρουχο, 115, 116, 135
 λυσίδι, 122
 λωρίδα, 62, 96

Μ

Μαγγούρα, 28
 μακρύδι, 5
 μακρυμαλλίδι, 5
 μακρομάνα, 102
 μαλλινοσέντουνο, 24
 μαλλινοφούστανο, 86, 109
 μανίκι, 81
 μανικοκάππι, 74
 μανικώνω, 11
 μάννα, 60-61
 μανικοσέγγουνα, 102
 μανικάτη, 102
 μανικοτραχηλιά, 137
 μαντάνι, 31

μαντανιά, 24, 32
 μαντανιζεται, 29, 31
 μαντανιζω, 13
 μαντήλι, γυναικ. 91
 μαντήλι, 92
 μαντήλι, (πλατανιώτικο) 117
 μάραθα, 129
 μαρούδα, 135
 μασάκι, 62
 μασκαλίδι, 114
 μασούρια, 23
 μαστορικά, (τσάρουχια) 59
 μαστραπάς, 38
 μάτρα, 3
 μαυροσελλαχάκι, 63
 μαυροσελλαχάκης, 88
 μαυροφέρνει, 3
 μέλεγος, 15
 μελιός, 15
 μεράκι, 11
 μεσάδι, 135
 μεσοφούστανο, 137
 μελί, 15
 μεκροπάπου, 134
 μιταρόγνεμα, 19
 μιτάρωμα, 19
 μονάτο, (σκυλί) 70
 μιτάρια, 19
 μιταρόξυλα, 19
 μιταροσκοίνια, 19
 μίτιασμα, 19
 μονή σπάθα, 41
 μονοφόρι, 132
 μουσαφίρης, 133
 μπαϊρακλιά, 122
 μπάκα, 56
 μπακάμι, 14
 μπαλιάτσα, 47
 μπαλιατσάκι, 40
 μπαλιάτσες, 47
 μπερσίμι, 63, 115, 122
 μπιλιτζούκι, 98
 μπιλιτσές, 66, 76
 μπινέλι, 11
 μποζινόδρακο, 53
 μπουιέτα, 53
 μπούκα, 54
 μποκότο, 121

μπουραζάνα, 72
 μπροστινή, 114
 μυλαύλακο, 29, 30
 μύτη, 34

N

Νεκροπάπουτσο, 135
 νέλο, 98
 νερά, 32, 40, 49
 νεράκια, 47
 νερό-νερά, 41
 νερόμυλος, 25
 νεροτριδιά, 24-25, 31
 νεροτριβίζομαι, 30-31
 νεροτριβίζω, 34
 νησίτσα, 3
 νιάτα, (περνάει) 75
 νοικακιά, 4
 νταλίκι, 62
 ντάμα, 47
 νταραβέρια, 124
 νταρράκι, 11
 ντουλαπός, 61
 ντουλαπίτσα, 95
 ντρατίλα, 24
 ντάκι, 132
 νυχτέρια, 12
 νωμάρι, 114
 νωμίτης, 53, 74, 82, 86, 114

Ξ

ξαίνω, 5, 8
 ξασιά, 5
 ξάστρα, 5
 ξεβγάνει, 4
 ξεκαινούργωμα, 134
 ξενίζες, 83
 ξενούρα, 1
 ξενοϋφαίνω, 24
 ξεσηκώνομαι, 134
 ξεστούπι, 5
 ξεφτίδι, 53
 ξεχειμαδιά, 75
 ξόμπλι, 49, 114
 ξομπλιάζω, 49
 ξοχίτης, 71

ξυλόχτενα, 20
 ξωμάχοι, 72
 ξωμάχος, 125
 ξυνίζω, 15

Ο

ὀμάλια, 1
 ὀμάλιες, 1
 ὀντάς, 33
 ὀξυά, 99
 (τά) ὀρθά, 20
 οὐρανί, 15
 οὐτρά, 122
 ὀψιάζω, 93

Π

Παγγύρι σελ. 1, 132
 παγγύρια, 58
 παγγυρίζομαι, 1
 παῖδάνι, 55
 παῖαρίσια (κάππα), 75
 παίρνει ἀπ' τὰ πόδια, 75
 παίρνει, 14
 πάλα, 27, 29
 παλαμίδα, 27, 29
 παλικάρια, 28
 παλιά (τά), 131
 παλιό (τό), 124
 παλιογάλαξο, 4
 παλιορούτι, 133
 παλιοχίτρια, 127
 πάνα, 133
 πανάρι, (τ' ἀργαλειού), 21
 πανόχτενο, 20
 πανάντι, 22
 πάντες, 47
 πανωθράκι, 72
 παπά, 134
 παπάς, 68, 121
 παπάκια, 134
 παρακαλιά, 12
 παραμπαλιά, 86, 90, 114
 παραταριά, 125
 παρδαβέλα, 62
 παρδαλό, 35
 παραξέρω, 5

παρδαλά, 35
 πασκαλιόγιορτα, 58
 παταριές, 27 σημ.
 πατατούκα, 66, 124
 πατερίτσα, 31, 41
 πάτος, 22, 24
 πατούσα, 83, 109
 πατιήθρες, 21, 22
 πελεκάνος, 11
 πελεντζίκι, 53
 περδικούλα, 73, 74, 75
 περιξόμπλιασμα, 49
 περπατεί με τις κάλτσες σθάρνα, 55
 πεσλί, 122
 πετρομέλανη, 14
 πήζει, 31 σημ.
 πηρουνάκι, 37, 47
 πήχη, 125
 πιάκα, 125
 πιάκο, 126
 πιάτα, 53, 82
 πίνος, 4, 15
 πιπί, 134
 πισμύθμερο, 70, 132
 πιστή, 114
 πισλιά, 68
 πιστώνομαι, 65
 πιταροφδ', 9
 πιτολάχανα, 101
 πλέει, 92
 πλέματα, 117
 πλέξιμο, 34
 πλέρα, 10
 πλουμίδι, 35
 πλύστρα, 51, 52
 ποδαρικό, 28
 ποδεσιά, 84
 ποδιά, 104, 110
 ποδιά (εὐρυτάνικη), 86
 ποδιάσου, 96
 ποκάμισο, 51, 82, 110
 ποκάρι, 3, 4, 125
 πόλε, 96
 πολιτεύομαι, 122
 πολιτικό, 117, 121
 πόλκα, 68
 πόλκα τὰ μαλλιά, 68
 πορτοκαλλί, 15

ποτούρι, 124, 125, 126
 πουδισιά, 60
 πουκαμίσια, 61
 πουλιά, 35, 36
 πούλια, 55
 πουρπόδι, 36, 55, 117
 πράμα, 1
 πρασσιλήθρα, 127
 πρέντζα, 125
 πρεπότες, 95-96
 πρόγγα, 84
 προσκεφαλάδα, (θαμασκή) 137
 προικιά, 31

Ρ

Ρακί, 127
 ράμματα, 121-122
 ραφτιάδες, 54, 123
 ράφτρα, 84
 ριζά, 101
 ριζάρι, 14
 ριζαρίσιο, 15
 ριζοδόνη, 2
 ρίξη μαλλί, 31
 ρίχνω, (τό έρριξα μέ...) 18
 ροδάμι, 14
 ρόκα, 10
 ρουμπίνι, (μαντήλι) 132
 ροῦντα, 3
 ροῦχο, 63

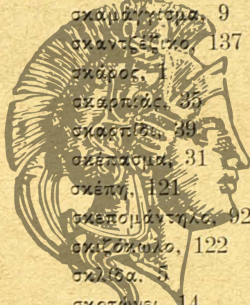
Σ

Σάβανο, 18
 σαῖτα, 57
 σάκκος, 118
 σακκούλα, 68
 σαλιόρα, 134
 σάλοκέλιμο, 33
 σαμαροσκοῦτι, 24
 σαρακατσάνικο, 81
 σάρκα, 113, 118, 123
 σθάρνα, 18
 σθάρνης 55
 σεγγούνα, 102, 113, 119, 120, 121, 123, 124
 σεγγούνα, (μακρυμάνικη) 109, 112
 σεγγούνη, 120, 131, 137

ΙΣΤ. ΛΑΟΓΡ. ΒΙΒΛ.

σειρήτι, 90
 σελλιάχι, 62
 σεντόνη, 33
 σεράδι, 55, 121
 σεράδωμα, 102
 σεραδώνω, 55
 σγκώστρα, 92
 σιαμέι, 97
 σίβα, 3
 σιφούνι, 29
 σκάλα, 30
 σκάλες, 30
 σκάλισμα, 15
 σκαλοπάτα, 55
 σκαλτσοδέτα, 34
 σκαλτσοσκοῦτι, 24
 σκαμάγγι, 9, 10
 σκαμαγγίζω, 10
 σκαματίζω, 9
 σκαμνίζω, 137
 σκαρς, 1
 σκαρπός, 39
 σκαρτίδα, 39
 σκατσάκι, 31
 σκέπη, 121
 σκαπομάντικα, 92, 121
 σκιάσκα, 122
 σκιάδα, 5
 σκοτώνει, 14
 σκοτώνω, 14
 σκουλαρίκι, 92
 σκούτες, 117
 σκουτί, 22
 σκουφάς, 69, 123
 σκουφής, 69
 σκούφια, 66, 67
 σκώρα, 122
 σουγιάς, 112
 σουτα (γίδα), 74
 σουφρα, 53, 61
 σπάθα, 57
 σπάθες, 20, 28
 σπανεῖ, 122, 125, 126
 σπανόκωλο, 122
 σπαργανίδα, 133
 σπαργανήθρα, 34
 σπάργανο, 34
 σταματήρα, 29

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

στάνη, 1
 σταυροβελονιά, 103
 σταυρός, 38
 σταυρούδι, 47
 σταύρωμα, 17, 18
 σταυρώνομαι, 64
 σταύρωση, 17, 18, 19
 σταυρωτό, 13, 64
 στενοσόκακος, 92
 στήμονι, 10
 στοιδάζω, 8
 στοιδανόχερο, 9
 στοιδαχτός, 8
 στόμα, 18, 24
 στορίζω, 11
 στραβά, 68
 στραβώνω, 134
 στρίμμα, 74, 90, 92, 103
 στρίμματα, 121, 122
 στριψτό, 34
 στρογγυλόκωλο, 122
 στρούγκα, 76
 στρώμα, 31
 στρώση, 85
 στύνη, 15
 στύψιασμα, 15
 στυψιάζω, 15
 συγκαίριάζω, 16
 συγκορμο (φουστάνι), 121
 συναρίζομαι, 1
 συντρόφι, 53
 σύρτης, 116
 σύστανα, 79
 σφάμελα, 79
 σφοντύλι, 10, 12
 σφογγομάντηλο, 62
 σύνορα, 1
 σύφερη, 70

Τ

Ταλατίνι, σελ. 59
 ταμπάρο, 66, 76
 τεζγέδα, 55
 τεμπέλικο (τσαρούχι), 59
 τελάρο, 57
 τερζέτικο, 125
 (τά) τέσσερα, 20

τζόνε, 95
 τηγανίτα, 27, 29
 τηγανητό, 126
 τίζγια, 96
 τόπια, 1
 τουλούπα, 5
 τουλουπιάζω, 12
 τρανός, 95
 τραόμαλλα, 3
 τραχηλιά, 81, 82, 86, 90
 τραγότσολο, 34
 τριανταφυλλί, 15
 τσαγγαροσουφλι, 74
 τσανίζω, 68
 τσακτσάρα, 72, 124
 τσάμικο τραγούδι, 99
 τσαμπάκι, 68, 114
 τσαπαράς, 62, 122, 123
 τσαπάρο, 56, 57, 114, 115, 118, 121, 122
 τσαπαρόχτενο, 55, 56, 57
 τσαρδί, 61
 τσαρούχια, 58
 τσαρούχι, 58, 59, 60, 106
 τσαροβέλονα, 74
 τσελεπή, 55
 τσελτζά, 95
 τσέκη, 114, 118
 τσεκρόλα, 64
 τσέρμα, 24, 32
 τσεργοπούλα, 32
 τσιγαλί, 18
 τσιπούνη, 64, 65
 τσόκος, 117
 τσόλι, 34
 τσοπαναραίοι, 1
 τσοπάνος, 1
 τσοπανούδι, 11
 τσόριτς, 95
 τσουγκράω, 125
 τσούζει, 1
 τσουλούφι, 68
 τσουπρέκι, 97
 τσουράπι, 34, 83, 106, 115
 τσουραποβέλονα, 34
 τσόχα, 63
 τυλιγάδι, 13
 τυλιγαδιάζω, 13
 τύλιγμα, 11

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

τύλιμα, 18, 19
 τυλίχτρα, 18

Υ

Υφάδι· σελ. 3, 10, 12, 22
 ύφαμα, 16
 ύφάντρα, 20, 22, 23

Φ

Φακιδόλι· σελ. 105, 109
 φανέλλα, 109
 φαντασία, 75
 φασκιά, 59, 133
 φασκιώνω, 134
 φέρμελη, 65, 66
 φέσι, 68
 φιλινάδα, 101
 φκάρι, 63
 φκειάνω, 31
 φκειάσιμο, 4
 φκειαστικά, 124
 φλάμπουρη, 91
 φλοκάτα, 69
 φλόκος, 119
 φλοκωτή (βελέντζα), 107
 φορτσέρι, 137
 φουντάνα, 26
 φούσκωμα, 24
 φουσκώνω, 24, 31
 φουστανέλλα, 60, 76
 φουστάνι, 110
 φραγγοραφτιάδες, 78
 φρέζα, 61
 φρεζούλα, 37
 φρεζόχτενο, 56
 φσεκλίχι, 63
 φτερνίδι, 54, 55
 φτερό, 23, 26
 φτερούγα, 103
 φτερωτή, 26
 φύλλα, 46
 φυστική, 15
 φυτίλι, 10
 φυτρί, 15, 42
 φωτίχια, 134

Χ

Χάζι· σελ. 132

χαζιρεύω, 31
 χαϊμαλιά, 88, 89
 χαϊμαλί, 88
 χαμπούρνι, 14
 χαλάτσης, 8, 9
 χαλίχια, 4
 χαλκιάς, 106
 χαντζάρι, 62, 63
 χαρμπί, 62, 63
 χάρτσι, 63, 64, 90
 χάρτσια, 64, 121, 132
 χάρτσωμα, 126
 χειμαδιά, 1, 72, 102
 χειμωνοκαλόκαιρο, 71
 χειρίσιο, 9, 53, 61, 62, 82, 111, 112
 χεράμι, 32, 137
 χεράμια, 24
 χεραμία, 33
 χεραμίσιας μαντινέας, 33
 χέρι, 16
 χερολάκη, 5
 χερσίλι, 5
 χηνίματα, 129
 χοντροβελέντζα, 34
 χοντροβανάρο, 4, 10
 χοντροβελόνες, 125
 χόρσι, 124
 χροστάσι, 86, 93, 99, 124, 132
 χουλάρια, 26, 29
 χράμι, 24, 32
 χρυσικός, 92, 105, 106
 χρυσοχέρα, 9
 χτένι, 20, 54, 55
 χτένισμα μαλλιών, 91
 χύνει, 14
 χωρατατζής, 126
 χωριά, 1
 χωρίς τους, 1
 χωρίστρα, 91, 105

Ψ

Ψάινομαι· σελ. 24, 29, 32
 ψαλλίδια, 21
 ψευταδίμιτο, 19
 ψήσιμο, 24
 ψιλό λανάρι, 5
 ψιλούλια, 3
 ψωμάκι, 125
 ψωμί (έδγαναν), 73

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Δράκος, 133
 Δρακούλα, 133
 Δωρίδα, 79

E

Έλληνες σελ. 81, 108
 Έπαχτος, 118
 Έργάνη Ἀθηνά, 34
 Εὐηγοχόρι, 102
 Εὐρυτάνα, 80, 81, 84, 87, 94
 Εὐρυτᾶνες, 81, 82, 84, 93, 118
 Εὐρυτανία, 6, 95, 99, 101, 118, 123

Z

Ζηλίστα σελ. 79
 Ζυγίωτης, 58
 Ζυγός, 1, 67, 101

H

Ηπειρος, 94
 ΑΚΑΔΗΜΙΑ

K

Κακασιόδας σελ. 14
 Κα'αφρούζα 79
 Καλέτσι, 94
 Καλλιακούδα, 1, 6, 124
 Καλούδι, 118
 Καραγγούνα, 79, 94, 96, 97, 98
 Καραγγούνης, 79, 81, 94, 95, 98, 99
 Καραγγούνισσα 94
 Καραϊσκάκης 66
 Καρθασαράς 59
 Καρπενήσι, 1, 59, 64, 67, 79, 94, 99, 116
 Καστανιά, 79
 Καταβόθρα, 2
 Κατοχή, 1
 Κατσαντώνης, 99
 Κατσαραίοι, 95
 Κατσαρού (του), 94, 95
 Κάτω-Βασιλική, 79
 Κάτω-Βενέτικο, 64, 79, 118
 Κέδρος, 1
 Κεφαλόδερσο, 24, 39, 42, 43, 45, 46, 58, 60, 67
 Κλεπά, 79, 123

Κλεπαίτης, 124
 Κοζίτσα, 79, 123
 Κοζιτσάνος, 124
 Κοκκάλια, 93
 Κόνισκα, 118, 119, 122, 123
 Κοντίβα, 78
 Κοντοηλάκης, 122
 Κόπραινα, 78
 Κοτιλίστια, 79
 Κοττόρω, 133
 Κουρήτιδος, 135
 Κούσιος, 133
 Κουτσόβλαχοι, 96
 Κουτσομπίνας, 95
 Κουτσόπουλος, 49
 Κράδβαρη, 116, 117
 Κραδβαραχώρι, 79, 108, 119, 120, 123
 Κρασιά, 96
 Κριμαλιώτης, 102
 Κρικέλιον, 93, 94, 124
 Κρουσέρι, 102
 Κωλοστόμος, 79
 Κωστάρια, 110

ΑΘΗΝΩΝ

Λ

Λάκκος, 1
 Λαμία, 101, 107, 108
 Λεπενού, 79, 99
 Λεπινιώτης, 100
 Λευτέρια, 79
 Λιθαδιά, 8
 Λιδωρίκι, 79, 118, 120
 Λιθαρόστρουγκα, 1
 Λιπινού, 100

M

Μάρθα, 137
 Ματαφημένη, 1
 Μεγάλες Ἀποκριές, 68
 Μεγάλη-Μικρή Παλούκοβα, 79
 Μεγάλη Παλούκοβα, 108, 109
 Μεγαλοπολουκοβίτης, 109
 Μικρή Παλούκοβα, 109
 Μικροπαλουκοβίτης, 109
 Μεσολόγγι, 1, 39, 58, 60, 67, 101, 107, 108, 112
 Μικρά Ἀσία, 39

Μίχα Γιάννικας, 95
 Μοριάς, 66, 105
 Μπεζαΐτες, 79
 Μπέρκος, 124
 Μπλακούρας, 126, 127, 128
 Μπουχώρι, 93
 Μυρέσι, 78, 79, 87, 95
 Μυρεσιώτισσα, 80, 88, 94

N

Ναυπακτία, 49, 64, 67
 Νεράϊδα, 108
 Νεράϊδες, 86
 Νεράκια, 1
 Νεχώρι, 117
 Νεχωρίτης, 9
 Νικολάκινα, 100
 Νούτσομπρο, 110
 Νταβέλης, 2
 Νταγιάντα, 94, 95
 Νταγιάντας, 95
 Νοέμβριος, 1

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Όθωνας, 68
 Όξυά, 79, 93, 101, 102
 Ούγγαρία, 59
 Όχτια, 94
 Όχιώδρης, 1

Π

Παλιςμάνινα, 94, 95, 98
 Παναγιά, 108
 Παναγία Προυσιώτισσα, 79
 Παναούλα, 132
 Πανουργιάς, 88
 Πάτερ Κοσμάς, 24
 Πάτρα, 58, 122
 Πενταγιούς, 129
 Περιβόλι, 96
 Περιβολιώτης, 95
 Περίστα, 79, 124
 Πέρκος, 79
 Πιτσινέϊκα, 79
 Πίνδος, 79, 96

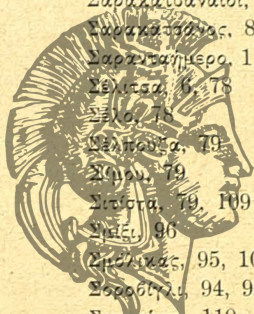
Πλατανιώτισσα, 118
 Πλάτανος, 79, 93, 94, 113, 117, 118, 120,
 122, 124
 Ποκίστα, 79
 Πόρτες, 1
 Πρέζας, 78

P

Ρούμελη, 78, 105
 Ρουσκά, 78, 124

Σ

Σαμαρίνα, 96
 Σαμαρινιώτης, 95
 Σαμαριναίοι, 108
 Σαρακατσάνα, 99
 Σαρακατσαναίοι, 30, 78, 81, 99
 Σαρακατσάνας, 81,
 Σαρακατσάνοι, 1
 Σέλιτσα, 6, 78
 Σέλι, 78
 Σέλιτσα, 49
 Σέλι, 79
 Σιάστα, 79, 109
 Σιάσι, 96
 Σιδηράς, 95, 108
 Σοροβίτσα, 94, 95
 Σουρούστε, 110
 Σοῦφλες, 1
 Σταμνά, 94
 Στουρνάρι, 94
 Σταῦλοι, 74
 Σράνομα, 79
 Στράτος, 94
 Στρομίνιανη, 110
 Στύλια, 79
 Συνίστα, 79

ΑΘΗΝΩΝ

T

Ταξιάρχης, 24
 Τατάρνα, 108
 Τερνιώτισσα, 120
 Τέρνοβα, 79
 Τέρνος, 119, 120, 123, 124
 Τερπιτσάνα, 119

Τούμπα, 137
 Τριγωνία, 38, 43, 118, 123
 Τρίπολη, 58,
 Τσικλίστα, 78
 Τσόγγας, 100
 Τσουράπας, 36

Υ

Υπάτη, 24, 108
 Υφαντής, 24

Φ

Φειδαρης, 93, 102, 108
 Φθιωτιδοφωκίδα, 70
 Φραγγο—Τσαπραζολής, 123

Χ

Χάσια Μακεδονίας, 32
 Χολέδας, 74
 Χόμορη, 79
 Χριστούγεννα, 59

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΩΣ ΥΦΑΙΝΟΥΝ

Τὰ ὑλικά	Σελ.	1—3
Κατεργασία τῶν μαλλιῶν, προβάτων	»	4—6
» » » γιδιῶν	»	6—7
Προμήθεια καὶ κατεργασία θαμπακιοῦ	»	7—10
Τὸ γνέσιμο τῶν μαλλιῶν	»	10—12
Τὸ βαντάκισμα, τὸ δάψιμο, τὸ κουδάριασμα	»	13—16
Τὸ ἴδιασμα. Τὸ τύλιγμα. Τὸ ὕφαμα	»	16—25
Τὰ μαντάνια. Οἱ νεροτριβίδες	»	25—31
Ὑφαντήρια καὶ στρώματα	»	31—34
Τὰ πλεξήματα	»	34—36
Τὰ κοσμήματα ποὺ συνηθίζονται στὰ ὕφασματα	»	37—50

ΠΩΣ ΝΤΥΝΟΝΤΑΙ

Ἀντρίκεια ντυμασιά	»	51—53
Τὸ σώθρακο ἢ συντρόφι	»	53—54
Ἡ κάλτσα	»	54—56
Τὰ ἐργαλεῖα τοῦ τσαπαριοῦ	»	56—58
Τὰ τσαρούχια	»	58—60
Ἡ φουστανέλλα	»	60—62
Τὸ σελλάχι	»	62—63
Τὸ γελέκι	»	63—64
Τὸ τσιπούνη ἢ κοντόσα	»	64—65
Ἡ φέρμελη	»	65—66
Ἡ πατατούκα	»	66—67
Ἡ σκούφια	»	67—69

Ἡ φλοκάτα	Σελ.	69—70
Τὸ καππότι	»	70—71
Τσακτσίρα, μπουραζάνα, πανωδράκι	»	72
Ἡ κάππα	»	73—76
Ἡ σημερινή ἀκαταστασία στὴν ἀντρίκεια ντυμασιὰ	»	76—78
Γυναίκεια ντυμασιὰ	»	78—79
Ἡ γυναίκεια ντυμασιὰ στὸ Δῆμο Εὐρυτάνων	»	79—81
Ἡ γυναίκεια κορμοφάνελλα	»	81—82
Τὸ ποκάμισο	»	82
Οἱ γυναίκες κάλτσες (τσουράπια)	»	83
Ἡ ποδεσιὰ	»	84
Τὸ μαλλινοφούστεανο	»	84—86
Ἡ εὐρυτάνικη ποδιὰ	»	86—88
Τὸ ἀσημοζούναρο	»	88—89
Τὸ καππὶ	»	89—91
Τὸ χτένισμα τῶν μαλλιῶν. Τὸ γυναίκειο μαντήλι	»	91—92
Τὰ σκουλαρίκια. Δαχτυλίδια	»	92—93
Παραλλαγὴς τῆς γυναίκειας ντυμασιᾶς τῶν Εὐρυτάνων	»	93—94
Οἱ Καραγγούνηδες	»	94—95
Ἀντρίκεια καραγγούνικη ντυμασιὰ	»	95—96
Γυναίκεια καραγγούνικη ντυμασιὰ	»	96—98
Οἱ Σαρακατσαναῖοι	»	99—100
Οἱ Ἀμπλιανίτες. Ἡ ντυμασιὰ τους	»	101—102
Ντυμασιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας. Τὸ ποκάμισο	»	102
Ἡ ἀμπλιανίτικη σεγγούνα	»	102—103
Ἡ ποδιὰ τῆς Ἀμπλιανίτισσας	»	103—104
Τὸ ἀμπλιανίτικο καππότι	»	104—105
Τὸ χτένισμα τοῦ κεφαλοῦ. Τὸ φακίολι	»	105—106
Τὰ τσουράπια. Τὰ τσαρούχια	»	106—107
Τὰ ἀμπλιανίτικα ὑφάσματα	»	107—108
Οἱ ντυμασιᾶς στὴ μεγάλη καὶ μικρὴ Παλούκοβα	»	108—110
Ἡ πλατανιώτικη γυναίκεια ντυμασιὰ. Ποκάμισο, φουστάνι, ποδιὰ	»	110—112
Ἡ σάρκα	»	113—115
Πλατανιώτικα τσουράπια καὶ ποδήματα	»	115—117

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Τὸ πλατανιώτικο μαντήλι	Σελ. 117—118
Παραλλαγὴ τῆς πλατανιώτικης ντυμασιᾶς	» 118—120
Πολίτικη ντυμασιὰ	» 120—121
Ὑλικά ραφτικῆς	» 121—123
Οἱ ραφτιάδες	» 123—127
Ἀστεῖες ἱστορίαι ραφτιάδων, 1, 2, 3	» 127—128
4. Ἡ νοικοκυρὰ ὀρίζει τὸ σπῆτι κι' ἀπ' ὅθι θέλει πηδάει	» 128—129
Ἀστεία ἱστορία, 5	» 129—130
6. Ὁ βλάχος κι' ὁ ράφτης	» 130—131
Γιορτινὴ καὶ καθημερινιάτικη ντυμασιὰ	» 131—133
Ἡ ντυμασιὰ τῶν παιδιῶν	» 133—135
Τὰ ἐνδύματα τῶν νεκρῶν	» 135—136
Τὰ προικιάτικα ὑφάσματα καὶ ἐνδύματα	» 136—137
Ἀλφαριθμητικὸς πίνακας λέξεων ἰδιωματικῶν	» 139—147
Ἀλφαριθμητικὸς πίνακας κυρίων ὀνομάτων	» 149—151

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΦΑΛΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΓΙΑ ΕΝΑ Ή ΑΛΛΟ ΛΟΓΟ ΞΕΦΥΓΑΝ

Νά φύγη απ' τὸ «κι» ὅπου τυχόν βρίσκεται ἡ ἀπόστροφος.

Σελ. 5. Σημ. 1. Πρὶν ἀπ' τῆ λέξε «πλαίσιο» νά γραφτῇ ἡ λέξη «σάν».

» 5. » 2. Στιχ. 2. Ἡ λέξη «συνήθειο» νά γραφτῇ μὲ ἐφίλον γιώτα.

» 10. Στιχ. 30: «ἀφήγουν» ἀντὶ «ἀφίνουν».

» » » 36 «μονοκόμματη» ἀντὶ «μονοκόματη».

» 15. » 31 «δίνουν» ἀντὶ «δίδουν».

» 21. » 12 «καρελλομάννες» ἀντὶ «καρελλομάνες».

» 22. » 4 «πλατυὰ» ἀντὶ «πλατιά».

» 29. Σημ. 1 Στιχ. 2 «κόπανο» ἀντὶ «όπανο».

» 30. Στιχ. 33 «ἀλαφρυὰ» ἀντὶ «ἀλαφριά».

» 31. » 20 «ἐξοχή» ἀντὶ «ἐξωχή».

» 32. » 1 Νά σβυστῇ ἡ λέξη «τά» ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα «στὰ» «παζάρια».

» 32. Σημ. 3 νά γρ. «κορτσίδα» ἀντὶ «καρτσίδα».

» 33. » 1 » » «καρπίδα» ἀντὶ «κρεπίδα».

» 36. Στιχ. 7 » » «βουρὲς» ἀντὶ «βαρσιές».

» 38. » 1 » » «παρακάτω» ἀντὶ «παραπάνω».

» 39. » 15 » » «Δερβέκιστα» ἀντὶ «Δεοδονιστά».

» 45. Ν' ἀλλάξῃ ὁ ἀριθμὸς τοῦ σχήμ. εἰς «14» ἀντὶ τοῦ «14».

» 51. Στιχ. 29 νά γρ. ἀντὶ «ρέμμα», «ρέμα».

» 53 » 1 » » «χειρίσιο» ἀντὶ «χειρίστο».

» 53 » 22 » » «νωμίτες» μὲ ὀξεῖα.

» 53. Σημ. 1 » » τὸ «ῆ» μὲ κεφαλ.

» 54 Στιχ. 4 » » «συμπάθειου» ἀντὶ «σιμπάθειου».

» 54. » 13 » » «τίς» ἀντὶ «τς».

» 55. Σημ. 1 » » τὸ «ῆ» μὲ κεφαλ.

» 61. Στιχ. 24 » » «ἀλειμμένες» ἀντὶ «ἀλέιμμένες».

» 63. » 9 » » «φκειάνουν» ἀντὶ «φητειάνουν».

» 63. Σημ. 1 » » «θηκάρι» ἀντὶ «θηκάρι».

» » » 4 » » «Σελλάχι» » «σελλάχι».

» 66. Στιχ. 31 » » «μπιλοτσές» » «μπελοτσές».

» 66. Σημ. 3 » » «Ἦ» ἀντὶ «ῆ».

» 68. Στιχ. 21 » » «Επανάστασης» ἀντὶ «ἐπανάστασης».

» 68. Σημ. 1 » » τὸ «ένα» μὲ κεφαλ.

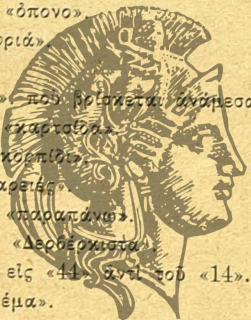
» 68. » 3 » » «ῆταν» » »

» 70. Στιχ. 10 νά γραφ. «γυναῖκες» ἀντὶ «γτναῖκες».

» 70. Σημ. 1 » » τὸ «πολὺ» μὲ κεφαλ.

» 74. » 1 » » τὸ «παροιμ» μὲ κεφαλ.

» 75. » 1 » » τὸ «τό» μὲ κεφαλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- σελ. 76. Στιχ. 26 νά γρ. «δύσκολα» ἀντὶ «δύσκολα».
- » 76. » 32 » » «μπιλτσές» ἀντὶ «μπελτσές».
- » 77. » 8 » » «ἀποφόρια» » «ἀποφάρια».
- » 77. » προτελευταῖος νά γρ. «καμιὰ» ἀντὶ «καμιιά».
- » 78. Στιχ. 35 νά γρ. «Κρικέλου» ἀντὶ «Κρικέλλου».
- » 79. » 25 » » «ρεματιά» » «ρεμματιά».
- » 88. » 6 » » «τελάρο» » «τελλάρο».
- » 83. » 30 » » «ἀλύσια» » «ἀλύσσια».
- » 88. Σημ. 1 τὸ «τοπική» μὲ κεφαλαῖα.
- » 93. Στιχ. 6 νά γραφ. «Πάφιλας» ἀντὶ «πόφιλας».
- » 94. » 34 » » «παράδοση» » «παράδωση».
- » 99. » 5 » » «χινόπωρο» » «χινόπορο».
- » 99. » 23 » » «Δηγιόνται» » «Διγιόνται».
- » 100. » 1 νά γραφτῇ: «πα-τη-νή-σανι». «Λι-νι-πινού». «Πη-ρα-ναν». «Μρουστά-ναν»
 «Νι-κολά-νά-κίνα» καὶ στιχ. 12 νά γραφ. «ἀσημοκούμπια» ἀντὶ «ἀμημοκούμπια».
- Σελ. 106. Στιχ. 3 νά γρ. «πραμάτεια» ἀντὶ «πραμάτια».

ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων ἔλαβεν ἐσχάτως γενναίαν δωρεάν παρ' ἀνωνύμου ὑπὸ τὸν ὄρον, ὅπως τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐτησίας προσόδου ταύτης διατίθεται ἀφ' ἐνὸς μὲν πρὸς περισυλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ἱστορικῶν ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὰ γεγονότα καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας Ἀγῶνος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος, ἐξ ἄλλου δὲ Λαογραφικῆς ὕλης ἐκ πάσης ἐλληνικῆς χώρας, ἤτοι δημοτικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, παροιμιῶν, ᾠδῶν καὶ ἐθίμων, ἔργων λαϊκῆς τέχνης κλπ.

Ὁ Σύλλογος, ἀποδεχθεὶς εὐγνωμόνως τὴν δωρεάν ταύτην, ἀπεφάσισε τὴν ἵδρυσιν **Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης**, ἣτις εἰς σειρὰν τευχῶν ὁμοιομόρφων, ἀλλ' αὐτοτελῶν, περὶ ὁμοῦ ἐκδιδομένων, θὰ περιλαμβάνη δημοσιεύματα σύμφωνα πρὸς τοὺς ὅρους τῆς δωρεᾶς, ἀνέθεσε δὲ πᾶσαν τὴν περὶ τούτων ἐπιμέλειαν εἰς πεντάμελή **Ἐπιτροπὴν** ἀποτελουμένην ἐκ δύο μελῶν τοῦ Συμβουλίου, τῶν κ. κ. Γ. Δοσιτίδου ὡς προέδρου καὶ Γ. Δροσίνου ὡς γραμματέως καὶ τριῶν ἐπιμελῶν τοῦ Συλλόγου, λόγῳ τῆς εἰδικότητος αὐτῶν, τῶν κ. κ. Κ. Ἀράντου, Σακκ. Κογγέα καὶ Στίλπ. Κυριακίδου.

Γινομένης ἐνάρξεως τῆς ἐκδόσεως τῆς **Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης** διὰ τοῦ παρόντος πρώτου βιβλίου, ὁ Σύλλογος ἐπιθυμῶν νὰ εὐρύνῃ τὸν κύκλον τῶν δημοσιευμάτων αὐτῆς ἀπευθύνεται:

1) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτα οἰκογενειακὰ ἐγγραφα σχετιζόμενα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν δράσαντας, ἢ πρὸς τοὺς συλλέκτας τοιούτων, ἂν ἐπιθυμοῦν τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν ν' ἀπευθυνθοῦν δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὴν **Ἐπιτροπὴν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Βιβλιοθήκης** εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου (Ἀκαδημίας 42) ὀρίζοντες λεπτομερῶς τὸ εἶδος τῶν ἐγγράφων καὶ τὴν ἑκτασιν αὐτῶν.

2) Πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνέκδοτον λαογραφικὸν ὕλικόν καὶ ἐπιθυμοῦντας τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ ν' ἀναφέρουν καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ εἶδος, τὴν ἑκτασιν καὶ τὸν τόπον τῆς προελεύσεώς του.

Πάντες οἱ ἀνωτέρω παρακαλοῦνται νὰ δηλώσουν συγχρόνως τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς δέχονται νὰ παραχωρήσουν πρὸς δημοσίευσιν τὸ ἱστορικὸν ἢ λαογραφικὸν ὕλικόν τὸ ὁποῖον κατέχουν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000114561